MARK TWAIN VALITUD JUTUSTUSED

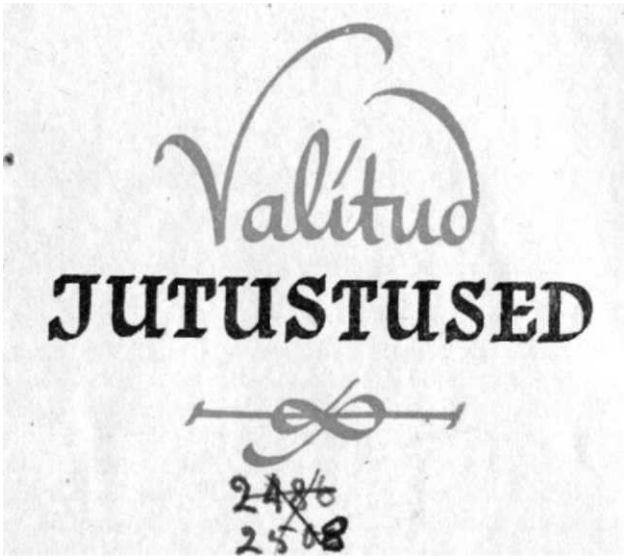

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN
19 5 3
Mark Twain. Selected Stories. Tõlkinud V. Raud.
Kunstiliselt kujundanud J. Jensen

I. KUULUS CALAVERASE HÜPPAV KONN

Oma sõbra palvel, kes kirjutas mulle ühest idapoolsest osariigist, külastasin ma vana heasüdamlikku ja jutukat Simon Wheelerit ning pärisin teateid oma sõbra sõbra Leonidas W. Smiley kohta, nagu mind oli palutud teha. Alamal ma kirjutan selle käigu tagajärgedest. Mul on kuri kahtlus, et Leonidas W. Smiley on väljamõeldud isik; et mu sõber ei ole temaga kunagi tuttav olnud; ja et ta ainult oletas, et kui ma vanalt Wheelerilt tema kohta järele pärin, siis see meenutab vanamehele kurikuulsat J i m Smileyt, ja ta läheb hoogu ning tüütab mind poolsurnuks otse vihaleajavate mälestustega, mis on niisama pikad ja igavad, nagu nad on kasutud. Kui see oli ta eesmärk, siis ta saavutas selle.

Leidsin Simon Wheeleri Angeli mahajäetud kullakaevanduse poollagunenud kõrtsitoas mugavalt ahju kõrval tukkumas. Ma märkasin, et ta on paks ning kiilaspäine ja et ta rahulikul näol on lihtsameelse inimese võitvalt-sõbralik ilme. Ta virgus ja teretas mind. ütlesin talle, et keegi sõber oli mulle ülesandeks teinud järele pärida ühe ta armsama noorepõlvesõbra kohta, kelle nimi on Leonidas W. Smiley, pastor Leonidas W. Smiley, noor jumalasõna kuulutaja, kes kuuldavasti oli teatud aja Angeli kullaväljal viibinud. Ma lisasin, et kui mr. Wheeler teaks mulle midagi sellest pastor Leonidas Smileyst jutustada, oleksin talle tõepoolest väga tänulik. Simon Wheeler viis mu toa nurka, blokeeris mu oma tugitooliga, istus ja hakkas vuristama üksluist jutustust, mis on alamal ära toodud. Ta ei naeratanud kordagi, ei

kortsutanud kordagi kulmu, ei muutnud kordagi seda mahedat sulisevat tooni, millele ta oli enda häälestanud juba esimesest lausest, ega ilmutanud kõige vähematki vaimustuse varju. Kogu seda lõputut lugu läbis sügavalt-mõjuv tõsidus ning siirustunne, mis näitas selgelt, et tema ise ei leia oma jutus midagi naeruväärset ega naljakat, vaid suhtub sellesse kõigiti tõsiselt ja peab oma kaht kangelast kõige kõrgema klassi suurimaiks geeniusteks. Ma lasksin tal rahulikult rääkida ega seganud kordagi vahele.

,,Pastor Leonidas W. Hm, pastor Le — jah, siin elas kunagi üks mees, kelle nimi oli Jim Smiley. See võis olla kas 49. aasta talvel või 50. kevadel, — mul ei ole enam päris täpselt meeles, kuid ma arvan, et see oli tolle aja paiku, sest ma mäletan, et suur uure ei olnud veel valmis, kui ta esimest korda laagrisse ilmus. Igal juhul, ta oli väga veider mees, kes alati kihla vedas kõige peale, mis iganes silma puutus, kui ta ainult leidis kedagi, kes talle vastu vaidles, ja kui ei leidnud, püüdis ta vahetada pooled. Ta oli nõus kõigega, kui aga saaks kihla vedada, ja alles siis oli ta süda rahul, kui käed olid kokku löödud. Sellele vaatamata oli tal õnne, uskumatult õnne — ta võitis peaaegu iga kord. Ta oli alati valmis ja juhust passi-mas. Mida keegi ka ei öelnud, Smiley oli kohe platsis ja nõus kihla vedama, nagu ma juba ütlesin, olgu poolt või vastu. Kui olid võiduajamised, ujus ta nende lõppedes rahas või oli puupaljas; kaklesid koerad, vedas ta kihla; kaklesid kassid, vedas kihla; kaklesid noored kukekesed, vedas ta kihla; isegi kui kaks lindu ühe aia peal istus, vedas ta kihla, kumb neist enne ära lendab. Kui kaevandudes oli jumalateenistus, vedas ta alati kihla pastor Walkeri peale, keda ta pidas meie kandi kõige paremaks jutlustajaks, mida too kahtlemata oligi, ja pealegi väga kena inimene. Kui ta nägi mõnd põrnikat mingis suunas liikumas, tahtis ta kohe kihla vedada selle peale, kui palju aega kulub põrnikal kohalejõudmiseks, mingu too siis kuhu tahes, ja kui sa ta kihlveo vastu võtsid, järgnes ta putukale kas või Mehhikoni, aga uuris kindlasti välja, mis oli putuka sihtkohaks ja kui kaua ta oli teel. Siin on palju poisse, kes seda Smileyt tundsid ja võivad teile temast jutustada. Temal ei olnud sellest midagi, ta oli nõus kihla vedama ükspuha mille peale, — niisugune pöörane

poiss oli ta. ükskord oli pastor Walkeri naine tükk aega väga haige ja oli karta, et ta ei ela seda üle. ühel hommikul tuli pastor laagrisse, ja Smiley kargas kohe tema juurde ja küsis, kuidas naise tervis on. Pastor ütles, et tal on juba palju parem — kiitus olgu jumalale ta lõpmatu armu eest — ja kui jumal aitab, saab ta veel terveks. Selle peale lausus Smiley midagi mõtlemata: ,,Aga mina vean kahe ja poole dollari peale kihla, et ei saa."

Tolsamal Smileyl oli mära — poisid nimetasid teda venijaks, aga see oli muidugi nali, saate aru, sest hobune ei olnudki nii halb ja ta tõi Smileyle nii mõnegi auhinna, kuigi ta oli nii aeglane, ja tal oli alati puuslakk, nõlg, tiisikus või midagi muud selletaolist. Võistlustel andsid nad talle tavaliselt kaks- või kolmsada jardi ette ja kihutasid temast siis mööda, kuid viimasel lõpul läks ta nii hasarti, et enam pidama ei saanud — tõusis tagumistele jalgadele või lõi tagant üles ja pildus jalgu õhku, seejuures kohutavat tolmu tekitades ja metsikult köhides, aevas-tades ja läkastades — ja jõudis finišisse alati pea võrra teistest ees, kuidas sa ka ei mõõdaks.

Siis oli sel Smileyl veel väike buldogikutsikas, väliselt täiesti tavaline koer, kes näis vaevalt üldse midagi väärt olevat ja kõlbavat ainult selleks, et ringi luusida ja vahtida, kust midagi näpata saaks. Aga niipea kui raha oli mängus, ei tundnud teda enam äragi: ta alumine lõug kerkis ette nagu laevaruhv ja ta irevil hambad läikisid nagu sulatusahi. Teine koer võis teda kiskuda, narrida ja pureda ning kaks-kolm korda õhku visata, Andrew Jackson' aga — nii oli koera nimi, Andrew Jackson aga tegi näo, nagu poleks ta midagi muud oodanudki, kuna vastaspool suurendab vahetpidamata oma kihlveosummat, kuni kõik raha on mängus; siis haarab ta teisel koeral järsku tagumisest kintsust kinni ja surub hambad kokku — saate aru, ei hammustanud, vaid ainult hoidis kinni ja rippus teise küljes, kas või aasta aega, kui neid

veega ära ei lahutatud. Selle kutsikaga tuli Smiley alati võitjaks, kuni ta ükskord sattus koerale, kellel ei olnud tagumisi jalgu, sest ta oli sae vahele jäänud. Kui asi oli juba küllalt kau-

' Andrew Jackson — Põhja-Ameerika Ühendriikide president 1829,—1837. a. Tõlk.

gele läinud, raha kõik mängus ja buldog tahtis oma hambaid juba harjunud kohta lüüa, märkas ta järsku, et teda on petetud ja et teine koer näitab talle nii-öelda pikka nina. Alguses ta imestas, kuid siis muutus araks ega püüdnudki enam teist koera võita, ja ta raatsiti armetult läbi. Ta heitis Smileyle pilgu, nagu tahaks ta öelda, et ta süda on murtud ja et see on kõik Smiley süü, miks ta viis teda kokku koeraga, kellel polnud tagumisi jalgu, millest kinni haarata, ja mis seni oli olnud tema võidu-võte igas võitluses. Siis lonkas ta veidi eemale, heitis maha ja suri. See oli tore kutsikas, see Andrew Jackson, ja ta oleks endale nime teinud, kui ta oleks kauem elanud, sest temas oli seda sädet, oli geeniust. Ma tean seda, ainult tal ei olnud võimalust ennast küllaldaselt näidata, ja igale mõistlikule inimesele on selge, et ilma igasuguse andeta poleks ükski koer suutnud võidelda nii, nagu võitles tema. Mind teeb see alati kurvaks, kui ma mõtlen sellele tema viimasele võitlusele ja kuidas see lõppes.
Selsamal Smileyl oli veel terriere, kes oskasid rotte püüda, noori kukki, isakasse ja lugematul hulgal igasugu muid asju — te ei leiaks midagi, mille peale ta ei oleks võinud kihla vedada, ükskord ta püüdis kinni ühe konna, tõi selle koju ja ütles, et kavatseb konna välja õpetada. Nii ta ei teinudki kolme kuu jooksul midagi muud, kui istus oma tagaõues ja õpetas konna hüppama. Ja uskuge või ärge uskuge — õpetas välja ka. Ta annab konnale tagant kerge müksu, ja järgmisel hetkel veerleb konn õhus nagu pannkook, teeb ühe kukerpalli või kaks, kui tal on hea hoog sees, ja kukub ilusti jalgadele maha nagu kass. Nii õpetas ta talle kärbsepüüdmise selgeks ja laskis tal järjekindlalt harjutada, et konn tabas iga kärbest nii kaugelt, nagu ta teda nägema juhtus. Smiley ütles, et konnad vajavad ainult haridust, siis on nad võimelised kõigeks. Ja mina usun teda. Ma nägin oma silmaga, kuidas ta Daniel Websteri' siia põrandale maha pani — Daniel Webster oli konna nimi — ja hüüdis: ,,Kärbsed, Daniel, kärbsed!" Enne kui ta silmagi pilgutada jõudis, oli konn õhus, haaras letilt kärbse, langes potsti põrandale tagasi

' Daniel Webster — 19. sajandi 30—40-ndate aastate kõnemees, kes oli kuulus oma kõneosavuse poolest. Tõlk.

nagu larakas muda ja hakkas nii ükskõikselt endal tagumise jalaga pead sügama, nagu ta ei teakski, et ta oli teinud midagi -niisugust, millega iga tavaline konn toime ei tule. Ma ei ole kunagi näinud nii tagasihoidlikku ja otsekohest konna, ise sealjuures nii andekas. Kui aga läks lahti hüppeks siledalt pinnalt, jõudis ta ühe hüppega kaugemale kui ükski teine tema tõugu loom. Hüppamine tasaselt pinnalt oli tema tugevaks küljeks, saate aru, ja kui siis läks kihlveoks, pani Smiley kaalule kogu oma raha kuni viimase pennini. Smiley oli koletu uhke oma konna üle, ja oli põhjust ka, sest mehed, kes olid käinud ja olnud igal pool, ütlesid nagu ühest suust, et see lööb üle kõik konnad, keda nad on näinud.
Smiley pidas konna võredega puuris ja tõi ta vahel alla linna, et tema peale kihla vedada, ühel päeval, kui tal puur kaasas oli, tuli talle keegi võõras mees vastu ja küsis:
,,Mis asi see teil küll seal puuris võiks olla?"
Smiley ütleb ükskõikse näoga: „See võiks olla papagoi, see võiks olla kanaarilind, kuid seda ta ei ole — see on lihtsalt konn."
Võõras võttis puuri, vaatas seda hoolega, keeras nii-ja teistpidi ja ütles: „Hm — nii see on. Milleks ta peaks kõlbama?"

„Noh," ütles Smiley kergelt ja hooletult, „ma arvan, et üheks asjaks ta vähemalt kõlbab — ta hüppab ette igast teisest konnast kogu Calaverases."
Mees võttis puuri veel kord enda kätte, vaatas seda kaua ja erilise pilguga, andis selle siis Smileyle tagasi ja ütles kindlalt: „Hm, mina küll ei näe, et see konn oleks millegi poolest parem kui iga teine konn."
„Väga võimalik, et ei näe," vastas Smiley. „Võib-olla te olete asjatundja konnade alal, võib-olla ei ole. Võibolla teil on kogemusi, aga võib-olla te olete ainult asjaarmastaja, nagu öeldakse. Minul on igatahes oma arvamus, ja ma olen nõus riskeerima neljakümne dollariga, et ta hüppab kaugemale igast konnast Calaverases."
Mees mõtles vähe aega ja siis ütlAs nukra moega: „Noh, mina olen siin kahjuks võõras ja mul ei ole konna. Aga kui' mul oleks konn, veaksin teiega kihla."
Smiley ütles: „Pole viga, küll me saame. Kui te silmapilguks mu puuri hoiate, ma lähen ja toon teile konna."
9
Mees võttis puuri, pani oma nelikümmend dollarit Smiley omade kõrvale ja istus maha teda ootama.
Ta istus seal tükk aega omaette mõeldes ja mõeldes, siis võttis konna puurist välja, kangutas ta suu lahti ja toppis konna teelusika abil haavleid täis — toppis ta peaaegu kaelani täis ja pani maha. Smiley läks sohu, sumas tükk aega mudas ringi, leidis viimaks konna, andis selle võõra kätte ja ütles:
,,Nii, kui te olete valmis, seadke ta Danieli kõrvale, nii et nende esikäpakesed oleksid ühel joonel, ja ma annan märku. Ta hüüdis: ,,üks — kaks — kolm — hopp!" ja nii tema kui ka võõras müksasid konni kergelt tagant. Uus konn hüppas tragilt minema, kuid Daniel püüdis end üles hiivata, kergitas korraks õlgu — nagu prantslane —, aga sellest polnud midagi kasu — ta ei liikunud paigastki. Ta oli maa küljes kinni kindlalt nagu kirik, istus nagu ankru otsas.
Smiley imestas väga, oli tujustki ära. Ta ei teadnud muidugi arvatagi, milles asi seisab.
Võõras võttis raha ja läks minema. Minnes ta näitas veel pöidlaga üle õla — vaat niimoodi — Danieli poole ja ütles jälle väga kindlalt: ,,Noh, mina küll ei näe, et see konn oleks millegi poolest parem kui iga teine konn."
Smiley seisis seal tükk aega kukalt kratsides ja Danieli vaadates. Lõpuks ütles: ,,Mina ei saa küll aru, mis pagan sellele konnale sisse on läinud, ·— ei tea, kas tal peaks midagi viga olema, ta on kuidagi nii punnis." Ta tõstis Danieli turjapidi üles ja ütles: ,,Olgu mu kassid neetud, kui ta ei kaalu viit naela!" Siis pööras ta Danieli pea alaspidi ja konn röhatas välja kaks peotäit haavleid. Nüüd sai ta aru, milles asi seisab, ta oli maruvihane, pani konna maha ja läks võõrast taga ajama, aga ei jõudnud talle enam järele. Ja . . ."
(Siin Simon Wheeler kuulis, et teda õuest hüütakse, ta tõusis üles ja läks vaatama, kes teda vajab.) Minnes pöördus ta veel minu poole ja ütles: ,,Jääge istuma sinna, kus te olete, ja puhake vähe — ma olen silmapilk tagasi."
Kuid mina, kui te pahaks ei pane, leidsin, et ettevõtliku hulguse Jim Smiley eluloo edasijutustamine vaevalt küll annab mulle teateid pastor Leonidas W. Smiley kohta, ja ma hakkasin minema.
10
Uksel tuli mulle jutukas Wheeler vastu, võttis mul nööbist kinni ja vuristas edasi:
„Siis oli selsamal Smileyl veel üks kollane ühe silmaga lehm, kellel ei olnud saba, vaid ainult lühike jupike nagu banaan... "
Aga et mul puudus aeg ja tahtmine kuulata lugu õnnetust lehmast, lahkusin ma.

II. MINU KELL (Väike õpetlik lugu)

Mu ilus uus kell oli tiksunud kaheksateist kuud, ilma et ta oleks maha jäänud või ette käinud, ilma et oleks murdunud väiksemgi osake ta sisevärgist või et ta oleks kordagi seisatanud. Ma juba uskusin, et ta on eksimatu oma otsustes päevaaja üle, et ta ehitus ja anatoomia ei hävine iialgi. Kuid lõpuks ühel ööl olin ma lasknud tal maha käia. See kurvastas mind, sest mulle tundus, nagu oleks see kindel märk ja ennustus mingist lähenevast õnnetusest. Kuid vähehaaval muutusin ma jälle rõõmsamaks, panin kella umbes õigeks ja peletasin minema kõik pahad aimused ja ebausu. Järgmisel päeval astusin sisse kõige suuremasse kullassepaärisse, et seal kell täpselt õigeks panna. Kaupluse juhataja aga võttis kella mu käest ära ja hakkas seda ise täpsustama. Siis ta ütles: „Kell on neli minutit taha jäänud — regulaatorit tuleb veidi ülespoole nihutada." Ma püüdsin teda takistada, püüdsin talle selgeks teha, et kell käib täpselt õieti. Kuid asjata. Ainus asi, millest see kapsapea aru sai, oli see, et kell oli neli minutit järel ja et regulaatorit on tarvis veidi ülespoole nihutada. Ja nii siis, kuigi ma ahastuses tema ümber kepsu lõin ja härdalt palusin kellasse mitte puutuda, pani ta rahulikult ja õelalt oma häbiteo toime. Mu kell hakkas ette käima. Iga päevaga käis ta ikka rohkem ja rohkem ette. ühe nädala pärast oli ta juba päris ägedas palavikus, ta pulss lõi isegi varjus sada viiskümmend. Kahe kuu pärast oli ta kõik linna ajanäitajad endast kaugele maha jätnud, ta oli neist juba üle kolmeteistkümne kalendripäeva ette jõudnud. Ta oli juba otsaga novembris, rõõmu tundmas

lumest, kuigi oktoober keerutas alles lehti. Ma kiirustasin üüriga ja muude maksmistega nii pööraselt, et see pidi mu peaaegu laostama. Viimaks ei suutnud ma seda enam taluda. Viisin kella reguleerimiseks kellassepa juurde. Too küsis, kas mu kella on varem parandatud, ütlesin, et ei, et selleks ei ole veel kunagi põhjust olnud. Ta näole ilmus kahjurõõmus ilme ja agaralt kangutas ta kella lahti, pistis siis endale väikese täringutopsi silmaauku ja hakkas piiluma mehhanismi sisemusse. Ta ütles, et kell vajab puhastamist ja õlitamist ja peale selle reguleerimist, — tulgu ma nädala pärast. Pärast puhastamist, õlitamist ja reguteerimist hakkas mu kell nii aeglaselt käima, et ta tiksus nagu hingekell. Ma hakkasin rongidest maha jääma, ma hilinesin kõigile kohtamistele ega jõudnud õigel ajal lõunasöögile. Mu kell tegi kolmest ootepäevast notari juures neli ja laskis mul nii veksli protesti minna. Vähehaaval libisesin ma eilsesse, siis üleeilsesse, siis möödunud nädalasse, kuni lõppude lõpuks hakkasin taipama, et ma olen ihuüksi üle-eelmises nädalas ja et kogu muu maailm on mul juba silmist kadunud. Tahtmatult hakkasin endas märkama mingit sümpaatiatunnet muumiate vastu muuseumis ja tundsin igatsust nendega uudiseid vahetada. Läksin uuesti kellassepa juurde. Ma ootasin ja ta lahkas kogu kella tükkideks ja ütles, et võll on „paistes". Ta ütles, et ta võib kolme päeva jooksul selle jälle korda seada. Pärast seda saavutas mu kell keskmise kiiruse, kuid see oli ka kõik. Pool päeva ta tormas nagu meeletu, ise sealjuures köhides ja ähkides, läkastades, aevastades ja turtsudes, nii et säärane märatsemine ei lasknud mul rahulikult mõteldagi. Niikaua kui ta hoog kestis, ei oleks kogu maal ükski kell temaga võistelda suutnud. Aga siis ta aeglustas oma käiku niivõrd, et ülejäänud osa päevast ta lihtsalt logeles, ja kõik kellad, mis vahepeal olid temast maha jäänud, jõudsid talle jälle järele. Nii et lõpuks, kui kakskümmend neli tundi täis sai, sörkis ta õiglase kohtu ette viisakalt ja just õigeks ajaks. Nii et ta andis välja kena keskmise, ja keegi ei võinud öelda, et ta on teinud vähem või rohkem, kui tema kohus on. Kuid korralik keskmine on kella juures väga tagasihoidlik voorus, ja nii ma läksin selle instrumendiga ühe teise kellassepa juurde. See ütles, et peavõll on murdunud. Ma avaldasin

oma rõõmu, et ei ole midagi tõsisemat. Kui päris ausalt rääkida, siis ei olnud mul küll aimugi, mis see peavõll on, kuid võõra ees ei tahtnud ma esineda võhikuna. Ta tegi oma parandustöö ära, aga mida kell ühes suhtes juurde võitis, seda ta teises suhtes kaotas. Nüüd ta kihutas mõnda aega ja siis jälle seisis tükk aega, siis jälle kihutas, ja nõnda edasi. Ta tegi seda täiesti

oma äranägemise järgi. Ja iga
kord, kui ta jälle käima hakkas, põrkas ta tagasi nagu musketpüss. Mõned päevad kasvatasin ma kannatust, kuid lõpuks viisin kella ühe teise kellassepa juurde. Ka see laotas kella tükkideks, keeras neid jäänuseid oma luubi all ikka ringi ja ringi, kuni ütles, et jõhvvedrul paistab midagi viga olevat. Ta parandas selle ära ja pani kella uuesti käima. Nüüd ta käis üsna hästi, välja arvatud see, et iga kord kümme minutit enne kümmet jäid osutid kokku nagu käärid ja pärast seda rändasid nad edasi juba koos. Niisuguse kella järgi ei oleks isegi maailma kõige vanem mees osanud päevaaega kindlaks määrata, ja nii ma viisin kella jällegi parandada. Seekord ütles meister, et klaas on mõlkis ja peavedru korrast ära. ühtlasi mainis ta, et mingi osa kellavärgist vajab uusi pooltaldu. Ta tegi need asjad korda, ja siis hakkas mu kell aega näitama laitmatult, välja arvatud see, et vahetevahel, kui ta oli peaaegu kaheksa tundi rahulikult töötanud, andis järsku kogu ta sisemus endale vaba voli ja ta hakkas sumisema nagu mesilane, kuna osutid pistsid tiirlema nii kiiresti, et nad täielikult kaotasid oma isikupärasuse ja näis ainult, nagu kataks kella numbrilauda peen ämblikuvõrk. Ta vuristas kakskümmend neli tundi kuue või seitsme minutiga maha ja jäi siis järsku seisma. Läksin raske südamega veel ühe kellassepa juurde ja vaatasin pealt, kui ta kella tükkideks lahkas. Siis valmistasin end ette, et talle karmilt ristküsimusi esitama hakata, kuna asi näis muutuvat tõsiseks. Kell oli uuena maksnud kakssada dollarit, kuid parandamiste peale olin ma kulutanud umbes kaks või kolm tuhat. Kui ma nüüd siin ootasin ja vaatasin, tundsin ma kellassepas ära ühe oma vana tuttava — ühe aurulaeva endise masinisti, ja mitte just väga hea masinisti. Ta vaatas kõik
osad hoolikalt läbi, nii nagu kõik teisedki kellassepad olid teinud, ja siis andis oma otsuse samasuguse kindlusega.
Ta ütles:
14
,,Ta laseb teil liiga palju auru peale — kaitseventiili tuleb kruvivõtmega veidi kinnitada ... "
Ma lõin tal pea sealsamas lõhki ja lasin ta oma kulul maha matta.
Mu onu William, kadunuke, armastas öelda, et hea hobune on hea hobune niikaua, kuni ta ükskord ära jookseb, ja et hea kell on hea kell niikaua, kuni ta parandajate kätte satub. Ja tihti murdis ta pead selle üle, mis saab kõigist neist läbikukkunud katelseppadest, püssitegijaist, kingseppadest, masinistidest ja seppadest, kes oma tööga toime ei tule. Kuid keegi ei teadnud talle seda öelda.

III. KUIDAS MA PÕLLUMAJANDUSLIKKU AJALEHTE TOIMETASIN

Ma võtsin põllumajandusliku ajalehe toimetaja ajutise koha vastu mitte ilma pahade eelaimusteta, nii nagu põllumees ei võtaks eelaimusteta endale laeva juhtimist. Kuid ma olin niisuguses olukorras, kus palk oli omaette eesmärk. Lehe toimetaja tahtis puhkusele minna, ja ma nõustusin tasuga, mida ta mulle pakkus, ja asusin tema kohale.
Oli tore tunne jälle tööl olla, ja kogu nädala vehkisin ma raugematu rõõmuga tööd teha. Leht läks trükki ja ma ootasin päev otsa teatava rahutusega, et näha, kas mu pingutused ka mingit tähelepanu äratavad. Kui ma päikeseloojaku ajal toimetusest lahkusin, läks trepi ees rühm mehi ja poisikesi mulle teed andes kiiruga laiali, ja ma kuulsin, kuidas üks või kaks nendest ütlesid: ,,See ta ongi." Ma olin sellest loomulikult meelitatud. Järgmisel hommikul leidsin samasuguse salga sissekäigu juures ja inimesi seisis paarikaupa ja üksikult siin- ja sealpool tänavat. Kõik nad vaatasid mind huviga. Niipea kui ma lähenesin, läks rahvas laiali ja tõmbus eemale, ja ma kuulsin üht meest ütlevat: ,,Vaata talle silma!" Teesklesin, nagu ei märkaks ma seda suurt huvi, mis ma esile kutsusin, kuid südames olin ma meelitatud ja kavatsesin sellest oma tädile kirjutada. Läksin madalast trepist üles, ja jõudnud ukse taha, kuulsin rõõmsaid hääli ja kõlavat naeru. Avasin ukse ja nägin ruumis kaht noort maameest, kelle näod mind

nähes kahvatasid ja pikaks venisid, ja siis nad kargasid mõlemad suure raginaga aknast välja. See imestas mind väga.
Umbes poole tunni pärast astus sisse keegi vana džentlmen lokkis habeme ja ilusa, kuid range näoga ja võttis minu palve peale istet. Tal näis midagi südamel
16

olevat. Ta võttis kübara peast, pani selle põrandale. Siis võttis ta kübarast punase siidtaskurätiku ning meie ajalehe numbri.
Ta pani lehe endale põlvedele ja sel ajal, kui ta taskurätiga prille puhastas, küsis ta: „Kas teie olete uus toimetaja?"
Ma ütlesin, et nii see on.
,,Kas te olete kunagi varem põllumajanduslikku ajalehte toimetanud?"
„Ei," vastasin ma, „see on mu esimene katse." ,,Paistab küll. Kas teil on põllumajanduse alal mingeid praktilisi kogemusi?"
,,Ei, ma arvan, et mul ei ole."
,,Seda ma tundsin juba instinktiivselt," ütles vana džentlmen prille ette pannes ja üle nende mulle karmilt otsa vaadates, murdes samal ajal lehte kokku, et seda oleks mugavam lugeda.
,,Nüüd ma tahan teile need kohad ette lugeda, mis minus selle instinkti tekitasid. Nimelt juhtkiri. Kuulake, ja siis öelge, kas see on teie kirjutatud: ,,Naereid ei tohi kunagi puu otsast ära rebida, see võib neid vigastada. Palju parem on lasta mõnel poisil puu otsa ronida ja puud raputada."
Nii — mis te arvate sellest? Sest ma usun tõepoolest, et see on teie kirjutatud."
,,Mis ma sellest arvan? Arvan, et see on hea. Arvan, et see on vajalik. Pole mingit kahtlust, et iga aasta rikutakse ainuüksi selles maakonnas miljoneid ja miljoneid buššeleid1 naereid, kuna nad pooltoorelt maha võetakse, selle asemel et saata poiss puu otsa seda raputama... "
,,Te raputage oma vanaema! Naerid ei kasva puu otsas!"
,,Oo, kas tõesti, kas ei kasvagi? Aga kes on seda ütelnudki, et nad puu otsas kasvavad? See oli mõeldud piltlikult, täiesti piltlikult. Kellel üldse millestki aimu on, see sai kohe aru, et ma tahtsin öelda, et poiss peaks viinapuud raputama."
Selle peale tõusis vana džentlmen üles, rebis ajalehe väikesteks ribadeks, trampis jalgadega, lõhkus oma kepiga

1 buššel — inglise vakk. Põhja-Ameerika Ühendriikides on see 35,25 liitrit. Tõlk.
17
asju ja ütles, et lehm olevat ka minust targem. Siis ta lahkus ust paugutades ja käitus üldse, nagu ei oleks ta millegagi rahul. Aga kuna ma ei teadnud, mis teda pahandas, siis ei saanud ma teda ka aidata.
Varsti pärast seda tormas uksest sisse keegi pikk surnukahvatu näoga ja õlgadele rippuvate lokkidega mees, kelle näo künkaid ja orge katsid nädalased habemetüükad. Ta peatus ukse juures ja jäi liikumatult seisma, sõrm huultel ja pea ning keha küljele kallutatud, nagu kuulataks ta midagi. Kõik oli vaikne. Ta kuulatas ikka veel. Ei mingit häält. Siis pööras ta võtit lukuaugus ja tuli kikivarbail ettevaatlikult minu poole kuni käeulatuse kauguseni. Seal ta peatus, ja kui ta oli mõnda aega pingutatud huviga mu nägu uurinud, tõmbas ta meie ajalehe kokkumurtud numbri põuest ja ütles:
,,Näete siin. Teie kirjutasite selle. Lugege see mulle ette — aga kiiresti. Vabastage mind piinast. Ma kannatan."
Ma lugesin talle ette järgmist. Ja sedamööda, kuidas laused mu huultelt langesid, nägin ma kergendust ta näol, nägin, kuidas pingutatud lihased lõtvusid, kuidas mure ta näolt kadus ja rahu ning puhkus valgus ta näojoontesse nagu sõbralik kuupaiste üle üksildase maastiku:

„Guaano on suurepärane lind, kuid nõuab kasvatamisel suurt hoolt. Teda ei tohiks importida mitte enne juunit ja mitte pärast septembrit. Talvel tuleb teda hoida soojas kohas, et ta saaks oma pojad välja haududa.
On ilmne, et tänavu tuleb teravilja jaoks ebasoodne sügis. Sellepärast soovitame põllumeestele hakata maisivarsi ja tatrakooke maha panema juba juulis, mitte aga augustis. Mis puutub kõrvitsasse, siis see mari on väga armastatud Uus-Inglismaa elanike poolt, kes eelistavad seda puuvilja-koogi valmistamisel karusmarjale ja kes eelistavad seda lehmade toiduna ka vaarikale, kuna see on toitvam ja peaaegu niisama maitsev. Kõrvits on ainus söödav apelsiniliik, mis kasvab ka põhjas, välja arvatud pudelkõrvits ja üks või kaks ronikõrvitsa sorti. Ainult viimasel ajal ei istutata kõrvitsat enam iluaeda põõsaste vahele, kuna ollakse üldiselt veendunud, et kõrvitsapuu ei ole kuigi varjurikas.

Kuna soe aeg on lähenemas ja isahani hakkab munema... "
Erutatud kuulaja kargas sammu ettepoole, et mul kätt suruda, ja ütles:
,,Aitab, aitab. Nüüd ma tean, et minuga on kõik korras, sest te lugesite seda sõna-sõnalt nagu minagi. Aga teate, inimene, kui ma täna hommikul seda esimest korda lugesin, siis ütlesin endale, et ma ei uskunud iialgi, et olen hullumeelne, kuigi mu sõbrad mind nii tähelepanelikult silmas pidasid, kuid nüüd ma usun seda. Ja ma hakkasin nii valjusti ulguma, et te oleksite võinud seda kuulda kahe miili kauguselt, ja tormasin välja, et kedagi ära tappa, sest ma teadsin, et varem või hiljem teen ma seda niikuinii, ja parem juba kohe peale hakata. Ma lugesin ühe neist lõikudest uuesti läbi, et päris kindel olla, ja siis põletasin ma oma maja maha ja hakkasin tööle. Ma lõin mitu inimest vigaseks ja üks põgenes mu eest puu otsa, kust ma võin ta veel kätte saada, kui tahan. Aga ma mõtlesin, et astun parem mööda minnes siia sisse, et asi oleks päris kindel. Nüüd see o n kindel, ja peab ütlema, et sel mehel seal puu otsas lihtsalt vedas. Ma oleksin ta tagasi minnes kindlasti ära tapnud. Head aega, sir, head aega, te vabastasite mind raskest murekoormast. Kuna mu mõistus on ühele teie põllumajanduslikest artiklitest vastu pidanud, siis tean ma, et teda ei ähvarda enam iialgi mingi hädaoht. Head aega."
Ma tundsin end veidi ebamugavalt nende vigastamiste ja süütamiste pärast, millega see isik oli end lõbustanud, sest ma tundsin, et olen nendega kaudselt seotud. Aga need mõtted peletati kohe eemale, sest ajalehe korraline toimetaja astus uksest sisse. (Ma mõtlesin endamisi: Kui sa oleksid läinud Egiptusse, nagu ma soovitasin, siis oleks mul võimalus olnud end sisse töötada. Aga sa ei teinud seda, ja siin sa nüüd oled. Õieti ma ootasingi seda.)
Toimetaja oli kurb, nõutu ja masendatud.
Ta silmitses seda hävitustööd, mida see vana mürgeldaja ja need kaks noort põllumeest olid kabinetis teinud,, ja ütles siis: ,,See on väga kurb lugu — väga kurb lugu. Liimipudel on purustatud, samuti kuus aknaruutu ja süljekauss ning kaks küünlajalga. Aga see ei ole veel kõige halvem. Ajalehe hea nimi on rikutud, ja ma kardan,

et igaveseks. Tõsi küll, meie ajalehe järele ei ole kunagi olnud nii suurt nõudmist, seda ei ole kunagi nii palju läbi müüdud ja see pole kunagi nii kuulus olnud — kuid, kes tahab olla kuulus hullumeelsuse ja edukas oma meelenõtruse pärast? Mu sõber, nii tõesti kui ma olen aus inimene, — terve tänav on rahvast täis, ja teised istuvad aedadel nagu kanad õrrel ja ootavad, et teid oma silmaga näha, sest nad arvavad, et te olete hull. Ja selleks on neil õigus pärast teie juhtkirjade lugemist. Need teevad häbi kogu ajakirjandusele. Kuidas te küll tulite mõttele, et võite põllumajanduslikku ajalehte toimetada? Näib, et teil ei ole põllumajandusest mitte halli aimugi. Te kirjutate, nagu oleks vagu ja äke üks ja seesama asi;

te räägite lehmade sulgimisperioodist; te soovitate tuhkrut koduloomana, sest ta pidavat väga ilusti mängima ja suurepäraselt rotte püüdma! Teie märkus, et söödavad rannakarbid lamavad vaikselt, kui neile muusikat mängida, oli ülearune — täiesti ülearune. Rannakarpe ei suuda miski segada. Rannakarbid lamavad alati vaikselt. Rannakarbid ei hooli üldse muusikast. Ah sa taevas ja maa küll! Mu sõber, ka siis, kui te oleksite lolluste õppimise oma elueesmärgiks võtnud, ei saaks teil olla paremat edu, kui teil on täna. Ma ei ole kunagi midagi selletaolist näinud. Teie väide, et hobukastan kaubaartiklina muutub järjest enam nõutavaks, kõlbab ainult selleks, et meie ajalehte laostada. Teil tuleb toimetaja kohast loobuda ja siit lahkuda. Ma ei vaja mingit puhkust — ma ei tunneks sellest niikuinii mingit mõnu. Vähemalt mitte siis, kui teie mind asendate. Ma väriseksin alalisest hirmust, et mida te nüüd järgmisena soovitate. Ma kaotan igakord kannatuse, meelde tuletades, kuidas te kirjutasite austrite kudemiskohtadest pealkirja all: „Maastikuaiandus". Ma palun teid lahkuda. Keegi ei suudaks mind enam veenda, et ma peaksin puhkusele minema. Oh! Miks te mulle ometi ei ütelnud, et te põllumajandusest absoluutselt midagi ei tea?"
„Miks ma seda teile ei ütelnud, te maisvars, te kapsapea, te lillkapsavõsu? Esimest korda elus kuulen ma nii südametut juttu. Ma ütlesin teile, et olen neliteist aastat toimetustes töötanud, ja nüüd kuulen ma esimest korda, et inimene peab midagi teadma, kui ta tahab

ajalehte toimetada. Te kaalikas! Kes kirjutab teatriarvustusi teise järgu ajalehtedes? Käputäis edutatud kingseppi ja apteekrite jooksupoisse, kes teavad näitekunstist niisama palju kui' mina põlluharimisest, ja mitte raasugi rohkem. Kes arvustavad raamatuid? Inimesed, kes pole ise oma elus ühtki raamatut kirjutanud. Kes treivad valmis juhtkirju finantsküsimustest? Tegelased, kes neist asjust absoluutselt midagi ei tea. Kes kirjutavad sõjakäikudest indiaanlaste vastu? Härrad, kes ei tea, mis tähendab indiaanlaste sõjakisa või vigvam, ja kes pole kunagi sunnitud olnud tomahoogiga jooksuretke sooritama või nooli oma perekonnaliikmete ihust välja kiskuma, et nendest lõket teha. Kes manitsevad rahvast karskusele ja hädaldavad joomise pärast? Inimesed, kes ei näe selget päeva enne kui hauas. Kes toimetavad põllumajanduslikke ajalehti, teie ... te hiina kartul niisugune? Enamasti mehed, kes on läbi kukkunud luule alal, kollase romaani alal, põnevusdraama alal, majanduslike ja kaubanduslike artiklite alal, ja kes siis haaravad kinni põllumajandusest kui ajutisest abinõust, mis päästab vaestemajast. Või teie tulete mulle ajalehtede toimetamist õpetama! Sir, mina olen neid toimetanud Alphast Omahani, ja ma ütlen teile, et mida vähem keegi teab, seda suuremat kära ta teeb ja kõrgemaid honorare teenib. Taevas ise teab, et kui ma oleksin harimatu ja mitte haritud, kui ma oleksin häbematu ja mitte tagasihoidlik, ma oleksin võinud kuulsaks saada selles südametus ja omakasupüüdlikus maailmas. Ma lahkun, sir. Kuna te mind olete kohelnud, nagu te seda tegite, siis lähen ma suurima heameelega. Aga ma täitsin oma kohust. Ma täitsin oma lepingut, niikaua kui mul seda teha lasti. Ma lubasin, et teen teie lehe huvitavaks kõigile, — ja seda ma ka tegin. Ma ütlesin, et võin lehe läbimüüki tõsta kahekümne tuhande eksemplarini, ja kui mul oleks veel kaks nädalat aega olnud, ma oleksin seda teinud. Ma olen lehele ligi meelitanud kõige parema lugejaskonna. Hiis ühelgi põllumajanduslikul ajalehel kunagi on olnud — nende hiilgas pole ühtki talumeest, ei ühtki isikut, kes oskaks vahet teha arbuusipuu ja persikuväädi vahel. Meie lõpparve puhul ei ole mitte mina kaotaja pool, vaid teie ... te pirukapõõsas niisugune. Adjöö."
Ja ma lahkusin.

IV. KUIDAS MA KANDIDEERISIN KUBERNERI KOHALE

Mõne kuu eest esitati iseseisvate partei poolt minu kandidatuur suure New Yorgi osariigi kuberneri kohale. Minu vastaskandidaatideks olid mr. Stewart L. Woodford ja mr. John T.

Hoffman, kes olid üles seatud teiste parteide poolt. Mul oli millegipärast tunne, et nende džentl-menidega võrreldes on mul üks oluline paremus, ja nimelt — mu aus nimi. Ajalehtede järgi oli kerge otsus.-tada, et kui need isandad olidki kunagi võib-olla teadnud, mida tähendab kanda head nime, siis see aeg oli nüüd ammugi möödas. Oli selge, et viimaste aastate jooksul olid nad seotud olnud igasugu, häbiväärsete kuritegudega. Kuid samal ajal, kui ma oma paremust kiitsin ja selle üle salaja rõõmustasin, õõnestas mu õnne aluseid ebameeldi-vustunde sopane voog, sest et mul tuli kõikjal kuulda oma nime tihedas seoses sääraste tegelaste nimedega. See häiris mind järjest rohkem ja rohkem. Lõpuks kirjutasin sellest oma vanaemale. Tolle vastus oli kiire ja otsustav. Ta kirjutas:
Kogu oma elu jooksul ei ole sa teinud midagi niisugust, mille pärast sa peaksid häbenema — absoluutselt mitte midagi. Heida vaid pilk ajalehtedele, — heida neile vaid pilk, ja sa näed kohe, mis inimesed on need mr. Woodiord ja mr. Hoifman, ja siis otsusta ise, kas sa tahad nende tasemeni langeda ja nendega koos läbi sõelutud saada.
Just minu mõte! Ma ei maganud silmatäitki sel ööl. Kuid lõppude lõpuks oli mul võimatu tagasi astuda. Mu kandidatuur oli välja kuulutatud, ja ma pidin võitlust jät-

kama. Kui ma siis hommikueine ajal hooletult ajalehti sirvisin, sattus mu silm järgmisele sõnumile, ja ma ütlen ausalt, et ma ei ole kunagi varem nii hämmastatud olnud:
„V a 1 e v a n n e. Võib-olla nüüd, kus too mr. Mark Twain esineb rahva ees kandidaadina kuberneri kohale, on ta nii armuline ja suvatseb meile ära seletada, kuidas teda 1863. a. Wakawakis, Kotšinhiinas kolmekümne nelja tunnistaja poolt süüdistati valevande andmises, mille eesmärgiks oli röövida kelleltki vaeselt pärismaalasest lesknaiselt ja ta lastelt viletsat maalapikest banaanipuudega, mis oli neile ainsaks abiks ja toeks nende raskes kaotuses ja äärmises viletsuses. Mr. Twain võlgneb selles küsimuses seletust nii iseendale kui ka oma valijatele, kelle häältele ta loodab. Kas ta annab selle seletuse?"

Ma mõtlesin, et lähen imestusest lõhki! Säärane õe.l, südametu süüdistus. Ma ei olnud iial Kotšinhiinat näinud! Ma ei olnud iial Wakawakist kuulnud! Ma ei osanud vahet teha banaanipuu ja känguru vahel! Ma ei teadnud, mida teha. Ma olin juhm ja abitu. Ma lasksin terve päeva mööduda, ilma et oleksin üldse midagi teinud. Järgmisel päeval leidsin samast ajalehest enda kohta vaid järgmise lühikese teate:
„Tähelepanu! Tuleb märkida, et mr. Twain Kotšinhiina valevande küsimuses targu vaikib."
(NB! Edaspidi kogu kampaania kestel ei nimetanud see ajaleht mind kordagi teisiti kui „autu valetunnistaja Twain".)
Siis tuli ajaleht „Gazette" järgmise sõnumiga:
„Oleks huvitav teada. — Kas uus kandidaat kuberneri kohale võtaks ehk vaevaks mõnele oma kaaskodanikule (kes hirmsasti tahavad tema poolt hääletada) ära seletada, kuidas see juhtus, et ta barakikaaslastel Montanas kadusid aeg-ajalt väärtuslikumad asjad, mis hiljem alati leiti mr. Twaini taskutest või ta „kohvrist" (ajalehest, millesse ta oma koli pakkis), kuni viimaks ta

kaaslased olid sunnitud teda ta enda huvides sõbralikult hoiatama, milleks nad teda tõrvas ja sulgedes veeretasid, latil sõidutasid ja soovitasid tal jäädavalt laagrist kaduda, et tast enam mälestustki järele ei jääks. Kas mr. Twain ei seletaks seda asja?"
Kas oli võimalik veel midagi vastikumat välja mõelda? Sest ma ei ole oma elus kordagi Montanas käinud.
(Pärast seda nimetas see ajaleht mind järjekindlalt: „Twain, Montana varas".),

Edaspidi oli mul ajalehte kätte võttes alati hirm ·— umbes nagu inimesel, kes kergitab oma vooditekki ja millegipärast kardab, et selle all lamab latsutaja-madu. ühel päeval puutus mulle silma järgmine kirjutis:
..Paljastatud vale! Vastavalt kirjalikele vandetunnistustele, mis on esitatud härrasmehe Michael O'Flanagani poolt Five Pointsist ja mr. Kit Burnsi ning mr. John Alleni poolt Water Streetilt, on kindlaks tehtud, et mr. Mark. Twaini alatu väide, nagu oleks meie suurepärase kandidaadi ja lipukandja John T. Hoffmani palavalt tagaleinatud vanaisa maantee-röövimiste pärast üles poodud, on jultunud ja alusetu VALE, milles pole tõe varjugi. Viisakatel inimestel on masendav näha, et poliitilise edu saavutamiseks kasutatakse isegi niisuguseid häbiväärseid vahendeid, nagu surnute ründamine nende hauas ja nende ausate nimede määrimine laimuga. Kui me ainult mõtleme, millist valu see häbitu vale peab valmistama kadunu omastele ja sõpradele, kes pole milleski süüdi, siis me tunneme, et oleme peaaegu valmis solvatud ja teotatud publikut üles ässitama, et nad laimaja üle ilma pikema jututa omakohut mõistaksid. Kuid ei! Parem jätame ta oma lõhkikäristatud südametunnistuse piinade ohvriks. (Aga kui rahvas siiski peaks raevu sattuma ja oma pimedas vihas laimajale kehalisi vigastusi tekitama, siis on ilmne, et selle teo toimepanijaid ei saaks ükski vandekohtunikekogu süüdi mõista ega ükski kohus neid karistada.)"

Sel teravmeelsel lõpplausel oli niisugune mõju, et ma olin sunnitud tol ööl kiiruga voodist ja ka tagauksest välja

kargama, kuna ,.solvatud ja teotatud rahvas" märatses paraadukse ees. Kui nad sisse olid murdnud, lõhkusid nad oma õiglases vihas mööblit ja aknaid ning viisid ära minnes kaasa kõik, mis nad kanda jõudsid. Ja ometi võin ma kätt piibli peale pannes vanduda, et ma pole iialgi laimanud kuberner Hoffmani vanaisa. Veel enam: ma ei olnud temast iialgi kuulnud ega ta nime kuni tolle päevani suhu võtnud.
(Möödaminnes olgu tähendatud, et ajaleht, kust mainitud tsitaat on võetud, nimetas mind edaspidi ainult: ,,Twain, haudade rüvetaja".)
Järjekordne ajalehe artikkel, mis mu tähelepanu äratas, oli järgmine:
,,Vääriline kandidaat. Mr. Mark Twain, kes eile õhtul pidi iseseisvate massimiitingul oma hävitava kõnega esinema, ei ilmunud õigel ajal kohale! Tema arsti poolt saadetud telegrammis teatati, et ta oli jäänud lõhkuma hakanud hobuse alla ja et ta jalaluu on kahest kohast murtud. Ta lamavat kohutavates valudes, ja nõnda edasi, ja nõnda edasi, ning veel palju muudki selletaolist loba. Iseseisvad aga püüdsid kõigest väest seda viletsat ettekäänet alla neelata ja teeselda, nagu ei teaks nad, mis on selle kõlvatu tegelase puudumise tõeline põhjus, keda nad oma kandidaadiks nimetavad. On nähtud, et eile õhtul keegi isik metsikult joobnuna mr. Twaini hotelli uksest sisse tuigerdas. Iseseisvate kohuseks on kiiresti tõestada, et see täislakkunud elajas polnud mitte Mark Twain ise. Viimaks ometi on nad meil peos! See juhtum ei võimalda mingit kõrvale-puiklemist. Rahvas nõuab kõuehäälel: ,,Kes oli see mees?" "

Esimesel silmapilgul tundus uskumatuna, täiesti, uskumatuna, et see olin mina, kellele see nii häbistav kahtlus langes. Kolm pikka aastat oli sellest möödas, kui ma olin viimati maitsnud õlut, veini või üldse mingit joovastavat jooki.
(Te näete ise, kuidas ma aja jooksul harjuma hakkasin, kui ütlen teile, et sama ajalehe järgmises numbris oma uut hüüdnime ,,Mister Delirium Tremens Twain" leides

ei tundnud ma enam nii teravat valu kui varemalt, kuigi ma teadsin, et see ajaleht monotoonse järjekindlusega nimetab mind nii kuni lõpuni.)

Sel ajal moodustasid anonüümkirjad juba olulisema osa mu kirjavahetusest. Nende vorm oli tavaliselt järgmine:
Kuidas oli lugu selle vanaeidega, keda te oma kortlist välja viskasite, kui ta tuli teilt armuandi paluma?

Või:
Teil on pattusi hinge pial millest keegi ei tia piale minu. Iivake aga välja mõned dollarid, kui te ei taha ajalehtedes kuulta Handy Andyst.
See oli umbes nende kirjade mõte. Soovi korral võiksin ma neid näiteid tuua seni, kuni lugejal oleks isu lõplikult täis.
Varsti pärast seda süüdistas peamine vabariiklaste partei ajakiri mind suures altkäemaksude võtmises, kuna demokraatide peahäälekandja kirjutas minu arvele osavõtu mingist räpasest väljapressimisest.
(Niisiis sain ma veel kaks uut hüüdnime: ,,Twain, alatu altkäemaksu-võtja" ja ,,Twain, vastik väljapressija".)
Lõpuks oli tekkinud niisugune kära ja ,,vastuse" nõudmine kõigile neile minu vastu esitatud jubedatele süüdistustele, et minu partei juhid ja toimetajad ütlesid, et kui ma veel kauem vaikin, siis on see mu poliitilise karjääri lõpp. Et seda nõudmist minu vastu veelgi kategoorilisemaks muuta, ilmus järgmisel päeval ühes ajalehes järgmine märkus:
,,Vaadake seda inimest! Iseseisvate kandidaat vaikib ikka veel. Sest ta ei julge rääkida. On kindlaks tehtud, et kõik tema vastu esitatud süüdistused vastavad tõele, mida ta oma paljutähendava vaikimisega on ise uuesti ja uuesti kinnitanud, nii et tänasest päevast alates on ta lõplikult ja jäädavalt paljastatud. Iseseisvad, vaadake oma kandidaati! Vaadake seda Kurikuulsat Valevandujat, seda Montana Varast! Seda Haudade Rüvetajat! Vaadake oma lihalikku Delirium Tremensit! Oma Räpast Altkäemaksu-võtjat!

Oma Vastikut Väljapressijat! Silmitsege teda lähemalt — mõelge ta üle hästi järele ja siis öelge, kas te peate võimalikuks anda oma ausad hääled inimesele, kes oma vastikute kuritegudega on kõik need häbistavad hüüdnimed ära teeninud ja kes ei julge oma suudki lahti teha, et vähemalt mõnda neist ümber lükata!"
Kuna ei olnud mingit muud teed sellest olukorrast pääsemiseks, hakkasin ma väga alandlikult kirjutama ,,vas-tust" sellele aluseta süüdistuste ja alatuste ning õelate valede uputusele. Kuid see jäi mul lõpetamata, kuna juba järgmisel hommikul ilmus üks ajaleht uue jubedusega, uue laimuga, süüdistades mind tõsiselt selles, et ma olevat maha põletanud ühe hullumaja ühes kõigi elanikega, kuna see oli varjanud väljavaadet mu akendest. See ajas mu juba peaaegu paanikasse. Siis tuli süüdistus, et ma olevat oma onu ära mürgitanud, et ta varandust endale saada, kusjuures kategooriliselt nõuti haua avamist. Ma pidin peaaegu mõistuse kaotama! Lisaks kõigele süüdistati mind veel selles, et ma leitud laste kasvatusmaja hooldajana olevat palganud sinna oma hambutuid ja vanadusest nõtru sugulasi, et need mu kasvandikele toidu läbi nämmutak-sid. Ma kõhklesin ja kõhklesin, kas mitte loobuda. Ja lõpuks — krooniks kõigele sellele häbitule jälitamisele, mille vastasparteide vimm mu vastu oli organiseerinud, õpetasid nad üheksa väikest räbalais ja erineva nahavärvusega last, kes veel hästi käiagi ei osanud, rahvamiitingu ajal tribüünile ronima, mu jalgade ümbert kinni haarama ja hüüdma: „Papa! ... Papa! ..."
Ma loobusin. Võtsin oma plagu maha ja andsin alla.
Mu võimed ei vastanud kubernerivalimiste kampaania nõudmistele New Yorgi osariigis, ja nii ma saatsin teate, et loobun oma kandidatuurist. Oma meelekibeduses kirjutasin ma sellele alla: ,,Sügava lugupidamisega kunagi viisakas inimene, nüüd aga
Kurikuulus Valevanduja, Montana Varas, Haudade Rüvetaja, Delirium Tremens, Räpane Altkäemaksu-võtja ja Vastik Väljapressija

Mark Twain."

V. FAKTID SEOSES MINU HILJUTISE TAGASIASTUMISEGA

Washington, 2. dets. 1867. Ma astusin tagasi. Valitsus näib edasi töötavat nagu ennegi, kuid siiski on selles rattas üks kodar puudu. Ma olin Senati Merekarpide Uurimise Komitee ametnik, nüüd aga loobusin ma sellest kohast. Nägin, et teised valitsuse liikmed olid ilmselt otsustanud mind ilma jätta igasugusest hääleõigusest riiklikel nõupidamistel, ja nii ei saanud ma enam kauem ametisse jääda, ilma et mu lugupidamine enese vastu oleks kannatanud. Kui ma jutustaksin teile üksikasjaliselt kõigist neist solvamistest, mis mulle osaks said nende kuue päeva jooksul, mis ma olin riigiametnikuna valitsusega seotud, siis saaks sellest terve köite. Nad määrasid mind Merekarpide Uurimise Komitee ametnikuks, kuid ei andnud mulle kirjutajat, kellega ma oleksin võinud piljardit mängida. Selle oleksin ma ära kannatanud, kuigi üksildust tundes, kui teised valitsuse liikmed oleksid kohelnud mind viisakusega, mida ma olin õigustatud nõudma. Kuid seda ei olnud. Iga kord, kui ma märkasin, et mõni osakonnajuhataja ei aja õiget poliitikat, märkisin ma kõik üles ja läksin ning püüdsin teda õigele teele juhtida, nagu see oli mu kohus. Kuid ma ei saanud selle eest ainsatki tänusõna. Nii näiteks läksin ma kõige paremate kavatsustega merejõudude ministri juurde ja ütlesin:

,,Sir, mulle tundub küll, et admiral Farragut ei tee seal Euroopas õieti midagi, ainult seikleb ringi ja teeb väljasõite. See võib ju kõik väga kena olla, kuid mina näen seda küll teises valguses. Kui tal ei ole seal kellegagi lahinguid pidada, siis las tuleb koju. On mõttetu anda

terve sõjalaevastik ühe mehe käsutusse ainult lõbureisiks. See on liiga kulukas. Võtke arvesse, et põhimõtteliselt ei ole ma mitte mereväeohvitseride lõbureiside vastu — lõbureiside vastu, mis jäävad mõistlikkuse piiridesse, lõbureiside vastu, mis ei ole liiga kulukad. Näiteks nad võiksid sõita parvega mööda Mississipit alla..."

Te oleksite pidanud kuulma seda vihatormi! Oleks võinud arvata, et ma olen mingi kuriteoga hakkama saanud. Aga ma ei pannud pahaks. Ma ütlesin, et säärane lõbusõit on odav, vabariiklikult lihtne ja täiesti ohutu. Ma ütlesin, et rahuliku lõbusõidu jaoks ei ole mingi liiklemis-vahend võrreldav parvega.

Siis küsis merejõudude minister minult, kes ma olen. Kui ma ütlesin talle, et olen seotud valitsusega, tahtis ta teada, mis ametit ma pean. ütlesin, et see küsimus tundub mulle võrdlemisi veidrana, aga et seda esitab mulle teine sama valitsuse liige, siis teatan talle, et olen Senati Merekarpide Uurimise Komitee ametnik. Kus nüüd alles tõusis maru! Selle lõppedes käskis ta mind majast lahkuda ja tulevikus ainult oma asjadega tegelda. Mu esimene mõte oli lasta ta vallandada. Kuid see oleks teinud halba ka veel teistele peale tema, ilma et minul sellest mingit kasu oleks olnud, ja nii jätsin ta kohale.

Järgmisena läksin sõjaministri juurde, kes ei tahtnud mind üldsegi vastu võtta, enne kui ta kuulis, et olen seotud valitsusega. Kui mu asi poleks nii tähtis olnud, poleks ma jutule arvatavasti pääsenudki. Ma palusin talt tuld (ta suitsetas parajasti) ja ütlesin talle, .et selle vastu mul ei ole midagi, kui ta kaitseb kindral Lee ja ta relvakaaslaste paroolide süsteemi, kuid et ma ei saa kuidagi heaks kiita ta meetodit võitluses indiaanlaste vastu tasandikel, ütlesin, et ta ei võitle küllalt keskendatult, et pooled on liiga hajali. Ta peaks indiaanlased sobivasse kohta kokku koguma, kus ta saaks mõlemaid pooli vajalikult varustada, ja siis korraldama ühe üldise veresauna. Ma ütlesin, et miski ei veena indiaanlasi paremini kui üldine veresaun. Kui ta aga ei ole veresaunaga nõus, siis teine kindel moodus indiaanlaste vastu

võitlemiseks on seep ja haridus. Seep ja haridus ei tee nii kiiret tööd kui veresaun, kuid pikapeale mõjuvad nad veelgi surmavamalt; sest pooltapetud indiaanlane võib toibuda, kui te teda aga koolitate ja
29
pesete, siis see tapab ta varem või hiljem lõplikult. See laostab ta tervise, paneb kogu ta olemise alused kõikuma. „Sir," ütlesin ma, ,,on saabunud aeg, kus verd tarduma panev julmus on muutunud vajaduseks. Sundige seep ja aabits peale kõigile indiaanlastele, kes meie tasandikke rüüstavad, ja las see nad tapab!"
Sõjaminister küsis, kas ma olen valitsuse liige, ja ma vastasin, et olen küll. Siis päris ta, mis kohal ma olen, ja ma ütlesin, et olen Senati Merekarpide Uurimise Komitee ametnik. Seejärel pandi mind valitsuseasjadesse vahelesegamise pärast aresti ning ma kaotasin vabaduse peaaegu kogu päevaks.
Ma pidin peaaegu otsustama edaspidi vaikida ja lasta valitsusel läbi ajada, nagu ta ise oskab. Kuid seesmine kohustus kutsus, ja ma alistusin. Ma läksin rahandusministri jutule. Ta ütles: „Mis siis teie jälle tahate?"
See küsimus tuli mulle ootamatult. Ma ütlesin: „Rummi punšši."
Ta ütles: ,,Kui teil on minu juurde midagi asja, sir, siis öelge seda — ja nii väheste sõnadega kui võimalik."
Seepeale tähendasin mina, et mul on väga kahju, et ta pidas võimalikuks teemat nii järsku muuta, ja et säärane käitumine on mulle väga solvav. Kuid ma püüan seda mitte tähele panna ja asun asja juurde. Ma hakkasin talle tõsiseid etteheiteid tegema ta aruande liigse pikkuse pärast. Ma ütlesin, et see on kulukas, tarbetu ja kohmakalt koostatud; et selles puuduvad kirjeldused, poeesia ja tundesügavus; et selles puuduvad kangelased, sündmustik ja pildid — pole isegi puulõikeid. Keegi ei loeks seda, see on selge. Ma hoiatasin teda, et ta ei rikuks oma reputatsiooni säärase asja avaldamisega. Kui ta loodab kirjanduse alal edasi jõuda, siis peab ta oma kirjutistesse rohkem mitmekesisust tooma. Tuleb hoiduda kuivade üksikasjade eest. ütlesin, et almanahhi minek sõltub peamiselt selle luulelisusest ja sõnade tarvitamise oskusest, ja et kui ta oma finantsaruandesse mõned sõnamängud siia-sinna sisse pistaks, siis aitaks see aruannet paremini läbi müüa, kui kogu see riigitulude loetelu. Ma soovitasin talle seda kõige paremate kavatsustega, ja ometi sattus rahandusminister ägedasse vihahoogu. Ta ütles isegi, et ma olevat
30
eesel. Ta sõimas mind lausa kättemaksuhimuliselt ja ütles, et kui ma end veel kord tema asjadesse peaksin segama, viskab ta mu aknast välja, ütlesin, et kui ta ei kohtle mind niisuguse lugupidamisega, nagu mul on õigus oma positsiooni põhjal nõuda, siis võtan oma kaabu ja lahkun, mida ma ka tegin. Ta oli just nagu kõik algajad autorid. Kui nende esimene raamat päevavalgust näeb, arvavad nad, et nad teavad rohkem kui keegi teine. Argu keegi neile mingu midagi ütlema.
Näis, et kogu selle aja jooksul, mil ma olin valitsusega seotud, ei saanud ma riigiametnikuna teha ühtki asja, millgpt ei oleks tulnud pahandust. Ja ometi ei teinud ma midagi, ei üritanud midagi, mis ei oleks olnud mõeldud mu kodumaa hüvanguks. Mulle tehtud ülekohtu valus astel võis mind viia ebaõiglastele ja kahjulikele järeldustele, kuid ma olin kindlasti veendunud, et peaminister, sõjaminister, rahandusminister ja teised mu kolleegid olid algusest peale vandenõu moodustanud, et mind valitsusest välja süüa. Kogu selle aja jooksul, mis ma olin valitsusega seotud, võtsin ma osa ainult ühest valitsuse koosolekust. Sellest oli mulle küllalt. Valge Maja uksehoidja ei tahtnud mind üldse sisse lasta enne, kui ma küsisin, kas teised valitsuse liikmed on juba kohal. Ta ütles, et on, ja ma läksin edasi. Nad olid kõik seal, kuid keegi ei pakkunud mulle istet. Nad vahtisid mulle otsa, nagu oleksin ma mingi sissetungija. President küsis:
,,Ja kes olete teie, sir?"

Ma ulatasin talle oma visiitkaardi, ja ta luges: „Mark Twain, Senati Merekarpide Uurimise Komitee ametnik". Siis silmitses ta mind pealaest jalatallani, nagu poleks ta minust iialgi midagi kuulnud. Rahandusminister ütles:
,,See on see tüütu eesel, kes soovitas mul panna luulet ja sõnamänge oma aruandesse, nagu oleks see mingi almanahh."
Sõjaminister ütles: ,,See on seesama vaimuhaige, kes tuli eile minu juurde plaaniga üks osa indiaanlasi surnuks koolitada ja ülejäänud maha nottida."
Merejõudude minister ütles: ,.Selles noormehes tunnen ma ära isiku, kes viimase nädala jooksul on end mitu korda minu asjadesse seganud. Teda vaevab see, et admiral Farragut kasutab tervet laevastikku lõbureisiks, nagu

ta seda nimetab. Tema ettepanek lõbusõiduks parvel on liiga absurdne, et seda siin korrata."
Ma võtsin sõna: „Džentlmenid, märkan siin üldist hoiakut diskrediteerida iga sammu mu avalikus tegevuses; samuti märkan ma üldist kalduvust jätta mind ilma hääleõiguseta riiklikel nõupidamistel. Täna ei saadetud mulle üldse mingit teadet. Ainult juhuslikult sain teada, et täna on valitsuse koosolek. Aga olgu pealegi. Nüüd ma tahaksin teada, kas see on valitsuse koosolek või mitte."
President ütles, et on.
„Sns," ütlesin mina, „asugem kohe asja juurde ja ärgem raisakem kallist aega vigade otsimisega üksteise avalikus tegevuses."
Nüüd võttis peaminister sõna ja ütles talle omase heasoovliku tooniga: ,,Noormees, te olete asjast valesti aru saanud. Kongressi komiteede ametnikud ei ole valitsuse liikmed. Samuti nagu seda ei ole Kapitooliumi uksehoidjad, kuigi see võib veidrana paista. Sellepärast, kui väga me ka ihkaksime teie üliinimlikku tarkust oma nõupidamistel, ei saa me seda seaduslikult kasutada. Riiklikud nõupidamised peavad toimuma ilma teieta; kui selle taga-järjed on hukatuslikud, nagu nad arvatavasti on, siis olgu see palsamiks teie kurvale hingele, et te olete oma sõna ja teoga teinud kõik selle vältimiseks. Mu õnnistus olgu teiega. Head aega."
Need lahked sõnad lohutasid mu murelikku südant, ja ma läksin minema. Kuid rahva teenrid ei tea, mis tähendab rahu. Vaevalt olin ma jõudnud oma büroosse ja pannud jalad lauale, nagu õige rahvaesindaja kunagi, kui üks Merekarbinduse Komitee senaator tormas vihaselt sisse ja ütles:
„Kus te olite kogu päeva?"
Ma tähendasin, et kui see peale minu veel kellelegi korda läheb, siis — ma käisin valitsuse koosolekul.
Valitsuse koosolekul! Ma tahaksin teada, mis oli teil asja valitsuse koosolekule?"
Ma vastasin, et käisin seal konsulteerimas — arvesse võttes, et see asi puutub teataval määral ka temasse. Siis muutus ta häbematuks ja ütles, et tal oli mind kolme viimase päeva jooksul tarvis olnud, et ümber kirjutada aruanne pommikestade, munakoorte, söödavate rannakar-pide

ja pagan teab veel mille kohta, mis kõik merekarbi-teaduse alla käib, kuid keegi ei olevat mind leida suutnud.
See oli juba liig. See oli viimane tilk, mis pani karika üle voolama. Ma ütlesin: ,,Sir, kas te tõesti arvate, et ma hakkan kuue dollari eest päevas töötama? Kui see on teie nõu, siis lubage mul soovitada Senati Merekarpide Uurimise Komiteele, et ta palkaks endale kellegi teise. Mina ei nõustu olema ühegi erakonna ori. Panen maha oma alandava ameti. Kas vabadus või surm!"
Sellest tunnist peale ma ei olnud enam valitsusega seotud. Kõrgilt kohelduna oma departemangu poolt, kõrgilt kõnelduna valitsuse poolt, lõpuks esimehe kaudu kõrgilt

kohelduna oma komitee poolt, millele ma olin püüdnud ehteks olla, alistusin ma tagakiusamisele, heitsin endalt ära oma kõrge ametikoha hädaohud ja ahvatlused ning jätsin oma verd jooksva kodumaa hädaohutunnil üksi.
Kuid ma olin siiski riigile teeneid osutanud ja ma esitasin oma arve:

Arve Ameerika Ühendriikide Senati Merekarpide Uurimise Komitee ametnikult:
Konsultatsiooni eest sõjaministrile $ 50
Konsultatsiooni sest merejõudude ministrile 50
Konsultatsiooni eest rahandusministrile. ... $ 50
Konsultatsioon valitsusele tasuta
Sõidukulud Jeruusalemast siia ja tagasi' üle Egiptuse, Alžiiri, Gibraltari ja Cadizi, '4 000 miili, 20 senti miil 2 800
Senati Merekarpide Uurimise Komitee ametniku palk 6 päeva eest, 6 $> päev $ 36
Kokku $ 2 986
Peale nende tühise 36 dollari palga arvel ei makstud mulle välja mitte ühegi punkti järgi sellest nimekirjast. Rahandusminister, kes jälitas mind kuni lõpuni, tõmbas

Kaugemate piirkondade saadikutele makstakse sõidukulud välja siia- ja tagasi, kuigi nad ei lähe iialgi tagasi, kui nad on kord juba siia sõitnud. Sellepärast ma ei suuda kuidagi mõista, miks nad keelduvad mulle mu sõidukulusid välja maksmast

kõigile teistele punktidele kriipsu peale, märkides servale lihtsalt: ,,Ei ole lubatud." Nii, nüüd on lõpuks käes see, mida ma kartsin. Riik keeldub oma võlga tasumast. Ameerika rahvas on kadunud.
Sedapuhku on mul avalikust elust villand. Las jäävad kohale need ametnikud, kes on nõus ennast tüssata laskma. Ma tunnen neid suure hulga — nad kõik töötavad departemangudes, kuid neile ei teatata kunagi, millal toimub valitsuse koosolek, ning riigi juhid ei küsi kunagi nende arvamust sõja, rahanduse või kaubanduse küsimustes. Nad istuvad tegelikult päevast päeva oma kantseleis ja töötavad! Nad teavad, kui vajalikud nad on oma rahvale, ja see avaldub ebateadlikult nende olemuses, ka selles, kuidas nad restoranis endale süüa tellivad, — kuid nad töötavad ometi. Ma tunnen üht meest, kes peab kleepima igasugu lipakaid ajalehe-väljalõigete kausta — vahel isegi kaheksa kuni kümme lipakat päevas. Ta ei tee seda kõige paremini, kuid ta teeb seda nii hästi, kui ta suudab. See on väga väsitav. See kurnab mõistust. Ja ta saab ainult 1800 dollarit aastas. Niisuguse peaga, nagu on sel noormehel, võiks mõnel muul alal tuhandeid ja tuhandeid dollareid kokku ajada, kui ta ainult tahaks. Kuid ei — ta süda ripub kodumaa küljes ja ta peab teda niikaua teenima, kuni leidub veel kas või üksainus kleepimata lipakas. Ma tunnen ametnikke, kes ei oska päris hästi kirjutada, kuid need teadmised, mis neil on, panevad nad suuremeelselt oma kodumaa jalge ette, töötades ning kannatades 2500 dollari eest aastas. Mõnikord tuleb see, mis nad on kirjutanud, teistel ametnikel uuesti ümber kirjutada, aga kui inimene annab oma parima kodumaa heaks, kas võib kodumaa siis nuriseda? Peale selle on ametnikke, kel ei ole kohta ja kes ootavad ja ootavad — ootavad kannatlikult juhust, et oma kodumaad hädast välja aidata. Sel ajal kui nad ootavad, saavad nad selle eest ainult 2000 dollarit aastas. See on kurb — see on väga, väga kurb. Kui mõnel Kongressi liikmel on andekas sõber, kellel puudub aga koht, kus ta saaks oma suuri võimeid näidata, teeb Kongressi liige oma kodumaale selle teene, et annab sõbrale ametniku koha mõnes departemangus. Ja seal peab too mees orjama kas või hinge seest, korraldades dokumente riigi heaks, kes teda iialgi meelde ei

tuleta, kes iialgi ei tunne talle kaasa, — ja seda kõike 2000 või 3000 dollari eest aastas. Kui ma kord lõpetan kõigi departemangude ametnike nimekirja, ära näidates, mis nad tegema peavad ja et need, kes meil on, ei saa pooltki seda palka, mis nad peaksid saama.

VI. KUMMALINE KOGEMUS

Selle loo rääkis mulle keegi major, ja ma jutustan selle teile edasi, nii hästi kui ma mäletan. 1862.—63. aasta ' talvel olin ma Trumbulli merekindluse komandant New Londonis, Connecticuti osariigis. Meie elu seal ei olnud ehk nii pingerikas kui ,,rindel", kuid oma-moodi ärev oli see küllalt — igatahes ei tarvitsenud meie ajud seal põnevuse puudusel vinduda. Esiteks — sel ajal oli õhk põhja-osariikides paks müstilistest kuuldustest, et igal pool hulgub ringi mässajate spioone ja et nad valmistuvad meie, põhja-osariikide, kindlusi õhku laskma, meie hotelle maha põletama, haiguspisikutega nakatatud riideid meie linnadesse sokutama ja muud selletaolist. Te mäletate seda isegi. Kõigel sellel oli oma mõju, et meid ärkvel hoida ja tavaliselt igavat garnisonielu huvitavamaks muuta. Pealegi oli meie kindluses värbamispunkt, mis tähendab, et meil polnud aega tukkumiseks, unistamiseks või muidu lollusteks. Sest kõigele meie valvsusele vaatamata lipsas umbes viiskümmend protsenti meie päevastest nekrutitest meil käest ära ja pääses samal ööl põgenema. Ergutus-rahad nekrutitele olid nii ohtrad, et nekrut võis maksta tunnimehele läbilaskmise eest kolm- või nelisada dollarit, ja tal jäi siiski veel järele summa, mis vaesele mehele on terve varandus. Jah, nagu ma juba ütlesin, unine meie elu küll ei olnud.
ühel päeval olin ma üksi oma tööruumis ja kirjutasin midagi, kui üks kahvatu ja räbalais, umbes nelja- või viie-

1 1861—1865 — kodusõda Ameerika põhja- ja lõunaosariikide vahel.

teistkümne-aastane poisike sisse astus, sügavalt kummardas ja ütles:
„Kas siin võetakse nekruteid vastu?"
„Jah."
,,Kas te palun märgiksite mind nimekirja?" ,.Taevane aeg, ei! Sa oled liiga noor, mu poiss, ja liiga väike."
Ta näole tuli pettunud ilme, mis samas otse ahastuseks muutus. Ta pöördus aeglaselt ümber, nagu minema hakates, kuid kõhkles, vaatas uuesti minu poole ja ütles tooniga, mis mulle südamesse läks:
«Ma olen kodutu, ja mul ei ole ühtki sõpra maailmas. Kui te ainult saaksite mind nekrutiks võtta!"
Kuid sellest ei võinud muidugi juttugi olla, nagu ma talle seletasin, nii kenasti kui oskasin. Siis ütlesin talle, et ta istuks ahju juurde end soojendama, ja lisasin:
,,Sulle tuuakse kohe midagi süüa. Kas sa oled näljane?"
Ta ei vastanud. Aga seda polnud vajagi, sest ta suured leebed tänulikud silmad rääkisid selgemat keelt kui igasugused sõnad. Ta istus ahju juurde, mina aga kirjutasin edasi. Vahetevahel heitsin talle vargse pilgu. Ma märkasin, et ta riided ja kingad, kuigi katki ja määrdunud, olid heast materjalist ja hea lõikega. See pani' mind mõtlema. Sellele lisandus veel see, et ta hääl oli madal ja kõlav, ta silmad sügavad ja melanhoolsed, ta olemine ja jutt viisakas, — vaene poiss oli nähtavasti hädas. Kõik see äratas minus huvi.
Vähehaaval aga süvenesin ma jälle oma töösse ja unustasin poisi hoopis. Ma ei tea, kui kaua see võis kesta, kuid lõpuks juhtusin üles vaatama. Poiss istus seljaga minu poole, aga ta nägu oli pööratud nii, et ma nägin üht ta põske — seda mööda voolas vaikselt alla pisarate nire.

,.Taevas halasta!" ütlesin ma endale. ,,Ma unustasin hoopis, et vaene poiss on näljas." Siis ma tegin oma eksimuse heaks sellega, et ütlesin talle: ,,Tule minuga kaasa, ppiss. Sööme koos lõunat. Ma olengi täna üksi."
Ta heitis mulle veel ühe tänuliku pilgu, ja õnnelik sära tuli ta näkku. Laua juures seisis ta kätt tooliseljal hoidss, kuni ma istet võtsin, ja alles siis istus ta ise. Ma võtsin oma* kahvli ja noa, mis aga jäid mul tegevusetult pihku — sest poiss oli langetanud pea ja luges söögi-
37
palvet. Tuhat harrast mälestust kodust ja lapsepõlvest hoovas mu hinge, ja ma ohkasin mõeldes, kui kaugele ma olin triivinud usust, selle leevendavast palsamist haigetele hingedele, selle lohutusest, troostist ja toest.
Kui me lõunat sõime, märkasin, et noor Wicklow — Robert Wicklow oli ta nimi — teab, mida teha oma suurätiga, ja — ühe sõnaga, ma panin tähele, et ta on heade kommetega poiss, üksikasjad pole siin olulised. Ta olemine oli nii loomulikult siiras, et see mu südame võitis. Me rääkisime peamiselt temast, ja suurema vaevata sain ma teada ta eluloo. Kui ta ütles, et ta on Louisianas sündinud ja kasvanud, tekkis minus tema vastu eriti soe tunne, sest ma ise olin seal mõnda aega elanud. Ma tundsin kogu Mississipi „rannarajooni", armastasin seda ega olnud sealt veel küllalt kaua eemal viibinud, et mu huvi selle vastu oleks tuhmuma hakanud. Oli hea kuulda kas või ainult nimesid, mis ta huultelt langesid, — nii hea, et ma juhtisin jutu nimelt säärasesse suunda, et neid temalt välja meelitada. Baton Rõuge, Plaquemine, Donald-sonville, Sixtymile'i neem, Bonnet-Carre, kaubasadam, Carrollton, aurupaatide randumissild, aurulaevade sadam, New Orleans, Tchoupitoulase tänav, Esplanaad, Rue des Bons Enfants, Püha Charles'i hotell, Tivoli ring, Shell Road, Pontchartraini järv, eriti rõõmustav oli mul aga veel kord kuulda „R. E. Lee'st", ,,Natchez'ist", päikesevarjutusest", „Kindral Quitmanist", „Duncan F. Kenner'ist" ja teistest tuttavatest aurulaevadest. See oli peaaegu niisama hea, nagu ise veel kord seal olla, nii elavalt tõid need nimed mulle silma ette kõik selle, mida nad tähistasid. Väikese Wicklow' lugu oli lühidalt järgmine:
Kui sõda algas, elas ta oma isa ja haige tädiga Baton Rouge'i lähedal ühes suures ja rikkas istanduses, mis juba viiskümmend aastat oli nende perekonnale kuulunud. Ta isa oli föderatsioonivalitsuse pooldaja. Teda kiusati kõigiti taga, kuid ta jäi oma põhimõtetele kindlaks. Lõpuks ühel ööl põletasid näokatetega mehed nende maja maha ja nad pidid põgenema, et päästa oma elu. Neid jälitati ühest kohast teise ja nad õppisid tundma kõike, mis puutub vae-6usse, nälga ja viletsusse. Haige tädi pääses lõpuks vaevast — kannatused ja peavarju puudumine tapsid ta. Ta suri nagu hulgus lageda taeva all, kus vihma talle kaela
38
valas ja pea kohal mürises äike. Varsti pärast seda võeti isa ühe relvastatud jõugu poolt kinni, ja vaatamata poja hardaile palvetele oma isa eest, tõmmati ohver poja silma all oksa. (Siinkohal sähvatas noormehe silmis ähvardav pilk ja ta ütles nagu endamisi: „Kui mind ei võetagi nekrutiks, pole viga — küll ma leian tee, küll ma leian tee.") Niipea kui isa oli hinge heitnud, öeldi pojale, et kui ta kahekümne nelja tunni jooksul sellest piirkonnast ei kao, siis läheb tal halvasti. Tol ööl roomas ta jõe äärde ja puges peitu ühe istanduse sadamasilla lähedal. Varsti, kui ,,Duncan F. Kenner" seal peatus, ujus ta jõele ja peitis enda* väikesse paati, mida laev oma päras järel vedas. Enne päevavalgust jõudis paat New Orleans'i kaubasadamasse ja ta lipsas maale. Ta kõndis maha kolm miili sadamast kuni oma onu majani Heade Laste tänavas, ja siis olid ta hädad sedapuhku möödas. Aga see onu oli samuti föderalist, ja peagi otsustas ta, et tal oleks mõistlikuni Lõunast lahkuda. Tema ja noor Wicklow põgenesid sealt ühe purjeka pardal minema ja jõudsid .õigel ajal New Yorki. Nad jäid elama ,,Astor"-hotelli. Mõnda aega oli noorel Wicklow'l seal lõbus elu, ta kõmpis mööda Broad-wayd edasi-tagasi ja tutvus harjumatute põhjapoolsete tänavapiltidega. Kuid siis tuli muudatus — ja mitte paremuse poole. Alguses oli onu olnud

lõbus, kuid nüüd muutus ta murelikuks ja näis olevat rõhutud meeleolus; veel enam, ta oli isegi tujukas ja pahur; ta rääkis kuludest ja sellest, et raha ei tule kusagilt juurde — ,,el seda ei jätku isegi ühe inimese jaoks, rääkimata veel kahest". Siis oli ta ühel hommikul kadunud — ei ilmunud hommikueinele. Poiss päris kontorist järele ja talle öeldi, et ta onu oli eelmisel õhtul oma arve tasunud ja lahkunud — Bostonisse, arvas ametnik, aga ta polnud selles päris kindel.

Poiss jäi üksi ja ühegi sõbrata. Ta ei teadnud, mis peale hakata, kuid ta otsustas, et tuleks püüda onu üles otsida. Ta läks sadamakaile, sai teada, et napp raha ta taskus ei võimalda tal Bostonini sõita, küll aga New Londonini. Ta võttis pileti selle sadamaNi, otsustades edasisõidu eest muretsemise saatuse hooleks jätta. Nüüd ta oli juba kolm päeva ja ööd New Londoni tänavatel ringi hulkunud, vahetevahel tänu mõnele heale inimesele pala leiba saanud ja siin-seal veidi tukkunud. Kuid nüüd ta ei suutnud

enam — nii julgus kui ka lootus olid kadunud. Kui teda nekrutiks võetaks, ei suudaks keegi temast tänulikum olla. Kui teda ei võeta sõduriks, kas ta ei võiks siis trummilööjaks hakata? Ah, ta töötaks kõigest väest, et rahulolemist ära teenida, ja ta oleks väga tänulik!

Niisiis, see on noore Wicklow' lugu, nagu ta mulle seda ise jutustas, muidugi mitte üksikasjaline. Ma ütlesin:

,,Mu poiss, siin sa oled sõprade hulgas — ära tunne enam mingit muret." Kuidas ta silmad särasid! Ma kutsusin seersant John Rayburni — ta oli Hartfordist pärit ja elab seal praegugi, võib-olla te tunnete teda? — ja ütlesin: ,,Rayburn, paiguta see poiss orkestrimeeste juurde, ma tahan teda trummipoisiks vastu võtta, ja sina kanna tema eest hoolt ja vaata, et teda hästi koheldaks."

Noh, jutuajamine kindluse komandandi ja trummilööja vahel jõudis sellega lõpule, aga vaene mahajäetud poisike oli mul siiski kogu aeg südamel. Ma pidasin teda silmas, lootes, et ta peagi rõõmsamaks ja lustlikuks muutub. Aga ei — päevad möödusid, kuid poiss jäi ikka samaks. Ta ei seltsinud kellegagi, ta oli alati hajameelne, alati mõttes; ta nägu oli alati kurb. ühel hommikul palus Rayburn, kas ta ei saaks minuga nelja silma all rääkida. Ta ütles:

,,Ma loodan, et te pahaks ei pane, sir, kuid lugu on nii, et muusikud on säärases hädas, et keegi peab sellest teiega rääkima."

,,Milles asi seisab?"

,,Selles Wicklow'-poisis, sir. Muusikamehed on tema peale nii tigedad, et te ei oska arvatagi." ,,Noh, räägi aga edasi. Mis ta siis teeb?"

,,Palvetab, sir."

„Palvetab!"

,,Jah, sir. Ta ei anna muusikutele oma palvetamisega enam üldse hingerahu. Hommikul esimene asi — palvetamine, lõuna ajal palvetamine ja õhtul — õhtul ta lihtsalt kiusab neid nagu kõik, kes kurjast vaimust vaevatud! Ja magamine? Taevas halasta, magamisest pole juttugi, sõna on temal, nagu öeldakse, ja kui tema palvete-veski kord juba jahvatab, ei saa teda keegi enam pidama. Ta alustab kapellmeistriga ja palub tema eest, järgmisena võtab ta esimese fanfaaripuhuja' ja palub tema eest, järgmisena võtab ta klarnetisti käsile, ja nii edasi, kuni on läbi.kogu

orkester kuni suure trummini. Ja ta teeb seda säärase innuga, nagu kartes, et tal on veel vähe aega jäänud siinse maailma jaoks, ja nagu usuks ta, et ta ei saa taevas õnnelik olla, kui tal ei ole oma orkestrit kaasas, ja nüüd tahab ta neid mehi ise endale välja valida, et ta võiks kindel olla, et nad oma hümnid maha mängivad säärases stiilis, nagu see taevas paslik on. Jah, sir, saabastega loopimine ei anna mingeid tagajärgi, sest seal on pime, ja pealegi ei palveta ta ausalt, vaid põlvitab suure trummi taga. Ja ta ei hooli sellest midagi, kui talle saapaid selga sajab, ta ei pane seda tähelegi, vaid sädistab aina edasi, nagu oleksid need kiiduavaldused.

Mehed hüüavad talle: ,,Oo, jäta juba!" ·— ,,Lase hinge tõmmata!" — ,,Lööge ta maha!" — ,,Oh, mine ometi jalutama!" ja muud säärast. Aga ei midagi — teda see ei liiguta. Ta lihtsalt ei pane seda tähele." Vähe aja pärast jätkas ta: ,,Ja eks ta ole ikka lollike ka. Tõuseb hommikul üles, veab kõik need saapad tagasi, sorteerib ära ja paneb iga paari oma kohale. Teda on nendega juba nii palju loobitud, et ta tunneb iga saabast orkestris —· võib kas või kinnisilmi nad ära sorteerida." ·
Pärast teist pausi, mida mina ka ei katkestanud, ütles ta:
,,Aga kõige kohutavam kogu asja juures on see, et kui ta on palvetamise lõpetanud, seab ta enda häälde ja hakkab laulma. Te teate, missugune mesimagus hääl tal on, kui ta räägib. Te teate, et see paneks kas või kõige tigedama koera oma lävepakult maha tulema ja ta kätt lak-kuma. Uskuge mind, ega ta laulul midagi viga ei ole. Flöödi hääl on selle poisi lauluga võrreldes lihtsalt kalk. Oo, ta hääl on otsekui vee vulisemine, nii mahedalt, õrnalt ja vaikselt kostab see seal pimedas, et sulle tundub, nagu oleksid sa taevas."
,,Mis on selles siis ,,kohutavat"?"
,.Selles asi just ongi. Te ainult kuulake teda laulmas: . „Just nagu mina, vaene ja pime, vaevatud..." Kuulake teda kordki laulmas, ja vaadake, kas te ise saate kõvaks jääda ja pisaraid oma silmist ära hoida! Pole tähtis, millest ta just laulab, aga see läheb sulle otse südamesse — tungib sulle hinge põhjani, haarab sind iga kord. Te ainult kuulake teda laulmas:
41
„End anna jumalale, sa, patu laps,
et sinu lunastaja sind päästa saaks ... " ja nõnda edasi. Sa tunned end seejuures kõige patusema ja tänamatuma elajana maa peal. Ja kui ta laulab neid laule oma kodust, oma emast ja lapsepõlvest, vanadest mälestustest ja asjadest, mis ammu on kadunud, ja vanadest sõpradest, kes on surnud ja läinud, see toob su silmade ette kõik, keda sa oled kunagi oma elu jooksul armastanud ja kaotanud, — see on nii ilus kuulata, see on lihtsalt taevalik, — aga, oh issand, su süda otse lõhkeb valust! Terve orkester — nad kõik nutavad, iga viimane kui võrukael töinab ega püüagi seda varjata. Ja teate, needsamad mehed, kes nüüdsama poissi saabastega loopisid, kargavad kõik korraga oma koikudest välja ja tormavad pimedas tema juurde ja kallistavad teda! Jah, seda nad teevad — nutavad ja on halemeelsed, hüüavad teda meelitusnimedega ja paluvad talt andeks. Ja kui säärasel silmapilgul mõni rügement tahaks poisikesel kas või üht juuksekarvagi pooleks tõmmata, siis nad tormaksid selle rügemendi peale, olgu see kas või terve armeekorpusl"
Jällegi paus.
„Kas see on kõik?" küsisin ma. „Jah, sir."
..Taevane heldus, mille üle nad siis kurdavad! Mida orkestrandid siis õieti saada tahavad?"
„Saada tahavad! Nad tahavad, sir, et te talle laulmise ära keelaksite."
..Mispärast siis? Sa ju ise ütlesid, et ta laulab taevalikult."
„Just sellepärast. See on liiga taevalik. Surelik inimene ei kannata seda välja. See ärritab su nii üles, see pöörab kogu su sisemuse pahupidi, see kisub kõik su tunded räbalateks — sa tunned ennast halvana ja nurjatuna, oled alaliselt patukahetsuse seisukorras. Miski ei maitse sulle ja ea ei leia elust mingit rõõmu. Ja siis see töinamine, saate aru _ igal hommikul häbenevad mehed üksteisele silma vaadata."
„Peab ütlema, et see on veider juhtum, väga kummaline kaebus. Nii et nad tõesti tahavad, et laulmine ära
keelataks?"
„Jah, sir, seda küll. Nad ei taha teilt liiga palju küsida.
42
Neile meeldiks muidugi samuti väga, et ka ta palvetamisele punkt pandaks või et seda vähemalt veidi ääri möödagi kärbitaks; aga peaasi on laulmine. Nad arvavad, et kui laulmisele

on tropp kurku löödud, siis palvetamise nad kannatavad kuidagi ära, kuigi ka see on küllalt kohutav, kui sind säärase asjaga niimoodi nöögitakse."
ütlesin seersandile, et ma võtan seda asja arvesse. Tol ööl pugesin ma muusikute ruumi, et pealt kuulata. Seersant ei liialdanud. Ma kuulsin pimedas tema hardaid palveid, ma kuulsin piinatud meeste kirumist, ma kuulsin, kuidas saapad õhus vuhisesid ja kolinaga vastu trummi prantsatasid. Kogu see lugu liigutas ja lõbustas mind ühtlasi. Õige varsti, pärast mõjuvat vaikust, algas laulmine. Taevane vägi, milline paatos oli selles, milline võlu! Maailmas ei ole midagi nii mahedat, nii meeldivat, nii õrna, nii püha, nii liigutavat. Ma püüdsin seal viibida võimalikult lühikest aega, sest mind kippusid valdama tunded, mis kindluse komandandile ei ole kohased.
Hommikul andsin ma käsu, mis tegi lõpu nii palvetamisele kui ka laulmisele. Järgmised kolm või neli päeva olid nekrutite plehkupistmiste ärritust ja erutust nii täis, et trummilööja ei tulnud mul kordagi meelde. Kuid ühel hommikul tuleb seersant Rayburn uuesti minu juurde ja
ütleb:
„Too uus poiss käitub väga veidralt, sir."
„Mis ta teeb?"
„Ta kirjutab kogu aja, sir."
„Kirjutab? Mida ta siis kirjutab — kirju või?"
,,Ma ei tea, sir. Aga igakord, kui tal vaba aega on, kolab ja nuusib ta üksipäini kindluses ringi, — ma arvan, et siin pole ühtki auku ega nurka, kuhu ta oma nina ei oleks pistnud, ja iga natukese aja pärast võtab ta paberi ja pliiatsi välja ja kirjutab midagi."
See tekitas mulle väga ebameeldiva tunde. Ma oleksin selle üle heameelega irvitanud, kuid ei olnud aeg irvitada millegi üle, millel oli juures kõige väiksemgi kahtluse hõng. Siin Põhjas juhtus ümberringi alatasa asju, mis manitsesid meid valvel olema ja alati kõiki kahtlustama. Mulle meenus see väga .paljuütlev fakt, et poiss oli pärit Lõunast — äärmisest Lõunast, Louisianast, ja niisuguses olukorras ei olnud see mõte mingil määral rahustav. Siiski

tundsin ma torget südames, tehes korraldust, mille ma nüüd Rayburnile andsin. Mul oli tunne nagu isal, kes sepitseb oma pojale häbi ja teotust. Ma ütlesin Raybur-nile, et pidagu ta suu, varitsegu parajat juhust ja hankigu mulle mõned poisi kirjad, aga ainult nii, et poiss seda ei märka. Ja ma manitsesin teda, et ta mitte midagi niisugust ei teeks, mis laseks poisil oletada, et teda jälgitakse. Ma ütlesin ka, et ta jätaks poisile tema tavalise vabaduse, aga et teatud kaugusest tuleb teda silmas pidada, kui ta alla linna läheb.
Järgmise kahe päeva jooksul raporteeris Rayburn mulle mitu korda. Ei mingit edu. Poiss kirjutas edasi, kuid iga kord, kui Rayburn ta lähedusse ilmus, pani ta paberi ükskõikset nägu tehes taskusse. Ta oli käinud linnas kaks korda, mingis vanas mahajäetud tallis, jäänud sinna minutiks või kaheks ja siis jälle välja tulnud. Nendele asjedele ei tohtinud käega lüüa — neil oli küllaltki kahtlane maik. Ma pidin endale tunnistama, et see asi mulle ei meeldinud. Ma läksin oma erakorterisse ja lasksin kutsuda oma abi, kes oli intelligentne ja arukas ohvitser, kindral James Watson Webbi poeg. Ta oli üllatatud ja mures. Me rääkisime asjast pikalt ja laialt ning jõudsime järeldusele, et tuleks salajane läbiotsimine toime panna. Ma otsustasin, et see jääb minu enese hooleks. Ma lasksin end äratada kell kaks öösel, ja varsti pärast seda olin ma kasarmus orkestrantide ruumis, roomates kõhuli mööda põrandat norskavate meeste vahel. Lõpuks jõudsin ma kedagi äratamata magava orvu koiku juurde, haarasin ta riided ja sõduriranitsa ning roomasin vargsi tagasi. Kui ma oma tuppa jõudsin, leidsin sealt eest Webbi, kes kannatamatult tagajärgi ootas. Me teostasime läbiotsimise sedamaid. Riided valmistasid meile pettumuse. Taskutest leidsime puhast paberit ja pliiatsi, ei midagi muud, välja arvatud käänispeaga nuga ja igasugune kribu-krabu ja kasutu sodi, mida poisikesed koguvad ja hindavad. Me asusime

lootusega ranitsa kallale. Sealt ei leidnud me midagi peale etteheite enestele! — väikese piibli, mille esilehele oli kirjutatud: ,,Võõras, ole hea mu poja vastu ta ema mälestuse pärast."
Ma vaatasin Webbi poole ·— ta langetas pilgu, kui tema vaatas minu poole — tegin mina sedasama. Kumbki ei

öelnud midagi. Ma panin raamatu hardalt oma kohale agasi. Varsti tõusis Webb üles ja lahkus sõnagi lausu-ata. Mina aga võtsin end oma vastumeelseks tööks kokku a viisin röövitud riided tagasi oma kohale, roomates õhuli nagu ennegi. See näis olevat täiesti kohane asend selle töö jaoks, mida ma tegin. Ma olin südamest rõõmus, kui see oli tehtud ja valmis.
Järgmise päeva lõuna ajal tuli Rayburn raporteerima nagu tavaliselt, kuid ma katkestasin teda. Ma ütlesin:
„Jätame selle lolluse. Me näeme kolli väikeses vaeses poisis, kelles on niisama palju halba, nagu lauluraamatus." Seersant näis olevat imestanud ja ütles: ,,Aga see oli ju teie oma korraldus, sir, ja siin on mul üks ta kiri."
,,Kas selles on siis midagi? Kuidas sa selle kätte said?"
,,Ma piilusin läbi võtmeaugu ja nägin teda kirjutamas. Kui ma arvasin, et ta on lõpetanud, köhatasin ma kergelt ja nägin, kuidas ta kirja kokku kägardas ja tulle heitis, ise ümber vaadates, kas keegi ei tule. Siis istus ta toolile tagasi nii mugavalt ja hooletult nagu vähegi võimalik. Siis ma astun sisse, me veedame lõbusalt aega ja ma saadan ta üht ülesannet täitma. Ta ei paistnud sugugi rahutu, vaid läks otsekohe. Kaminas põles söetuli, mis oli alles äsja põlema pandud. Kirjutis oli kukkunud söekamaka taha, nii et seda ei olnud näha. Aga ma sain selle kätte — siin ta on. Ta on tulest peaaegu puutumata."
Ma heitsin pilgu kirjale ja lugesin lause või kaks. Siis saatsin seersandi minema ja käskisin tal Webbi enda juurde saata. Siin on see kiri täies ulatuses:

Trumbulli kindlus, 8.
Kolonel, — ma eksisin viimase kolme kahuri kaliibri suhtes, millega ma oma nimekirja lõpetasin. Need on 18-naelased. ülejäänud relvastus on, nagu ma teatasin. Garnisonis on kõik nagu ennegi, välja arvatud, et kaks kerge jalaväe kompaniid, mis pidid rindele saadetama, jäävad esialgu siia — praegu mul ei õnnestunud teada saada, kui kauaks, kuid varsti saan. Me arvame, et kui kõiki asjaolusid arvesse võtta, siis oleks vist õigem asi edasi lükata, kuni...

Siin lõppes kiri — siin oli Rayburn köhatanud ja kirjutajat katkestanud. Kogu mu kiindumus poisi vastu, kogu mu lugupidamine ja kaastunne tema vastu ta mahajäetuses närbus sellise külmaverelise alatuse hävitava mõju all silmapilkselt.
Kuid see pole tähtis. Siin tuli tegutseda — asi nõudis, et talle otsekohe põhjalikku tähelepanu pühendataks. Me rääkisime ja arutasime seda lugu Webbiga, arutasime asja igast kandist. Webb ütles:
„Kui kahju, et teda segati! Asi tuleb edasi lükata kuni — mis ajani? Ja mis asi see on? Võibolla oleks ta seda maininud, see vaga väike roomaja!"
,,Jah," ütlesin ma, ,,seekord meil ei vedanud. Ja mida tähendab see ,,meie" tema kirjas? Kas see on vandenõu sees- või väljaspool kindlust?"
See „meie" oli ebameeldivalt tähendusrikas. Aga kuna ei olnud mingit mõtet oletusi teha, siis me siirdusime praktilisemate asjade juurde. Kõigepealt otsustasime tunnimeeste arvu kahekordistada ja kõige rangemat valvet pidada. Teiseks mõtlesime lasta Wicklow' välja kutsuda ja sundida teda kõik üles tunnistama. Kuid see ei tundunud olevat kõige mõistlikum, enne kui teised meetodid on proovitud. Me peame kätte saama veel mõne

kirja, — selleks me hakkasime nüüd plaani tegema. Meil tuli hea idee: Wicklow ei käinud kunagi postkontoris — võib-olla mahajäetud tall oligi tal postkontoriks. Ma kutsusin kohale oma kirjutaja — see oli keegi noor sakslane nimega Sterne, kellel oli loomulik detektiivivaist, jutustasin talle kogu loo ja käskisin tal seda asja uurida. Tunni aja pärast toodi meile sõna, et Wicklow kirjutab jälle. Varsti pärast seda toodi meile teade, et ta oli palunud linnaluba. Teda peeti väheke aega kinni, kuni Sterne linna ruttas ja peitis enda talli. Peagi nägi ta, kuidas Wicklow kohale lonkis, ringi vaatas, midagi nurka prahi alla peitis ja siis jälle aeglaselt minema läks. Sterne sööstis peidetud esemele — see oli kiri, ja ta tõi selle meie kätte. Sellel ei olnud mingit aadressi ega allkirja. See kordas, mida me olime juba lugenud, ja jätkas siis:

Me arvame, et on parem edasi lükata, kuni need kaks kompaniid on ära läinud. Tähendab, meie neli siin kindluses
46
mõtleme nii; teistega ma ei ole sidet pidanud — kartsin tähelepanu äratada. Ma ütlen neli, kuna me kaotasime kaks meest ·— nad olid vaevalt vastu võetud, kui juba rindele saadeti. On hädavajalik saada kaks uut meest nende asemele. Need kaks, kes ära saadeti, olid vennaksed Thirty-mile Pointist. Mul on midagi eriti tähtsat teatada, kuid ma ei usalda seda selle sidemeetodi abil teha, — proovin teist.

,,See väike lurjus!" ütles Webb. ,,Kes oleks võinud arvata, et ta on salakuulaja? Kuid see pole oluline. Nüüd teeme» üksikasjalise kokkuvõtte ja vaatleme praegust olukorda. Esiteks, meie hulgas on üks vaenlase salakuulaja, keda me teame; teiseks, meie hulgas on neid veel kolm, keda me ei tea; kolmandaks, need salakuulajad on meie hulka sattunud väga lihtsal ja kergel teel — lastes end föderatsiooniarmeesse sõduriks värvata, — kaks neist on aga sisse veetud ja rindele saadetud; neljandaks, peale nende on väljaspool kindlust veel teisi salakuulajaid, kelle arvu me ei tea; viiendaks, Wicklow'l on üks väga tähtis teade, mida ta kardab saata selle sidemeetodiga, ta proovib teist. Selline on olukord praegusel silmapilgul. Kas me nabime Wicklow' nattipidi kinni ja paneme ta üles tunnistama? Või püüame kinni isiku, kes kirjad tallist ära võtab, ja pigistame temalt tõe välja? Või oleme esialgu vait ja uurime edasi?"
Me otsustasime viimase variandi kasuks. Leidsime, et meil ei ole vajadust neid pakilisi võtteid kasutada, kuna on ilmne, et vandenõulased kavatsevad oodata, niikaua kui need kaks kerge jalaväe kompaniid on läinud. Me andsime Sterne'ile võrdlemisi suure tegutsemisvabaduse ja käskisime tal end pingutada, et Wicklow', „teist sidemee-todit" teada saada. Me otsustasime julget mängu mängida, — seepärast tahtsime salakuulajaid hoida teadmatuses niikaua kui võimalik. Me käskisime Sterne'il silmapilk talli juurde tagasi minna, ja kui rannal ei ole kedagi märkamas, Wicklow' kiri endisesse kohta tagasi panna, kust vandenõulased võiksid ta kätte saada.
Öö jooksul ei juhtunud midagi uut. Oli külm ja pime, sadas lobjakat ja puhus kõle tuul. Siiski tõusin ma öö jooksul mitu korda oma soojast voodist, et isiklikult valveposte
47
kontrollida ja vaadata, kas kõik on korras ja kas kõik tunnimehed on erksalt valvel. Ma leidsin nad alati täiesti ärkvel ja valvsatena: nähtavasti olid jutud sala-pärastest hädaohtudest liikvel, ja valve kahekordistamine oli neid kuuldusi kinnitanud. Kord vastu hommikut kohtasin ma Webbi, kes maadles kibeda tuulega, ja kuulsin, et ka tema oli valvepostid mitu korda läbi käinud, et veenduda, kas kõik on korras.
Järgmise päeva sündmused viisid asja mõnevõrra edasi: Wicklow kirjutas uue kirja; Sterne järgnes talle tallini ja nägi, kuidas ta selle ära peitis; ta võttis kirja, niipea kui Wicklow oli läinud, siis hiilis tallist välja ja järgnes väikesele salakuulajale teatud kauguses, kuna Sterne'i kannul käis erariides detektiiv, sest me arvasime, et on kõige mõistlikum, kui meil on

tarviduse korral ka seadusesilm käepärast. Wicklow läks raudteejaama ja ootas, kuni saabus New Yorgi rong, seisis siis reisijate nägusid uurides, kui need vagunitest välja valgusid. Varsti läks üks roheliste prillidega ja kepiga vanem džentlmen temast longates mööda, peatus Wicklow' läheduses ja hakkas ootavalt ringi vaatama. Silmapilk sööstis Wicklow tema juurde, pistis talle pihku mingi ümbriku, siis lipsas minema ja kadus rahvamurdu. Järgmisel silmapilgul oli Sterne kirja ära napsanud, ja rutates detektiivist mööda, ütles ta sellele: ,,Järgnege vanale džentlmenile —· ärge kaotage teda silmist." Siis lippas Sterne koos rahvahulgaga jaamast välja ja tuli otse kindlusse.

Me istusime suletud uste taga ja tegime tunnimehele korralduse, et keegi meid segama ei pääseks.

Esimesena avasime tallist leitud kirja. Selle sisu oli järgmine:

Püha Liit, — Eile öösel leitud suurtükist korraldused Peremehelt, milles muudetakse staabilt saadud korraldused. Jätsin suurtükki tavalise teate, et korraldused on õigetesse kätesse sattunud . . .

Webb katkestas: „Kas poiss ei olegi veel alalise valve all?"

Ma ütlesin, et on küll, et ta on range valve all juba eelmise kirja kättesaamisest saadik.

„Kuidas ta sai siis midagi suurtükki panna või sealt välja võtta, ilma et seda oleks märgatud?"

,,Pean tunnistama," ütlesin ma, „et see asi ei meeldi mulle kõige paremini."

„Minule ka mitte," ütles Webb. ,,See tähendab seda, et isegi tunnimeeste hulgas peab olema reetureid. Ilma nende nõusolekuta, olgu see nii või teisiti, ei oleks see sündida saanud."

Ma saatsin Rayburni järele ja käskisin tal patarei suurtükid läbi kontrollida ja vaadata, mis ta sealt leiab. Siis jätkasime kirja lugemist:

Uued korraldused nõuavad tungivalt, et MMMM peab olema FFFFF homme hommikul kell 3. Kakssada meest saabub väikestes salkades mitmelt poolt rongiga ja muul teel ja kogunevad määratud ajal kokkulepitud kohas. Täna ma teatan parooli. Edu on nähtavasti kindel, kuigi midagi peab olema läbi tilkunud, sest valveposte on kahekordistatud ja öösel käisid ülemused ise neid mitu korda

kontrollimas. W. W. tuleb täna lõuna poolt ja saab salajased korraldused — teise meetodi teel. Teie kõik kuus peate olema nr. 166-s täpselt kell 2 öösel. Seal te leiate eest B. B., kes teile annab täpsed juhtnöörid. Parool on seesama mis viimati, ainult ümberpöördult — viimane silp tuleb panna algusse ja esimene lõppu. Pidage meeles XXXX. Ärge unustage. Olge vaprad. Enne kui päike uuesti tõuseb, olete te kangelased; teie kuulsus ei kustu; te lisandate ajaloole surematu leheküle. Aamen.

,,Kurat ja põrgu," ütles Webb, „meil läheb nähtavasti palavaks, nagu mina sellest aru saan!"

Ma vastasin, et pole mingit kahtlust, et asjad võtavad väga tõsise pöörde. Ma lisasin: „Mingi meeleheitlik üritus on käärimas, see on päevselge. See on määratud tänasele ööle, see on samuti selge. Selle ürituse iseloom — ma mõtlen seda, kuidas see läbi viiakse, on peidetud nende mittemidagiütlevate M-ide ja F-lde kimpude taha, kuid,selle eesmärgiks on, nagu ma arvan, vallutada kindlus ootamatult. Me peame nüüd tegutsema kiiresti ja otsustavalt. Ma mõtlen, et me ei saavuta midagi, kui me Wicklow' suhtes oma saladuse-poliitikat jätkame. Me peame samuti teada saama, ja

nii kiiresti kui võimalik, kus asub ,,166", et me võiksime selle jõugu seal kell 2 öösel tabada. Kuid kõigepealt, enne kui me ise midagi tõsisemat ette võtame, pean ma informeerima sõjaministeeriumi ja paluma tegutsemiseks täielikke volitusi."

Sõnum koostati šifris, edasiandmiseks traadi teel; ma lugesin selle läbi, kiitsin heaks ja saatsin minema.

Varsti lõpetasime eespool avaldatud kirja arutamise ja avasime ümbriku, mis oli haaratud lombaka džentlmeni taskust. See ei sisaldanud midagi muud kui paar täiesti puhast paberilehte! See oli nagu pang külma vett meie ootustele ja tulisele õhinale, ühe hetke me tundusime endile niisama mõttelagedatena nagu see paber, ja kaks korda nii lollidena. Aga see oli ainult hetkeks, sest juba järgmisel silmapilgul tuli meile meelde salatint. Me hoidsime paberit tule kohal ja ootasime, et tähed soojuse mõjul nähtavale tuleksid, kuid ei ilmunud midagi peale mõne ähmase joone, mis meile midagi ei öelnud. Siis me kutsusime arsti ja tegime talle korralduse läbi katsuda kõik vahendid, mida ta tunneb, ja kui kirja sisu loetavaks muutub, siis ajaviitmata mulle sellest ette kanda. See takistus oli meile üheks neetud tüütuseks ja loomulikult ärritas see meid, sest me olime kindlasti lootnud sellest, kirjast teada saada vandenõulaste kõige tähtsamaid saladusi.
Varsti ilmus seersant Rayburn, tõmbas taskust umbes jalapikkuse keerutatud nöörijupi, milles oli kolm sõlme, ja ulatas selle meile.
„Selle ma leidsin ühe merepoolse suurtüki torust," ütles ta. ,,Ma võtsin kõigist suurtükkidest tampoonid välja ja vaatasin nad teraselt läbi, — see nöörijupp oli ainus asi, mis ma sealt leidsin."
Niisiis see nöörijupp oli Wicklow' ,,märk", et peremehe" korraldused on täidetud. Ma lasksin kõik tunnimehed, kes olid viimase kahekümne nelja tunni jooksul selle suurtüki lähedal valves olnud, otsekohe ja eraldi kartserisse panna ega lubanud neil ilma minu teadmise ja nõusolekuta kellegagi kokku saada.
Sõjaministrilt saabus järgmine telegramm:
„Habeas corpus ajutiselt katkestada. Linnas sõjaseisukord välja kuulutada. Teostada vajalikud areteerimised.
50
Tegutsege energiliselt ja otsustavalt. Informeerige ministeeriumi."
Nüüd me olime tööle asumiseks vormis. Ma saatsin mehed välja ja lasksin lombaka džentlmeni vaikselt areteerida ja kindlusse tuua. Ma jätsin ta valve alla ja keelasin tal kellegagi rääkida. Alguses ta nagu tahtis vastu hakata, kuid siis loobus sellest.
Järgmisena toodi teade, et Wicklow'd oli nähtud midagi paarile meie uuele nekrutile üle andmas, ja et nood olid kinni võetud ja kartserisse pandud, niipea kui poiss oli neile Aelja pööranud. Kummagi nekruti käest leiti väike sedelike, millele olid pliiatsiga kirjutatud järgmised sõnad ja märgid:
Kotka Kolmas Lend. Pea meeles XXXX. 166.

Vastavalt instruktsioonidele telegrafeerisin ma meie edust salakirjas ministeeriumi, ühtlasi kirjeldasin seda sedelit. Näis, et nüüd me oleme küllalt kindlal positsioonil, et Wicklow' ees oma mask maha visata. Ma lasksin ta kutsuda. Ma nõudsin ja sain tagasi ka salatindiga kirjutatud kirja, kusjuures arst teatas, et seni olid ta katsed tagajärjetuks jäänud, kuid et tal on veel teisigi vahendeid, mida ta võiks proovida, kui ma seda tarvilikuks pean.
Peagi tuli Wicklow. Tal oli nagu väsinud ja murelik ilme, kuid ta näis rahulik ja sundimatu, ja kui ta midagi aimaski, siis ei avaldunud see ta näos ega olemises. Ma lasksin tal seal seista minuti või kaks, siis ütlesin sõbralikult:
„Kuule, poiss, miks sa käid nõnda tihti seal vana talli juures? "
Ta vastas lihtsalt ja kohmetamata:
„Ma ei tea seda õieti isegi. Mingisugust erilist põhjust ei olegi, kui vahest see, et ma armastan üksindust ja mul on seal hea olla."
„Nii et sa lõbustad ennast seal?"
„Jah, sir," vastas ta niisama süütult ja lihtsalt nagu ennegi.
51
„Ja midagi muud sa seal ei tee?"

„Ei, sir," ütles ta, vaadates üles lapseliku imestusega oma suurtes leebetes silmades.
„Kas sa oled selles kindel?"
„Jah, sir."
Lühikese vaikuse järel ütlesin ma: „Wicklow, miks sa nii palju kirjutad?" „Mina? Ma ei kirjuta palju." „Ei kirjuta?"
„Ei, sir. Oh, aga kui te kritseldamist mõtlete, siis vahetevahel ma kritseldan küll veidi ajaviiteks." „Mis sa nende oma kritseldustega teed?" „Ei midagi — ma viskan nad minema." „Kas sa ei saada neid kunagi kellelegi?" „Ei, sir."
Järsku ma viskasin talle ette kirja „kolonelile". Ta võpatas kergelt, kuid kogus end kohe. Kerge puna valgus üle ta põskede.
„Kuidas sa siis selle kritselduse ära saatsid?"
„M-ma ei mõelnud sellega midagi halba."
„Ei mõelnud midagi halba? Sa teatad vaenlasele kindluse olukorra ja relvastuse, kuid ei mõtle sellega midagi halba?"
Ta laskis pea norgu ega vastanud midagi.
„Tule, räägi nüüd kõik ära ja jäta valetamine. Kellele see kiri oli mõeldud?"
Nüüd oli tema juures märgata rahutust, kuid ta kogus end kiiresti ja vastas sügavalt-tõsise tooniga:
„Ma räägin teile tõtt, sir, räägin teile kõik. See kiri ei olnud üldse kellelegi mõeldud. Ma kirjutasin selle ainult omaenda lõbustuseks. Nüüd ma mõistan, et see oli viga ja rumalus, — aga midagi halba ma sellega küll ei mõelnud, sir, ausõna!"
„See rõõmustab mind. On hädaohtlik kirjutada niisuguseid kirju. Kas sa oled kindel, et see on ainus kiri, mis sa oled kirjutanud?"
„Jah, sir, täiesti kindel."
Tema julgus oli hämmastav. Ta valetas seda kõige süütuma ilmega, mis ühel inimesel üldse võib olla. Ma ootasin silmapilgu, et oma ülekeevat viha vaigistada, ja ütlesin siis:

„Wicklow, pinguta nüüd oma mälu ja püüa mind aidata kahe või kolme pisiasja meeldetuletamisega, mida ma sult tahan küsida."
„Ma teen, mis ma suudan, sir."
„Nii siis, kõigepealt — kes on „Peremees"?"
Selle küsimuse puhul ta heitis meile kohkunud pilgu, kuid. see oli ka kõik. Hetke pärast oli ta jälle rahulik ja vastas muretult:
„Ma ei tea, sir."
„Sa ei tea?"
„Ei, ma ei tea."
„01ed sa selles kindel?"
Ta püüdis kõigest väest mu pilku välja kannatada, kuid pinge oli liiga tugev — ta lõug vajus pikkamisi rinnale ja ta jäi vait. Nii jäi ta seisma, närviliselt nööbiga mängides, ja vaatamata oma alatuile tegudele, äratas ta minus kaastunnet. Ma katkestasin vaikuse järgmise küsimusega:
„Kes on „Püha Liit"?"
Ta keha võpatas silmanähtavalt ja ta tegi kätega kerge liigutuse, mis mulle tundus ühe ahastava olendi armu-anumisena. Aga ta ei öelnud midagi.' Ta seisis edasi, silmad maas. Meie istusime teda silmitsedes ja oodates, et ta midagi ütleb, kui suured pisarad hakkasid ta põski mööda alla veerema. Aga ta vaikis edasi. Vähe aja pärast ütlesin ma:
„Sa pead mulle vastama, mu poiss, ja sa pead mulle tõtt kõnelema. Kes on „Püha Liit"?"
Ta nuttis vaikselt edasi. Siis ütlesin ma juba teravamalt:
„Vasta küsimusele! "

Ta võitles, et oma häälest jagu saada; siis, vaadates paluvalt üles,'pigistas ta nuuksete vahelt välja järgmised sõnad:
„Oo, halastage mu peale, sir! Ma ei saa sellele vastata, sest ma ei tea!"
„Kuidas! "
„Tõepoolest, sir, ma räägin teile tõtt, kuni praeguse hetkeni ei ole ma kunagi kuulnud ,,Pühast Liidust". Ausõna, sir, see on tõesti nii."
„Taevas hoidku! Vaata seda oma teist kirja; näe, eiin on need sõnad — „Püha Liit". Mis sa nüüd ütled?"
53
Ta vaatas mulle näkku haavunud pilguga, nagu oleks talle suurt ülekohut tehtud, ja ütles siis hardalt:
,,See on mingi õel nali, sir. Kuidas nad ometi võisid nii teha minuga, kes ma olen alati püüdnud hea olla ja pole kellelegi halba soovinud? Keegi on mu käekirja järele teinud. Mina ei ole kirjutanud sellest ühtki rida, ma ei ole seda kirja varem näinud!"
,,Oh sa võimatu valetaja! Ja mida ütled sa selle kohta siin?" — ma tõmbasin salatindiga kirja oma taskust ja pistsin selle talle nina alla.
Ta kahvatas! Ta nägu läks valgeks nagu surnul. Ta lõi kergelt jalgadel taaruma ja pani käe vastu seina, et end toetada. Hetke pärast küsis ta nii jõuetu häälega, et seda oli vaevalt kuulda:
„Kas teie olete seda lugenud?"
Meie näod reetsid nähtavasti tõde enne, kui mu huuled jõudsid valetada ja ,,jah" öelda, sest ma nägin selgesti, kuidas julgus poisi silmadesse tagasi tuli. Ma jäin ootama, et ta midagi ütleks, kuid ta vaikis. Lõpuks laususin ma:
,,Niisiis, mis sul on öelda oma teadete kohta selles kirjas?"
Ta vastas täiesti külmavereliselt:
„Mitte midagi, välja arvatud see, et need on täiesti süütud ja kahjutud ega saa kellelegi halba teha."
Nüüd olin ma teatavas mõttes vastu seina surutud, sest ma ei saanud ta väidet ümber lükata. Ma ei olnud endas kindel, kuidas jätkata. Kuid mulle tuli abiks üks idee ja ma ütlesin:
,,Kas sa oled kindel, et sa ei tea midagi Peremehest ja Pühast Liidust ja et kiri, mille kohta sa ütled, et see on võltsitud, pole sinu kirjutatud?"
„Jah, sir — ma olen selles kindel."
Ma tõmbasin pikkamööda välja sõlmedega nöörijupi ja hoidsin seda sõnagi lausumata tema ees. Ta silmitses seda ükskõikse pilguga, siis vaatas mulle küsivalt otsa. Mu kannatus oli tõesti kaalul. Aga ma suutsin end taltsutada ja ütlesin oma tavalises toonis:
„Wicklow, kas sa seda näed?"
,,Jah, sir."
„Mis see on?"
„See näib olevat jupp nööri."
54
„Näib? See on jupp nööri. Kas sa seda ära ei tunne?"
„Ei, sir," vastas ta nii rahulikult nagu üldse võimalik.
Ta külma verd võis lihtsalt imestada! Nüüd ma vaikisin vähe aega, et see vaikus võiks lisada mõju sellele, mida ma öelda kavatsesin; siis ma tõusin, panin käe ta õlale ja ütlesin väärikalt:
,,Salgamisest ei ole mingit kasu, vaene poiss, mitte kõige vähematki. See on teade „Peremehele", sõlmedega nöör, mis leiti ühest merepoolsest suurtükist... "
,,Leiti suurtükist! Oh ei, ei, ei, ei! Ärge öelge, et suurtükist, vaid suurtüki tampoonist! — see pidi ju seal praos olema!" ja ta heitis põlvili, pani oma käed kokku ja tõstis meie poole näo, mida oli päris hale vaadata, see oli nii tuhakarva ja täis hirmu.
,,Ei, see oli suurtükis."

,,Oh, midagi on viltu läinud! Mu jumal, ma olen kadunud!" ja ta hüppas üles ning sööstis siia ja sinna, püüdes kõrvale põigelda käte eest, mis olid talle vastu sirutatud, ja ruumist põgeneda. Kuid see oli loomulikult võimatu. Siis ta viskus jälle põlvili, südantlõhestavalt nuttes, ja haaras mul jalgade ümbert kinni. Ta liibus mu vastu ja palus ning mangus: „Oo, halastage mu peale! Oo, andke mulle armu! Ärge reetke mind! Nad surmaksid mu silmapilk! Kaitske mind, päästke mind! Ma tunnistan kõik üles!"
Nõudis meilt aega, et teda rahustada, ta hirmu veidi vähendada ja teda ta normaalsesse vaimsesse seisundisse tagasi tuua. Siis ma hakkasin teda küsitlema. Ta vastas mulle alandlikult, mahalöödud silmadega, aeg-ajalt oma vahetpidamata voolavaid pisaraid pühkides.
,,Nii et südames sa oled siis mässaja?"
,,Jah, sir."
,,Ja salakuulaja?"
„Jah, sir."
,,Ja oled tegutsenud kindlate korralduste põhjal väljastpoolt?"
,,Jah, sir."
,,Kas vabatahtlikult?"
„Jah, sir."
,,Võib-olla isegi rõõmuga?"
„Jah, sir. Poleks mingit mõtet seda eitada. Ma olen
55
Lõunast pärit, mu süda kuulub sinna, ja ma teen seda kõik oma kodumaa pärast."
„Nii et see lugu, mis sa mulle jutustasid oma perekonna ülekohtusest kohtlemisest ja jälitamisest, oli nimelt selleks välja mõeldud?"
,,Nemad — nad käskisid mul nii rääkida, sir."
„Ja sina tahtsid reeta ning hävitada neid, kes sinu peale halastasid, sind kaitsesid ja varjasid. Kas sa ka mõistad, kui alatu sa oled, sa vaene eksiteele viidud loom?"
Ta vastas ainult nuuksumisega.
,,Nii, jäägu see pealegi. Asume asjalikuma osa juurde. Kes on ,,kolonel", ja kus ta asub?"
Ta hakkas ägedasti nutma ja püüdis end vastamisest vabaks paluda. Ta ütles, et kui ta seda teeb, siis nad tapavad ta. Ma ähvardasin teda pimedasse kongi kinni panna, kui ta seda meile ei avalda. Samal ajal lubasin teda kõige halva eest kaitsta, kui ta puhtsüdamlikult kõik üles tunnistab. Kuid vastuseks surus ta oma huuled kõvasti kokku, tegi kangekaelse näo, ja nii ta jäigi. Lõpuks otsustasin ta pimedasse kongi viia, aga ainus pilk sellesse pööras ta ümber. Ta hakkas meeleheitlikult nutma ja härdalt paluma, lubades kõik ära rääkida.
Ma tõin ta tagasi, ja ta ütles „koloneli" nime ja kirjeldas teda üksikasjaliselt. Ta ütles, et teda võib leida linna kõige paremast hotellist ja et ta on erariietes. Ma pidin teda veel kord ähvardama, enne kui ta ,.peremehe" nime avaldas ja teda kirjeldas. Ta ütles, et Peremees on New Yorgis, Bond Street nr. 15, kus teda tuntakse R. F. Gay-lordi nime all. Ma telegrafeerisin selle nime ja kirjelduse pealinna politseiülemale ja palusin, et Gaylord areteeri-taks ja kinni peetaks, kuni ma talle järele saadan.
,,Nii," ütlesin ma, ,,näib, et mitmeid vandenõulasi on veel „väljaspool", arvatavasti New Londonis, ütle nende nimed ja kirjelda neid."
Ta nimetas ja kirjeldas kolme meest ja kaht naist — kes kõik linna tähtsamas hotellis peatusid. Ma saatsin mehed välja, lasksin need kõik vaikselt areteerida ja kindlusse tuua.
„Nüüd tahan ma teada saada, kes on veel need kolm vandeseltslast siin kindluses."
56
Mulle tundus, et ta tahab vastamisest sellele küsimusele valega kõrvale põigelda, kuid ma võtsin välja need salapärased paberilipakad, mis olid leitud kahe nekruti juurest, ja see mõjus väga hästi. Ma ütlesin, et kaks nendest meestest on meil juba käes, kuid et ta peab kolmanda välja andma. See kohutas teda üliväga ja ta hüüatas:

„Oh, palun ärge mind sundige! Ta tapab mu siinsamas paigas!"
Ma ütlesin, et see on mõttetus. Keegi on ta juures, kes teda kaitseb, ja pealegi rivistatakse mehed üles ilma relvadeta. Nii ma lasksingi kõik värsked nekrutid ülevaatusele koguda, ja siis me vaene värisev kelm läks välja ja kõndis piki rivi, püüdes teha nii ükskõikset nägu kui võimalik. Viimaks ütles ta üheainsa sõna ühele meestest, ja enne kui ta oli temast viie sammu kaugusel, oli nekrut areteeritud.
Niipea kui Wicklow tagasi tuli, lasksin ma need kolm meest sisse kutsuda. Ma käskisin ühel neist ette astuda ja ütlesin:
„Nüüd, Wicklow, pea meeles — mitte sammugi kõrvale kalduda puhtast tõest. Kes on see mees," ja mis sa temast tead?"
Kuna tal ei olnud enam mingit pääseteed, jättis ta oma hirmu tagajärgede pärast, vaatas mehele üksisilmi otsa ja hakkas ilma hetkegi kõhklemata jutustama:
„Tema õige nimi on George Bristow. Ta on pärit New Orleansist; kahe aasta eest oli ta teiseks tüürimeheks rannalaeval ,,Capitol". Tal on hulljulge iseloom ja ta on juba kaks korda tapmise eest oma karistuse ära kandnud — esimene kord tappis ta kangiga ühe madruse, nimega Hyde, teine kord pootsmanni, kes keeldus põhjaloodi hiivamast, mis aga ei kuulu üldse pootsmani kohustuste hulka. Ta on spioon ja on koloneli poolt salakuulamise otstarbel siia saadetud. Ta oli kolmandaks tüürimeheks laeval ,,St. Nicholas", kui see 58. aastal Memphise lähedal õhku lasti, ja iookord oleks ta peaaegu lintsitud surnute ja haavatute röövimise pärast, keda tühjal puuveolaeval kaldale veeti."
Ja nii edasi ja nii edasi — ta jutustas mehe eluloo terves ulatuses. Kui ta oli lõpetanud, küsisin nekrutilt:
„Mis teil on selle kohta öelda?"

„Palun mind vabandada, sir, aga see on kõige põrgulikuni vale, mis maailmas kunagi on inimese suust kuuldavale tulnud!"
Ma saatsin ta kartserisse tagasi ja käskisin teistel kordamööda ette astuda. Samad tagajärjed. Poiss jutustas üksikasjaliselt ka nende elulood, ilma et ta oleks ühegi sõna või fakti juures mõtlema jäänud. Kuid need mõlemad lurjused kinnitasid ainult tulivihaselt, et see kõik on vale. Nad ei tunnistanud midagi. Ma saatsin ka nemad vanglasse tagasi ja kutsusin teised vangid ükshaaval välja. Wicklow jutustas nendest kõik — missugustest lõunaosariikide linnadest nad pärit on ja kuidas nad vandenõuga on seotud.
Aga nad kõik eitasid ta väiteid ja ükski neist ei tunnistanud midagi üles. Mehed märatsesid, naised nutsid. Nad ise ütlesid end olevat süütud inimesed Läänest, kes armastavad föderatsiooni üle kõige maailmas. Ma lasksin selle kamba tülpinult luku taha panna — ja hakkasin uuesti Wicklow'd pinnima.
,,Kus asub nr. 166, ja kes on B. B.?"
Kuid siin oli ta otsustanud kriipsu tõmmata. Teda ei suutnud kõigutada ei meelitused ega ähvardused. Aeg aga lendas ja oli tarvis otsustavalt tegutseda. Ma riputasin ta pöidlaidpidi üles, nii et ta jäi kikivarbaile seisma. Sedamööda, kuidas ta valu kasvas, muutusid ta karjatused nii meeleheitlikuks, et ma suutsin seda vaev u välja kannatada. Kuid ma jäin kindlaks ja üsna varsti ta karjatas: .
„Oh, palun laske mind lahti, ja ma ütlen!"
,,Ei, ütle enne, siis saad lahti."
Nüüd oli iga hetk talle piinaks, ja ta hüüdis: „Hotell „Kotkas", tuba 166!" ta nimetas viletsa kõrtsi
all mere ääres, mis oli lihttööliste, sadamalaadijate ja
kahtlase kuulsusega rahva kogunemispaik.
Ma vabastasin ta ja nõudsin, et ta avaldaks vandenõu
eesmärgi.

..Vallutada kindlus täna õhtul," ütles ta pahuralt ja nuuksudes.
„Kas mul on nüüd kõik vandenõu ninamehed käes?"
„Ei. Teil on käes kõik peale nende, kes peavad kohtama nr. 166-s."
„Mis tähendab „Pea meeles XXXX"?"
58
Ei mingit vastust.
„Mis on parool nr. 166-sse pääsemiseks?" Ei mingit vastust.
„Mis tähendavad tähtede rühmad — „FFFFF" ja „MMMM"? Vasta! Või sa saad veel kord piina tunda!"
„Ma ei vasta iialgi! Ennem ma suren. Nüüd tehke minuga, mis te tahate."
„Mõtle hästi järele, mis sa räägid, Wicklow. Kas see on su lõplik otsus?"
Ta vastas kindlalt ja ilma mingi värinata hääles:
„See on mu lõplik otsus. See on niisama kindel kui see, et m& armastan oma ülekohut-kannatavat kodumaad ja vihkan kõike, millele paistab see põhjapoolne päike. Ma suren ennem, kui avaldan teile need asjad."
Ma vinnasin ta jälle pöidlaidpidi üles. Kui ta piin muutus väljakannatamatuks, oli päris südantlõhestav vaese poisi karjatusi kuulda, kuid me ei saanud tema käest enam midagi teada. Igale küsimusele karjus ta sama vastuse: „Ma võin surra, ja ma suren, aga ma ei ütle seda iialgi!"
Nii et me pidime sellest loobuma. Me olime veendunud, et ta ennem sureb, kui ta üles tunnistab. Me lasksime ta ripust lahti ja saatsime range valve all vanglasse.
Siis kulus meil paar tundi telegrammide saatmiseks sõjaministeeriumile ja ettevalmistuste tegemiseks nr. 166 hõivamiseks.
Väga ärev oli see kottpime ja vinge öö. Midagi oli läbi tilkunud ja kogu garnison oli elevil. Valveposte oli kolmekordistatud, ja ei sees- ega väljaspool kindlust ei saanud keegi liigutada, ilma et teda kohe oleks peatanud otse silmade vahele sihitud püssitoru. Kuid meie Webbiga olime nüüd siiski vähem mures kui enne, sest vandenõule oli kõva põõn pandud, kuna nii paljud selle juhid olid meil peos.
Ma otsustasin olla aegsasti nr. 166 juures, et B. B. vangi võtta ja kahjutuks teha ning käepärast olla, kui JQugu teised liikmed kohale jõuavad. Umbes veerand kaks öösel hiilisin ma kindlusest välja poole tosina tugeva ja mehise ühendriikide regulaarväe sõduri ning Wicklow' saatel, kellel olid käed selja taha seotud. Ma ütlesin talle, et me läheme nr. 166 juurde, ja kui ilmneb, et ta on jälle valetanud või meid eksiteele juhtinud, siis peab ta nüüd
59
meile küll õige koha kätte näitama või vastasel korral vastavad tagajärjed enda kanda võtma.
Me liginesime kõrtsile hiilides ja maad kuulates. Väikeses baariruumis põles tuli, muidu oli maja pime. Ma vajutasin paraaduksele — see avanes ja me läksime käratult sisse, ust enda järel sulgedes. Siis me võtsime saapad jalast ja ma juhtisin mehed baariruumi. Sakslasest kõrtsmik istus seal oma toolis ja tukkus. Ma äratasin ta vaikselt üles, käskisin tal saapad jalast võtta ja meile teed näidata, teda ühtlasi hoiatades, et ta häält ei tõstaks. Ta täitis käsu nurisemata, kuid oli nähtavasti väga kohkunud. Ma käskisin tal meid nr. 166-sse viia. Me läksime kahest või kolmest trepijärgust üles hääletult nagu rivi kasse. Siis, olles läbinud ühe pika halli kuni selle kaugemasse otsa, me jõudsime mingi ukse juurde, mille kohal asetsevast aknakesest paistis nõrka valguskuma. Peremees kobas pimedas minu järele ja sosistas, et see ongi 166. Ma katsusin ust — see oli seestpoolt lukus. Ma sosistasin ühele oma tugevamaist sõdureist korralduse; me surusime mitmekesi õlad vastu ust, ja ühe tõukega oli see hingedelt maas. Ma nägin hetkeks, et keegi lamas voodis, nägin ta pead küünla poole söösтvat, — siis kustus tuli ja me olime pilkases pimeduses, ühe hüppega olin ma voodis ja surusin selles

lamaja oma põlvedega alla. Mu vang rabeles metsikult, kuid ma sain oma vasaku käega tal kõrist kinni haarata, ja see oli ta kinnihoidmisel mu põlvedele suureks abiks. Siis ma haarasin revolvri, tõmbasin kuke vinna ja panin külma toru ähvardavalt ta põse vastu.
„Tõmmake keegi tuld!" ütlesin ma. „Nüüd on ta mul käes."
Keegi tõmbas tikku. Selle leek sähvatas heledalt. Ma vaatasin oma vangile otsa, ja — Püha Jüri nimel, see oli noor naine! Ma lasksin oma vangi lahti ja ronisin voodist välja, tundudes endale kaunis totakana. Igaüks vaatas oma naabrile kohtlaselt otsa. Keegi ei osanud midagi öelda ega mõelda, nii järsk ja masendav oli olnud see üllatus. Noor naine hakkas nutma ja kattis oma näo linaga. Peremees ütles alandlikult:
,,Mu tütar on vist teinud midagi, mis ei ole õige, nicht war?"
„Teie tütar? Kas see on teie tütar?"
60
„Jah, see on minu tütar. Ta tuli just täna õhtul Cincinnatist koju ja on veidi külmetanud."
,.Pagana pihta, see poiss on jälle valetanud. See ei ole õige 166, see ei ole ka B. B. Nüüd, Wicklow, näitad sa meile õige 166 kätte või.... hallo! kus see poiss on?"
Läinud! Kadunud nagu tina tuhka! Ja mis veel hullem, me ei leidnud isegi ta jälgi kätte. See oli nüüd küll täbar olukord. Ma kirusin oma rumalust, et ma ei olnud teda mõne mehe isikliku valve alla andnud. Kuid oli juba kasutu selle üle pead murda. Nüüd seisis küsimus selles, mida niisuguses olukorras ette võtta. Lõppude lõpuks võis see tüflruk siiski B. B. olla. Ma ei uskunud seda, kuid oleks olnud vale suhtuda kahtlusse kui kindlasse tõsiasja. Ma paigutasin oma mehed vabasse tuppa, mis asus üle halli otse nr. 166 vastas, ja käskisin neil kinni võtta kõik isikud, kes lähenevad tütarlapse toale. Peremees jäi kuni edaspidiste korraldusteni sõdurite range valve alla. Ma ise ruttasin kindlusse tagasi, et vaadata, kas seal on kõik korras. Jah, kõik oli korras. Ja kõik jäigi korda. Ma istusin üleval kogu öö, et selles veenduda. Ei juhtunud midagi. Ma olin ütlemata rõõmus, kui jälle koitma hakkas ja ma võisin ministeeriumile teatada, et tähed ja triibud lehvivad veel ikka Trumbulli kindluse kohal. Raske koorem veeres mu südamelt. Kuid ma ei lasknud end lõdvaks ja olin endiselt valvas, sest olukord oli selleks küllalt tõsine. Võtsin oma vangid ükshaaval läbi, pinnides igaüht tund aega ja püüdes neid üles tunnistama panna, kuid asjata. Nad kiristasid ainult hambaid ja kiskusid endal karvu peast, kuid ei avaldanud midagi.
Lõuna paiku saime teateid ärapõgenenud poisi kohta. Teda oli nähtud kell kuus hommikul maanteed mööda lääne poole kõmpimas, umbes kaheksa miili siit eemal. Otsekohe saatsin ühe ratsaväe-leitnandi ja ühe sõduri teda taga ajama. Nad jõudsid talle järele kahekümne miili kaugusel linnast.
Ta oli roninud üle aia ja vedas end väsinult üle lörtsise põllu ühe suure vanamoelise elamu poole küla serval. Nad ratsutasid läbi metsasalu, tegid ringi ja lähenesid majale teiselt poolt küljest. Siis nad hüppasid sadulast ja lipsasid kööki. Seal polnud kedagi. Nad hiilisid järgmisse
61
tuppa, mis oli samuti tühi, kuid sellest viiv uks eesmisse ehk elutuppa oli avatud. Nad tahtsid uksest sisse astuda, kui nad kuulsid tasast häält — keegi palvetas. Nad jäid aukartlikult seisma, leitnant pistis pea ukse vahelt sisse ja nägi üht vana meest ja vana naist elutoa nurgas põlvi-tamas. See oli vanamees, kes palvetas, ja parajasti kui ta oma palve lõpetas, avas poiss Wicklow eesukse ja astus sisse. Mõlemad vanainimesed tormasid tema juurde ja tahtsid teda oma kallistustega lämmatada, ise hüüdes:
,,Meie poeg! Meie lemmik! Jumal olgu kiidetud! Kadunu on jälle leitud! See, kes oli surnud, on jälle elus!"
Noh, sir, ja mis te arvate? See väike põrguline oli selles maakohas sündinud ja kasvanud ega olnud siit kunagi üle viie miili eemale saanud, kuni ta kaks nädalat tagasi meie staapi ilmus ja

mind oma haleda jutuga tolaks tegi. See on nii tõsi kui tõsi. See vanamees oli ta isa — keegi haritud vana erupastor; vana daam oli ta ema.
Lubage mul veel öelda paar sõna seletuseks selle poisi ja ta toimingute kohta. Tuli välja, et poiss on ablas odavate romaanide ja põnevusjuttude neelaja, ja seepärast olid müstilised saladused ja säravad kangelasteod vesi tema veskile. Peale selle oli ta veel lugenud ajalehesõnumeid mässajate spioonide minekutest ja tulekutest siin meie hulgas, nende hirmsaist plaanidest ja kahest või kolmest õnnestumisest, ja nii ta mõttekujutused lõid lausa lõkkele. Paari viimase kuu kestel oli ta igapäevaseks kaaslaseks olnud keegi noor, laheda jutu ja elava fantaasiaga jänki, kes oli varemalt paar aastat teeninud laekuri abina postilaevadel, mis sõitsid Mississipil New Orleansi ja mõnede linnade vahel kaks- või kolmsada miili ülevalpool. Sellega on seletatav, et ta säärase kergusega tarvitas tolle kandi nimesid. Mina olin seal enne sõda viibinud kaks või kolm kuud ja teadsin just nii palju, et ennast tolle poisi poolt hõlpsasti sisse vedada lasta, kuna üks tõeline Louisiana elanik oleks ta õige peagi vääratustelt tabanud. Kas te teate, miks ta ütles, et ennem ta sureb, kui seletab meile ära mõned oma reeturlikest salamärkidest? Lihtsalt sellepärast, et ta ei osanud! — neil ei olnud mingit tähendust. Ta ettekujutus oli need välja paisanud ilma mingi seoseta, ja nii juhtus, et kui temalt seda järsku küsiti, ei olnud ta võimeline mingit seletust andma. Ka seda, mis

peitub „salatindi"-kirjas, ei saanud ta sel lihtsal põhjusel avaldada, et seal ei olnud midagi — see oli tühi paber. Ta ei olnud mitte midagi suurtükki pannud, ei olnud kavatsenudki seda teha, sest kõik tema kirjad olid kirjutatud väljamõeldud isikutele, ja kui ta ühe kirja talli peitis, võttis ta eelmise päeva kirja sealt ära. Ta ei tundnud ka seda sõlmedega nööri ja nägi seda minu käes esimest korda. Aga niipea kui ta teada sai, kust see pärit on, tunnistas ta selle otsekohe oma romantilisel viisil omaks ja saavutas sellega head efekti. Ta mõtles välja mister „Gay-lordi"; maja nr. 15 Bond Streetil ei olnud olemaski, see oli koMne kuu eest lammutatud. Ta mõtles välja koloneli"; ta mõtles osavalt välja nende vaesekeste elulood, kelle ma olin vangistada lasknud ja tema ette tõin; ta mõtles välja ,,B. B.", võib öelda, et ta mõtles välja isegi 166, sest ta ei teadnud, et ,,Kotka" võõrastemajas on niisugune number, enne kui me sinna läksime. Ta oli valmis välja mõtlema kõiki ja kõike, mida iganes sooviti. Kui ma nõudsin tema käest spioone ..väljastpoolt", siis ta kirjeldas sedamaid võõraid, keda ta oli näinud hotellis ja kelle nimesid ta oli juhuslikult kuulnud.-Ah, nende mõne äreva päeva kestel ta elas uhkes, salapärases, romantilises maailmas, ja ma usun, et temale see tundus reaalsena ja ta nautis seda kogu südamest.
Kuid meile tõi ta küllalt pahandust ja lõpmata häbi. Tema pärast oli meil viisteist kuni kakskümmend inimest kindluses aresti all, tunnimees ukse ees. Mitmed vangidest olid küll sõdurid, ja nende ees ma ei pruukinud vabandada. Aga ülejäänud olid korralikud kodanikud mitmelt poolt, ja igasugustest vabandustest oli vähe, et neid rahuldada. Nad turtsusid ja märatsesid ning tegid igavest tüli. Ja need kaks daami — üks neist oli ühe Kongressi liikme naine Ohiost, teine kellegi piiskopi õde Läänest — see põlgus ja pilge ning need vihapisarad, mis nad minu peale välja valasid, jäävad mulle eluajaks meelde. Too vana lonjbakas prillidega džentlmen oli ühe kolledži direktor Philadelphiast, kes oli tulnud oma vennapoja matusele. Ta ei olnud noort Wicklow'd muidugi kunagi varem näinud. Tema ei jäänud mitte ainult matustest ilma, kuna ta are-teeriti vaenlase spioonina, vaid lisaks kõigele kirjeldas Wicklow teda külma näoga kui võltsijat, orjakauplejat,

hobusevarast ja majade põletajat kõige kuulsamast sulipesast Galvestonist. See oligi, mis vana džentlmeni kõige sügavamalt solvas.
Ja sõjaministeerium! Aga siin on õigem eesriie alla lasta...

Märkus: Ma näitasin oma käsikirja majorile ja ta ütles: „Teie asjatundmatus sõjalistes küsimustes on viinud teid mõningatele väikestele vigadele. Aga need on maalilised — jätame nad sisse; sõjamehed naeratavad nende puhul, teised ei märkagi neid. Ajaloo peamisi fakte olete te mõistnud õigesti ja need kirja pannud umbes nii, nagu nad juhtusid."
M. T.

VII. VANAD AJAD MISSISSIPIL

Pildid minevikust

Varematel aegadel toimus kaupade vedu Mississipil suurtel lamedapõhjalistel ja laianinalistel pargastel. Purjede varal ja voolu jõul laskusid need jõe ülemjooksult kuni New Orleansini, kus vahetati lasti, ja siis veeti nad trosside või lattide abil käsitsi tagasi, mis oli raske ja igav töö. Mõnikord kestis reis edasi-tagasi üheksa kuud. Vähehaaval kaubandus jõel elavnes, andes tööd suurele hulgale tahumatutele ja julgetele meestele. Need olid kohmakad, harimatud, vaprad mehed, kes suutsid kohutavaid raskusi kannatada meremeheliku kindlusega, need olid hirmsad joodikud, toored vembutajad ilma sügavamate moraalsete põhimõteteta, nagu kõik tolleaegsed Natchezi elanikud, koledad löömamehed, viimaseni hulljulged poisid, elurõõmsad nagu elevandid, vandujad ja ehtsad paganad. Nad olid pillajad, reisi lõpuks alati pankrotis, armastasid barbarite kombel toredust ja hooplesid võimatult, üldiselt aga olid nad ausad, usaldatavad, ustavad oma sõnas ja töös ning tihti isegi uskumatult suuremeelsed. Vähehaaval hakkasid ilmuma aurulaevad. Siiski jätkasid need mehed viieteistkümne või kahekümne aasta jooksul veel oma reise pärivoolu pargastel, liikumine vastuvett jäi aga aurikute hooleks, kuna lodjamehed müüsid oma paadid New Orleansis maha ja sõitsid koju tagasi reisijatena aurikute pardal.
Kuid mõne aja pärast kasvas aurikute arv ja sõidukiirus sedavõrd, et nad võtsid kogu jõekaubanduse enda hooleks. Lotjade liiklemine jäi jäädavalt soiku. Lodjamehed läksid aurikutele — kes madruseks, kes lootsiks või poots-

maniks. Kes ei leidnud kohta aurikul, läks mõnele Pittsburghi söelaevale või palgiparvele, mis saadeti teele Mis-sissipi metsarohkelt ülemjooksult.
Nii et aurikute hiilgeajal oli kogu jõgi ühest otsast teise söelaevu ja palgiparvi täis puistatud, mis kõik liikusid kätejõul ja kus leidsid teenistust seda tahumatut tüüpi mehed, keda ma eespool kirjeldada püüdsin. Mäletan iga-aastasi vägevate palgiparvede karavane, mis libisesid mööda, kui ma alles poisike olin, igas parves umbes aaker lõhnavaid laudu, meeskond umbes kaks tosinat meest, ja kolm kuni neli telki parve avaral tasasel pinnal kaitseks tormi eest. Need arvukad meeskonnad koosnesid enamasti endistest lotjade madrustest või nende järglastest, kes neile üllatavalt sarnanesid. Mäletan nende meeste tahumatuid kombeid ja hirmuäratavaid jutte, sest tavaliselt me ujusime veerand või kolmandik miili jõele välja ja ronisime parvele, et end sõidutada lasta.
Et teile ettekujutust anda lodjameeste juttudest ja kommetest ja tollest elust palgiparvedel, mis nüüd on minevikku läinud ja unustatud, toon ma siin ära peatüki ühest raamatust, mille kallal ma olen vaheaegadega töötanud viis või kuus aastat ja mille ma viie või kuue aasta pärast võib-olla kunagi lõpetan. See raamat kirjeldab mõningaid episoode lihtsa külapoisi Huck Finni elust, kes oli meie linnakese joodiku poeg, kui mina seal Läänes elasin. Ta on ära põgenenud oma isa juurest, kes teda taga otsib, ja ühe hea lesknaise juurest, kes teda samuti kõikjalt otsib, soovides temast teha kena, mittevaletava ja korraliku poisi; temaga koos on põgenenud ka selle lese neegrist ori. Poisid on leidnud osa ühest palgiparvest (on suur-vee-aeg ja palav südasuvi), ja nad liiguvad öösel pärivett, päeval end aga pajudesse peites, et minna Cairosse, kust neeger võiks minna mõnda teise osariiki endale vabadust otsima. Kuid

udus sõidavad nad Cairost mööda, ilma et nad seda teaksid. Peagi tekib neil siiski kahtlus, ja neeger veenab Huck Finni, et too ujuks suure parveni, mida nad enese ees nägid, ja ronides pimeduse katte all parvele, hangiks meeste juttu pealt kuulates vajalikke teateid ja teeks lõpu nende piinavale teadmatusele.
„Aga te teate, et noored inimesed ei kärsi oodata, kui nad tahavad midagi teada saada. Me arutasime asja
66
omavahel, ja lõpuks ütles Jim, et öö on väga pime ja et poleks kuigi ohtlik ujuda suure parveni, ronida pardale ja pealt kuulata — nad räägivad kindlasti Cairost, sest arvatavasti kavatsevad nad seal pummeldama minna, — igal juhul saadavad nad paadid kaldale, et osta viskit, värsket liha või midagi muud. Jim oli haruldaselt nupukas poiss, vajaduse korral oli tal alati mõni hea plaan käepärast.
Ma tõusin, heitsin räbalad seljast, hüppasin vette ja ujusin parve tule suunas. Kui hakkasin parvele lähenema, aeglustasin ma tempot ja muutusin ettevaatlikuks. Kuid kõik oli korras — aerude juures ei olnud hingegi. Ma ujusin parve kõrval edasi kuni lõkketuleni, mis põles keset parve, siis ronisin parvele, roomasin edasi ja jõudsin sindlikimpude varju, mis asusid tule suhtes allatuult. Parvel istus kolmteist meest — see oli muidugi valve. Need olid kaunis jubeda välimusega mehed. Nende käes käis ringi mingi kann ja nad tõstsid tihti inglistinast topsikuid, üks meestest laulis — õigem oleks küll öelda: möirgas, ja ta laul ei olnud kaugeltki viisakas, võõrastetuppa see poleks igatahes kõlvanud. Ta laulis läbi nina ja venitas iga rea viimast sõna. Iga salmi lõpul tõstsid teised midagi indiaanlaste sõjakisa taolist, ja siis ta laulis uue salmi. Laul algas järgmiselt:

Me linnas elas kord eit,
me linnas elas ta,
meest armastas ta palavalt,
kuid armukest veel hullemalt.
Laulu tuu, riluu, riluu,
rituu, riluu, rileii,
meest armastas ta palavalt,
kuid armukest veel hullemalt...

Ja nõnda edasi — neliteist salmi. See tuli tal välja kaunis nigelalt, ja kui ta tahtis alustada järgmist salmi, ütles keegi meestest, et kord olevat üks vana lehm seda laulu kuuldes ära kärvanud. Teine mees ütles: „Las me tõmbame hinge," kolmas soovitas tal veidi ringi jalutada. Nad heitsid tema üle nalja, kuni ta vihaseks sai,
67
neid kõiki sõimama hakkas ja ütles, et ta võib kogu selle varaste jõugu läbi klobida. Nad kõik tahtsid talle kallale karata, kuid kõige rinnakani mees tõusis püsti ja ütles: „Istuge, kus te olete, ärrad. Jätke ta minu oolde. Ta on mulle paras pala."
Ta hüppas kolm korda õhku ja lõi iga kord õhus kannad kokku. Siis heitis ta oma üleni räbalais kitsenahkse kuue seljast ja ütles: „Te olge vakka, niikaua kui ma ta tümaks teen." Siis viskas ta oma kulunud kübara peast ja ütles: „Te olge vakka, niikaua kui ta kannatused on läbi."
Siis hüppas ta jälle õhku, lõi kannad kokku ja hüüdis: ,,Uu-uh! Mina olen vana tõeline surm, raudsete lõugadega, terasest haardega ja vaskse kõhuga laibameister Arkansase ürgmetsadest! Vaadake mind! Mina olen see, keda nad nimetavad Järsuks Surmaks ja üldiseks Laastu-seks! Maru on mu isaks, maavärisemine emaks, koolera on mu poolvend ja katk on mulle ema poolt lähedalt sugulane. Vaadake mind! Ma neelan hommikueineks üheksateist alligaatorit ja tünni viskit, kui ma olen hea tervise juures. Kui ma aga ei tunne end kõige paremini, siis vaaditäie

latsutaja-madusid ja ühe laiba. Oma pilguga purustan ma põliseid kaljusid ja kui ma kõnelen, siis mu sõnad matavad müristamise! Uu-uh! Hoidke kõrvale ja andke ruumi, mida vajab mu jõud. Veri on mu tavaline jook ja surijate oiged on mõnus muusika mu kõrvadele. Heitke mulle oma pilgud, ärrad! Ja lamage inge pidades, sest nüüd annan ma endale vaba voli!"
Seda hüüdes raputas ta kogu aeg pead, moonutas hirmsal kombel nägu, tammus kohal ringi, keeras käised üles, ajas end aeg-ajalt sirgu ja lõi rusikaga rinnale, öeldes: ‚Vaadake mind, ärrad!" Olles oma kõne lõpetanud, hüppas ta jälle õhku ja lõi kannad kolm korda kokku ja hüüdis täiest väest: „Uu-uh! Ma olen kõige verejanulisem kõigist metskassi elavatest poegadest!"
Too mees, kes oli tüli alustanud, lükkas oma vana kübaralotu paremale kulmule. Siis kallutas ta end ettepoole, ja oma selga nõgusaks tõmmates ning rusikaid kord ette sirutades, kord enda vastu surudes, käis turris

turjaga ja raskelt hingates kolm korda ringi. Siis ajas ta enda sirgu, hüppas õhku ja lõi kolm korda kannad kokku, enne kui ta maha langes (mille peale teised hurraa hüüdsid), ja siis hakkas ta peale:
„Uu-uh! Langege nüüd näoli maha, sest kurbuse kuningriik on saabunud! Hoidke mind maa küljes kinni, sest ma tunnen oma jõudu kasvavat! Uu-uh! Ma olen patu poeg, ärge andke mulle vaba voli! Teie kõik · — võtke tahmased klaasitükid kätte! Ärge püüdkegi vaadata minu peale palja silmaga, džentlmenid! Kui mul on mängutuju, teen ma pikkus- ja laiuskraadidest käänivõrgu ja püübn Atlandi ookeanist vaalasid! Ma sügan oma pead välguga ja lasen müristamisel end magama kussutada! Kui mul on külm, kütan ma soojaks Mehhiko lahe ja suplen selles; kui mul on palav, lasen ma polaartormil endale näkku lehvida. Kui mul on janu, haaran ma pilve ja imen selle tühjaks nagu käsna; kui ma lähen maailma tühja kõhuga, käib nälg mu jälgedes! Uu-uh! Langege silmili maha! Ma panen oma käe päikese näo peale ja teen päevast öö; ma hammustan kuust tüki välja ja kiirustan aastaaegu taga. Ma raputan end.— ja mäed varisevad! Vaadake mu peale läbi nahatüki — paljas silm ei pea vastu! Mina olen mees kivist südame ja tinast sisikonnaga! üksikute kogukondade mabanottimine on mulle ajaviiteks, tervete rahvuste hävitamine — mu tõeline elutöö! Kogu selle suure Ameerika kõrbe otsatu tühjus kuulub mulle, ja ma matan oma surnud omaenda maa peale!" Ta hüppas üles ja lõi õhus kannad kolm korda kokku (nad hüüdsid jälle hurraa). Kui ta jalad jälle maad puudutasid, hüüdis ta: „Uu-uh! Langege nüüd silmili maha, sest Viletsuse Lemmiklaps tuleb!"
Siis hakkas teine, see, keda nad Bobiks hüüdsid; jälle kiitlema ja uhkustama, kuid Viletsuse Laps segas vahele ja suurustas veelgi hullemini kui enne. Siis tegid nad seda mõlemad korraga, tõmbasid end turri, kõndisid teineteise ümber ringi ja lõid teineteisele rusikaga näkku. Ise nad pobisesid ja karjusid kogu aeg nagu indiaanlased. Siis sõimas Bob Viletsuse Last ja too sõimas Bob'i. Seejärel ladus Bob välja terve koorma inetusi, millele Viletsuse Laps vastas kõige ropemate sõimusõnadega. Nüüd lõi Bob oma vastasel mütsi peast, too aga võttis selle üles

ja virutas Bobi lagunenud kaabulotu kuus jalga eemale. Bob läks, võttis selle üles ja ütles, et pole viga, et ega asi veel sellega ei lõpe, sest tema on mees, kes iialgi ei unusta ega iialgi ei andesta, ja sellepärast vaadaku Viletsuse Laps parem ette, sest nii kindlasti kui ta elab, tuleb varsti tund, kus too peab talle vastama parima verega oma soontes. Viletsuse Laps ütles, et keegi ei oota seda tundi suurema igatsusega kui tema, kuid et ta just praegu hoiatab Bob'i tõsiselt, et ta talle enam ilmaski teele ette ei juhtuks. Sest kuigi ta praegu halastab tema peale ta perekonna pärast, kui tal seda peaks olema, siis ei saa ta ikkagi rahu enne, kui ta on lohistanud oma vaenlase veres, — säärane on juba kord ta iseloom.

Nad hakkasid mõlemad eri suunas taganema, urisedes ja päid raputades ning hoobeldes, mis nad kõik veel tulevikus teevad. Kuid järsku kargas üks väike mustavuntsi-line mees üles ja ütles:
,,Tulge tagasi, tibusüdamega argpüksid, ja ma kolgin teid mõlemaid läbi!"
Mida ta ka tõepoolest tegi. Ta haaras neil turjast, tuuseldas neid siia-sinna ja jagas neile jalahoope, ja ta jõudis neid kiiremini pikali virutada, kui need tõusta jõudsid. Ei läinud kaht minutitki, kui nad juba koera kombel niuksusid, — ja kuidas teised naerda hirnusid, käsi plaksutasid ja hüüdsid: ,,Las käia, Laibameister!" ·— „Hi-hi, ära jäta, Viletsuse Laps!" — ,,Tubli poiss, väike Davy!" Tükk aega kestis päris põrgulärm. Kui Bob ja Viletsuse Laps lõpuks pääsesid, olid neil ninad verised ja silmad sinised. Väike Davy sundis neid tunnistama, et nad on viletsad argpüksid ega ole väärt konnaga koos sööma ega neegriga koos jooma. Siis surusid Bob ja Viletsuse Laps teineteisel väga pidulikult kätt ja ütlesid, et nad on teineteisest alati lugu pidanud ja et vana asja ei maksa enam meelde tuletada. Nad pesid oma näod jões puhtaks, ja just siis kõlas korraldus, et tuleb pöörang. Mõned mehed läksid ettepoole esimeste aerude juurde, kuna teised läksid parvepärale tagumisi aere käsitsema.
Lamasin vaikselt oodates viisteist minutit ja tõmbasin paar popsu piibust, mille keegi meestest oli mu käeulatusse unustanud. Varsti oli pöörang tehtud, mehed kõmpisid tagasi, lasksid kannul ringi käia ja hakkasid jälle

lobisema ning laulma. Keegi tõi välja vana viiuli ja hakkas mängima, keegi laulis kaasa, kuna ülejäänud lasksid lahti tõelise vana lotjade-aegse neegritantsu. Kuid nad ei pidanud kuigi kaua vastu, hakkasid lõõtsutama ja tulid vähehaaval jälle oma kannu ümber kokku.
Nad laulsid mürisevalt kooris ,.lõbus, lõbus on parvepoiste elu", ja siis hakkasid vestlema sigade tõugudest ja erinevustest nende vahel; seejärel rääkisid nad naistest ja nende tujudest ja sellest, kuidas saab kõige paremini põlevat maja kustutada; siis nad arutasid, mis tuleks teha indiaanlastega, pidasid nõu selle üle, millega tegelevad kuningad ja kui palju nad palka saavad; kuidas kasse saab kiskuma ajada ja mis tuleb teha krampide puhul. Lõpuks rääkisid nad erinevustest selge ja mudase veega jõgede vahel. Mees, keda nad Ed'iks hüüdsid, ütles, et sogane Mississipi vesi on tervislikum juua kui selge Ohio vesi. Ta ütles, et kui panna pint1 seda kollast Mississipi vett selguma, siis jääb põhja pool kuni kolmveerand tolli muda, olenevalt sellest, kuidas on veeseis, ja siis ei ole see sugugi parem kui Ohio vesi — siis on tarvis see jälle segamini loksutada — ja kui vesi jões on madal, siis tuleb muda käepärast hoida, et saaks vett segada sääraseks, nagu see peab olema.
Viletsuse Laps ütles, et see on tõsi. Ta ütles, et see muda on toitev ja et need, kes joovad Mississipi vett, võiksid oma kõhus maisi kasvatada, kui see neile meeldib. Ta ütles: „Vaadake surnuaedu — need räägivad selget keelt. Cincinnati surnuaedades on puud igavesed äbarikud, kuid Saint Louise'i surnuaedades kasvavad nad kaheksasada jalga kõrgeks. See on kõik selle vee pärast, mis need inimesed jõid, enne kui nad ära surid. Cincinnati laibad ei ole võimelised maad väetama."
Ja nad rääkisid, kuidas Ohio vesi ei taha Mississipi veega seguneda. Ed ütles, et kui Mississipis on vesi kõrge, Ohios aga madal, siis võib umbes saja miili pikkunelt tähele panna selge vee riba piki Mississipi idakallast, kuna selle riba taga, umbes veerand miili kaldast, on vesi kollane -ja sogane nagu mujalgi. Siis nad rääkisid, kuidas

1 Pint — inglise ja ameerika vedelikumõõt; Ameerikas 0,472 1.

hoida tubakat niiskumast, ja sealt hüppasid nad vaimude juurde ja jutustasid palju lugusid sellest, kuidas mõned inimesed olid vaime näinud. Kuid Ed ütles:

„Miks te ei jutusta midagi niisugust, mida te ise näinud olete? Las ma räägin. Viie aasta eest olin ma samasuguse suure parve peal, nagu seegi. . Oli selge kuupais-tene öö, ma olin valves eesmiste aerude juures ja mu paarimeheks oli keegi Dick Allbright. Ta tuli minu juurde, sinna kus ma istusin, haigutas ja ringutas, kallutas end siis üle parve serva ja pesi nägu, siis tuli istus minu kõrvale maha ja võttis piibu välja. Kui see oli täis topitud, vaatas ta üles ja ütles:
„Vaata õige korraks, kas see seal käänu taga ei ole mitte Buck Milleri sadamasild?"
„Jah," vastasin mina, „on küll, aga mis siis sellest?" Ta pani piibu ära, toetas pea käele ja Aitles:
„Mina arvasin, et me oleme siit juba möödas." Ma ütlesin:
„Mina arvasin sedasama, kui ma valvest ära läksin" — me olime kuus tundi valves ja kuus tundi vabad —, ,,kuid poisid ütlesid," rääkisin ma talle, „et viimase tunni jooksul ei ole parv nagu üldse edasi nihkunud, kuigi praegu paistab, et ta liigub edasi nagu ikka!" Ta nagu oigas korraks ja ütles:
,,Ükskord nägin ma siin samasugust asja ühe teise parvega, kuid nüüd tundub mulle, et kahe viimase aastaga on vool ülevalpool seda kääru hoopis nõrgaks jäänud."
Ta tõusis kaks või kolm korda üles ja vaatas üle vee. See nakatas ka mind. Inimene teeb alati seda, mida teine ees teeb, isegi kui sellel suuremat mõtet ei ole. Varsti märkasin ma, et midagi musta ujub eemal parve taga vees. Ja ma nägin, et ka tema seda vaatab. Ma küsisin:
,,Mis see on?" Ta vastas kuidagi nagu pahuralt:
„Pole midagi, ainult üks vana tühi vaat."
„Tühi vaat!" hüüdsin mina, „tõsi jutt, kiiker ei saa küll sinu silmade vastu. Kust sa tead, et see on tühi vaat?" Ta ütles:
„Ega ma ei teagi. Võib-olla see ei olegi vaat, aga võib ju ka olla."
„Jah," ütlesin mina, ,,võib-olla on vaat, võib-olla on

midagi muud. Säärase maa pealt on võimatu öelda, mis see on."
Meil ei olnud midagi muud teha, ja nii me vahtisime edasi. Mõne aja pärast ütlesin mina:
Vaata, Dick Allbright, paistab, et see asi' jõuab meile järele, mul on niisugune tunne."
Ta ei lausunud sõnagi. See ujus lähemale ja lähemale, ja ma otsustasin, et see ori koer, kes ujudes väsima hakkab. Kui me jõudsime käänuni, ujus see asi otse heledasse kuuvalguse jukka, ja — oh sa mu Püha Jüri — see o 1 i vaat. Ma ütlesin:
,,Dick. Allbright, kuidas sa teadsid, et see on vaat, kui see oli poole miili kaugusel?"
Tema vastas:
,,Ma ei tea." Mina uuesti:
„Ütle mulle, Dick Allbright." Ja ta ütles:
,,Olgu. Ma teadsin, et see on vaat. Ma olen seda ka varem näinud, ja paljud on seda näinud. Räägitakse, et see on nõiutud vaat."
Ma kutsusin kohale kõik, kes olid valves, nad tulid ja seisid seal ning mina jutustasin neile, mida Dick mulle oli rääkinud. Vaat ujus otse meie kohale, kuid mööda ei läinud, vaid jäi meist umbes kahekümne jala kaugusele. Mõned olid selle poolt, et seda pardale tõmmata, kuid teised ei tahtnud. Dick Allbright ütles, et nendele, kes varem vaadiga nalja on teinud, on see õnnetust toonud. Valvekomando kapten ütles, et ta ei usu seda. Tema arvates jõudis vaat meile järele ainult sellepärast, et ta juhtus veidi kiiremasse voolu kui meie. Ta ütles, et varsti ta läheb meist mööda.
Siis me rääkisime muist asjust, laulsime ja tantsisime oma neegritantsu. Pärast seda soovis kapten veel üht laulu. Kuid taevas hakkas pilve minema ja vaat seisis meist ikka vanas kauguses ning laul ei tahtnud ka kuidagi minna, — ja nii nad ei laulnudki seda lõpuni, keegi ei hüüdnud ,,hurraa", vaid see jäi kuidagi sorgu, ja minuti jooksul ei lausunud keegi sõnagi. Siis hakkasid nad kõik korraga rääkima ja üks mees püüdis koguni nalja teha, kuid sellest polnud

midagi kasu,"sest keegi ei naernud, ja isegi see, kes nalja tegi, ei naernud selle üle, mis on väga haruldane asi. Me jäime kõik süngelt istuma, vahtisime vaati ja meil oli paha ning ebamugav. Järsku läks
73
pimedaks ja jäi vaikseks, siis hakkas tuul oigama, välgud sähvisid ning kõu mürises. Varsti tõusis tõeline maru, ja üks meestest, kes tahtis joosta parve pärasse, komistas, kukkus ja väänas nii pahasti oma jala, et pidi pikali heitma. See pani poisid pead vangutama. Iga kord, kui välk uuesti sähvatas, oli vaat ikka samal kohal, ja ta ümber vilkusid ainult sinised tulukesed. Me jälgisime seda kogu aeg. Enne koitu vaat viimaks kadus. Kui valgeks läks, ei olnud seda enam kusagil näha, mis meid põrmugi ei kurvastanud.
Aga järgmisel õhtul umbes kell pool kümme, kui laulud ja naljavembud olid meil jällegi täies hoos, oli vaat uuesti platsis ja istus oma vanale kohale parve kõrval. Naljad lõigati nagu noaga pooleks. Kõik muutusid süngeks, keegi ei öelnud midagi, kõik istusid ainult tujutult paigal ja silmitsesid vaati. Jälle hakkasid pilved kogunema. Kui valve vahetus, ei läinud need, kes vabaks said, magama, vaid jäid üles. Torm märatses ja möirgas kogu öö, ja öö jooksul komistas ja nikastas jällegi üks meestest oma jala ning pidi koikusse kobima. Vastu hommikut vaat kadus, kuid keegi ei näinud, kuhu see jäi.
Kogu päeva olid kõik kained ja rõhutud meeleolus. Mitte kained selles mõttes, et nad viina ei joonud —· ei, seda mitte. Nad olid sõnatud, kuigi nad kõik jõid rohkem kui harilikult — ja mitte koos, vaid igaüks hiilis kõrvale ja jõi üksi, omaette.
Pimeduse tulekul ei heitnud vabanenud meeskond magama; keegi ei laulnud, keegi ei kõnelnud, poisid isegi ei kõndinud mööda parve ringi. Nad hoidusid üksteise lähedusse parve eesmises otsas, ja kaks tundi istusid nad seal täiesti vaikselt, vaadates liikumatult ühte suunda ja vahetevahel ohates. Ja siis ilmus järsku vaat uuesti. Ta tuli oma vanale kohale tagasi. Sinna ta jäi kogu ööks; mitte keegi ei heitnud magama. Pärast südaööd läks jälle tormiks. Pimedus oli pilkane, taevast valas vihma ja rahet. Kõu möirgas, kõmises ja kärkis; tuul muutus maruks ja välk pildus nii pimestavaid valgusesähvakaid, et parvel oli ajuti valge nagu päeval. Kogu jõgi, niikaugele kui silm ulatus, vahutas valgena nagu piim, vaat aga tantsis parve kõrval lainetel nagu ennegi. Kapten käsutas valve-meeskonna tagumiste aerude juurde, et parve pöörata,
74
kuid keegi ei tahtnud minna — nad ütlesid, et aitab juba vigastatud jalgadest. Nad ei olnud üldse nõus parve ahtrisse minema. Just sel hetkel kärises taevas suure raginaga pooleks ja välk tappis kaks meest ahtrivalvest ning vigastas kahte. Vigastas? Ja kuidas? Ta nikastas neil jalad!
Kahe välgusähvatuse vahel vastu hommikut kadus vaat. Sel hommikul ei saanud keegi palagi alla. Mehe d uitasid kahe- ja kolmekaupa parvel ringi ja rääkisid tasa omavahel. Kuid keegi ei seltsinud Dick Allbrightiga. Nad kõik hoidusid temast eemale. Kui ta teiste meeste juurde tuli, läksid need kohe laiali ja jätsid ta üksi. Keegi ei olnud nõus temaga koos aerude juures seisma. Kapten laskis kõik paadid parvele, oma telgi juurde tõmmata ega lubanud isegi surnud mehi kaldale viia ja maha matta; ta kartis, et mehed, kes lähevad maale, ei tule enam parvele tagasi, — ja tal oli õigus.
Kui pimedaks läks, oli selge, et kui see tünn uuesti ilmub, siis on meestega raske toime tulla, sest rahulolematus oli üldine. Paljud tahtsid Dick Allbrighti ära tappa, sest tema oli vaati juba eelmistel reisidel näinud, ja asi tundus kahtlane. Mõned aga tahtsid teda kaldale maha panna. Mõned ütlesid, et kui see vaat jälle ilmub, siis on õigem üheskoos kaldale minna.
Kui neid asju parajasti sosinal arutati ja mehed olid ninapidi koos ning ootasid vaadi ilmumist, siis, palun väga — seal ta tulebki. Ujub aeglaselt, kuid vääramatult, ja võtab sisse oma vana koha. Oli nii vaikne, et oleks võinud kuulda nööpnõela kukkumist. Siis tuli kapten ja ütles:

,,Poisid, ärge olge ometi lollid nagu imikud. Mina küll ei taha, et see vaat jälitaks meid kogu tee kuni Orleansini, ja teie ei taha seda samuti. Kuidas saada sellest lahti? Põletame ta ära, ja asi tahe. Ma lähen toon ta pardale," ütles ta. Ja enne kui keegi sai sõnagi lausuda, oli ta vees. Ta ujus vaadini, ja kui ta seda enda ees ajades jõudis parve juurde tagasi, tõmbusid kõik eemale. Aga vanamees tiris vaadi parvele, lõi kaane sisse, ja selles oli väike laps! Jah, sir, väike alasti imik. See oli Dick Allbrighti laps, ta ise tunnistas kõik üles.

„Jah," ütles ta tema üle kummardudes. „Jah, see on mu oma tagaleinatud lemmik, mu vaene kadunud Charles William Allbright," ütles ta — sest kui ta ainult tahtis, olid tal kohe need kõige magusamad sõnad keelel, ja ta võis neid vuristada täiesti kogelemata. Jah, ta ütles, et ta elas kunagi siin selle jõekääru juures, ja ühel ööl kägistas ta lapse, kui too nuttis, kuigi ta ei kavatsenud teda tappa — mis oli arvatavasti vale —, aga siis hakkas tal hirm, ja enne kui ta naine koju jõudis, pani ta lapse vaati ning põgenes kodunt ära põhja poole ja hakkas palgiparvetajaks. Ja nüüd jälitab vaat teda juba kolmandat aastat. Ta ütles, et õnnetused on alanud alati väikeste äpardustega ja kestnud seni, kuni neli meest on tapetud, siis vaat enam ei ilmuvat. Ta ütles, et kui mehed kannatavad ära veel ühe öö ... ja ta tahtis veel midagi lisada, kuid meestele aitas sellest. Nad hakkasid paati vette laskma, et teda maale viia ja seal lintsida, kuid ta haaras järsku imiku, surus ta oma rinna vastu ja hüppas temaga koos pisaraid valades üle parda. Ja pärast seda pole me enam näinud teda, vaest kannatajat, ega ka Charles Williamit. "

,,Kes valas pisaraid?" küsis Bob, ,,kas Allbright või imik?"

„Allbright muidugi. Kas ma ei öelnud teile, et laps oli surnud? Oli juba kolm aastat surnud — kuidas ta sai siis nutta?"

„See pole tähtis, kas ta sai nutta või mitte — aga kuidas ta sai säilida kogu selle aja?" ütles Davy. ,,Sa seleta mulle seda."

,,Kust mina seda tean, kuidas ta seda tegi," ütles Ed. „Ma tean ainult seda, et nii see oli."

„Ütle, mis nad vaadiga tegid?" küsis Viletsuse Laps.

,.Viskasid üle parda, ja see vajus põhja nagu kamakas tina."

,,Edward, kas oli aru saada, et laps oli kägistatud?" „Kas lapsel olid juuksed lahku kammitud?" küsis keegi.

„Mis vabriku märk sel vaadil oli, Eddy?" küsis mees, kelle nimi oli Bill.

„Kas sul on statistika kõik ilusti üles märgitud, Edmund?" küsis Jimmy.

„Utle, Edwin, kas sina olid üks neist meestest, kelle välk surnuks lõi?" küsis Davy.

,,Üks? Oh ei, ta oli nad mõlemad," ütles Bob. Ja siis hakkasid nad kõik hirnuma.

,,Kuule, Edward, kas sa ei arva, et sa peaksid ühe pilli sisse võtma? Sa näed halb välja — oled kahvatu," ütles Viletsuse Laps.

,,Kuule, Eddy," ütles Jimmy, „ära häbene. Sul on kindlasti tükike sellest tünnist asitõendiks hoitud. Näita meile kas või punniauku, palun näita — ja me kõik usume sind."

„Kuulge, poisid," ütles Bill, ,.jaotame selle jama omavahel ära. Meid on kolmteistkümmend meest. Mina olen võimeline ühe kolmeteistkümnendiku sellest muinasjutust neelama, kui teie ülejäänu alla kugistate."

Ed tõusis vihaselt püsti ja saatis neid kõiki ühte teatud kohta, öeldes seda kaunis vängete sõnadega, ja siis sammus ta omaette vandudes ära parve ahtrisse, nemad aga möirgasid ja irvitasid tema üle ning hirnusid nii valjusti naerda, et seda oli kuulda terve miili taha.

,.Poisid, selle peale lõikame ühe arbuusi lahti," ütles Viletsuse Laps. Ta tuli ja hakkas pimedas kobama sindli-kimpude vahel, kus mina peidus istusin, ja pani oma käe otse minu peale. Ma olin ihualasti, soe ja pehme.

Ta ütles: ,,Oeh," ja hüppas tagasi.

,,Poisid, tooge siia latern või põlev pilbas — siin on üks madu, mis on nii suur kui lehm!"
Nad tõid laterna, jooksid kõik kokku ja hakkasid mu peidupaika uurima.
,,Roni välja, sa hulgus!" ütles üks.
,,Kes sa oled?" küsis teine.
,,Mis sa siin otsid? Vasta kohe, või me viskame su üle parda."
,.Tirige ta sealt välja, poisid. Sikutage kandadest." Ma hakkasin paluma ja ronisin värisedes välja. Nad uurisid mind imestusega, ja Viletsuse Laps ütles:
,,Sa neetud varas! Tulgu mulle keegi appi, ja viskame ta üle parda!"
,,Ei," .ütles Suur Bob, ,.võtame parem värvipoti ja värvime ta pealaest jalatallani taevassiniseks, ning alles siis viskame ta vette."
,,Õige mõte. Mine too värv, Jimmy!"
77
Kui värv toodi ja Bob võttis pintsli, et mind võõpama hakata, kuna teised naersid ja käsi hõõrusid, puhkesin mina nutma. See läks Davyle nähtavasti südamesse ja ta ütles:
,,Pidage! Ta on ju alles laps. Kui keegi julgeb teda puudutada, võõpan ma tema enda siniseks."
Ma vaatasin meeste otsa — mõned nendest nurisesid ja torisesid, kuid Bob pani värvipoti maha ja teised ei puudutanud seda ka.
,,Tule siia tule juurde ja räägi, mis sul siia asja oli," ütles Davy. ,,Istu maha ja kanna endast ette. Kui kaua sa oled siin parvel olnud?"
,,Mitte üle veerand minuti, sir," vastasin mina.
„Kuidas sa nii ruttu ära kuivasid?"
,,Ma ei tea, sir. Ma olen enamasti alati nii."
,,Ah või sedasi. Kuidas on su nimi?"
Ma ei tahtnud neile oma nime öelda. Kuid mul ei tulnud midagi meelde, ja nii ma ütlesin: ,,Charles William Allbright, sir."
Selle peale möirgasid nad naerda — kogu meeskond. Ja mul oli hea meel, et ma seda ütlesin, sest ma lootsin, et naer teeb neile parema tuju.
Kui nad olid naermise lõpetanud, ütles Davy:
,,See ei lähe läbi, Charles William. Viie aastaga ei oleks sa saanud nii suureks kasvada, sest kui sa vaadist välja tulid, olid sa ju alles imik, ja pealegi veel surnud. Noh, räägi nüüd kõik ausalt ära, ja keegi ei tee sulle paha, kui sa ise ei ole kurja peal väljas."
,,Mis su õige nimi on?"
„Aleck Hopkins, sir. Aleck James Hopkins." „Hüva, Aleck, kust sa siis tulid?"
„Kaubapraami pealt. See seisab seal käänu taga. Ma olen seal sündinud. Taat on kogu eluaja siin kaubelnud, ja kui te meist mööda sõitsite, käskis ta mind parvele välja ujuda, et ma kedagi teist paluksin Cairos kellegi mr. Jonas Turneri juurde minna ja tollele öelda..,"
„No, tead ... "
„Jah, sir, see on jumala tõsi. Taat ütles ... "
,,Kes seda usub!"
Nad kõik naersid, ja ma katsusin veel midagi öelda, kuid nad segasid vahele ega lasknud mul rääkida.
78
,,Tead mis," ütles Davy, ,,sa oled ära hirmutatud ja sellepärast ajad segast juttu, ütle nüüd ausalt ära, kas sa tõesti elad praamil, või luiskad sa?"
,,Jah, sir, kaubapraamil. See seisab kohe seal käänu taga. Kuid sündinud ma seal küll ei ole. See on meie esimene reis."
,,See on juba jutu moodi! Milleks sa tulid siia parvele? Et varastada?"
,,Ei, sir, seda küll mitte. Ma tahtsin ainult parvega sõita. Kõik poisid teevad seda."

,,Seda ma tean. Aga miks sa enda ära peitsid?"
,,Moriikord ju aetakse minema, kui nähakse."
,,Seda tehakse. Sest poisid võivad midagi varastada. Kuule, sina, kui me sul nüüd minna laseme, kas sa siis jätad edaspidi säärased tembud?"
,.Ausõna, jätan, peremees. Proovige korraks, näete, et jätan."
,,Hea küll, olgu pealegi. Me oleme päris kalda lähedal. Karga vette, ja teinekord ära enam lase ennast narriks teha. — Pagan võtku, jõmpsikas, mõned teised parve-mehed nüpeldaksid sind, kuni sa oleksid seda nägu nagu ... "
Ma ei jäänud jumalagajätu-suudlust ootama, vaid hüppasin vette ja hakkasin kalda poole ujuma. Kui Jim mulle vähe aja pärast järele jõudis, oli suur parv silmist juba neeme taha kadunud. Ma ujusin Jimi juurde ja olin väga õnnelik, et ma jälle oma kodu näen."
Poiss ei saanudki teada, mida tal tarvis oli, kuid see seiklus andis talle ettekujutuse endiste palgiparvetajate ja lodjameeste elust, mida ma selles peatükis kirjeldada tahtsin.

VIII. PUHASTVERD MEHHIKO KRONU

Ma otsustasin osta endale ratsahobuse. Ma ei ole kusagil näinud, välja arvatud tsirkuses, nii metsikut, vaba ja suurepärast ratsutamist kui see, mida Carsoni tänavail iga päev demonstreerisid maaliliselt riietatud mehhiklased, kalifornlased ja mehhikostunud ameeriklased. Kuidas nad ratsutasid! Kergelt ja hooletult end veidi ette kallutades, laiaäärelistes pehmetes kaabudes, mille eesmine serv oli üles keeratud, ja pikka lassot pea kohal keerutades tuiskasid nad nagu tuul läbi linna! Järgmisel minutil olid nad juba kihutav tolmupilv kaugel kõrbes. Kui nad traavi sõitsid, siis istusid nad galantselt ja graatsiliselt ja olid nagu hobusega ühte kasvanud. Nad ei hüpe]nud sadulas üles-alla, nagu see on rumalaks kombeks maneežides. Ma olin kiiresti õppinud vahet tegema hobuse ja lehma vahel, ja nüüd tahtsin kannatamatult oma teadmisi täiendada. Otsustasin endale hobuse osta.
Just sel ajal, kui see mõte mulle rahu ei andnud, ratsutas oksjonipidaja üle turuplatsi mustal loomal, kel oli ihul nii palju muhke ja kühme nagu mõnel kaamelil, mis teda sugugi ei kaunistanud, aga selle eest oli ta hind ka ,,kakskümmend kaks dollarit, džentlmenid, kakskümmend kaks dollarit — hobune, sadul ja valjad, džentl-menid!" — ja ma suutsin vaevu kiusatusele vastu panna.
Keegi võõras, keda ma ei tundnud (hiljem selgus, et see oli oksjonipidaja vend), märkas ihaldavat pilku minu silmis ja tähendas, et see on tühine hind nii suurepärase hobuse eest. Ta lisas, et sadul üksi olevat seda raha väärt. See oli hispaania sadul, varustatud raskete jalustega

ja kohmaka tallanahast kattega, mille nime keegi kirjutada ei oska. ütlesin, et ma võib-olla ostan hobuse. Algul tundus mulle, et see teravapilguline võõras tahab mulle puru silma ajada, kuid see kahtlus kadus kohe, kui ta minuga rääkima hakkas, sest ta kõne oli nii avameelselt puhtsüdamlik ja tõepärane. Ta ütles:
„Ma tunnen seda hobust — tunnen teda väga hästi. Ma näen, et te olete siin võõras, ja te võib-olla arvate, et see on mõni ameerika hobune, aga ma kinnitan teile, et seda ta ei ole. Mitte midagi selletaolist, vaid — andke andeks, et ma nii tasa räägin, aga siin on lähedal kõrvalisi immes? — ta on vähemagi kahtluseta puhastverd mehhiko kronu!"
Ma ei teadnud, mis puhastverd kronu tähendab, kuid see oli öeldud säärases toonis, et ma andsin endale sõna saada puhastverd mehhiko kronu omanikuks või surra.
,,Kas tal veel ka teisi.. . ee.. . voorusi on?" küsisin ma, püüdes oma liigset agarust tagasi hoida nii hästi, kui ma suutsin.

Ta haakis oma nimetissõrme mu sõduripluusi tasku külge, vedas mu kõrvale ja sosistas- mulle veenvalt kõrva:
„Perutamises ületab ta viimase kui hobuse Ameerikas!"
,.Kakskümmend neli ja pool dollarit, džentlmenid! Kes pakub roh . .. "
,,Kakskümmend seitse!" hüüdsin ma meeletult.
,,Müüdud!" ütles oksjonipidaja ja andis puhastverd mehhiko kronu mulle üle.
Ma suutsin end rõõmu pärast vaevalt ohjeldada. Maksin raha ja viisin hobuse ühte naabruses asuvasse üüritalli, et ta seal sööks ja puhkaks.
Õhtupoolikul tõin looma turuplatsile, ja mõned kodanikud hoidsid teda peast, mõned sabast, aidates mul sadulasse istuda. Niipea kui nad ta lahti lasksid, lõi ta kõik oma neli jalga kokku, tõmbas selja nõgusaks ja siis järsku ajAs enda küüru, paisates mind kolme või nelja jala kõrgusele õhku! Ma langesin tagasi, maandusin sadulas, lendasin silmapilk jälle õhku, sattusin seekord sadula kõrgele esihafjale, lendasin jälle õhku ja kukkusin siis hobuse kaelale. See kõik sündis kolme või nelja sekundi jooksul. Siis tõusis ta tagumistele jalgadele ja seisis peaaegu püsti,

mina aga, hoides meeleheitlikult ta kõhna kaela ümbert kinni, vajusin tagasi sadulasse ja jäin seal pidama. Siis laskis ta end kõigile neljale jalale, kuid lõi kohe tagant üles, kapjadega taeva poole vihast hoopi andes, ja jäi esimestele jalgadele seisma. Pärast seda laskus ta veel kord tagasi ja kordas minu ülespildumise omapärast harjutust. Kolmas kord, kui ma õhku lendasin, kuulsin ma üht võõrast ütlevat:
,.Perutab ikka vägevalt küll!"
Niikaua kui ma õhus olin, andis keegi hobusele nahk-rihmaga kõlava laksu, ja kui ma tagasi jõudsin, polnud puhastverd mehhiko kronu enam seal. Keegi California noormees jooksis talle järele, püüdis ta kinni ja palus luba temaga ratsutada. Ma võimaldasin talle selle lõbu. Ta istus puhtaverelise selga, ta paisati korraks õhku, kuid tagasi kukkudes lõi ta kannused hobusele külgedesse ja see kihutas minema nagu telegramm. Ta lendas linnuna kolmest aiast üle ja kadus mööda Washoe Valley teed.
Istusin ohates kivile ja loomuliku aje sunnil kobas mu üks käsi otsaesist, teine — kõhtu. Seni ei olnud ma kunagi mõelnud, kui puudulik on inimese organism, sest mul oleks tarvis olnud veel vähemalt üht või kaht kätt teiste kohtade katsumiseks. Sulg tõrgub kirjeldamast, kuidas ma olin läbi klopitud. Võimatu on kujutleda, kuidas ma olin nii seest- kui väljastpoolt läbi loksutatud, üleni liimist lahti, segi tambitud ja vigastatud. Minu ümber kogunes salk kaastundlikke inimesi:
üks juba aastates lohutaja ütles:
,,Võõras, te lasksite end ninapidi vedada. Meie linnas tunneb igaüks seda hobust. Iga laps, iga indiaanlane oleks teile öelda võinud, et see hobune perutab; selles mõttes on ta kõige viimane saatan kogu Ameerika mandril. Uskuge mind. Ma olen Curry. Vana Curry. Vana Abe Curry. Ja pealegi on ta ehtne, puhastverd mehhiko kronu, ja sealjuures veel riugastega kronu. Oh te lollpea küll, kui te oleksite pikali heitnud ja enda ära peitnud, te oleksite võinud osta mõne ameerika hobuse palju vähema raha eest, kui te maksite selle verise võõramaa raipe eest."
Ma ei näidanud seda välja, kuid südames otsustasin, et kui oksjonäri venna matus peaks toimuma sel ajal, kui

ma veel siin viibin, siis lükkan edasi kõik teised lõbustused ja võtan sellest osa.
Pärast kuueteistkümne-miilist galoppi tormas California noormees tagasi linna mu puhastverd mehhiko kronul, kes pildus vahutorte nagu taifuuni eel käiv veekeeris, ja lõpuks lennates veel üle ühe käsikäruga hiinlase, heitis ühe suure maja ees ankrusse.
Kuidas ta norskas ja puristas! Kuidas ta punased sõõrmed paisusid ja jälle kokku tõmbusid, kuidas ta metsikud silmad välkusid! Aga kas see kuninglik loom oli nüüd taltsutatud? Ei —

kaugeltki mitte! Tema hiilgus esindajatekogu juhataja aga arvas teisiti ja istus hobuse selga, et temaga Kapitooliumi istungile sõita. Hobune sööstis paigalt ja lendas kõigepealt üle telefonitulpade virna poole kiriku kõrgusse ja ta rekordne aeg Kapitooliumini — mis on üks ja kolmveerand miili, on tänapäevani ületamata. Kuid tuleb märkida, et ta kasutas kavalust, jättis miili vahele ja sõitis maha ainult kolmveerandi. Tähendab, ta valis kõige otsema tee, eelistades tarasid ja kraave kõverale maanteele. Kui juhataja lõpuks Kapi-tooliumi jõudis, ütles ta, et ta on nii palju õhus viibinud, nagu oleks ta sõitnud komeedil.
Õhtul tuli esindajatekogu juhataja jala tagasi, ,,et vähe jalutada", puhtaverelise aga sidus ta ühe ränikivikoormaga vankri taha. Järgmisel päeval laenasin looma esindajate-kogu asjaajajale, kes pidi sõitma kuue miili kaugusele Dana hõbedakaevandusse, kuid ka tema tuli jala tagasi, ,,et vähe jalutada", hobust köie otsas järele vedades. Kõik, kellele ma teda laenasin, tulid alati jala tagasi, kõigil neil oli millegipärast tarvis jalutada. Siiski ma laenasin teda kõigile, kes olid nõus teda laenama, sest ma lootsin, et ehk hobune saab viga, ja siis ma jätan ta laenajale, või koguni surma, ja siis peab laenaja ta mulle välja maksma. Kuid millegipärast ei juhtunud temaga iialgi midagi. Ta riskeeris vempudega, milledega ükski hobune polnud varem riskeerinud, kuid jäi alati ellu ega saanud isegi vigastada. Tal oli igapäevaseks harjumuseks teha trikke, mida varem oli võimatuks peetud, kuid ometi pääses ta alati terve nahaga. Mõnikord ta ei arvestanud päris täpselt, ja siis tuli ratsutajal kannatada, kuid tema ise jäi alati terveks. Muidugi püüdsin ma teda maha

müüa, kuid see läbipaistev kavalus ei äratanud kelleski poolehoidu. Oksjonär tormas tema seljas mööda linna tänavaid neli päeva edasi-tagasi, rahvast põgenema ajades, kaubitsemist segades ja lapsi alla ajades, kuid keegi ei tahtnud hobust osta, — ainult üks mees pakkus kaheksateist dollarit, ja seegi oksjonäri enda palgatud looder, kellel polnud sentigi hinge taga. Inimesed ainult naeratasid meeldivalt, ja kui neil ehk oligi soov hobust osta, siis nad ei avaldanud seda.
Siis esitas oksjonär mulle arve, ja ma võtsin hobuse müügilt tagasi. Me püüdsime teda eraviisiliselt maha müüa, olles valmis teda kahjuga ära andma pruugitud hauakivide, vanaraua või karskusbrošüüride — ühe sõnaga igasuguse varanduse vastu. Kuid ostjaid ikkagi ei leidunud, ja me pidime ka sellest loobuma. Ma ei proovinud enam kunagi tema seljas ratsutada. Kõndimine oli heaks kehaliseks harjutuseks minusugusele inimesele, kelle tervis, välja arvatud nikastused, seesmised vigastused jne., oli täiesti korras. Lõpuks püüdsin ma hobust ära kinkida. Kuid ka see ei õnnestunud mul. Inimesed ütlesid, et Vaikse ookeani rannikul on niigi maavärisemisi küllalt ja et neil ei ole mingit vajadust isikliku maavärisemise järele. Viimase väljapääsuna pakkusin teda kubernerile tuletõrje lendsalga tarvis. Kuberneri nägu lõi algul särama, kuid siis ta muutus jälle tõsiseks ja ütles, et see on siiski liiga läbipaistev tehing.
Samal ajal tõi tallimees mulle kuue nädala arve: latter — viisteist dollarit; heinad — kakssada viiskümmend dollarit! Puhastverd mehhiko kronu oli neid ära söönud terve tonni, ja tallimees ütles, et ta oleks ära söönud kas või sada tonni, kui talle oleks ainult antud.
Olgu siinkohal öeldud, ja see on tõesti tõsi, et kogu tolle aasta jooksul ja osalt järgmiselgi aastal oli heina hind tegelikult kakssada viiskümmend dollarit tonn. Eelmisel aastal oli tonni eest makstud viissada dollarit kullas, ja talvel enne seda oli heinast olnud selline puudus, et mitmel juhul oli vähehaaval müües heinatonnist saadud kaheksasada dollarit müntides! Võite ise arvata, mis oli selle tagajärjeks: inimesed lasksid oma karjad välja nälgima, ja enne kevadet olid Carsoni ja Eagle'i orud sõna

otseses mõttes loomakorjustega kaetud! Iga sealne vanem elanik võib seda kinnitada.

Suure hädaga maksin arve kinni, ja veel samal päeval andsin ma oma puhastverd mehhiko kronu ära kellelegi läbisõitvale emigrandile Arkansasest, kellega saatus mind kokku viis. Kui ta kunagi neid ridu peaks lugema, siis tuletab ta mu kingitust kindlasti meelde.
Need, kellele on langenud osaks õnn ratsutada ehtsa mehhiko kronu seljas, tunnevad siinjuures kirjeldatud looma kindlasti ära ja arvatavasti ei süüdista mind liialdamises. Kuid need, kes asja lähemalt ei tunne, arvavad end digustatud olevat seda väljamõeldiseks pidama.

IX. JALGRATTA TALTSUTUS

Olles asja üle põhjalikult järele mõelnud, otsustasin ma, et saan sellega hakkama. Siis läksin ja ostsin pudeli jää-äädikat ning jalgratta. Instruktor saatis mu koju, et mulle esimesi näpunäiteid anda. Me eraldasime end tagahoovi üksindusse ja hakkasime pihta.
Jalgratas ei olnud mul päris täiskasvanu, vaid nii, noh, varsake, viiskümmend tolli pikk, pedaalidega, mille pikkust oli kärbitud neljakümne kaheksale tollile, ja väle, nagu see on varsale sünnis. Instruktor kirjeldas lühidalt ta voorusi, siis istus talle selga ja sõitis väheke maad, et näidata, kui lihtne see on. Ta ütles, et maha hüppama õppida on vist kõige raskem, nii et selle jätame viimaseks. Kuid ta eksis. Tema üllatuseks ja rõõmuks ilmnes, et tal tarvitses mind ainult sadulasse aidata ja kõrvale astuda, kui ma kohe ise maha hüppasin. Vaatamata täielikule kogemuste puudumisele tegin ma seda ennenähtamatu kiirusega. Instruktor hoidis ratast paremalt poolt, andis sellele hoo sisse — ja järsku olime kõik maas: kõige all tema, siis mina ja kõige peal ratas.
Me vaatasime jalgratta üle — see ei olnud üldsegi kannatada saanud. See oli peaaegu uskumatu. Kuid instruktor kinnitas, et see on tõesti nii, ja ka jalgratta ülevaatus tõendas ta sõnu. Sellest võisin ma muuseas järeldada, milline haruldaselt vastupidav ese on mul õnnestunud saada. Me panime muhkudele jää-äädika kompressid ja hakkasime otsast peale. Seekord hoidis instruktor mind vasakult poolt, mina aga kukkusin paremale poole, nii et tagajärjed olid samad. Ratas jäi terveks.

Me määrisime oma muhke veel kord jää-äädikaga ja alustasime uuesti. Seekord võttis instruktor sisse ohutu positsiooni jalgratta taga, kuid — ma ei tea isegi, mil viisil, ma kukkusin talle jälle peale.
Ta oli vaimustusest algul keeletu, kuid siis ütles, et see on otse üleloomulik — jalgrattal ei olnud kõige vähematki kriimustust ja ta ei logisenud veel kusagilt. Oma muhke määrides ütlesin ma, et see on uskumatu, kuid tema vastas, et kui ma jalgratta ehitust hästi tundma õpin, siis mõistan ma isegi, et ainult dünamiit võib seda vigastada. Siis lonkas instruktor jälle oma kohale ja me hakka-sime'otsast peale. Seekord valis ta endale koha veidi eemal ja kutsus mu teenri ratast tagant tõukama. Me liikusime paigast tunduvalt kiiremini, kuid samas sõitsime telliskivi otsa. Mina lendasin üle rooli, peadpidi otse instruktorile selga ja nägin, kuidas ratas hõljub õhus, minu eest päikest ära varjates. Oli väga hea, et ratas meile peale langes: see pehmendas lööki ja ta jäi terveks.
Viie päeva pärast viidi mind haiglasse. Seal kohtasin ma instruktorit. Selgus, et tema on juba paranemas. Ei möödunud kaht nädalatki, kui ma olin täiesti terve. See tuli sellest, et ma talitasin ettevaatlikult ja hüppasin alati millelegi pehmele. Mõned soovitavad sulgkotte, kuid minu arvates on instruktor mugavam.
Lõpuks sai instruktor haiglast välja ja tõi endaga kaasa neli assistenti. See ei olnud paha mõte. Need hoidsid neljakesi elegantset ratast, kuni ma sadulasse ronisin, siis rivistusid nad kolonni ja marssisid kõrval, kuna instruktor ratast tagant tõukas; finaalist võttis osa kogu komando. Jalgratas aga tuigerdas, tuigerdas koledal kombel.

Sadulas püsimine nõudis minult suuri, otse üliinimlikke pingutusi. Teiste sõnadega, kui tuli ette midagi ootamatut, siis sundisid mu loomus, harjumused ja kasvatus mind tuntud viisil toimima, kuid mingi kõigutamatu ja mulle tyndmatu loodusseadus nõudis nähtavasti otse vastupidist. Siin oli mul juhus tähele panna, et kogu elu jooksul oli mu keha põhiliselt valesti kasvatatud. Ta oli täielik võhik kõiges ega teadnud midagi, absoluutselt mitte midagi sellest, mis talle oleks kasuks tulnud. Näiteks, kui ma hakkasin paremale kukkuma, siis pöörasin ma loomuliku aje
87
sunnil ratta järsult vasakule, sel teel loodusseadust rikkudes. Seadus nõudis vastupidist: esimene ratas tuleb pöörata sinnapoole, kuhu te kukute. Kui teile nii räägitakse, siis on seda päris raske uskuda. Ja mitte ainult raske, vaid võimatu, sest see käib niivõrd risti vastu teie kujutlustele. Aga teha on seda veelgi raskem, kuigi sa usud, et see on vajalik. Siin ei aita ei usk, ei teadmine ega kõige veenvamad kinnitused; alguses on lihtsalt võimatu end uut moodi tegutsema sundida. Siin on eriline tähtsus mõistusel: ta veenab su keha loobuma vanadest harjumustest ja omandama uusi.

Kuid iga päevaga teeb õpilane märgatavaid edusamme. Iga õppetunni lõpuks on ta midagi kätte õppinud ja teab kindlasti, et see jääb talle eluajaks. See on hoopis midagi muud, kui õppida saksa keelt: seal sa sonid kobamisi kolmkümmend aastat ja teed vigu, kuni lõpuks arvad, et nüüd on ta sul selge, kuid — võta näpust, sulle juhtub ette tingiv kõneviis, ja hakka jälle otsast peale. Jah, nüüd ma saan aru, milles seisab viga saksa keele õppimisel: selles, et tema seljast ei saa maha kukkuda ja endal nina veriseks lüüa. See sunnib tahes-tahtmata end tõsiselt kätte võtma.

Minu arvates on jalgratta-meetod kõige kindlam ja õigem tee saksa keele õppimiseks. Teiste sõnadega — võtta mingi nurjatu vorm kätte ja istuda selle kallal seni, kuni see on selge, mitte aga järgmise juurde üle minna, esimest poolele teele maha jättes.

Kui sul on juba selge see, kuidas jalgratast tasakaalus hoida, edasi liigutada ja mitmele poole pöörata, siis tuleb järgmine ülesanne — sadulasse istumine. Seda tehakse nii: sa kargad paremal jalal jalgratta järel, vasak jalg pedaalil, ja hoiad mõlema käega käepidemetest kinni. Kui antakse käsklus, siis vajutad sa vasaku jalaga pedaalile, parem jääb aga sihitult ja ebamääraselt õhku rippuma. Sa langed kõhuli sadulale ja kukud — võib-olla paremale, võib-olla vasakule, kuid kukud tingimata. Siis tõused üles ja hakkad sedasama otsast peale. Ja niimoodi mitu korda järjest.

Mõne aja pärast õpid sa tasakaalu hoidma ja ühtlasi ratast juhtima, ilma et sa käepidemeid juurtega välja kisuksid. Niisiis, sa talutad ratast edasi, siis astud
88
pedaalile, tõstad teatava jõupingutusega parema jala üle sadula, siis istud sadulasse ja püüad hinge kinni pidada. .. Järsku tugev müksatus paremalt või vasakult, ja sa oled jälle maas. Kuid muhkudele ei pööra sa varsti enam mingit tähelepanu ja vähehaaval harjud enamvähem kindlalt vasaku või parema jalaga maha hüppama. Olles seda kuus korda järjest korranud ja kuus korda maha kukkunud, saavutad sa täieliku meisterlikkuse. Järgmisel korral võid sa juba kaunis osavalt sadulasse sattuda ja sinna jäädagi, kui sa mitte tähelepanu ei pööra sellele, et su jalad õhus ripu-vad,«ja pedaalid rahule jätad; kui sa aga kohe jalad pedaalidele vajutad, siis on asi halb. üsna varsti õpid sa jalgu pedaalidele panema mitte kohe, vaid mõne aja pärast, siis kui sa juba sadulas püsid, ilma et sa oleksid tasakaalu kaotanud. Siis võib öelda, et sa oled täielikult omandanud kunsti jalgrattale istuda, ja mõne aja pärast läheb see sul lihtsalt ja hõlpsalt, kuigi parem on alguses paluda, et pealtvaatajad veidi eemale hoiduksid, kui sul nende vastu mingit erilist vaenu ei ole.

Nüüd on aeg õppida oma vabal tahtel maha hüppama; maha hüppama vastu tahtmist te õpite kõigepealt. On väga kerge kahe-kolme sõnaga seletada, kuidas seda tehakse. See ei nõua sult midagi erilist ja nähtavasti pole see raske. Tuleb vajutada vasakut pedaali, kuni jalg on päris

sirge, siis pöörata ratas vasakule ja maha hüpata nii, nagu hüpatakse hobuselt. Sõnades on see muidugi ülilihtne, aga tegelikult osutub, et see polegi nii kerge. Ma ei tea, miks see nii on, tean ainult, et see on päris raske. Kuidas sa ka ei püüaks, aga ikkagi ei hüppa sa maha nagu hobuselt, vaid uperpalli, just nagu katuselt. Teised aga naeravad su üle iga kord.
Terve nädala jooksul harjutasin ma poolteist tundi päevas. Pärast kaheteistkümne-tunnilist õppimist oli see teaduslik kursus läbi — must töö, nii-öelda, oli tehtud. Mulle teatati, et nüüd ma võin sõita oma isiklikul jalgrattal ilma kõrvalise abita. Nii kiired edusammud tunduvad teile vist küll uskumatutena. Selleks, et ratsasõitu kas või - ainult suurtes joontes ära õppida, kulub palju rohkem aega.
Tõsi küll, ma oleksin jalgrattasõidu võinud ära õppida

ka üksi, ilma õpetajata, kuid see oleks olnud siiski riskantne: ma olen juba loodud niisugune saamatu. Iseõppija teab harva mõnd asja nii nagu kord ja kohus, ja tavaliselt on ta teadmised kümme korda väiksemad kui siis, kui ta oleks need saanud õpetajalt; peale selle armastab ta nendega kiidelda ja viib ka teised kergemeelsed inimesed kiusatusse. Mõned kujutlevad, nagu tooksid õnnetud juhtumid meie elus, niinimetatud ,,elu-kogemused", meile mingit kasu. Oleks huvitav teada, mil viisil? Ma ei ole kunagi näinud, et säärased juhtumid oleksid kaks korda kordunud. Nad varitsevad sind seal, kus sa neid kartagi ei tea, ja tabavad sind ootamatult
Kuid me kaldusime kõrvale. Igal juhul võtke endale õpetaja — see hoiab määratult kokku nii aega kui ka seatinavett.
Enne minust lõplikult lahkumist päris mu instruktor, kas ma olen füüsiliselt ka küllalt tugev, mina aga olin sunnitud talle teatama, et ma pole üldsegi tugev. Ta ütles, et selle puuduse tõttu on mul esialgu raske rattaga mäest üles sõita, kuid et sellega harjun. Tema ja minu muskulatuuri vahel oli märgatav vahe. Ta tahtis näha, millised on mu lihased. Näitasin talle oma kakspea-lihast — kõige paremat, mis mul sel alal leidub. Ta pidi peaaegu naerma puhkema. Ta ütles:
„See lihas on teil lõtv, pehme, järeleandlik ja ümarik, libiseb sõrmede vahelt ära, pimedas võiks teda pidada austriks kotis." Mu nägu venis vist pikaks, sest ta lisas julgustavalt: „Aga ei tee viga, kurvastamiseks pole põhjust; mõne aja pärast ei tunne te oma lihaseid äragi — need on siis nagu kivistunud neerud. Ainult ärge jätke praktikat, sõitke iga päev, ja kõik on korras."
Siis ta lahkus ja mina läksin üksinda seiklusi otsima. Õieti öelda, otsida pole neid tarvis, see on ainult nii kõnekäänuks, -— nad leiavad su ise.
Ma valisin välja tühja, pühapäevaselt vaikse kõrvaltänava, mille laius oli kolmkümmend jardi. Märkasin kohe, et see on kitsavõitu, kuid arvasin, et kui ma tänava laiuse otstarbekalt ära kasutan, siis võib-olla läheb kuidagi
läbi.
Üksinduses jalgrattale istuda polnud sugugi nii kerge: puudus moraalne tugi, puudusid instruktori kaastundlikud märkused: „Tubli, nüüd on õige. Laske aga käia, julgemalt, edasi!" Muuseas, sellise moraalse toe ma endale lõpuks siiski leidsin. See oli poiss, kes aial istudes suurt suhkrutükki ludis.
Ta hakkas minu vastu otsekohe huvi tundma ja mulle nõuandeid jagama. Kui ma esimest korda kukkusin, ütles ta, et minu asemel seoks ta endale kindlasti padjad ette ja taha, — jah, seda ta teeks. Järgmine kord soovitas ta mul alguses kolme rattaga jalgrattal harjutada. Kolmas kord ütles ta, et mina ei püsi vist isegi vankris. Neljandal korral jäin ma kuidagi sadulasse ja sõitsin mööda teed, saamatult võngerdades, siia- ja sinnapoole tüürides ning kogu tänavat oma alla võttes. Mu ebakindlaid ja aeglasi liigutusi nähes muigas poiss põlglikuks ja hüüdis:
„Taevane aeg! Kus nüüd kihutab tuhatnelja!"

Siis ronis ta taralt maha ja lonkis mööda kõnniteed, jälgides minu sõitu ja aeg-ajalt mõnd halvustavat märkust poetades. Peagi hüppas ta kõnniteelt sõiduteele ja kõndis mu järel. Meist möödus neiu pesemislauda pea peal kandes. Ta hakkas naerma ja tahtis midagi öelda, kuid poiss tähendas õpetavalt:
,,Jäta ta rahule, ta sõidab matustele."
Ma tean seda tänavat juba ammust ajast ja mulle on see alati laudsiledana tundunud. Kuid nüüd selgus mu imestuseks, et see pole tõsi. Jalgratas algaja käes on haruldaselt tundlik riist — ta näitab kõige paremaid ja märkamatumaid pinnamuudatusi; ta märgib tõusu isegi seal, kus kogenematu silm seda üldse tähele ei pane; ta märgib kallakut kõikjal, kus vesi allapoole valgub. Tõus oli vaevalt märgatav ja ma püüdsin kõigest väest, pühkisin ja muutusin üleni higiseks, kuid kuidas ma ka ei pingutanud, ratas jäi peaaegu iga minut seisma. Siis hüüdis poiss:
,,Nii, nii! Puhka aga pealegi, sul pole kusagile kiiret. Ega matused ilma sinuta ikka peale ei hakka."
Kivid segasid mind kohutavalt. Isegi kõige pisemad ajasid mulle hirmu peale, kui ma neile otsa sattusin. Ma sõitsin otsa igale kivile, mida ma vältida püüdsin, oli see siis kui väike tahes, ja ma ei saanud midagi selle vastu. See on täiesti loomulik. Sest meis kõigis on millegipärast omajagu eesli kangekaelsust.

Lõpuks jõudsin ma nurgani ja oli tarvis ümber pöörata. Pole kuigi meeldiv, kui sul tuleb seda esimest korda iseseisvalt teha, ja eduvõimalused puuduvad peaaegu täiesti. Usk oma võimetesse kaob sedamaid, tekivad igasugused eelaimused, iga su lihas tõmbub pingutusest krampi ja sa hakkad ettevaatlikult kõverjoont joonistama. Kuid närvid on täis elektrisädemeid, teevad vallatust, ja su kõverjoon muutub peagi elukardetavaks siksakiks. Järsku hakkab su terasratsu perutama, närib suuraudu ja ronib kõnnitee poole, vaatamata kõigile ratsaniku palvetele ja ta jõupingutustele sõiduteele tagasi pöörata. Sa pead hinge kinni, süda jääb sul hirmust seisma, jalad on nagu kammitsas, kuid ratas aina läheneb ja läheneb kõnniteele. Saabub otsustav silmapilk, viimane võimalus pääsemiseks. Kuid siis on sul järsku kõik õpetused peast nagu pühitud, sa pöörad ratta kõnniteest eemale, kui sul oleks teda tarvis just kõnnitee poole pöörata, ja oled kogu oma pikkuses siruli sellel ebasõbralikul, graniiti aheldatud kaldal. Minul on tulnud seda kõike isiklikult läbi teha. Ma ronisin vigastamata ratta alt välja ja istusin kõnniteele oma muhke loendama.
Siis hakkasin ma tagasi sõitma. Järsku märkasin, et mulle tuleb vastu koorem kapsastega. Just see oligi, mis enne puudu jäi, et mu jalgratta-juhtimise kunsti täiusele viia. Farmer kapsakoormaga võttis enda alla tänava keskpaiga ja kummalegi poole jäi umbes neliteist-viisteist jalga vaba ruumi. Hüüda ma talle ei saanud — algaja ei või seda teha, sest niipea kui ta suu ayab, on ta kadunud: kogu ta tähelepanu peab jalgrattale kuuluma. Kuid sel kohutaval silmapilgul päästis poiss mu hädast, ja seekord olin ma talle üliväga tänulik.
Jälgides teraselt mu ,.masina" ägedaid ja tormakaid liigutusi, hüüdis ta farmerile:
„Vasakule! Pööra vasakule, või see eesel ajab su alla."
Farmer hakkaski pöörama.
„Ei, ei, paremale! Pea! Mitte sinna! Vasakule! Paremale! Vasakule, paremale, vasakule, par ... Pea kinni, kus sa oled, või muidu oled sa omadega läbi!"
Just sel hetkel sõitsin ma hobusele allatuult ahtrisse ja kukkusin koos oma rattaga. Ma ütlesin:

,,Kurat võtaks, kas te siis ei näinud, et ma sõidan?"
,,Miks ma ei näinud, aga kust võisin mina teada, kuhu poole te sõidate. Kes võis seda teada, olge nii lahke, öelge seda mulle! Kas te ise teadsite, kuhu te sõidate? Mis mina võisin siin teha?"

Selles oli omajagu tõtt ja ma nõustusin temaga suuremeelselt, ütlesin, et tema on muidugi niisama palju süüdi kui minagi.
Viie päeva pärast oli see asi mul nii selge, et poiss ei jõudnud mulle enam järele. Tal tuli jälle aia otsa ronida ja mu kukkumist kaugelt pealt vaadata.
Tänava ühes otsas olid mõned madalad kiviastmed, mille vahel oli umbes jard maad. Nende pärast sain ma küll vist kõige enam kannatada, kui mitte arvestada koeri. Mulle öeldi, et isegi esimese klassi sportlastel ei õnnestuvat ühtki koera alla ajada, sest need lipsavad alati eest ära. See võib ju tõsi olla, kuid mulle tundub, et just sellepärast nad ei saa koeri alla ajada, et nad seda teha püüavad. Mina ei üritanud üldse ühtki koera alla ajada. Kuid kõik koerad, kes mulle vastu juhtusid, jäid mu ratta alla. Siin on muidugi suur vahe. Kui te püüate koerale otsa sõita, siis ta oskab eest ära põigata, kuid kui te tahate temast mööda sõita, siis ta ei oska õigesti arvestada ja kargab teisele poole, kui tarvis. Minuga juhtus alati nii. Ma ajasin alla kõik koerad, kes olid tulnud vaatama, kuidas ma sõidan. Nad kõik jälgisid mind huviga, sest meil naabruses juhtus harva midagi säärast, mis koeri oleks huvitanud. Mul kulus selle peale võrdlemisi palju aega, et õppida koertest ilusti mööda sõitma, kuid lõpuks õppisin ma ka selle selgeks.
Nüüd ma sõidan, kuhu aga ise tahan. Kord ma püüan kinni selle poisikluti ja sõidan temast üle, kui ta end vahepeal ei paranda.
Ostke endale jalgratas. Kui te ellu jääte, siis te kindlasti ei kahetse.

X. NOHU RAVIMAS

Rahva lõbustuseks võib olla vägagi kena kirjutada, kuid palju õilsam ja ülevam on kirjutada rahva õpetamiseks, kirjutada nii, et rahval oleks sellest otseselt ja käegakatsutavalt kasu. Nimelt see ongi käesoleva kirjutise ainsaks eesmärgiks. Kui see peaks suutma taastada üheainsagi kannataja tervise, süüdata ta närtsinud silmis veel kord lootuse- ja rõõmutulukese, panna ta väsinud südame jälle kiiresti ja ülevoolavalt lööma nagu varemail päevil, siis on mulle mu vaeva eest ohtrasti tasutud. Siis on mu süda täis seda õndsat rõõmu, mida tunneb iga kristlane, kui ta on korda saatnud mõne hea ja omakasupüüdmatu teo.
Kuna ma olen elanud puhast ja laitmatut elu, olen õigustatud uskuma, et mitte ükski nendest, kes mind tunnevad, ei lükka tagasi mu nõuandeid, mida ma kavatsen anda, kartes, et ma võiksin neid petta. Las rahvas loeb mu kogemustest nohu ravimisel ja käib siis minu jälgedes. Kui hotell „Valge Maja" Virginia linnas maha põles, kaotasin ma oma kodu, oma õnne, oma tervise ja kohvri. Kahe esimese kaotus mind just eriti ei kurvastanud, sest uut kodu ilma emata, õeta või mingi kauge noore naissugulaseta, kes su musta pesu ära koristavad ja su saapaid kaminasimsilt maha võttes sulle meelde tuletavad, et sinu eest hoolitsetakse ja su peale mõeldakse, saab kergesti jälle. Oma õnne kaotuse pärast ei kurvastanud ma üldse, sest ma ei ole poeet ja pidasin võimatuks, et mu melanhoolia võiks kuigi kaua kesta. Kuid hea tervise ja veel

parema kohvri kaotus oli tõsine õnnetus. Tulekahju päeval langes mu tervis ägeda nohu ohvriks, mille põhjuseks oli see, et ma end liialt pingutasin tulekahju vastu midagi ette võtta püüdes. Ja ometi olid mu pingutused asjata, sest see plaan, mida ma tahtsin tule kustutamiseks välja töötada, oli niivõrd keeruline, et ma jõudsin sellega valmis alles järgmise nädala keskpaigaks.
Kui ma esimest korda aevastama hakkasin, soovitas mul üks sõber kuuma jalavanni teha ja voodisse heita. Seda ma tegingi. Vähe aja pärast soovitas teine sõber mul üles tõusta ja külma dušši võtta. Ma tegin ka seda. Tunni aja pärast kinnitas mulle kolmas sõber, et kõige parem meetod olevat „nohu toita ja palavikku näljutada". Ma tegin mõlemaid. Pidasin kõige

targemaks end algul nohu vastu kõvasti täis pugida, siis peitu pugeda ja lasta palavikul tükk aega nälgida.
Niisugustel juhtudel ei tee ma asju kunagi poolikult. Sõin nii palju, kui mahtus. Seda tegin ma ühes restoranis, mis oli just sel hommikul avatud. Restorani omanik, keegi emigrant, ootas minu lähedal aupaklikult vaikides, kuni ma olin oma nohu täis söönud, ja küsis siis, kas Virginias paljud nohu põevad. Vastasin, et minu arvates küll. Seepeale läkg ta välja ja võttis oma sildi maha.
Ma hakkasin toimetusse minema, teel aga kohtasin veel üht südamesõpra, kes ütles, et toop sooja soolvett on maailmas kõige parem rohi nohu vastu. Uskusin küll vaevalt, et mul selle jaoks veel kõhus ruumi leidub, kuid katsetasin siiski. Tagajärg oli üllatav. Kartsin, et ma oma surematu hinge välja oksendan.
Kuna mu nõuanded on mõeldud ainult nendele, kes tõesti nohu põevad, siis tunnen, et olen kohustatud hoiatama neid niisuguste ravivahendite eest, mis minu juures mingeid tagajärgi ei andnud. Selle veendumuse põhjal hoiatan neid sooja soolvee eest. See võib väga hea rohi olla, kuid minu arvates on see liiga radikaalne. Kui ma kord veel nohu saaksin ja mul ei oleks mingit muud valikut, kui ravida end kas maavärisemise või toobitäie soolveega, siis võtaksin esimese.
Pärast seda, kui mu kõhus märatsenud torm oli vaibunud, ei juhtunud ma kohtama enam ühtki samariitlast. Ma laenasin järjest uusi taskurätte ja nuuskasin nad kõik

aatomiteks, nagu see mul oli kombeks olnud mu nohu varasemais staadiumides. Siis aga sattusin daamile, kes oli äsja saabunud preeriast, kus, nagu ta ütles, olid arstid harulduseks, nii et ta oli olude sunnil omandanud teatud osavuse lihtsamate ,.koduste hädade" ravimisel. Ma uskusin tõesti, et tal peaks kogemusi olema, kuna ta paistis olevat vähemalt sada viiskümmend aastat vana.
Ta keetis mulle mikstuuri siirupist, salpeeterhappest, tärpentinist ja veel paljudest muudest rohtudest, mida ma iga veerandtunni järel veiniklaasi-täie pidin sisse võtma. Ma ei jõudnud kaugemale esimesest annusest. Sellest aitas — see röövis mult täielikult kõik kõlblad põhimõtted ja äratas minus igasuguseid väärituid impulsse. Selle rohu salakavala mõju all sepitsesid mu ajud alatuse imesid, kuid mu käed olid liiga nõrgad neid täide viima. Kui mu jõud ei oleks tookord alla andnud neile eksimatuile rünnakuile mu eksimatute nohurohtude poolt, oleksin ma kindlasti püüdnud surnuaeda rüüstata. Nagu suurem osa teisigi inimesi, olen ma sageli alatu ja käitun vastavalt. Aga enne selle rohu joomist ei olnud ma veel kunagi nii üleloomulikus kõlvatuses püherdanud ja selle peale uhke olnud. Kahe päeva möödudes olin jälle valmis end arstida laskma. Ma võtsin veel kaht rohtu, mis pidid kindlasti aitama, ja lõpuks ajasin oma nohu peast kopsudesse.
Ma hakkasin vahetpidamata köhima, ja mu hääl langes allapoole nulli. Kõnelesin müriseva bassihäälega — kaks oktaavi madalamalt kui tavaliselt, öösel sain uinuda alles pärast seda, kui olin end täiesti oimetuks köhinud, ja kui ma siis unes rääkima hakkasin, äratas mu oma võõras hääl mu jälle üles.
Mu seisukord muutus iga päevaga ikka tõsisemaks ja tõsisemaks. Mulle soovitati kadakamarjadega vürtsitatud viina. Jõin seda. Siis soovitati mulle viina siirupiga. Jõin ka seda. Siis viina sibulatega. Ma lisasin viinale sibulaid ja jõin ka seda. Kuid ma ei märganud mingeid erilisi tagajärgi, kui mitte arvestada seda, et mu hingeõhk oli haisev nagu hiireviul. Siis otsustasin, et reisimine tuleks mulle terviseks. Sõitsin koos oma reporterist sõbra Wilsoniga Bigleri järvele. Mulle pakkus rahuldust, et me reisisime täiesti stiilselt. Me sõitsime vanaaegses tõllas, ja mu sõber võttis

kaasa kogu oma pagasi, mis koosnes kahest suurepärasest siidtaskurätikust ja ta vanaema fotost. Me purjetasime, käisime jahil, püüdsime kalu ning tantsisime kogu päeva, ja kogu öö

arstisin ma oma nohu. Niimoodi oma elu korraldades lootsin, et iga tund ööpäevast parandab mind. Kuid mu haigus läks järjest halvemaks.
Mulle soovitati märga linakompressi. Seni ei olnud ma veel ühestki ravimist keeldunud, ja näis, et ka nüüd ei sobinud seda teha. Niisiis otsustasin endale lasta lina-kompressi teha, kuigi mul ei olnud aimugi, milles see seisab. Kompress tehti südaööl, ja ilm oli väga külm. Mu rind ja selg võeti paljaks ja mind mähiti jääkülma vette kastetud linasse (mida näis olevat küll tuhat jardi), kuni ma sarnanesin küürimisnuustikuga vähemalt Kolumbuse merereisiks.
See oli julm vahend. Kui jäine riie puudutab su sooja ihu, siis paneb see sind järsku võpatama ja õhku ahmima nagu surmaagoonias. Ma olin üdini läbi külmanud ja mu süda jäi seisma. Ma arvasin, et mu tund on tulnud.
Noor Wilson ütles, et see olukord meenutab talle anekdooti neegrist, keda taheti ristida ja kes pastori käte vahelt vette kukkus ja peaaegu ära pidi uppuma. Ta rabeles siiski peale ja ronis lõpuks veest poollämbunult ja maruvihaselt välja. Kaldale tulles ja vaala kombel vett pursates ütles ta kurjalt: „Ühel heal päeval te veel tapate mõne isanda neegri nende oma neetud lollustega!"
Ärge laske endale kunagi linakompressi teha — mitte kunagi. Välja arvatud see, kui keegi su naistuttavatest sind kohates mingil ainult temale teada oleval põhjusel sind ei näe, kui ta sulle otsa vaatab, ja sind ära ei tunne, kuigi ta sind näeb, on linakompress kõige ebameeldivam asi maailmas.
Kuid, nagu ma juba ütlesin, linakompressil ei läinud korda mu nohu ära ravida. Siis soovitas mul üks sõbratar sinepiplaastrit rinna peale panna. Ma usun, et kui poleks olnud noort Wilsonit, oleks see mu lõplikult terveks teinud. Kui ma voodisse heitsin, panin oma sinepi-plaastri — mis oli suurejooneline, tervelt kaheksateist ruuttolli suur — hästi kättesaadavasse kohta. Kuid noorel Wilsonil läks öösel kõht tühjaks ja — siin anname fantaasiale vabaduse.
97
Kui ma olin nädal aega Bigleri järve ääres viibinud, läksin Steamboat Springsi, kus peale auruvannide võtsin veel kõige jäledamaid rohte, mis kunagi on välja mõeldud. Need oleksid mu terveks ravinud, kuid ma pidin tagasi Virginiasse minema, kus ma hoolimata mitmesugustest rohtude hulgast, mis ma, iga päev alla neelasin, oskasin oma haigust hooletuse ja külmetamise tõttu veelgi tõsisemaks muuta.
Lõpuks otsustasin San Franciscosse sõita. Kohe esimesel päeval, kui ma sinna jõudsin, soovitas keegi daam hotellist mul iga kahekümne nelja tunni järel juua toobitäis viskit, ja üks sõber südalinnast soovitas täpselt sedasama. Kumbki soovitas minul ära juua ühe kvardi[1], see teeb kokku pool gallonit"[2]. Ma tegin seda, ja olen alles elus.
Niisiis — soovides kannatavaile patsientidele kõige paremat, palun neil kaaluda seda mitmekesist ravikuuri, mille mina hiljuti läbi tegin. Nad võiksid seda proovida: kui see neid terveks ei tee, siis midagi halvemat kui surm. sellest kõigest ka karta ei ole.

1 kvart= 1,136 liitrit
2 gallon = 4,543 liitrit

XI. MEIE ITAALIA TURISMIJUHID

Sftnkohal tahan ma öelda paar sõna Michelangelo Buonarottist — ma olen alati kõrgelt hinnanud Michelangelo võimast geeniust — meest, kes oli suur luules, maalimises, skulptuuris, arhitektuuris — suur kõiges, mis ta ette võttis. Kuid ma ei taha Michelangelot hommikueine, lõunaoote, lõunasöögi, tee ja õhtusöögi juurde ning lisaks veel söögivaheaegadel. Mõnikord tahan vahelduseks midagi muud. Genuas on kõik tema kavandatud, Milaanos on kõik tema või ta õpilaste kavandatud; Como järv on tehtud tema kavandi järgi; Paduas, Veronas, Veneetsias ja Bolognas ei kuulnud me oma juhtidelt kellestki

muust kui Michelangelost. Firenzes oli kõik tema maalitud ja peaaegu kõik tema kavandatud, aga kui mõni asi ei olnudki tema kavandatud, siis oli ta istunud oma lemmik -kivil ja seda imetlenud, ning nad näitasid meile seda kivi. Piisas oli kõik tema kavandatud peale vana torni, ja nad oleksid ka selle temale omistanud, kui see mitte nii väga viltu poleks seisnud. Tema kavandas ka Livorno sambad ja Civita Vecchia tollimaja. Kuid siin Roomas — siin on see lihtsalt kohutav. Tema kavandas Püha Peetri kiriku; ta kavandas paavsti; ta kavandas Panteoni, paavsti sõdurite mundri, Tiberi jõe, Vatikani, Colosseumi, Kapitooliumi, Tarpeiuse kalju, Barberini palee, Püha Johannese Lateraani, Campagna, Via Appia, Seitse Kinku, Caracalla saunad, Claudiuse akvädukti kanali ja Maximuse musta-veetoru — ühe sõnaga — see igavene tüütus kavandas kogu selle igavese linna, ja kui mitte kõik inimesed ja kõik raamatud ei valeta, siis maalis ta kõik selles linnas! Mu sõber Daniel ütles mõne päeva eest meie juhile: ,,Aitab, aitab juba! Ärge öelge enam midagi! Heitke

kõik ühte patta ja öelge, et jumal lõi Itaalia Michelangelo plaani järgi!"
Ma ei ole kunagi tundnud nii sügavat tänutunnet, nii suurt kergendust ja nii õndsat hingerahu, kui eile, kuuldes, et Michelangelo on surnud.
Aga selle kombe me harjutasime oma juhil juurest ära. Ta laskis meil marssida läbi Vatikani tohutute koridoride, mis olid miilide pikkuselt täis pilte ja skulptuure, ja läbi kahekümne palee, samuti täis pilte ning skulptuure, ta näitas meile Sixtuse kabeli suurt pilti' ja nii palju freskomaale, et nendega oleks võinud katta terve taeva, — peaaegu kõik Michelangelo tehtud. Seepärast me mängisime temaga seda mängu, millega me olime nii paljudest juhtidest jagu saanud, — teesklesime rumalust ja esitasime tobedaid küsimusi. Need olevused ei mõistnud meid kahtlustada — nad ei saanud meie teravast pilkest aru.
Ta näitab meile üht kuju ja ütleb: ,,Statoo brunzo." — Pronkskuju.
Me vaatleme seda ükskõikselt, ja doktor küsib: „Michel-angelolt?"
,,Ei — autor ei teadma."
Siis ta näitab meile vana Rooma Foorumit. Doktor küsib: ,.Michelangelo?"
Juht vaatab talle imestades otsa: „Ei — tuhat aastat enne, kui tema on sündinud."
Siis tuleb üks egiptuse obelisk. Doktor küsib jälle: ,,Michelangelo?"
„Oh, mon dieu, džentilmen! See on kaks tuhat aastat enne, kui tema sündinud!"
Mõnikord ta väsib neist lakkamatuist küsimustest niivõrd, et kardab meile üldse midagi näidata. See vaene mees on läbi katsunud kõik mõeldavad moodused, et meile selgeks teha, et Michelangelo on vastutav ainult ühe osa maailma loomise eest, kuid millegipärast ei ole see tal õnnestunud. Nägemisväärsuste vaatlemisega ülekoormatud silmad ja ajud vajavad puhkust, või muidu me läheme päris lolliks. Seepärast peab meie juht kannatama. Kui ta ei oska seda nautida, siis seda halvem temale. Meie küll naudime.

' Sixtuse madonna — Rafaeli maal. Tõlk.

Siinkohal võin ma üles märkida terve peatüki selle paratamatu nuhtluse — Euroopa kunstikogude juhtide kohta. Kui paljud on oma südame põhjas soovinud, et nad võiksid läbi ajada ilma juhtideta; kuid teades, et see on võimatu, püüavad nad vastutasuks selle tüütava seltskonna eest teha nende kulul nii palju nalja, kui võimalik. Meil see õnnestus, ja kui teistel peaks meie kogemustest abi olema, siis palume neid lahkesti kasutada.
Genua juhid püüavad endale alati mõnd ameeriklaste rühma saada, sest ameeriklased on alati nii vaimustatud ja väljendavad nii siiralt oma tundeid ja liigutust kõige suhtes, mis puutub Columbusesse. Meie sealne juht oli nii kärsitu, nagu oleks ta vedrumadratsi alla neelanud. Ta oli täis elevust, täis kannatamatust. Ta ütles:

„Tulge minu kaasa, džentilmenid! — Tulge! Ma näitan teile kirja, mis kirjutanud Christopher Colombo! — kirjutanud selle ise! — kirjutanud selle oma käega! — Tulge!"
Ta viis meid linna paleesse. Pärast seda, kui tükk aega oli väga mõjukalt võtmeid kõlistatud ja lukkusid lahti keeratud, laotati määrdunud ja vana dokument meie ees lahti. Juhi silmad lõid särama. Ta kargles meie ümber ja koputas sõrmega pärgamendile:
„Kas ma ei öelnud teile, džentilmenid! Kas ei ole õigus? Näe! Christopher Colombo käekiri! — kirjutab selle ise!"
Me tegime ükskõiksed näod, nagu ei läheks see meile korda. Doktor uuris pika rusuva vaikuse kestel dokumenti väga teraselt. Siis ütles ta näiliselt ilma mingi huvita:
„Aa — Ferguson — kuidas — mis oligi selle tegelase nimi, kes selle kirjutas?"
,.Christopher Colombo! Suur Christopher Colombo!"
Doktor uuris kirja veel kord tähelepanelikult.
,,Aa — kas ta kirjutas selle ise — või kuidas?"
,,Ise kirjutab! — Christopher Colombo! Tema oma käekiri, kirjutab selle ise!"
Siis pani doktor dokumendi lauale ja ütles: • „Hm, ma olen Ameerikas näinud neljateistkümne-aastasi poisse, kes kirjutavad paremini."
„Aga see on ju suur Christo ..."
„See ei huvita mind põrmugi, kes ta oli. See on kõige halvem käekiri, mis ma olen kunagi näinud. Ärge arvake, et sellepärast, et me võõrad oleme, võite meid nii tüssata.
101
Ega me nii lollid olegi. Kui teil meile on näidata tõelisi kirjakunsti haruldusi, siis tooge nad välja! — aga kui ei, siis lähme edasi!"
Me läksime edasi. Juht oli ilmselt vapustatud, kuid ta tegi veel ühe katse. Tal oli midagi, millest ta arvas, et see meid ometi liigutab. Ta ütles:
„Ah, džentilmenid, teie tulge minuga! Ma näitan teile ilusat oo — suurepärast Christopher Colombo büsti! — haruldast, kaunist, suurejoonelist!"
Ta viis meid ilusa büsti ette — sest see oli tõesti ilus —, hüppas ühe sammu tagasi ja võttis poosi:
„Ah, vaadake, džentilmenid! — ilus, suursugune büst Christopher Colombo! — ilus büst, ilus pjedestaal!"
Doktor pani monokli silma — see oli tal säärasteks puhkudeks käepärast, ja ütles:
„Aa —· mis te ütlesite selle džentlmeni nime olevat?"
„Christopher Colombo! — suur Christopher Colombo!"
„Christopher Colombo — suur Christopher Colombo. Hm — aga mis ta tegi?"
„Avastama Ameerika! — Avastama Ameerika. Oo, pagan võtaks!"
„Avastas Ameerika! Ei — see ei lähe läbi. Me tulime ise äsja Ameerikast. Aga me ei ole sellest midagi kuulnud. Christopher Colombo — meeldiv nimi. Kas — kas ta on surnud?"
„Oh, corpo di Baccho! —· kolmsada aastat!"
„Mille kätte ta suri?"
„Seda ma ei saa teile öelda — ma ei tea." „Võib-olla rõugetesse, mis te arvate?" „Ma ei tea, džentilmenid! — Ma ei tea, mille kätte ta surnud!"
,,Võib-olla leetrid?"
„Võib olla, võib-olla ka mitte — ma ei tea, ma arvan, et millegi kätte ta ikka surnud." „Kas vanemad on elus?" „Või-matul"
,,Aa — kumb on büst ja kumb on pjedestaal?"
„Santa Maria! — see on büst!—ja see on pjedestaal!"
„Ah — saan aru, saan aru! Õnnelik kombinatsioon — väga õnnelik kombinatsioon, tõepoolest. Kas — kas see džentlmen on esimest korda büstil?"
102
See nali läks võõramaalasele kaduma, sest itaalia juhid ei tunne ameerika naljade peenusi.

Me tegime selle Rooma juhi elu päris huvitavaks. Eile veetsime jälle kolm või neli tundi Vatikanis, selles haruldases vaatamisväärsuste maailmas. Mitmel korral oleksime juba peaaegu huvi, isegi imetlust ilmutanud — väga raske oli sellest hoiduda. Kuid siiski pidasime vastu. Vatikani muuseumides pole seda keegi teine teha suutnud. Meie juht oli hämmastatud — ta oli segaduses. Ta kõndis jalad rakku, üles otsides kõige erakorralisemaid asju, ta pani kogu oma leidlikkuse mängu, kuid tagajärjeta: meie ei ilmutanud millegi vastu vähematki huvi. Viimaseks jättis ta selle, mida ta pidas kõige suuremaks imeks — ühe kuningliku egiptuse muumia, arvatavasti kõige paremini säilinud muumia maailmas. Ta viis meid sinna. Seekord oli ta nii kindel, et üks osake ta endisest entusiasmist tagasi mli:
„Näe, džentilmenid! Muumia ... Muumia!"
Monokkel tõusis sama rahulikult, sama ükskõikselt kui alati.
„Aa — Ferguson — või kuidas selle džentlmeni nimi nüüd oligi?"
,,Nimi? — tal ei ole nime! — Muumia! — Egiptuse muumia!"
,,Ahah. Kas ta on siin sündinud?"
,,Ei! Egiptuse muumia!"
„Ah nii. Arvatavasti prantslane?"
„Ei! Mitte prantslane, mitte roomlane! Sündinud Egiptas!"
„Sündinud Egüptas! Ma ei ole sellest kunagi varem kuulnud. Vist mingi võõramaa koht. Muumia. . . muumia . . . Kui rahulik ta on, kui enesekindel. Kas — ee — kas ta on surnud?"
„Oo, sacrebleu! Surnud juba kolm tuhat aastat!"
Doktor pöördus maruvihaselt tema poole:
„Mis te õieti mõtlete niisuguse käitumisega? Kohtlete meid nagu hiinlasi, sellepärast et me oleme välismaalased ja tahame õppida! Tahate oma vastikuid pruugitud kor-juseid meile kaela määrida! — Välk ja pauk, ma kavatsen ... ma kavatsen.. . kui teil on mõni kena värske muumia, siis tooge ta välja, või — pagana päralt, teil läheb halvasti!"

XII. McWILLIAMSITE KOGEMUSED DIFTEERIAGA

(Nagu seda jutustas selle raamatu autorile mr. McWilliams, meeldiv dzentlmen New Yorgist, keda mainitud autor juhuslikult rongis kohtas.)

Niisiis — et jätkata samast kohast, kus ma olin enne seda, kui ma kõrvale kaldusin, et teile seletada, kuidas kurgudifteeria, see kohutav ja ravimatu haigus, linna laastas ja kõik emad hirmust hulluks ajas — ma juhtisin mrs. McWilliamsi tähelepanu väikesele Penelopele ja ütlesin:
,,Mu lemmik, mina sinu asemel ei laseks lapsel seda männipilbast närida."
„Kallim, mis selles on halba?" vastas ta, kuid samas sirutas käe, et pilbast ära võtta, — sest naistele ei saa sa vastuvaidlust kuulmata kõige arukamatki nõu anda, tähendab — abielus naistele.
Ma vastasin:
,.Armsam, on üldiselt teada, et mänd on kõige vähe-toitvam puuliik, mida laps võib süüa."
Mu naise käsi tõmbus pilpakese juurest tagasi ja vajus jälle sülle. Oli märgata, kuidas ta end taltsutada püüdis, ja ta ütles:
„Meheke, sa tead seda väga hästi. Kõik arstid on ühel nõul, et tärpentin, mida leidub männipuus, avaldab head mõju neerudele ja nõrgale seljale."
,,Ahah — siis ma lihtsalt ei saanud õieti aru. Ma ei teadnud, et lapse neerud ja selg on haiged ja et perekonna-arst on soovitanud ... "
,,Kes on öelnud, et lapse selg ja neerud on haiged?"
,,Kallim, sa ise andsid seda mõista."
„Ei midagi selletaolist! Ma pole midagi niisugust mõista andnud."

„Kuid, armsake, alles kahe minuti eest sa ütlesid..."
„Ja mis siis, kui ütlesingi. See pole tähtis. Selles pole midagi halba, kui laps närib männipilpakest, kui ta seda tahab, ja sa tead seda väga hästi. Las närib. Sellega olgu jutul lõpp."
„Ära lausu enam sõnagi, armsam. Ma näen nüüd isegi, kui targalt sa arutled, ning ma lähen veel täna ja tellin kaks või kolm sülda kõige paremaid männipuid, ükski mu lastest ei pea puudust kannatama, kui mina ... "
,,Oh, palun, mine oma kontorisse, et ma veidigi rahu saaksin. Sulle ei saa kõige lihtsamatki asja öelda, ilma et sa sftllest tingimata kinni haaraksid ja arutaksid ja arutaksid ja arutaksid, kuni sa enam isegi ei tea, millest sa räägid, ja sa ei tea seda mitte ilmaski."
,,Hea küll, olgu sul pealegi õigus. Ainult et su viimane lause ei olnud just päris loogiline, sest... "
Ent ma ei jõudnud veel lõpetadagi, kui ta oli juba ust paugutades toast läinud ja lapsegi kaasa võtnud. Kui tulin õhtust sööma, oli ta näost valge kui paberileht:
„Oo, Mortimer, veel üks laps! Väike Georgie Gordon on haige."
,,Kurgudifteeria?"
,,Jah, kurgudifteeria."
,,Kas on veel lootust?"
,,Mitte kõige vähematki. Oh, mis meist küll saab?"
Vähe aja pärast tõi lapsehoidja meie Penelope, et ta meile head ööd sooviks ja ema põlve juures oma igapäevase õhtupalve loeks. Kui ta parajasti luges: „Nüüd ma heidan une rüppe," köhatas ta järsku! Mu naine langes nagu halvatult tugitooli. Kuid järgmisel hetkel oli ta jälle püsti, üle voolamas aktiivsusest, mida hirm inimesele annab.
Ta käskis lapse voodi tuua lastetoast meie magamistuppa ja läks ise kontrollima, kuidas tema käsku täidetakse. Minu ta võttis muidugi kaasa. Me korraldasime kiiruga ruumid ümber. Mu naise riietumisruumi seati üles vAlivoodi lapsehoidja jaoks. Kuid nüüd leidis mrs. McWilliams, et me oleme teisest lapsest liiga kaugel, ja mis siis, kui ka tollel peaksid öösel haiguse sümptoomid ilmuma. Ta vaeseke kahvatas jällegi.
Siis kolisime lapse ja hoidja voodid tagasi ja tegime endale aseme kõrvaltuppa.

Järsku aga tuli mrs. McWilliamsil mõte, et Penelope võib ju teist last nakatada. See viis ta emasüdame uude paanikasse, ja me ei saanud lapse voodit lastetoast küllalt kiiresti välja, et mu naise rahulolu ära teenida, kuigi ta isiklikult kaasa aiitas ja oma meeletus rutus voodi peaaegu tükkideks laotas.
Me kolisime alumisele korrale. Seal ei olnud kohta, kuhu lapsehoidjat mahutada, kuid mrs. McWilliams ütles, et lapsehoidja kogemusi oleks talle hädasti vaja. Niisiis jõudsime oma kimpsude-kompsudega veel kord magamistuppa tagasi ja olime õnnelikud nagu linnud, kes pärast tormi on jälle oma pesa leidnud.
Mrs. McWilliams ruttas lastetuppa, et näha, kuidas on lood seal. Silmapilgu pärast oli ta tagasi uue hirmuga, öeldes:
„Mispärast küll see laps nii raskesti magab?" Ma vastasin:
,,Mu lemmik, lapsed magavad alati liikumatult nagu kivikujud."
,,Ma tean. Kuid seekord on selles midagi iseäralikku. Tundub, nagu hingaks ta — nagu hingaks ta liiga korrapäraselt. Oo, see on kohutav."
,,Aga, armsam, ta hingab ju alati korrapäraselt."
„Seda ma tean, kuid seekord on selles midagi kohutavat. Ta hoidja on liiga noor ja kogenematu. Maria jäägu ööseks nende juurde, et olla käepärast, kui midagi juhtub."
,,See on hea mõte, aga kes aitab siis s i n d?"
,,Sina võid mind aidata. Niisugusel silmapilgul teen ma igatahes kõik ise."

Ma ütlesin, et see oleks minu poolt alatu lamada voodis ja magada, samal ajal kui tema kogu selle pika öö meie väikest haiget valvab ja vaeva näeb. Aga lõpuks pidin järele andma. Vana Maria jättis meid üksi ja tegi endale aseme oma endisesse kohta lastetoas.
Penelope köhatas unes kaks korda.
,,Ah, kuhu see doktor küll jääb? Mortimer, meie tuba on liiga palav. Tuba on kindlasti liiga palav. Keera ruttu kraan kinni!"
Ma tegin seda, samal ajal pilku kraadiklaasile heites

ja endalt küsides, kas 70' kraadi on tõesti liiga palav haige lapse jaoks.
Varsti jõudis kutsar all-linnast tagasi teatega, et meie arst on haige ja lamab voodis. Mrs. McWilliams vaatas hirmust tardunud pilguga mulle otsa ja ütles kõlatu häälega:
,,See on saatus. Nii on kõrgemalt poolt ette määratud. Ta ei ole varem iialgi haige olnud, mitte iialgi. Mortimer, me ei ole elanud, nagu me oleksime pidanud elama. Ma olen sulle seda korduvalt öelnud. Nüüd sa näed, mis on selle A.agajärg. Meie laps ei saa enam kunagi terveks. Ole õnnelik, kui suudad seda endale andestada. Mina küll ei suuda."
Ma vastasin ilma midagi halba mõtlemata, kuid mitte küllalt hoolikalt sõnu valides, et minu arvates me polegi nii nurjatut elu elanud.
„Mortimer! Kas sa tahad, et jumala viha ka meie noorema lapse peale langeks!"
Ta puhkes nutma, kuid järsku hüüatas:
„Arst saatis meile kindlasti mõned rohud!"
,,Muidugi, siin nad on. Ma ootasin ainult, millal sa lased mul suud lahti teha."
,,Hästi, anna nad siia! Kas sa siis ei tea, et praegu on iga silmapilk kallis? Aga mis on neist rohtudest kasu, kui ta ometi teab, et see haigus on ravimatu?"
Ma ütlesin, et nii kaua, kui on elu, on ka lootust.
,,Lootust! Mortimer, sa räägid nii, nagu ei teaks sa elust rohkem kui sündimata laps. Kui sa ainult... Taevane heldus, siin on öeldud, et rohtu tuleb anda üks teelusikatäis iga tunni järel. Terve tunni järel! Just nagu meil oleks oma lapse päästmiseks aega terve aasta! Mortimer, palun tee kiiresti. Anna vaesele hukkuvale lapsele üks supilusikatäis, ja püüa teha kiiresti!"
,,Aga armsam, supilusikatäis on võib-olla ... "
,,Ära aja mind marru! . . . Nii, nii, mu kallike, mu ojnake. See on küll paha ja kibe, aga see teeb Nellyle head, — teeb head ema kallile lemmikule. Ja see teeb lapse terveks. Nii, nii, nüüd pane oma väike peake ema rinnale ja jää ruttu magama. . . Oo, ma tean, et ta ei ela

' Fahrenheiti järgi. Vastab 21 kraadile Celsiuse järgi. Tõlk.

meil enam hommikuni! Mortimer, kui anda üks supilusikatäis iga poole tunni järel, siis võib-olla. .. Veel tuleks lapsele anda belladonnat — ma tean, et see on hea, ja akonitiini. Too need mulle, Mortimer. Ja lase ma tali-tan, nagu mu süda käsib. Sina ei tea neist asjust midagi."
Nüüd me heitsime magama, asetades lapse voodikese otse mu naise peatsisse. Ma olin kogu sellest möllust väga väsinud ja kahe minuti pärast ma juba magasin. Mind äratas mrs. McWilliams.
,,Kallis, kas radiaatori kraan on lahti?"
,,Ei ole."
,,Seda ma arvasin. Palun, keera see kohe lahti. Tuba on külm."
Ma keerasin kraani lahti ja jäin kohe jälle magama. Varsti äratati mind uuesti:
,.Kallike, kas sa ei nihutaks lapse voodi oma poole külge. See on radiaatorile lähemal."
Ma paigutasin voodi ümber, kuid komistasin vaiba otsa ja äratasin lapse üles. Siis uinusin ma uuesti, kuna mu naine jäi kannatajat vaigistama. Vähe aja pärast tungisid järgmised sõnad mu unesegase teadvuseni:
,,Mortimer, kui meil oleks ainult hanerasva — kas sa ehk helistad?"

Ronisin voodist välja ja astusin unisest peast kassi peale, kes vastas valju protestiga ja oleks minult veenva jalahoobi saanud, kui mitte tool ei oleks seda tema eest vastu võtnud.
„Mortimer, kas sa kavatsed tõesti tuld põlema panna ja last uuesti üles äratada?"
„Ma tahan ometi näha, kui raskesti ma haavatud olen, Caroline."
„Vaata siis tooli ka — ma olen kindel, et see on varemeis. Vaene kass, oletame, kui sa oleksid . . ."
„Ma ei kavatse siin midagi oletama hakata . . . Seda ei oleks ilmaski juhtunud, kui sa oleksid Marial lasknud siia jääda ja teha seda, mis kuulub tema, mitte aga minu kohustuste hulka."
„Kuule, Mortimer, ma leian, et sul peaks häbi olema niimoodi rääkida. Kahju küll, kui sa ei saa täita paari väikest palvet niisugusel kohutaval hetkel, kui meie laps ... "

„Aitab, aitab — ma teen kõik, mis sa tahad. Aga helistamisest pole küll mingit abi — kõik juba magavad. Kus see hanerasv on?"
„Lastetoas kaminasimsil. Kui sa läheksid sinna ja ütleksid Mariale . .. "
Ma tõin hanerasva ja jäin magama. Varsti hüüti mind jälle:
„Mortimer, mul on küll väga vastumeelt sind segada, aga tuba on ikkagi liiga külm selleks, et saaksin last rasvaga määrida. Palun, pane kamin küdema. Kõik on valmis, tarvis ainult tuli külge pista."
Ma vedasin enda voodist välja, tegin kaminasse tule ja istusin siis troostitult maha.
„Mortimer, ära istu seal, sa võid ennast külmetada. Tule voodisse."
Kui ma parajasti tahtsin pikali heita, ütles ta:
„Aga oota üks silmapilk. Anna lapsele veel rohtu."
Seda ma ka tegin. See oli rohi, mis mõjus lapsele enam-vähem ergutavalt. Mu naine ruttas kasutama lapse ärkvelolekut, võttis ta riidest lahti ja määris üleni hane-rasvaga kokku. Varsti jäin ma jällegi magama, kuid pidin jällegi üles tõusma.
„Mortimer, ma tunnen toas tõmbust. Tunnen seda selgesti. Pole midagi kahjulikumat haigele kui tõmbetuul. Palun, nihuta lapse voodi kamina ette."
Ma tegin seda, komistasin jälle vaiba otsa ja viskasin selle tulle. Mrs. McWilliams kargas voodist välja, päästis vaiba tulest, ja meil oli veidi ütlemist. Magasin jälle lühikest aega, tõusin siis oma naise palve peale üles ja valmistasin linaseemne-kompressi, mis pandi lapse rinnale, et see seal avaldaks oma tervendavat mõju.
Halutuli kaminas ei ole kuigi püsiv asi. Iga kahekümne minuti järel tõusin ma voodist, et puid lisada, ja see võimaldas mrs. McWilliamsil lühendada rohuandmise vaheaegu kümne minuti võrra, mis pakkus talle suurt rahuldust. Vaheaegadel vahetasin ma linaseemne-kompresse ja panin sinepi- ning muid plaastreid igale poole lapse ihul, kus mõni vaba koht leidus. Vastu hommikut lõppesid puud ja. mu naine tahtis mind keldrisse uute järele saata. Ma vaidlesin,vastu:
„Armsam, see on tülikas töö, ja lapsel peaks küllalt

soe olema, kui arvestada, mis tal kõik ümber on. Kas me ei võiks parem panna veel ühe kihi plaastreid ja. . ."
Ta ei lasknud mul lõpetada. Tükk aega tirisin ma puid keldrist üles, siis aga heitsin voodisse ja hakkasin norskama nagu inimene, kes on lõplikult ära kurnatud ja kelle hing on seest välja söödud. Kui juba päris valgeks läks, tundsin ma, et mind õlast raputati, ja silmapilk olin ma ärkvel. Mu naine vaatas mulle õhku ahmides otsa. Niipea kui ta jälle rääkida suutis, ütles ta:
„Kõik on läbi! Kõik on läbi! Laps higistab! Mis me nüüd teeme?"
‚Taevane aeg, kuidas sa mind ehmatad. Mina küll ei tea, mida me tegema peaksime. Võib-olla kaabime talt rasva maha ja viime ta tõmbetuule kätte ... "
„Sa idioot! Nüüd ei tohi hetkegi kaotada! Mine arsti järele. Mine ise, ütle, et ta peab tulema, olgu elusalt või surnult."

Ma vedasin vaese haige mehe voodist välja ja tõin ta meile. Arst vaatas last ja ütles, et ta ei olegi suremas. Mulle oli see kirjeldamatuks rõõmuks, kuid mu naise ajas see nii vihale, nagu oleks teda isiklikult solvatud. Siis ütles arst, et lapse köha põhjuseks on mingi tühine ärritus kurgus. Ma juba kartsin, et mu naine näitab talle ust. Siis ütles arst, et ta paneb lapse kõvemini köhima ja kõrvaldab ärrituse põhjuse. Ta andis lapsele midagi sisse, mis kutsus esile ägeda köhahoo, ja varsti sülitas laps välja väikese puukübeme või midagi selletaolist.
,,Lapsel ei ole mingit difteeriat," ütles arst. „Ta on vist närinud mõnd puulaastu või midagi muud niisugust, ja tal on kurgus paar väikest pinnukest. See ei tee midagi halba."
„Ei," vastasin mina, ,.muidugi mitte. Sest tärpentin, mida nad sisaldavad, on väga hea teatud lastehaiguste puhul. Mu naine võib seda kinnitada."
Kuid ta ei teinud seda. Ta pööras meile põlglikult selja ja lahkus toast. See on episood meie elust, mida me kunagi meelde ei tuleta. Ja sellest ajast peale voolavad meie päevad edasi sügavas ja segamatus rahus.
(Väga vähestel abielumeestel on niisuguseid kogemusi nagu mr. McWilliamsil, ja seepärast arvas autor, et võibolla pakuvad need lugejale oma uudsuse tõttu mõningat huvi.)

XIII. MRS. McWILLIAMS JA ÄIKE

„Ja pealegi, sir" — jätkas mr. Mc Williams, sest see polnud ta jutu algus, — ,,hirm äikese ees on üks kõige piinavamaid nõrkusi, mis inimesel võib olla. See esineb peamiselt naistel, kuid vahetevahel tuleb seda ette ka mõne väikese koera ja mõnikord isegi mehe juures. See on äärmiselt segav nõrkus, sest ta hävitab inimese viimase julgusenatukese, nii nagu seda ei suuda ükski teine hirm. Selle puhul on võimatu kellelegi aru pähe panna, ja ka häbistamisega ei paranda asja. Naine, kes julgeks vanakuradile endale silma vaadata, — ja kes ei karda isegi hiirt, kaotab enda täielikult ja variseb ainsa välgusähvatuse ees kokku. Teda on ta hirmus lausa hale vaadata.
Niisiis, nagu ma teile juba ütlesin, ärkasin ma summutatud ja kaebliku karjatuse peale: „Mortimer! Mortimer!", millest ma ei saanud aru, kust see kostis. Niipea kui ma midagi taipama hakkasin, kobasin ma pimedas ringi ja ütlesin:
„Evangeline, kas sina hüüad? Mis on lahti? Kus sa oled?"
„Saabaste seinakapis. Sul peaks häbi olema voodis lamada ja magada, kui väljas on säärane kohutav äike."
„Kuidas saab inimesel häbi olla, kui ta magab? See on ju mõttetus. Mul ei s a a häbi olla, kui ma magan, Evangeline."
„Sa ei püüagi häbeneda, Mortimer — sa tead isegi, et sa kunagi ei püüagi."
Ma kuulsin summutatud nuukseid.
See lõi tummaks need teravad sõnad, mis mul juba keelel olid, ja ma muutsin need järgnevalt:

,,Ma palun andeks, armsam — ma palun väga andeks. Ma ei teinud seda sihilikult. Tule tagasi voodisse ja ... " ,,M ortimer !"
,Taevane aeg! Mis siis lahti on, mu arm?"
,,Kas sa tahad sellega öelda, et sa veel voodis oled?"
„Muidugi olen."
,,Roni silmapilk välja. Ma mõtlesin, et sa natukenegi hoolid oma elust, kui mitte enese, siis vähemalt minu ja laste pärast."
,,Aga, armsam . . ."
,,Ära vaidle minuga, Mortimer. Sa ju tead, et pole ühtki nii hädaohtlikku paika kui voodi, ja pealegi veel niisuguse äikesetormiga, — kõik raamatud ütlevad seda. Ja siiski lamad sa seal ja pillad meelega oma elu käest, — ja mille eest? Ainult, et targutada, targutada ja ... "

„Kuid, pagan võtaks, Evangeline, nüüd ma ei ole enam voodis, ma olen juba ... "
(Lause katkestas järsk välgusähvatus, millele järgnesid väike hirmukarjatus mrs. McWilliamsilt ja kohutav kõue-kärgatus.)
„Eks ma öelnud! Kas sa nüüd nägid! Oi, Mortimer, kuidas sa võid olla nii kõlvatu, et sa säärasel silmapilgul vannud?"
„Ma ei olegi vandunud. Ja see ei olnud sugugi vandumise pärast. See oleks tulnud ka siis, kui ma poleks sõnagi öelnud, ja sa tead väga hästi, Evangeline, vähemalt sa peaksid teadma, et kui õhk on laetud elektriga . . ."
„Oh muidugi, targuta nüüd, targuta aga! — ma lihtsalt ei mõista, kuidas sa võid nii talitada, kui sa ometi tead, et meie maja peal pole mingit piksevarrast ja et su vaese naise ja laste elu on täiesti saatuse hooleks. Mis sa nüüd teed? — tõmbad tikku niisugusel silmapilgul! Kas sa oled püsti põrunud?"
„Jäta, naine, mis see siis teeb? Tuba on ju pime nagu uskmatu hing, ja . . ."
„Puhu ära, puhu kohe ära! Kas sa oled otsustanud meid kõiki ohvriks tuua? Sa ju tead, et miski asi ei tõmba pikset hullemini juurde kui tuli (Tsiuh — prauh! Põmm — põmm — põmm — põmm!) Oh, kuula ometi! Kas sa nüüd näed, mis sa tegid!"
„Ei, ma ei tea, et ma oleksin üldse midagi teinud.

Niipalju kui mina tean, võib tikk küll pikset juurde tõmmata, kuid ta ei põhjusta seda, — selle peale võin ma kihla vedada. Ja seekord ta ei tõmmanud välku juurde mitte sendi eestki, sest kui see pikne sihtis minu tiku peale, siis see oli küll väga kehvalt sihitud, — nii ei saaks küll ühtki tabamust miljoni hulgast, tõepoolest. Dollymounfis oleks niisuguse laskeosavusega ..."
„Häbi, Mortimer! Me seisame praegu surmasuus, ja niisugusel tõsisel hetkel võid sa niimoodi rääkida! Kui sa ei soovi... Mortimer!"
„Mis on?"
„Kas sa täna õhtul palved ära lugesid?"
„Ma — ma — kavatsesin küll, aga siis ma hakkasin arvutama, kui palju on kaksteist korda kolmteist, ja... " (Tsiuh — põmm — põr-põmm! põmm-põmm-PRAUH!) „Oh, me oleme kadunud, lõplikult kadunud. Kuidas sa võisid seda niisugusel ajal tegemata jätta?"
„Aga siis veel ei olnud „niisugune aeg". Taevas polnud ühtki pilve. Kuidas võisin mina seda teada, et sellisest tühisest eksimusest võib tulla nii palju kära ja ütlemist. Ja ma leian, et see pole sinust just päris kena seda asja nii tähtsaks teha, sest seda juhtub ometi nii harva. Pärast seda, kui nelja aasta eest minu süü läbi see maavärisemine juhtus, ei ole ma ühelgi õhtul palvetamist vahele jätnud."
„Mortimer! Kuidas sa räägid! Kas kollapalavik on sul meelest läinud?"
„Mu armsam, alati hõõrud sa mulle nina alla seda kollapalavikku, aga ma leian, et see on täiesti mõttetu, segi telegramm ei jõua viivituseta Memfisesse, ja kuidas õis siis ühe palve vahelejätmine kohe nii kaugele teatavaks saada? Ma võtan omaks maavärisemise, sest see oli meie naabruses. Aga söögu mind susi, kui ma pean vastutama selle neetud ... "
(Tsiuh! Põmm põr-põmm! põmm! — TRAH!)
„Oh aeg, oh aeg! Ma tean, et see lõi kusagile sisse, Mortimer. Me ei näe enam iialgi homse päeva valgust. Ja kui sellest oleks midagi kasu, siis ma juhiksin su tähelepanu sellele, et kui meid varsti enam ei ole, siis on see su kohutav keel... Mortimer!"
„Noh! Mis siis nüüd on?"

„Su hääl kostab nagu... Mortimer, kas sa tõesti kamina ees seisad!"
„Seda pattu teen ma nüüd küll tõesti."
„Silmapilk tule sealt ära! Sa oled vist otsustanud meid kõiki hukatusse saata. Kas sa siis ei tea, et ükski asi ei juhi välku paremini kui korsten. Kus sa siis nüüd oled?"
„Olen siin, akna juures."

,,Taevas halasta, kas sa oled mõistuse kaotanud? Silmapilk kao sealt! Isegi sülelapsed teavad, kui kardetav on äikese ajal akna lähedal seista. Oh aeg, oh aeg, ma tean, et me enam homset päeva ei näe ... Mortimer!"
,,Mis on?"
,,Mis kobin see on?"
,,See olen mina."
,,Mis sa seal teed?"
,,Püüan leida oma pükste ülemist äärt."
,,Viska need kohe käest ära! Kas sa tõesti meelega tahad neid niisugusel ajal endale jalga panna? Ja ometi tead sa väga hästi, et kõik autoriteedid arvavad üksmeelselt, et villased esemed tõmbavad välku ligi. Oh aeg, oh aeg, kas sellest veel ei aita, et meie elu on hädaohus loodusjõudude poolt, aga sina pead veel tegema igasuguseid asju, mida sa vähegi välja oskad mõelda, selle hädaohu suurendamiseks. Oi, ära laula! Kuidas sa küll võid?"
„Mis halba siis selles on?"
„Mortimer, ma olen sulle rääkinud üks kord, ma olen sulle rääkinud sada korda, et laulmine põhjustab võnkumisi atmosfääris, mis takistavad elektrivoolu liikumist ja.. . Mortimer, ütle ometi, milleks oli sul nüüd tarvis ust lahti teha?"
,.Taevane halastus, naine, selles pole ju midagi halba."
,,Pole halba! See on ju kindel surm. Igaüks, kes on sellele küsimusele vähegi tähelepanu pööranud, teab, et tuuletõmbus kisub pikse ligi. Sa ei pannud ust korralikult kinni — pane see kõvasti kinni ja tee kähku, või sa hävitad meid kõiki. Oh, küll on kohutav olla niisugusel ajal ühes ruumis poolhulluga ... Mortimer, mis sa nüüd jälle teed?"
,,Ei midagi. Keeran ainult vee lahti. Siin toas on lämmatavalt palav ja umbne. Ma tahan nägu ja käsi pesta!"

,,Sa oled kaotanud oma viimase mõistuse-raasu! Kui pikne mujale lööb üks kord, siis vette lööb ta viiskümmend korda. Keera kraan ruttu kinni! Oh aeg, ma olen kindel, et miski siin ilmas ei saa meid päästa. Mulle paistab, et... Mortimer, mis see oli?"
„See oli, kur... See oli mingi pilt. Ajasin selle maha." ,,Tähendab, sa seisad seina ääres! Ma ei ole veel kunagi kuulnud niisugusest ettevaatamatusest! Kas sa siis ei tea, et ükski asi ei juhi pikset paremini kui seinad? Tule sealt kohe ära! Ja pealegi pidid sa veel vanduma. KuidasAsa võid küll nii lootusetult paha olla, kui su perekond on niisuguses hädaohus! Mortimer, kas sa tellisid sulgkoti, nagu ma palusin?"
„Ei. Läks meelest ära."
,,Läks meelest ära! See võib su elu maksta. Kui sul oleks praegu sulgkott ja kui sa selle keset tuba maha laotaksid ja sellele heidaksid, siis sa oleksid täiesti kaitstud. Tule siia kappi, tule ruttu, enne kui sa jõuad veel mõne meeletu ettevaatamatusega hakkama saada!"
Ma püüdsin küll, kuid me ei saanud kuidagi kahekesi seal väikeses kapis olla, kui selle uks kinni oli ja kui me ei tahtnud lämbuda. Veidi aega ahmisin seal õhku, siis tulin välja. Mu naine hüüdis:
,,Mortimer, me peame midagi tegema sinu päästmiseks. Anna mulle see saksakeelne raamat, mis on kaminasimsil, ja üks küünal. Aga ära seda põlema pane! Anna mulle ka üks tikk — ma panen küünla siinsamas põlema. Selles raamatus on mõned juhtnöörid."
Ma tõin raamatu — see maksis ühe vaasi ja paar muud õrna asja, ja madam sulges end oma küünlaga kappi. Mul oli hetkeks rahu. Siis hüüdis ta:
,,Mortimer, mis see oli?"
,,Ei midagi, ainult kass."
,,Kass! Oo hukatus! Püüa ta kinni ja pane pesukappi. Aga tee kähku, kallim — kassid on elektrit täis. Olen kindel, et tänase öö kohutavad hädaohud teevad mu pea halliks."

Ma kuulsin jälle summutatud nuukseid. Kui seda ei oleks olnud, ma ei oleks pimedas niisugust meeletut asja ette võtnud ega oleks sõrme ega jalgagi liigutanud.
Kuid nüüd ma asusin siiski oma ülesannet täitma.
115
Komistasin toolidele ja igasugustele muudele takistustele, mis olid kõik kõvad ja enamasti teravate servadega... Lõpuks õnnestus mul kiisu neljasaja dollari lõhutud mööbii ja siniste sääreluude hinnaga kummutisse kinni panna. Siis kostsid seinakapist järgmised summutatud sõnad:
,,Mortimer, siin on öeldud, et kõige kindlam on seista keset tuba tooli peal, ja tooli jalad peavad olema isoleeritud elektrit mittejuhtiva ainega. Tähendab, sa pead tooli jalad õlleklaasidesse asetama. (Tsiuh — põmm — trahh — prauh!) Oh, kas kuuledl Tee ruttu, Mortimer, enne kui välk meid kõiki surnuks lööb."
Mul õnnestus leida klaasid ja need kohale tuua. Just neli tükki oli alles jäänud, — kõik teised olid katki läinud. Ma isoleerisin tooli jalad ja küsisin, mis edasi
teha.
,,Mortimer, siin on öeldud: Während eines Gewitters entierne man Metalle, wie z. B. Ringe, Uhren, Schlüssel, ete, von sich und halte sich auch nicht an solchen Stellen aui, wo viele Metalle bei einander liegen, oder mit andeien Körpern verbunden sind, wie an Herden, olen, Eisengittern u. dgl. 1 Mis see tähendab, Mortimer? Kas see tähendab, et peab metalle enda juures hoidma, või et peab end neist eemal hoidma?"
,,Ma just päris kindlasti ei tea. See paistab olevat veidi segane. Kõik sakslaste nõuanded on enam või vähem segased. Siiski, mulle näib, et see lause on enamasti daativis, ja ainult siin-seal on igaks juhuks mõni akusatiiv või genitiiv sisse pistetud. Sellepärast see peaks tähendama, et metalle tuleb just enda ümber hoida."
,,Jah, nii see peaks küll vist olema. Ka minu mõistus ütleb, et see on nii. Sest metallid on piksevarrastega suguluses, sa ju tead. Pane oma tuletõrje-kiiver pähe, see on enamasti metallist."
Ma otsisin kiivri välja ja panin pähe, — see oli väga raske, ebamugav ja kohmakas asi nii palaval ööl ja umbses ruumis, kus isegi su ööriietus tundub ülearusena.
1Äikese aial eemalda endast metallesemed nait. sõrmused, kellad võtmed jne., ja ära viibi sellistes kohtades, kus palju metalle koos on või kus need on ühendatud teiste esemetega, niueks kaminate, ahjude, raudvõrede jne. juures (saksa k.). Tõlk.
116
„Mortimer, ma arvan, et ka su keskpaik peaks kaitstud olema. Kas sa ei oleks nii kena ja ei paneks endale oma mülitsamõõga vööle."
Ma tegin seda.
,,Aga Mortimer, sa peaksid kuidagi ka oma jalgu kaitsma. Palun, pane kannused jalga."
Ma tegin seda — sõnagi lausumata — ja püüdsin mitte kaotada kannatust.
,,Mortimer, siin on öeldud: Das Gewitterläuten ist sehr gefährlich, weil die Glocke selbst, sowie der duich das Läuten veranlasste luitzug und die Höhe des Thurmes den Blitz onziehen kõnnten.' Mortimer, kas see tähendab, et on hädaohtlik, kui äikese ajal kirikukelli ei helistata?"
,,Jah, paistab küll — kui see on ainsuse nominatiivi mineviku kesksõna, ja ma arvan, et seda ta on. Jah, ma arvan, et see tähendab, et kirikutorni kõrguse ja Luit-zugi puudumise tõttu oleks väga kardetav (sehr geiährlich) äikesetormi ajal mitte kelli helistada. Ja pealegi, kas sa ei leia, et juba sõnastus ise. . ."
,,Pole tähtis, Mortimer. Ära kuluta kallist aega tühja jutu peale. Too see suur lõunasöögi-kell. See on kohe seal hallis. Tee kähku, Mortimer, mu armas — me oleme peaaegu hädaohust väljas. Oh aeg, ma usun, et lõpuks me oleme päästetud."

Meie väike suvila seisab kõrge mäeaheliku kõige kõrgemal künkal vaatega orule. Meie naabruses on palju talumaju, kõige lähem neist umbes kolme-neljasaja jardi kaugusel.
Kui ma toolil seistes olin seda hirmsat kella seitse või kaheksa minutit helistanud, tõmmatL luugid väljastpoolt lahti ja hele laternatuli langes aknasse. Keegi küsis käheda häälega: ,,Mis siin, pagana päralt, küll lahti on?" Aken oli meeste päid täis ja kõik vahtisid pärani silmil ja arusaamatult mu ööriietust ja mu sõjavarustust.
Pillasin kella maha, hüppasin segaduses toolilt ja ütlesin:

[1]tornikella löömine äikese ajal on väga hädaohtlik, kuna löömisel t e k k i v õhuvõnkumine ja torni kõrgus võivad valku ligi tõmmata (saksa k.). Tõlk.

,,Ei ole midagi, mu sõbrad, ainult väike ebamugavus äikese pärast. Ma püüdsin end hoida välgu eest."
,,Äike? Välk? Ei, mr. McWilliams, kas te olete arust ära? Väljas on ilus öö, tähed taevas — ei ole olnud mingit tormi."
Ma vaatasin välja ega saanud imestuse pärast tükil ajal sõnagi suust. Siis ütlesin:
,,See on täiesti arusaamatu. Me nägime selgesti läbi kardinate ja luukide välgusähvatusi ja kuulsime müristamist."
Mehed kukkusid üksteise järel pikali, kõhtu naeru pärast kinni hoides ja kaks neist surid, üks ellujäänuist tähendas:
,,Kahju, et te ei tulnud mõttele aknakatteid avada ja sinna tolle kõrge künka tipu poole vaadata. See, mida te kuulsite, oli suurtükk, mida te nägite — laskesähvatused. Saate aru, just südaööl saadi telegraafi teel teada, et Gar-field sai presidendiks, — ja selles kogu see asi seisabki!"
,,Jah, mr. Twain, nagu ma juba alguses ütlesin (ütles mr. McWilliams), on olemas lugematult palju suurepäraseid juhtnööre enda kaitsmiseks välgu eest, ja on lihtsalt arusaamatu, kuidas mõned inimesed siiski oskavad välgust tabatud saada."
Seda öeldes võttis ta oma reisipauna ja vihmavarju ning väljus, sest rong oli tema kodulinna jõudnud.

XIV. KUIDAS AUTORIT NEWARGIS NINAPIDI VEETI

Tavaliselt ei ole kuigi meeldiv iseennast taga rääkida, aga mõnikord on see teatud kergenduseks, kui saad asja ära pihtida. Nii tahangi seekord oma südant kergendada, kusjuures ma peaaegu usun, et teen seda rohkem selleks, et teist meest laita, kui selleks, et valada palsamit oma haavatud südamele. (Ma ei tea küll, mis palsam on, kuna ma ei ole ilmaski mingit palsamit näinud, kuid arvan, et see väljend on siinkohal sobiv.) Võib-olla te mäletate, et ma hiljuti esinesin Newargis ühe sealse ühingu noorte džentlmenide ees. Igatahes ma tegin seda. Esimese loengu-päeva õhtupoolikul ajasin ma juttu ühega neist noormeestest, ja ta ütles, et tal olevat üks onu, kes mingil põhjusel näib olevat kaotanud igasugused, tunded. Ja, pisarad silmis, lisas noormees: ,,Oh, kui ma teda veel kordki naermas näeksin! Oh, kui ma teda veel kordki nutmas näeksin!" Ma olin liigutatud. Ma ei ole kunagi suutnud teiste hädade puhul ükskõikseks jääda.
Ütlesin: „Tooge ta mu loengule. Ma püüan selle jää murda."
,,Oh, kui te vaid suudaksite seda teha! Oh, kui te vaid suudaksite seda teha, kogu meie perekond õnnistaks teid siis igavesti, sest ta on meile kõigile nii väga kallis. Oh te mu heategija, kas te tõesti saate ta naerma panna? Kas te suudate tuua leevendavaid pisaraid ta silmade kõrbesse?"

Olin sügavalt liigutatud, ütlesin: ,,Mu poeg, tooge see vanahärra mu loengule. Selles on mõned naljad, mis panevad ta kindlasti naerma, kui ta üldse on selleks võimeline.
119
Kui aga need märgist mööda lähevad, siis on mul varuks mõned teised, mis panevad ta nutma või tapavad ta — üks kahest." Noormees õnnistas mind, nuttis mu rinna najal ja läks siis oma onule järele. Ta pani ta istuma hästi nähtavale kohale, teise ritta, ja ma võtsin vanamehe käsile. Alguses ma, katsetasin mahedate, siis teravate naljadega. Suurtes doosides andsin talle sisse halbu nalju, puistasin ta üle heade naljadega. Pom-mitasin teda vanade kulunud naljadega ja pipardasin ta pealaest jalatallani üle tuliuutega. Ma läksin selle tööga nii tuliseks, et ründasin paremalt ja vasakult, eest ja tagant. Ma märatsesin ja higistasin, andsin talle sõnadega tuld, kuni mu hääl muutus kähedaks ja süda iiveldas vihast. Aga ei mingit märki meeleliigutusest — ma ei suutnud temas esile kutsuda ühtki naeratust ega pisarat! Mitte naeratuse varjugi, mitte pisara jälgegi! Olin hämmastusest rabatud.
Viimaks lõpetasin loengu meeleheitliku kisaga — pöörase naljapahvakuga, mille ma virutasin talle halastamatult otse lagipähe!
Siis ma vajusin rabatult ja kurnatult istukile.
ühingu esimees tuli minu juurde, niisutas mu pead külma veega ja küsis: ,,Miks te lõpu poole nii ägedaks läksite?"
Ütlesin: „Ma püüdsin seda neetud vana lolli seal teises reas naerma ajada."
Seepeale kostis tema: „Siis te raiskasite oma aega küll asjata, sest see mees on kurttumm ning pime nagu mäger!"
Nüüd ma küsin, kas see oli tolle vanamehe vennapojast kena minutaolist võõrast ja orbu niimoodi ninapidi vedada? Ma küsin seda teilt kui inimeselt ja vennalt, kas see oli temast kena niimoodi talitada?

XV. KAPITOOLIUMI VEENUS

I peatükk (Tegevuskoht: Ühe skulptori ateljee Roomas)

,,Oo, George, ma armastan sind pööraselt!"
,,Sul on kuldne süda, Mary, ma tean seda — kuid miks on su isa küll nii kangekaelne?"
„George, ta ei mõtle halba, kuid tema jaoks on kunst lollus — tema saab aru ainult koloniaalkauplustest. Ta kardab, et sa mu nälga jätad."
,,Kurat võtaks seda tema tarkust — selles tundub isegi inspiratsiooni. Miks ei ole mina südametu koloniaalkaup-mehest rahamasin, vaid ainult jumaliku andega skulptor, kellel pole midagi süüa?"
„Ära heida meelt, George, mu armsam — tema eelarvamused kustuvad kohe, niipea kui sul on viiskümmend tuhat dol — — "
„Viiskümmend tuhat kuradit! Armas laps, ma olen oma perenaisele praegugi toidu eest võlgu!"

II peatükk (Tegevuskoht: Elumaja Roomas)

„Armas sir, pole mõtet enam rääkida. Mul ei ole teie vastu kõige vähematki, kuid ma ei või ju lasta oma tütrel abielluda rosoljega armastusest, kunstist ja näljast, — sest ma usun, et midagi muud teil talle pakkuda ei ole."
„Sir, ma olen küll vaene, seda ma ei salga. Kuid kuulsus on ka midagi. Kõrgeaulik Bellamy Foodle Arkansasest
121

ütleb, et mu uus raidkuju ,.Ameerika" on andekalt tehtud, ja ta usub kindlasti, et ma ühel heal päeval saan kuulsaks."
„Päh! Mis teab see Arkansase eesel? Kuulsus ei maksa midagi — teie marmorist hernehirmutise turuhind on ainus asi, mis mind huvitab. Teil kulus kuus kuud, et seda välja raiuda, ja nüüd ei saa te seda isegi saja dollari eest maha müüa. Ei, mu härra! Kui teil on välja panna viiskümmend tuhat dollarit, siis te saate mu tütre, vastasel juhul aga abiellub ta noore Simperiga. Ma annan teile kuus kuud aega. Nägemiseni, sir."
„Oh ma vaene! Kõik on läbi!"

III peatükk (Tegevuskoht: Ateljee)

„Oo, John, mu lapsepõlve-sõber, ma olen kõige õnnetum inimene siin ilmas."
„Sa oled tola!"
„Mul ei ole enam kedagi armastada peale oma vaese raidkuju — ja näe, isegi tema külmas marmornäos —· nii kaunis ja südametus — pole raasugi kaastunnet minu vastu!"
„Oled tossike!"
„Oo, John!"
„Oo, lollus! Kas sa ei öelnud mitte, et sul on kuus kuud aega seda raha hankida?"
„Ära pilka mind mu agoonias, John. Kui mul oleks aega kas või kuus sajandit, mis oleks sellest kasu? Mis kasu võiks sellest olla vaesel õnnetul inimesel ilma nimeta, ilma kapitalita, ilma sõpradeta?"
„Idioot! Argpüks! Imik! Tervelt kuus kuud on sul selle raha hankimiseks — aga viiestki piisab!"
„Kas sa oled mõistuse kaotanud?"
„Kuus kuud — seda on liigagi. Jäta asi minu hooleks. Ma muretsen selle raha."
„Mis sa sellega mõtled, John? Kust, pagana päralt, võtaksid sa säärase koletu summa, ja pealegi veel minu jaoks?"

„See on minu mure, ja sina ära sega vahele. Kas sa usaldad mind täiesti? Kas vannud mulle, et nõustud minuga kõiges, mida ma ka iganes teeksin? Kas tõotad, et sa mulle vastu ei hakka?"
„Ma olen päris segane — ma ei saa millestki aru —, aga ma tõotan."
John võttis vasara ja lõi rahulikult „Ameerikal" nina peast! Ta andis teise obaduse, ja kaks sõrme kukkusid põrandale, veel ühe — ja kõrva küljest tuli tükk ära, veel ühe — ja rida varbaid oli muljutud ja rikutud, veelgi ühe —· ja vasak jalg kuni põlveni lamas rusudes!
John pani kübara pähe ja lahkus.
George seisis sõnatult kolmkümmend sekundit oma rikutud kuju ees, siis langes ta põrandale ja hakkas kramplikult nuuksuma.
John tuli varsti tagasi voorimehega, toimetas murtud südamega kunstniku ja murtud jalaga raidkuju troskasse ja sõitis rahulikult aeglast viisi vilistades minema. Ta viis kunstniku oma korterisse, ise aga sõitis kujuga edasi ja kadus mööda Via Quirinalist.

IV peatükk (Tegevuskoht: Ateljee)

„Täna kell kaks saab kuus kuud täis. Mu elu on läbi. Oleksin ma parem surnud! Eile ma ei söönud õhtueinet. Täna ma ei ole söönud hommikueinet. Söögimajja ei julge ma enam nägugi näidata. Ja kuidas ma süüa tahan! — sellest ei maksa rääkida! Kingsepp nõuab mult raha, rätsep nõuab mult raha, peremees lihtsalt kummitab. Oo, kui õnnetu ma olen. Johni ma pole pärast seda kohutavat päeva enam näinud. Tema naeratab mulle õrnalt, kui me tänaval rahvamurrus kohtume, kuid see vana ränikivi-rahn, kes tal isaks on, sunnib teda sedamaid

kõrvale vaa-Jama. Kes see küll peaks olema, kes praegu mu uksele koputab? Kes mind jälle taga ajab? Küllap see õel king-sepalurjus, olen selles kindel. Sisse!"
,,Ah," mu isand, saatku teid õnn teie teedel ja olgu taevas teie kõrgusele armulik! Ma tõin ära teie kõrguse saapad — ah, maksmisest ärgem rääkigem, sellega pole
123
kiiret, sellega pole üldse kiiret. Ma olen meelitatud, kui mu õilis isand mind ka edaspidi oma tellimistega austab — ah, adjöö!"
,,Tõi saapad ise ära! Ja raha ei nõuagi. Ning lahkub niisuguse kummarduse ja jalakraapsuga, millega sobiks austada mõnd majesteeti! Soovib, et ma ka edaspidi tema tööd tarvitaksin. Nüüd oh küll vist maailma lõpp käes? Ja kõigest. . . Sisse!"
,,Pardon, signor, ma tõin ära teie uue ülikonna, kuna ... "
,,S i s s e ! !"
,,Palun tuhatkordselt vabandust, et teie kõrgeausust tülitan! Kuid ma seadsin teie jaoks korda rea ilusaid tube alumisel korral, — see vilets urgas ei sobi. .. "
„S i s s e ! ! !"
,,Ma tulin ütlema, et krediit meie pangas, mis vahepeal oli mingi arusaamatuse tõttu suletud, on teile jälle täies ulatuses avatud, ja me oleksime väga õnnelikud, kui võtaksite meilt... "
„S is s e ! ! ! !"
„Mu õilis poiss, ta kuulub sulle! Hetke pärast on ta siin! Võta ta — abiellu temaga, armasta teda, — saage õnnelikuks! Jumal õnnistagu teid! Hip, hip, hurr... "
„Sisse ! ! ! ! !"
,,Oo, George, mu oma lemmik, me oleme päästetud!" ,,Oo, Mary, mu oma lemmik, me oleme päästetud, aga ma vannun, et ma ei tea, milkombel või mispärast!"

V peatükk (Tegevuskoht: Kohvik Roomas)

Kohvikus istub rühm ameeriklasi, üks neist loeb ja tõlgib teistele nädalalehest ,,J1 Slangwhanger di Roma" järgmist:
,,HARULDANE AVASTUS! Umbes kuus kuud tagasi ostis ameeriklane John Smitthe, kes juba mitu aastat elab Roomas, tühise summa eest ühelt Borghese printsessi pankrotistunud sugulaselt tüki maad Campagnas, just Scipiote perekonna haua taga. Hiljem laskis mr. Smitthe selle maatüki üle kanda ühe vaese
124
ameerika kunstniku George Arnoldi nimele, seletades, et sellega ta püüab tasuda ja hüvitada kunagi tema poolt põhjustatud materiaalset kahju George Arnoldile. Edasi märkis ta, et lisaks sellele hüvitusele kavatseb ta signor A. krundi oma kulul korda seada. Neli nädalat tagasi, kui krundil maaparanduseks vajalikke kaevamisi tehti, avastas signor Smitthe ühe kõige tähelepanuväärsema antiikse kuju, millega Rooma väärtuslikud kunstikogud on kunagi rikastunud. See on oivaline naisekuju, ja kuigi sajandite muld ja kõnts on tgda tunduvalt määrinud, ei saa ta hurmav ilu kedagi külmaks jätta. Kujul puudub nina ja üks kõrv, hävinud on ka parema jala varbad ja ühe käe kaks sõrme, kuid üldiselt on üllas kuju suurepäraselt säilinud. Valitsus võttis kuju otsekohe oma valdusse ja nimetas komisjoni kunstikriitikuist, antikvaaridest ja tähtsamaist kirikupeadest, et see hindaks kuju väärtuse ja määraks kindlaks tasu omanikule, kelle maa seest kuju leiti. Kuni eile õhtuni peeti kogu seda asja täielikus saladuses. Vahepeal istus komisjon suletud uste taga ja pidas nõu. Eile õhtul otsustas komisjon üksmeelselt, et kuju on ,,Veenus", — ühe tundmatu, kuid üliandeka kunstniku töö kolmandast sajandist enne Kristust. Komisjon peab seda kõige täiuslikumaks kunstiteoseks, mida maailm tunneb.
Kesköö1 peeti viimane koosolek ja otsustati, et ,Veenuse" väärtus on tervelt kümme miljonit franki! Vastavalt Rooma seadusele ja Rooma tavale, mille järgi valitsus on kõigi Campagnas leitud kunstiteoste kaasomanik, tuleb riigil maksta mr. Arnoldile viis miljonit franki ja

kuulutada ilus kuju jäädavalt riigi omandiks. Täna hommikul viiakse „Veenus" Kapitoo-liumi, kuhu ta jääbki, ja kell kaksteist ootab komisjon signor Arnoldit, et talle üle anda Tema Pühaduse Paavsti order Riigikassale viie miljoni frangi väljamaksmiseks puhtas kullas."
Hääled kooris: Pime õnn! Selle jaoks ei leia lihtsalt sõnu!
Üksik hääl: Džentlmenid, ma teen ettepaneku viivitamatult moodustada ameerika aktsiaselts maade ostmiseks
125
ja kujude väljakaevamiseks siin Roomas, aktsiaselts, millel oleksid vastavad sidemed Wall Streetiga, et aktsiate kurss oleks kindlustatud. Kõik: Nõus.

VI peatükk (Tegevuskoht: Rooma Kapitoolium kümme aastat hiljem)

,,Mary, kallis, see siin on kõige tähelepanuväärsem kuju maailmas. See on kuulus ,,Kapitooliumi Veenus", millest sa oled nii palju kuulnud. Ta väikesed iluvead on restaureeritud (tähendab, kinni pätsitud) kõige tuntumate rooma skulptorite poolt, ja ainuüksi see fakt, et nemad olid selle nii õilsa olevuse alandlikeks paikajateks, teeb nende nimed kuulsaks, niikaua kui seesinane maailm kestab. Kui veider tundub see koht mulle! Kümne õnneliku aasta eest, päeval, mil ma siin viimati seisin, olin ma vaene mees — helde taevas, mul polnud sentigi. Ja siiski oli mul tähtis osa täita selles, et Rooma saaks kõige kuulsama antiikse kunstiteose omanikuks, mis maailmas leidub."
,,Jumaldatud, ülistatud „Kapitooliumi Veenus" — ja mõtelda, milline on ta väärtus! Kümme miljonit franki!"
,,Jah, nüüd küll!"
,,Ning — oo Georgike — kui jumalikult ilus ta on!"
,,Jah, seda küll — kuid kaugeltki enam mitte nii kaunis, kui ta oli enne seda päeva, mil õilis John Smith tal jala murdis ja nina lõhki lõi. Leidlik Smith! Andekas Smith! Suursugune Smith! Kogu meie õndsuse autor! Kuule! Kas sa ka tead, mis see aevastus tähendab? Mary, meie põngerjal hakkab läkaköha. Kas sa eluilmas ei õpi laste eest hoolitsema?"

L õp p

,,Kapitooliumi Veenus" on ikka veel Rooma Kapitooliu-mis ja see on ikka veel kõige võluvam ja kõige kuulsam antiikkunsti teos, millele maailm võib uhke olla. Kuid kui teile kunagi peaks langema õnn osaks seista tema ees ja tunda temast rõõmu, siis ärgu see tõepärane, kuid salajane
126
looke tema päritolust teie vaimustust varjutagu. Ja kui te loete kivihiiglasest, mis kaevati välja Sürakuuse ligidal New Yorgi osariigis, või kuskil mujal, siis ärge oma arvamust kellelegi avaldage, — ja kui see mees Barnum, kes ta sinna mattis, teda teile tohutu summa eest müüa pakub, ärge te seda siis ostke. Saatke see mees paavsti juurde!

XVI. KAS TA ON ELUS VÕI SURNUD?

Ma veetsin 1892. a. märtsikuu Mentonis, Riviera rannikul. Selles tagasihoidlikus paigas on sul eraviisiliselt kõik need hüved, mis sul oleksid mõni miil eemal —· Monte Carlos või Nizzas — ametlikult. Tähendab, seal on seesama külluslik päikesepaiste, palsam-mahe õhk ja sätendav-sinine meri, ilma et seda rikuksid tühi lobisemine, sagin, suled ja eputamine. Menton on vaikne, lihtne, rahulik ja tagasihoidlik paigake — rikkad ja toredustarmas-tajad ei tule sinna. Tähendab, tavaliselt rikkad ei tule, kuid vahel juhtub seda siiski, ja just tookord sain ma

seal ühega neist tuttavaks. Et ta nime mitte avaldada, nimetan teda Smithiks. Ühel päeval, kui me „Hôtel des Anglais's" parajasti teist hommikueinet sõime, müksas ta mind:
„Vaadake kiiresti seda meest, kes praegu uksest välja läheb. Silmitsege teda õige tähelepanelikult."
„Milleks?"
„Kas te teate, kes ta on?"
„Jah. Ta on olnud siin juba tükk aega enne teid. Räägitakse, et ta on keegi vana, tagasitõmbunud ja väga rikas siidivabrikant Lyonist, ja ma arvan, et ta on ihuüksi siin maailmas, sest ta on alati nukker ja unistav ega räägi mitte kellegagi. Ta nimi on Théophile Magnan."
Ma arvasin, et Smith püüab nüüd seletada seda suurt huvi, mida ta oli ilmutanud monsieur Magnani vastu. Tema aga vajus sügavalt mõttesse ja oli nähtavasti minule ja muule maailmale mõneks minutiks kadunud. Aeg-ajalt tõmbas ta käega läbi oma valgete siidpehmete juuste,

nagu aitaks see tal mõtelda, ja nii laskis ta oma hommikueinel jahtuda. Viimaks ütles ta:
,,Ei, see on mul meelest läinud. Ma ei suuda seda enam meelde tuletada!"
,,Mida?"
„Üht Hans Anderseni ilusat väikest jutukest. See on ml meelest läinud, üks osa sellest oli nii: ühel lapsel on puuris linnuke, keda ta väga armastab, kuid jätab ta mõtlematult hooletusse. Linnuke laulab oma laulu, ilma et seda kuuldaks ja tähele pandaks. Kuid vähehaaval hakkavad nälg ja janu linnukest piinama, ta laul muutub kaeblikuks ja nõrgaks ja lõpuks vaikib — linnuke sureb. Laps tuleb, kahetseb kogu südamest ja on troostitu. Nuttes ja hädaldades kutsub ta oma mängukaaslased, ja nad matavad linnukese suure toredusega ja sügava kurbusega maha, ilma et nad vaesekesed ise teaksid, et peale nende on teisigi, kes lasevad poeetidel surnuks nälgida ja siis kulutavad nende matuste ja mälestussammaste peale nii suuri summasid, millega nad oleksid vabalt võinud poeedil elu sees hoida ja selle pealegi võrdlemisi muretuks ja mugavaks teha. Ja ... "
Kuid siin katkestati meid. Sama päeva õhtul umbes ell kümme juhtusin jälle Smithiga kokku ja ta palus mind üles oma tuppa, et koos suitsu teha ja palavat šoti viskit juua. See oli hubane ruum mugavate toolide, rõõmsate lampide ja kaminas põlevate kuivade oliivipuu-halgudega. Olemise tegi täiuslikuks väljast kostev kauge murdlainete kohin. . Kui meil oli juba teine klaas viskit joodud ja palju laiska ja muhedat juttu aetud, ütles Smith:
„Nüüd, kus viin on meie keelepaelad kenasti lahti päästnud, tahan ma teile ühe kummalise loo jutustada, ja eie olete vist küll nõus seda kuulama. Paljude aastate estel on see olnud saladus — saladus minu ja kolme eise mehe vahel, aga nüüd ma tahan selle pitseri lahti murda. Kas teil on mugav?" ,,Väga. Rääkige edasi." Ja ta jutustas mulle järgmise loo:
„Paljude aastate eest olin ma noor kunstnik, koguni väga noor kunstnik, ja rändasin ringi Prantsuse külades, siin ja seal visandeid tehes. Peagi lõid minuga kampa paar armast noort prantslast, kes tegelesid sama asjaga,

millega minagi. Me olime niisama õnnelikud, nagu me olime vaesed, või niisama vaesed, nagu me olime õnnelikud —· sõnastage seda nii, nagu te paremaks peate. Claude Frère ja Charles Boulanger — nii olid nende poiste nimed. Armsad, armsad sõbrad, ja kõige päikesepaistelisemad hinged, kes kunagi on naernud vaesuse üle ja end iga ilmaga toredasti lõbustanud.

Lõpuks me jäime madalikule kinni ühes Bretagne'i külas, ja veel üks kunstnik, kes oli niisama vaene kui meiegi, võttis meid enda juurde ja sõna otseses mõttes päästis meid näljasurmast, — see oli François Millet. .."
,,Kuidas! Kuulus François Millet?"
,,Kuulus? Tookord ta ei olnud sugugi kuulsam kui meie. Tal ei olnud mingit kuulsust isegi oma külas, ja ta oli nii vaene, et tal ei olnud peale kaalikate midagi muud, millega meid toita, ja isegi kaalikaid ei jätkunud alati. Me neli saime suurteks sõpradeks, üksteist narruseni jumaldavaiks, lahutamatuiks sõpradeks. Me maalisime nii palju, kui suutsime, ladudes pilte virna, ladudes neid virna, aga väga harva neist lahti saades. Me veetsime koos toredaid päevi, aga — oh sa taevane aeg! missuguses kitsikuses me vahetevahel olime!
See kestis veidi üle kahe aasta. Lõpuks ütles ühel heal
päeval Claude:
,.Poisid, nüüd on lõpp. Kas te mõistate — me oleme omadega täiesti läbi. Kõik ütlesid ära, keegi ei anna enam — nad on meie vastu päris vandenõu moodustanud. Ma käisin kogu küla läbi ja asi on tõesti nii hull, nagu ma teile räägin. Nad keelduvad meile ainsatki santiimi andmast, enne kui kõik vanad võlad on tasutud."
See lõi meid päriselt verest välja. Kõigi näod olid . jahmatusest valged. Alles nüüd saime aru, et me olime meeleheitlikus seisukorras. Järgnes pikk vaikus. Lõpuks ütles Millet ohates:
„Mul ei tule ühtki ideed — mitte mingisugust. Mõtelge midagi välja, poisid."
Keegi ei vastanud, kui mitte sünget vaikust vastuseks lugeda. Charles tõusis püsti, kõndis toas närviliselt edasi-tagasi ja ütles:
,.Häbiasi! Vaadake neid maale — virnad ja virnad niisama häid maale, nagu oleks neid ükskõik missugune

eurooplane maalinud — olgu siis kes tahes. Jah, ja paljud ringikolavad välismaalased on öelnud sedasama — või vähemalt peaaegu sedasama."
„Aga siiski nad ei ostnud," ütles Millet.
,,Ei muuda asja, nad ütlesid seda; ja see on ka tõesti tõsi. Heida pilk oma „Angelusele"! Kas keegi ütleks mulle... "
„Päh, Charles — minu „Angelus"! Mulle pakuti viis franki ta eest."
„Millal?"
„Kes pakkus?"
,,Kus ta on?"
,,Miks sa vastu ei võtnud?"
„Ärge siis kõik korraga rääkige. Ma arvasin, et ta maksab mulle rohkem, ma uskusin seda kindlasti — ta oli seda nägu — ja nii ma küsisin kaheksa."
,,Jah — ja siis?"
,,Ta lubas uuesti tulla."
„Taevas ja põrgu! Tead, Frangois ..."
,,Oh, tean.. . tean! See oli viga, ma olin tola. Poisid, ma mõtlesin kõige paremat, seda te ju usute, ja ma... "
,,Muidugi, seda me teame, ja ole sa kiidetud. Aga teinekord ära ole enam nii loll."
,,Mina? Kui praegu siia keegi sisse astuks ja selle eest kapsapea pakuks — küll te siis näeksite!"
,,Kapsapea! Oh, ära parem räägi — see paneb mu suu vett jooksma. Räägi asjust, mis ei nõua nii suurt kangelaslikkust."
,,Poisid," ütles Charles, ,,kas neil piltidel on midagi viga? Vastake mulle." „Ei."
,,Kas nad ei ole head ja meisterlikud pildid? Vastake mulle."
„On küll!"

„Nii head ja meisterlikud, et kui nende all oleks üks vmlus nimi, siis võiks neid müüa suurepärase hinnaga.
Eks ole?"
„Muidugi. Selles pole mingit kahtlust."
„Kuid"— ma ei tee nalja — kas see on tõesti nii?"
„Loomulikult — ka meie ei tee nalja. Aga mis siis? Mis sellest? Mis sellel on tegemist meiega?"
131

„Teate mis, kamraadid — me paneme oma piltidele ühe kuulsa nime alla!"
Elav vestlus katkes. Kõigi näod pöördusid küsivalt Charles'i poole. Mis mõistatus see oli? Kust on võimalik laenata kuulsat nime? Ja kes peab selle laenama?
Charles istus ja ütles:
„Teate, mul on teile üks täiesti tõsine ettepanek. Ma arvan, et see on meil ainus tee pääseda vaestemajast. Ja ma usun, et see on täiesti kindel tee. See mu arvamus põhjeneb arvukail, kindlail ja ammutõestatud faktidel inimkonna ajaloost. Ma loodan, et mu plaan teeb meid kõiki rikkaks."
„Rikkaks! Sa oled põrunud!"
„Ei, ei ole!"
„Jah, oled küll — sa oled põrunud. Mida sa nimetad rikkuseks?"
„Sada tuhat franki nina peale."
„Ta o n põrunud. Ma teadsin seda kohe."
„Jah, on küll. Charles, see viletsus on olnud sinu jaoks liig, ja ... "
„.Charles, sa pead kohe pulbri võtma ja voodisse heitma."
„Siduge ta enne kinni — siduge ta pea kinni, ja siis ... "
„Ei, siduge ta kodarad kinni — ta ajud on niikuinii juba vakka ... seda on juba ammu märgata olnud."
„Jätke juba!" ütles Millet teeseldud rangusega, „las poiss ütleb, mis tal öelda on. Nii siis, Charles — tule välja oma plaaniga. Kuidas see kõlab?"
„Hea küll. Sissejuhatuseks ma palun teid arvesse võtta järgmist fakti inimkonna ajaloost: väga paljude suurte kunstnike väärtust on hinnatud alles siis, kui nad ise on surnud juba nälga. Seda on juhtunud nii sageli, et seda võib pidada reeglipäraseks. Reegel on järgmine: iga tundmatu andeka ja suure kunstniku väärtust tunnustatakse ja ta pildid lähevad hinda alles pärast tema surma. Minu ettepanek on, et me heidaksime liisku — üks meist peab surema."
See oli öeldud nii rahulikult ja ootamatult, et me peaaegu ei märganudki püsti karata. Siis järgnesid jälle nõuanded kooris — arstlikud nõuanded Charlesi ajude päästmiseks.
132
Tema aga ootas rahulikult, kuni meie lõbusus oli vaibunud, ja jätkas siis oma plaani esitamist:
„Jah, üks meist peab surema, et päästa teisi... ja iseennast. Me heidame liisku. See, kellele liisk langeb, saab kuulsaks, rikkaks aga saame kõik. Pidage nüüd — olge vakka, ärge segage mind —, uskuge, et ma tean, mida ma räägin. Mu idee on niisugune. Järgmise kolme kuu jooksul maalib see, kes peab surema, kõigest väest ja suurendab oma pilditagavara nii palju, kui ta vähegi suudab — mitte lõpetatud maale, ei!, vaid visandeid, etüüde, etüüdide osi, visandite fragmente, tosin pintslitõmmet igal lõuemiil — mis ei tarvitse suurt midagi tähendada, kuid need kõik olgu varustatud tema nimega. Ta teeb neid viiskümmend tükki päevas, ja igal neist peab olema mingi iseärasus, mingi maneer, mis on just temale iseloomustav. Just need on asjad, nagu te isegi teate, mis raha maksavad ja mida ostetakse muinasjutuliste summade eest maailma muuseumidele pärast seda, kui suur kunstnik on surnud. Meil peab neid terve tonn varuks olema — terve tonn! Meie teised peame aga agarasti juttu levitama, et ta on suremas, ja Pariisi iga kunstikaupmehe kuumaks kütma — neid

saabuva sündmuse jaoks ette valmistama. Kui siis kõik on valmis ja õige silmapilk saabunud, siis kuulutame ta surnuks ja korraldame uhke matuse. Saate aru?"
„E-ei. Mitte just päris ..."
,,Ei saa? Kas te siis aru ei saa? Ega see mees siis päriselt ei sure — ta muudab oma nime ja kaob. Me matame tema asemel nuku, ja leiname teda, ning kogu maailm leinab meiega kaasa. Ja mina ... "
Kuid tal ei lastud lõpetada. Puhkes mürisev heaks-kiidu-hurraa. Kõik hüppasid püsti, kepslesid toas ringi ja langesid tänu- ja rõõmujoovastuses üksteisele kaela. Tundide kaupa me arutasime seda suurt plaani, ilma et keegi oleks üldse nälga tundnud. Lõpuks, kui kõik üksikasjad oAid hästi läbi töötatud, heitsime liisku ja see langes Millefle — ta oli surijaks valitud, nagu me seda ise nimetasime. Siis me kraapisime kokku kõik need asjad, millest inimene muidu ei lahku, kui ta loodab neid kaalule pannes tulevikus rikkaks saada — mälestusesemed ja muud taolised asjad. Neid panti pannes saime nii palju
133
raha, et sellest jätkus vähenõudlikuks jumalagajätu õhtu- ja hommikueineks, mõned frangid jäid meile veel reisi jaoks ja Millet sai kaalikatagavara, millega ta võis endal mõned päevad elu sees hoida.
Järgmisel hommikul vara, kohe pärast einet asusime meie kolm teele —· muidugi jala. Igaühel meist oli umbes tosin Millet' väiksemat maali, mida me lootsime maha müüa. Charles põrutas kohe Pariisi poole, kus ta kavatses hakata Milletle surma puhuks kuulsust rajama. Meie Claude'iga pidime teineteisest lahkuma, et hakata kumbki omaette mööda Prantsusmaad ringi rändama.
Ma arvan, et te imestate, kui te kuulete, kui hõlpsasti ja mugavalt see meil läks. Ma kõndisin kaks päeva, enne kui ma äri tegema hakkasin. Siis hakkasin ma ühe suure linna serval üht villat skitseerima, — kuna ma nägin, et omanik ülal verandal seisab. Ta tuli alla, et mu tööle pilku heita, nagu ma seda olin lootnud. Ma töötasin õige kiiresti, lootes, et tal asja vastu huvi tekib. Ta poetas aegajalt mõne kiitva märkuse, kuid varsti hakkas ta mu tööst juba vaimustusega rääkima ja ütles, et ma olevat suur meister!
Ma panin pintsli käest, haarasin oma reisikoti, võtsin sealt ühe Millet' ja osutasin nimele all nurgas. Ma ütlesin uhkelt:
,.Loodan, et te selle ära tunnete. Tema oli mu õpetaja. Ja sellepärast ma arvan, et ma peaksin seda tööd tundma!"
Mees näis olevat kimbatuses — ta vaikis süüdlaselt.
Ma ütlesin kurvalt:
,,Ega te ei taha ometigi öelda, et te ei tunne Frangois Millet' nime!"
Loomulik, et ta ei võinudki seda teada. Kuid sellegipoolest oli ta kõige meeldivam mees, keda ma olen kunagi näinud, sest et ta nii kergesti sellest piinlikust olukorrast pääses. Ta ütles:
,,Ei, seda küll mitte. Jah, nüüd ma näen tõesti, et see on Millet. Ma ei tea isegi, mis mul mõttes oli. Nüüd ma tunnen ta muidugi ära."
Siis tahtis ta seda ära osta, aga ma ütlesin, et kuigi ma olen vaene, siis nii vaene ma ka ei ole. Lõpuks siiski müüsin talle pildi kaheksasaja frangi eest."
134
,,Kaheksasada franki!"
,,Jah. Millet ise oleks selle pekiviilu eest ära andnud. Jah, ma sain selle väikese asja eest kaheksasada franki. Sooviksin, et ma saaksin selle praegu kaheksakümne tuhande eest tagasi osta. Aga see aeg on nüüd möödas. Ma tegin tolle mehe majast väga kena pildi ja tahtsin talle seda pakkuda kümne frangi eest, aga nii suure kunstniku õpilasele ei oleks see sobinud, ja nii müüsin ma talle pildi saja frangi eest. Kaheksasada franki saatsin Millet'le ära samast linnast, ja järgmisel päeval läksin edasi.

Aga mitte enam jala — ei. Ma sõitsin. Ja sellest päevast peale olen ma ainult sõitnud. Ma müüsin iga päev ühe pildi ega püüdnud kunagi rohkem müüa. Ma ütlesin alati oma ostjale: „Olen loll, et ma üldse selle Frangois Millet' pildi ära müün, sest ta ei ela enam kolme kuudki, ja kui ta sureb, siis ei saa te osta ta pilte isegi kulla eest mitte."
Ma püüdsin seda juttu levitada nii laialt, kui suutsin, ja maailma Millet' surmaks ette valmistada.
Ma pean enese kiituseks ütlema, et see oli minu idee püüda pildid ise maha müüa. Ma soovitasin seda tol viimasel õhtul, kui me oma sõjakäigu-plaani välja töötasime, ja meie kõik kolm otsustasime enne ise proovida, kui me nad kellelegi teisele müüa anname. Meie kõik tulime sellega toime. Mina kõndisin ainult kaks päeva, Claude kõndis samuti kaks, — me mõlemad kartsime Millet'd liiga tema. kodu lähedal kuulsaks kuulutada, kuid Charles — see teravmeelne, südametunnistuseta suli kõndis ainult pool päeva, pärast seda reisis aga nagu vürst.
Vahetevahel astusime mõne provintsiajalehe toimetaja poole sisse ja panime väikese sõnumi lehte — sõnumi mitte selle kohta, et on avastatud uus talent, vaid sellise, mis eeldas, et igaüks tunneb Frangois Millet'd. Mitte niisuguse sõnumi, mis oleks teda kuidagi kiitnud, vaid lihtsalt teate ,,meistri" tervisliku seisukorra kohta. Mõnikord oli s«e lootustandev, mõnikord nukker, kuid alati oli sel kõrvalmaik, et on karta kõige halvemat. Me jälgisime alati neid sõnumeid ja saatsime vastavad ajalehed kõigile, kes olid meie käest pildi ostnud.
Charles oli varsti Pariisis ja ajas seal asju suure osavusega. Ta lõi suhteid välismaa kirjasaatjatega ja saavu-

tas, et teated Millet' seisukorrast läksid Inglismaale, kogu Euroopasse, Ameerikasse ja igale poole.
Kuue nädala pärast me kohtasime kolmekesi Pariisis ja tegime peatuse. Seekord me enam Millet'le nõudmist uute piltide peale ei saatnud. Nõudmine oli nii suur, asi oli nii küps, et oleks olnud viga oodata veel silmapilkugi — löök tuli anda nüüd otsekohe. Nii me kirjutasime Millet'le, et ta voodisse heidaks ja kaunis kähku surema hakkaks, sest meil oli soov, et ta sureks ära kümne päeva jooksul, kui ta vähegi jõuab.
Siis me arvasime oma tulud kokku ja leidsime, et me olime ära müünud kaheksakümmend viis väikest maali ja etüüdi ja et meil oli koos kuuskümmend üheksa tuhat franki. Charles oli müünud viimase pildi ja see oli olnud kõige hiilgavam tehing. Ta müüs ,,Angeluse" kahe tuhande kahesaja frangi eest. Kuidas me teda selle eest ülistasime! — muidugi mitte aimates, et kunagi tuleb päev, kus Prantsusmaa heitleb, et seda endale saada, kuid keegi välismaalane napsab ta endale viiesaja viiekümne tuhande frangi eest sularahas.
Tol õhtul oli meil lõpetuseks eine šampanjaga, ja järgmisel päeval pakkisime Claude ja mina asjad kokku ja sõitsime Millet' juurde, et teda ta viimastel päevadel põetada, uudishimulikke majast eemal hoida ja iga päev Charlesile Pariisi bülletääne saata avaldamiseks kõigi mandrite ajalehtedes, ootava maailma informeerimiseks. Viimaks oli kurb lõpp käes, ja Charles jõudis just õigel ajal kohale, et aidata matuseid korraldada.
Te vist mäletate seda suurt matust, kuidas sellest räägiti üle kogu maakera, ja kuidas kahe maailma kuulsused sõitsid sellest osa võtma ja oma kurbust näitama. Meie neljakesi — ikka veel lahutamatud — kandsime kirstu ega lubanud kellelgi end aidata. Ja see oli ka täiesti vajalik, sest kirstus oli ainult vahanukk, ja teistele oleks see liiga kerge tundunud. Jah, meie — needsamad neli sõpra, kes me olime nii sõbralikult koos puudust kannatanud neil rasketel aegadel, mis olid nüüd alatiseks läinud, kandsime kirs ... "
,.Kuidas siis neli?"
„Muidugi neli — sest ka Millet ise aitas oma kirstu

kanda. Ta oli end muidugi ära moonutanud ja esines mingi sugulasena — mingi kauge sugulasena." ,,Uskumatu!"
,,Kuid ometi tõsi. Kas te mäletate, kuidas maalide hind järsku tõusis. Ja raha — me ei teadnud, mis sellega peale hakata. Pariisis on veel praegugi üks mees, kellel on seitsekümmend Millet' maali. Ta maksis meile kaks miljonit franki nende eest. Ja need terved pinud skitse ja etüüde, mida Millet valmis vorpis nende kuue nädala jooksul, mis me teel olime — jah, te teeksite suured silmad, kui kuuleksite, missuguse hinnaga me neid praegu müüme — tähendab, kui me üldse nõustume ühtki neist müüma!"
,,See on uskumatu lugu, täiesti uskumatu!"
,,Jah, seda võib küll öelda."
,,Ja mis sai Millet'st?"
,,Kas te saladust pidada suudate?"
,,Suudan."
,,Kas te mäletate toda meest, kellele ma täna hommikul söögisaalis teie tähelepanu juhtisin? See oli Francois Millet."
,,See suur ... "
,,Pagana pihta, jah! Kord ometi ei õnnestunud neil üht geeniust surnuks näljutada ja temale kuuluvat raha võõrastesse taskutesse toimetada. See laululind ei pruukinud nälgides ja mahajäetuna oma vaest südant lauludesse valada ja ainsa tasuna uhke matuse külma toredust vastu võtta. Selle eest hoolitsesime meie."

XVII. ESKIMO TÜTARLAPSE ROMANSS

,,Jah, ma jutustan sulle kõik oma elust, mis sind huvitab, mr. Twain," ütles ta maheda häälega, ja ta ausad silmad puhkasid rahulikult mu näol, ,,sest see on väga kena sinust, et sa mind sallid ja et sa mind tahad tundma õppida."
Ta oli kogu aeg hajameelselt väikese luunoaga oma näolt vaalarasva kaapinud ja seda oma karusnahkse varruka külge pühkinud, kuna ta ise vaatles, kuidas virmaliste lõõmavad valgusjoad taevas välkusid ja nukra lumelagen-diku ning teravad jäämäed oma rikaste värvidega üle kallasid, — vaatepilt, mis oma suursugususe ja iluga su peaaegu keeletuks teeb. Kuid nüüd jättis ta oma unistused ja kogus end, et mulle seda väikest tagasihoidlikku lugu jutustada, mida ma talt olin palunud.
Ta seadis end mugavalt istuma jääkamakal, mida me sohvana kasutasime, mina aga valmistusin kuulama.
Ta oli ilus tütarlaps. Ma räägin muidugi eskimo vaatekohalt. Mõned oleksid teda ehk liiga priskeks pidanud. Ta oli kahekümne aastane ja teda peeti kahtlemata kõige võluvamaks neiuks oma suguharus. Isegi nüüd, siin väljas lageda taeva all, kuigi ta kandis rasket ja kohmakat kasukat, karusnahast pükse ja saapaid ning tohutut mütsi, paistis ta näo ilu silma. Kõigist külalistest, kes tulid ja läksid, ei olnud ma ta isa külalislahke laua ääres näinud ühtki temaväärilist neiut. Kuid ta ei olnud sugugi rikutud. Ta oli armas, loomulik ja siiras, ja kui ta ehk teadiski, et ta on kaunitar, siis ei lasknud ta seda välja paista.
Ta oli olnud juba nädal aega mu igapäevaseks kaaslaseks,

ja mida paremini ma teda tundma õppisin, seda rohkem hakkas ta mulle meeldima. Teda oli kasvatatud "mait ja hoolikalt, polaarmaade kohta haruldaselt kultuurses õhkkonnas, sest ta isa oli oma suguharus kõige tähtsam mees, keda peeti üheks eskimo tsivilisatsiooni tipuks. Me tegime Lascaga — nii oli ta nimi —koera-kelkudel pikki retki kaugetele jääpankadele, ja mul oli alati meeldiv tema seltsis olla ning ta juttu kuulata. Ma käisin temaga kalal, kuid mitte tema ohtlikus paadis: kõn-'isin vaid jääd mööda kaasa ja jälgisin, kuidas ta oma täpse odaga saaki surmavalt tabas. Me käisime koos hülgeAahil. Mitmel korral olin ma juures, kui tema ja

ta perekond kaldale veetud vaalast rasva rookisid. ükskord saatsin ma teda, kui ta karujahile läks, kuid pöördusin enne lõppu tagasi, sest ma kardan karusid. Nüüd aga alustas ta oma jutustust:
„Ka meie suguharul oli kombeks üle külmunud merede ühest paigast teise rännata, nagu seda teevad teisedki suguharud, kuid kahe aasta eest sai mu isal sellest villand ja ta ehitas selle suure jääpankadest maja — vaata seda ometi! See on seitse jalga kõrge ja kõigist teistest majadest kolm või neli korda pikem. Ta oli väga uhke oma maja üle, ja seda täie õigusega. Sest kui sa oled maja lähemalt vaadelnud, siis oled sa pidanud märkama, et see on palju ilusam ja täiuslikum kui tavalised majad. Kui sa aga ei ole, siis tee seda tingimata, sest sa leiad sealt nii luksuslikku varustust ja sisseseadet, mis ei ole sugugi tavaline. Näiteks maja selles otsas, mida sina ,,salongiks" nimetad, on see kõrgem osa külaliste ja perekonnaliikmete paigutamiseks einete ajal palju suurem kui igas teises majas, mida sa näinud oled, eks ole?"
„Jah, sul on täiesti õigus, Lasca, see on tõesti kõige suurem —- meil ei ole isegi ühendriikide kõige peenemates majades midagi sellega võrreldavat." See minu väide pani ta silmad uhkusest ja rõõmust särama. Ma märkasin se,da ja võtsin arvesse.
,,Ma arvasin kohe, et see sind imestama paneb," ütles ta. ,,Ja pealegi on see palju sügavamalt kui tavaliselt vooderdatud" nahkadega — hülge-, meresaarma-, hõberebase-, karu-, nirgi- ja sooblinahkadega — neid kõiki on seal üliküllus es. Sama lugu on jääpankadest magamisnaridega
139
seinte ääres, mille konta sina ütled „voodid". Kas söömis-lavad ja narid sinu kodus on paremini varustatud?"
,,Ei, seda küll mitte, Lasca — kaugeltki mitte." Ka see rõõmustas teda. Tema mõtles ainult nende nahkade arvule, mida ta toredust hindav isa majas pidas, mitte aga nende väärtusele. Kui ma oleksin talle öelnud, et need kallid nahad on terve varandus — vähemalt minu kodumaal, siis ei oleks ta sellest aru saanud. Sest nahad ei määra nende juures inimese rikkust. Ma oleksin võinud talle öelda, et riided, mis tal praegu seljas olid, või kõige lihtsamagi inimese igapäevased riided, olid väärt tuhat kakssada kuni tuhat viissada dollarit, ja et kodumaal polnud mul ühtki tuttavat, kes kannaks kalapüügil nii kalleid tualette. Aga ta ei oleks sellest aru saanud, ja nii ma ei öelnud midagi. Ta jätkas:
„Ja siis veel veetünnid. Meil on neid elutoas kaks ja mujal majas veel kaks. Seda juhtub väga harva, et kellelgi on elutoas kaks veetünni. Kas sinu kodus on neid elutoas kaks?"
Kui ma meelde tuletasin, missugused need veetünnid olid, jäi mul suu imestusest ammuli, aga ma kogusin end ja ütlesin vaimustusega:
,,Tead, Lasca, see on päris häbiasi, et ma oma kodumaad nii paljastan, kuid sina ei tohi seda teistele edasi kõnelda, sest ma räägin sulle seda täie usaldusega. Selle kohta ma annan oma ausõna, et isegi kõige rikkamal mehel New Yorgis pole elutoas kaht veetünni."
Ta plaksutas süütus vaimustuses oma karvakinnastes käsi ja hüüdis:
,,Oo, aga see ei või ometi tõsi olla, see ei või küll tõsi olla!"
,,See on tõesti tõsi, armas laps. Seal on näiteks Van-derbilt. Vanderbilt on peaaegu kõige rikkam mees maailmas. Kui ma oleksin praegu surivoodil, ka siis võiksin tunnistada, et isegi temal ei ole elutoas kaht veetünni. Tead, tal pole mitte ühtegi. Tabagu surm mind jala pealt, kui see pole tõsi."
Ta ilusad silmad olid imestusest pärani, ja ta ütles aeglaselt, teatud aukartusega hääles:
„Kui imelik, kui veider... seda on päris raske uskuda. Kas ta on ihnus?"
140
,,Ei — seda ei või öelda. Asi ei seisa rahas, vaid — ee — noh, tead küll, see võiks näida uhkustamisena. Jah, see ongi asja põhjus. Ta on omamoodi tagasihoidlik inimene ja hoidub toretsemisest."

,,Muidugi, tagasihoidlikkus on kena asi," ütles Lasca, ,,kui sellega liiale ei minda. Aga mis nägu on siis neil ruumidel?"
„Eks ta ole paratamatult kaunis lage ja poolik, kuid . .."
,,Seda ma arvasingi! Ma ei ole kunagi varem midagi niisugust kuulnud. Aga kas see on muidu kena maja?"
,,Jah, võrdlemisi kena. Ta on väga hästi kavandatud."
Tütarlaps istus tükk aega vaikselt ja näris unistavalt küünlajuppi. Ta püüdis nähtavasti asja üle selgusele jõuda. Lõpuks viskas ta pea kerge liigutusega kuklasse ja avaldas otsustavalt oma arvamuse:
,,Olgu pealegi, aga minu meelest pole teatud liik tagasihoidlikkust midagi muud kui edvistamine, kui asja üdini tungida. Ja kui kellelgi on võimalik pidada elutoas kaht veetünni, aga ta seda ei tee, siis võib see ju tulla tagasihoidlikkusest, kuid on sada korda usutavam, et ta püüab sellega lihtsalt inimesi rabada. Minu arvates see teie mr. Vanderbilt teab, mis ta teeb."
Ma püüdsin seda otsust pehmendada, leides, et vee-tünnid pole just kõige õiglasem mõõdupuu inimeste üle otsustamiseks, kuigi siinsetes oludes oli see sobiv küllaltki. Kuid tütarlaps jäi kindlaks ja teda oli võimatu veenda. Vähe aja pärast ütles ta:
„Kas teil seal on rikastel inimestel niisama head magamisnarid kui meie omad, ja kas nad on tehtud sama toredatest ja laiadest jääpankadest?"
,,Jah, nad on võrdlemisi head — küllaltki head, kuid mitte jääst."
,,Väga huvitav! Miks nad ei ole siis jääst?"
Ma seletasin talle, missuguste raskustega see on seotud ja kui kallis on jää maal, kus sa pead oma jäätoojat väga silmas pidama, kui sa ei taha, et su jääarve kaalub rohkem kui see jää, mis sa ära tarvitad. Selle peale hüüatas ta:
„Taevane aeg, kas te siis jääd ostate?"
,.Tingimata, armas laps."
Ta naeris tükk aega südamest, siis ütles:
,,Oi, ma ei ole kunagi veel midagi nii rumalat

kuulnud! Heldeke, seda on ju nii palju — ja see ei maksa midagi. Meil on praegugi teda sada miili silme ees. Mina ei annaks kõige selle eest kalapõitki."
„Noh, see on sellepärast, et te ei oska seda hinnata, te väiksed provintslasekesed. Kui teil oleks südasuvel New Yorgis nii palju jääd käes, siis te võiksite selle eest ära osta kõik vaalad kogu turul."
Ta vaatas mulle kahtlevalt otsa ja küsis:
„Kas sa kõneled tõtt?"
„Täielikult. Ma võin kas või vanduda."
Ta muutus mõtlikuks ja ütles siis kerge ohkega:
,,Ma tahaksin, et mina võiksin seal elada."
Olin püüdnud talle anda väärtuse-mõõdupuud, millest ta oleks aru saanud, kuid see ei täitnud oma otstarvet. Talle jäi mulje, et New Yorgis on valaskalad odavad, et neid on seal külluses, ja see pani ta suu vett jooksma. Et parandada viga, mille ma olin teinud, ütlesin talle:
,,Aga kui sa seal elaksid, siis sa ei hoolikski vaalalihast. Seal ei hooli sellest keegi."
,,Kuidas!"
,,Päris tõesti ei hooli."
,,Mispärast nad siis ei hooli?"
,,Ma ei tea seda isegi. Vist eelarvamus. Jah, seda ta on — just eelarvamus. Ma oletan, et keegi, kellel polnud midagi targemat teha, mõtles kunagi selle eelarvamuse välja, ja kui sa oled kord juba säärase kapriisi küüsi sattunud, siis, tead isegi, on sellest raske lahti saada."
,,See on õigus — täiesti õigus," vastas tütarlaps mõtlikult. ,,Nagu näiteks meie eelarvamus seebi suhtes. Meie suguharudes valitses alguses eelarvamus seebi suhtes, tead

ju küll."
Vaatasin talle otsa, et näha, kas ta seda tõsiselt mõtleb. Ma kõhklesin, siis ütlesin ettevaatlikult:
,,Anna andeks, ma ei saanud aru, sa ütlesid, et neil o 1 i eelarvamus seebi suhtes? Oli?" Ma ütlesin seda kahtlusega.
„Jah, aga see oli ainult alguses. Keegi ei tahtnud seda süüa."
,,Ahah, saan aru. Ma ei taibanud kohe."
Ta jätkas:
„See oli just eelarvamus. Esimest korda, kui võõrad

meile seepi tõid, ei meeldinud see kellelegi. Aga niipea kui see moodi läks, hakkas igaüks seda tahtma, ja nüüd söövad seepi kõik, kes seda endale lubada võivad. Kas sulle meeldib seep?"
„Jah, väga! Ma sureksin, kui peaksin ilma seebita olema, eriti siin! Aga sulle?"
„Ma otse jumaldan seda! Kas sa küünlaid armastad?"
„Ma pean neid hädavajalikuks. Meeldivad nad sulle?"
Ta silmad lõid särama ja ta hüüdiS:
„Oo, parem ära räägi! Küünlad! — ja seep!”
„Jft kalasisikond! . .."
,,Ja traan! ... "
,,Ja kalamaksaõli! ... "
,,Ja vaalarasv! ... "
„Ja pahaks läinud liha! Ja hapukapsas! ja meevaha! ja tõrv! ning tärpentin! ja siirup! ja... "
„Oh, jäta! Ma ei või — ma suren vaimustusest! ..." „Ning siis see kõik rasvaämbris lauale tuua ja kutsuda naabrid ja hakata sööma!"
Kuid nägemus nii täiuslikust pidusöögist oli tema jaoks liig ja ta vaeseke minestas ära. Ma hõõrusin ta nägu lumega ja ta tuli peagi meelemärkusele. Varsti rahunes ta ja jätkas oma jutustust:
„Nii me hakkasime elama siin ilusas majas. Aga ma ei olnudki õnnelik. Põhjus oli see, et ma olen sündinud armastuse jaoks. Ilma selleta ei saa mulle olla tõelist õnne. Ma tahtsin, et mind armastataks minu enese pärast. Ma vajasin kedagi, keda jumaldada ja kes ka mind jumaldaks. Ainult selline vastastikune jumaldamine oleks rahuldanud mu .kirglikku loomust. Mul oli kosilasi palju — liigagi palju, aga neil kõigil oli üks saatuslik viga, ja varem või hiljem avastasin ma selle. Ükski neist ei suutnud lõpuni varjata, et nad ei tahtnud mitte mind, vaid mu varandust."
„Su varandust?"
,,Jah, sest mu isa on kõige rikkam mees meie suguharus — ja ka üle kõigi teiste meie ümbruskonna suguharude." ·
Mind pani imestama, mis võis küll moodustada ta isa varanduse. Maja see ei saanud olla — igaüks oleks või-

nud selletaolise üles ehitada. See ei võinud olla nahad — neid siin ei hinnatud. See ei saanud olla ka kelgud, koerad, harpuunid, paadid, luust õnged ja nõelad ning muud niisugused asjad — ei, see ei olnud siin rikkus. Mis võis see küll olla, mis selle mehe nii rikkaks tegi, et säärase karja rahaahneid kosilasi juurde meelitas? Lõpuks leidsin, et kõige targem on seda tütarlapse enda käest küsida. Nii ma tegingi. Tütarlaps oli sellest küsimusest ilmselt liigutatud, ja ma mõistsin, et ta oli seda kannatamatusega oodanud. Ta oli niisama agar sellest jutustama, nagu mina kuulama. Ta surus end usalduslikult minu vastu ja ütles:
,,Sa ei oska ilmaski ära arvata, kui suur on mu isa varandus!"

Ma teesklesin sügavat järelemõtlemist, kuna tema vaatles mu mõtlikku ja juurdlevat nägu rõõmsa huvi ja uuriva pilguga. Lõpuks ma loobusin ja palusin teda, et ta mulle ise ära ütleks, kui suured on selle polaar-Vanderbilti varandused. Ta lähendas oma huuled mu kõrvale ja ütles paljutähendavalt:
,,Kakskümmend kaks õngekonksu — mitte luust, vaid välismaised, mis on tehtud ehtsast rauast!"
Siis kallutas ta end dramaatiliselt tagasi, et paremini näha, kuidas see mulle mõjus. Ma võtsin end kokku, et talle mitte pettumust valmistada. Ma kahvatasin ja ütlesin sosinal:
„Helde taevas!"
,,See on niisama tõsi kui see, et sa hingad, mr. Twain."
„Lasca, sa petad mind — see ei või ometi võimalik olla!"
Ta oli kohkunud ja murelik. Ta kinnitas: ,,Mr. Twain, iga sõna sellest on õige — viimane kui üks. Sa ju usud mind, sa usud mind, eks ole? ütle, et sa usud, palun ütle, et sa mind usud!"
,,Ma ... jah, hea küll, usun küll — ma püüan uskuda. Aga see on kõik nii ootamatu. Nii ootamatu ja rabav. Sa ei peaks säärast asja nii ettevalmistamatult ütlema.
See ... "
„Anna mulle andeks. Kui ma oleksin ainult mõtelnud ... "
„Hea küll, enam ma sul^ etteheiteid ei tee, sest sa

oled noor ja mõtlematu, ja loomulikult ei võinud sa tagajärgi ette näha ... "
,,Aga, taevake, ma oleksin seda ometi teadma pidanud. Ma... "
,,Näed nüüd, Lasca, kui sa oleksid alguses öelnud viis või kuus õngekonksu, ja siis vähehaaval.. ."
,,Muidugi, ma saan aru ... ja siis lisanud ühe, ja siis kaks, ja siis.. . Ah, kuidas ma ometi selle peale ei
tulnud!"
,,Pole viga, armas laps, kõik on korras — mul on juba parem. See läheb varsti päris mööda. Kuid siiski — kõik need kakskümmend kaks korraga välja paisata inimese ees, kes pole selleks ette valmistatud ja pealegi mitte küllalt tugev . . ."
,,Oo, see o l i kuritegu! Kuid andesta mulle — ütle, et a mulle andestad. Ma palun!"
Pärast seda, kui ma olin talt välja pressinud õige palju rmast meelitamist, hellitamist ja nurumist, andestasin ma alle ja ta oli jälle õnnelik. Vähehaaval hakkas ta jutusus jälle edasi nihkuma. Peagi sain ma teada, et nende perekonna varanduse hulgas oli veel üks aare — arvatavasti mingi kalliskivi —, aga esialgu püüdis ta hoiduda sellest otseselt rääkimast, et mind mitte ehmatada. Ma tahtsin siiski ka seda teada saada ja mangusin, et ta mulle ära räägiks. Alguses ta kartis. Kuid ma käisin peale ja ütlesin, et seekord ma olen ette valmistatud ja võtan end kokku, nii et «pole tarvis karta. Ta kahtles küll esialgu, uid kiusatus avaldada mulle seda imet ja nautida mu hämmastust ning imetlust oli liiga tugev tema jaoks. Ta tunnistas üles, et ta kannab seda endaga kaasas, ja et kui ma nüüd olen kindlasti ette valmistatud — ja nii edasi ja nii edasi —, mispeale ta pistis käe endale põue ja tõmbas sealt välja mingi nelinurkse mõlkis vaskplaadi-kese, ise ärevalt mulle otsa vaadates. Ma langesin hästi-teeseldud minestuses tema najale, mis rõõmustas ta südant, kuitt samal ajal ka ehmatas teda. Kui ma jälle toibunud ja rahunenud olin, tahtis ta teada, mis ma tema kalliskivist arvan.
,,Mis ma sellest arvan? Ma arvan, et see on kõige kaunim ese, mida ma olen oma elus näinud."

„Kas tõesti? Kui armas sinust, et sa nii arvad. Ja see on ju nii kaunis, eks ole?"
,.Loomulikult. Kui mulle pakutaks seda ehet või ekvaatorit, valiksin ma nimelt selle ehte!"

„Ma arvasin kohe, et see sulle meeldib," ütles Lasca. ,,Ma leian, et see on nii armas. Ja teist niisugust ei leidu kogu meie laiuskraadil. Inimesed on tulnud siia koguni Suurelt Polaarmerelt, et seda vaadata. Kas sa oled teist niisugust kalliskivi kunagi näinud?"
Ma ütlesin, et ei, et see on esimene. Selle suuremeelse vale juures tundsin ma väikest südametunnistuse torget, sest oma elus olin ma neid näinud tuhandeid, kuna ta ,,kalliskivi" polnud midagi muud kui üks New Yorgi Keskvaksali vana ja mõlkis pagasinumber.
,,Taevas hoidku!" hüüdsin ma, ,,ega sa ometi ei käi sellega ringi nii päris üksi ja ühegi saatjata, isegi ilma koerata?"
,,Tš! tasem," ütles ta. ,.Keegi ei tea, et ma seda kaelas kannan. Kõik arvavad, et seda hoitakse isa varakambris. Ja seal ta harilikult ongi."
,,Kus see varakamber asetseb?"
See oli ootamatu küsimus, ja hetkeks näis ta jahmununa ja veidi kahtlustavana, mina aga ütlesin:
,,Oh, mine nüüd, mind sa küll ära karda. Meil on seal kodus seitsekümmend miljonit inimest, ja kuigi ma ise vastu punniksin, ei oleks nende hulgas ühtki, kes mulle õngekonksude saladust ei usaldaks."
See kinnitas ta usaldust ja ta ütles mulle, kuhu konksud on peidetud. Siis kaldus ta oma jutustuses mõnevõrra kõrvale, et veidi kiidelda läbipaistvate jääplaatide suurusega, millest on tehtud nende maja aknad, ja küsis, kas ma olin kodus kunagi näinud nii suuri. Ma tunnistasin avameelselt, et ei olnud, ja see rõõmustas teda nii väga, et ta ei osanud küllalt tänusõnu leida. Oli nii kerge teda rõõmustada ja oli nii mõnus seda teha, et ma jätkasin ja ütlesin:
„Oo, Lasca, kui õnnelik tütarlaps sa oled! See ilus maja, see õilis ehe, see rikas varakamber, kõik see elegantne lumi, need võimsad jäämäed ja otsatu lagedus, ja karud ning merehobud kõigi päralt, ja suursugune vabadus ning avarus, ja kõigi imetlevad pilgud sinu peal, ja

igaühe austus ja lugupidamine ilma käskimata ja küsimata. Noor, rikas, ilus, ihaldatav, austatav, kadestatav. Mitte ükski su nõue ei jää täitmata ega soov rahuldamata, sa saad kõik, mis sa ihkad — see on ju määratu õnn! Ma olen näinud lõpmatu palju tütarlapsi, kuid ühegi kohta ei või seda kõike öelda nii julgelt kui sinu kohta. Ja sa väärid seda, väärid seda kõike, Lasca — selles olen ma südame põhjas veendunud."
Need mu sõnad tegid ta otsatu uhkeks ja õnnelikuks. Ta tänas mind uuesti ja uuesti mu viimaste sõnade eest, ja ta häälest ning silmadest oli näha, et ta on liigutatud. Vähe aja pärast ütles ta:
,.Siiski, kõik pole ometi päikesepaiste ·— mu elul on ka oma varjupool. Rikkuse koorem on raske kanda. Mõnikord mõtlen ma, et kas ei oleks parem olla vaene — või vähemalt mitte nii pööraselt rikas. See on mulle piinaks, kui ma näen, kuidas teised meie suguharu mehed mind mööda minnes ammuli sui vahivad, ja kui ma kuulen, kuidas nad aukartlikult ütlevad: ,,Vaata, see on tema, miljonäri tütar!" Aga vahel ütlevad nad nukralt: ,,Tema lausa upub õngekonksudesse, kuid mina — mul pole a i n s a t k i." See murrab mu südame. Kui ma olin laps ja kui me olime vaesed, siis me magasime tihti lukustamata ukse taga, aga nüüd — nüüd me peame öövahti pidama. Noil päevil oli mu isa kõigi vastu lahke ja viisakas. Nüüd on ta aga karm ja upsakas ega luba endaga käituda kui omasugusega. Kord tähendas ta perekond talle kõik, nüüd ta aga käib ringi ja mõtleb aina oma õngekonksudele. Ja ta jõukus, teeb teised tema vastu alandlikuks või koguni lömitavalt orjalikuks. Varemalt ei naernud keegi tema naljade üle, kuna need on alati kulunud, otsitud ja nigelad ning neis puudub kõik see, mis nalja õieti naljaks teeb — nimelt huumor. Nüüd aga igaüks naerab, lausa hirnub nende viletsate naljade peale. Kui mõni aga seda ei tee, siis on mu isa sügavalt pahandatud ja ta ei varja seda. Varemalt ei küsitud tema arvamust üheski küsimuses, ja kui ta oma nõuannet pakkus, siis polnud see midagi väärt. See puudus on ta nõuannetel praegugi, aga sellest hoolimata küsivad

kõik talt nõu ja kiidavad seda — ja tema ise kiidab kaasa, kuna tal puudub igasugune sündsus- ja taktitunne. Ta on kogu
147
meie suguharu kombed alla viinud. Kunagi olime siiras ja mehine suguharu, aga nüüd oleme viletsad variserid ja orjalikud lömitajad. Ma vihkan südame põhjast kõiki neid miljonäride kombeid! Kord koosnes meie suguharu lihtsatest ausatest inimestest, kes olid rahul oma isade luu-õngekonksudega. Nüüd on nad kaelani ahnust täis ja valmis ohverdama oma autunde mõne näruse rauast võõramaa õngekonksu eest. Aga see kõik ei kuulu siia. Nagu ma juba ütlesin, oli mu unistus leida armastust mu enese pärast.
Viimaks näis, et mu unistus läheb täide, ühel päeval tuli siit läbi keegi võõras, kes ütles, et ta nimi on Kalula. Ma ütlesin talle oma nime, ja ta ütles, et ta mind armastab. Mu süda hüppas rõõmust ja tänutundest, sest mina armastasin teda juba esimesest pilgust, mida ma talle nüüd ka ütlesin. Ta surus mind oma rinnale ja ütles, et suuremat õnne ei oska ta soovidagi. Me lonkisime koos kaugetele jääpankadele, jutustades teineteisele endast kõik ja tehes plaane, oo, kõige kaunimast tulevikust! Kui me lõpuks ära väsisime, siis me istusime maha ja hakkasime sööma, sest tal oli seepi ja küünlaid ja mul oli kaasas vaalarisva. Me olime näljased, ja kunagi pole toit mulle nii hästi maitsenud.
Ta kuulus ühte suguharusse, kelle jahimaad olid kaugel põhja pool, ja ma sain teada, et ta polnud kunagi kuulnud mu isast, mis mind ütlemata rõõmustas. See tähendab, ta oli küll kuulnud miljonärist, kuid ei teadnud ta nime, ja nii •— saad aru — ei võinud ta teada, et mina olen pärija. Võid kindel olla, et mina talle seda juba ütlema ei hakanud. Viimaks ometi armastas keegi mind minu enese pärast, ja ma olin rahul. Ma olin nii õnnelik — jah, õnnelikum, kui sa arvata oskad!
Vähehaaval lähenes õhtusöögi aeg, ja ma viisin ta oma koju. Kui me maja juurde jõudsime, jäi ta üllatunult seisma ja hüüatas:
,,Kui haruldane! Kas s e e on sinu isa oma?"
Mul oli valus kuulda sellist tooni ta hääles ja näha imetlust ta silmis, kuid see tunne kadus varsti, sest ma armastasin teda nii väga, ja ta oli nii ilus ning suursugune. Ta meeldis kogu mu perekonnale — kõigile tädidele ja onudele ning nende lastele, ja siis kutsuti palju külalisi,
148
ja uks pandi kõvasti kinni ja lambid pandi põlema, ja kui majas oli palav ja mugav ja lämmatav, alustasime rõõmsat pidusööki mu kihluse pühitsemiseks.
Kui söömaaeg oli läbi, sai edevus mu isa üle võidu. Ta ei suutnud vastu panna kiusatusele uhkeldada oma rikkusega ja Kalulale näidata, kui suure varanduse otsa ta on komistanud, — kõige enam aga tahtis ta mõnu tunda aese mehe hämmastusest. Mul oli nutt kurgus, kuid oli mõttetu paluda isa, et ta seda ei teeks. Nii ma siis istusin vaikides ja kannatasin.
Mu isa läks kõigi nähes otse varakambrisse, tõi sealt õngefionksud ja viskas need minu peale laiali, nii et need läbisegi sädeldes mu armsama jalge ette maha langesid. See rabav vaatepilt tegi vaese poisi muidugi päris keeletuks. Ta jäi rumalas imetluses vahtima, kuidas üks inimene võib omada säärast uskumatut varandust. Siis aga vaatas ta rõõmust särades üles ja hüüdis:
,,Ah siis sina oledki see kuulus miljonär!"
Mu isa ja kõik teised puhkesid rõõmsalt naerma, ja kui mu isa õnged hooletult kokku korjas, nagu oleks see mingi tühine rämps, ja need oma kohale tagasi viis, oli vaese Kalula imestust juba päris naljakas vaadata. Ta ütles:
,,Kas see on võimalik, et sa niisugused asjad ilma üle lugemata ära paned?"
Mu isa hirnus naerda nagu hobune ja ütles: .Tõepoolest, seda näeb igaüks, et sina pole kunagi rikas olnud, kuna nii tühine asi nagu üks või kaks õngekonksu on sinu silmis nii päratu tähtis."

Kalula kohmetas ja langetas oma pea, kuid ütles: ,,Jah, see on tõsi, mu isand, et kogu mu varandus pole ühe niisuguse õngekonksu kidagi väärt, ja ma pole kunagi näinud inimest, kel oleks neid nii palju olnud, et neid poleks üldse vaja lugeda, kuna kõige rikkamal mehel, keda ma seni olen tundnud, oli neid ainult kolm."
Mu rumal isa möirgas jälle vaimustust teeseldes naerda ja jättis meelega säärase mulje, nagu tal ei olekski kombeks oma õngekonkse üle lugeda ega neid teravalt silmas pidada. Ta edvistas muidugi, saad aru. Polnud kombeks üle lugeda! Või veel — ta luges neid iga päev!
149
Ma olin oma lemmikut kohanud ja temaga tuttavaks saanud just koidiku ajal. Ma olin ta oma koju toonud kolm tundi hiljem — juba pimedas, sest päevad lühenesid kiiresti enne kuuekuist ööd. Me pidutsesime õige mitu tundi. Siis lahkusid külalised viimaks ja teised heitsid seinte äärde naridele. Varsti olid kõik peale minu unenägude riigis. Ma olin liiga õnnelik, liiga erutatud, et magada. Kui ma olin kaua, kaua aega vaikselt lamanud, möödus minust kellegi ähmane kuju ja kadus pimedusse, 'mis valitses maja kaugemas otsas. Ma ei suutnud eraldada, kes see oli ja kas see oli mees või naine. Vähe aja pärast möödus see või mõni teine kogu minust uuesti, kuid teises suunas. Ma imestasin, mis see kõik tähendab, kuid sellest polnud mingit abi, ja nii ma uinusingi.
Ma ei tea, kui kaua ma olin maganud, kuid järsku olin ma täiesti ärkvel ja kuulsin, kuidas mu isa hüüdis kohutava häälega: ,,Suure Lumejumala nimel, üks õngekonks on kadunud!" Mul oli kohe aimus, et see tähendab mulle kurvastust, ja veri mu soontes tardus. Mu eelaimus osutus samal silmapilgul õigeks — mu isa hüüdis: „üles! Kõik üles! Võtke võõras kinni!" Siis kuuldus hüüdeid ja kirumist igast küljest ja ähmased kujud tormasid läbi pimeduse. Ma tõttasin oma · armsamale appi, aga mida muud sain ma teha, kui oodata ja käsi ringutada? — elav inimeste müür eraldas mind temast, ja ta seoti kätest ning jalgadest. Mind ei lastud tema juurde enne, kui ta oli kõvasti kinni seotud. Ma heitsin end ta vaese teotatud keha peale ja nutsin ta rinnal oma kurbuse välja, kuna mu isa ja kogu perekond mu üle irvitasid, teda aga häbitult sõimasid ja ähvardasid. Ta talus sellist halba kohtlemist rahuliku väärikusega, mis teda mulle veel palju kallimaks tegi, ja ma olin uhke ning õnnelik, et võisin kannatada koos temaga ja tema pärast. Ma kuulsin, kui mu isa käskis suguharu vanemad kokku kutsuda, et Kalula üle kohut mõista.
,.Kuidas nii?" hüüdsin ma, „kui kadunud õngekonksu pole õieti veel otsitudki?"
„Kadunud õngekonks!" hüüdsid nad kõik mõnitavalt, ja mu isa lisas pilkaval toonil:
,,Astuge kõik tagasi ja olge väärikalt tõsised — ta kavatseb kadunud õngekonksu üles otsida.
169
Oo — kahtlemata leiab ta selle!" — mille peale nad kõik jälle naersid.
See ei seganud mind, ma ei kartnud ega kahelnud. Ma ütlesin: „Praegu on teie kord naerda. Aga kes naerab viimati, naerab paremini. Küll te näete."
Ma võtsin lambi. Lootsin, et ma leian selle viletsa asjakese ühe silmapilgu jooksul. Ja ma olin selles nii kindel, et inimesed muutusid tõsiseks ja hakkasid kahtlema, kas nad ehk liiga rutanud ei ole. Kuid, oh häda! Oh selle pettumuse kibedust! Valitses sügav vaikus umbes nii kaua, et oleks võinud kümme või kaksteist korda oma*sõrmed üle lugeda, siis hakkas mu julgus langema, ja mu ümber kuuldus jälle pilkeid, mis muutusid järjest valjemaks ja jultunumaks. Lõpuks, kui ma otsimisest loobusin, puhkes üks õel naerupahvak teise järel. Keegi ei saa kunagi teada, mis ma siis kannatasin. Aga mu armastus oli mulle toeks ja jõuks, ja ma läksin Kalula kõrvale, kuhu ma kuulusin, panin oma käe talle kaela ümber ja sosistasin talle kõrva:
,,Sina, mu oma, sa oled süüta — ma tean seda. Kuid ütle mulle seda mu lohutuseks veel ise, ja ma suudan kanda kõik, mis meil veel ees seisab."
Ta vastas:

„Nii kindlasti kui ma praegu surmakuristiku serval seisan, ma olen süüta. Ära siis kurvasta, oo sina haavatud süda, ole rahulik, oo sa mu sõõrmete hingeõhk, mu elu mõte!"
„Niisiis — laske vanemad kokku tulla!" Ja niipea kui ma olin need sõnad öelnud, oli väljas lumel kuulda lähenevate sammude rudinat, ja ma nägin kummargil kujusid üksteise järel uksest sisse tulevat — need olid vanemad.
Mu isa süüdistas vangi kõigi formaalsuste kohaselt ja jutustas sellest, mis öösel oli juhtunud. Ta ütles, et valvur oli kogu aeg väljas olnud ja et majas polnud kedagi peale oma inimeste ja võõra. „Kas siis perekonnaliikmed hakkaksid omaenda varandust varastama?" Ta peatus. Vanemad istusid mitu minutit vaikselt. Lõpuks ütlesid nad üksteise"järel igaüks oma naabrile: „See näib väga halb võõrale ·— mul on kurb seda kuulda." Seepeale istus mu isa maha. Oh mind vaest õnnetut! Samal hetkel oleksin
151
ma võinud oma lemmiku süütust tõendada, kuid ma ei teadnud seda.
Kohtunike peamees tõusis ja küsis:
„Kas keegi soovib vangi kaitseks sõna?"
Ma tõusin ja ütlesin:
„Mis mõtet oli temal seda õngekonksu varastada, või neid kõiki? Ühe päeva pärast oleks ta niikuinii olnud kogu varanduse pärija!"
Ma seisin vastust oodates. Kaua aega kestis vaikus, ja paljude hingeaur tõusis mu ümber nagu udu. Siis noogutasid vanemad üksteise järel mitu korda aeglaselt pead ja pomisesid: „Sellel, mis tütarlaps ütles, ei puudu oma jõud." Oo, milline kergendus oli neis sõnades! — nii üürike, kuid nii kallis! Ma istusin.
„Kui kellelgi on veel midagi öelda, siis rääkigu nüüd, aga hiljem olgu vait!" ütles kohtunike peamees.
Mu isa tõusis ja lausus:
„Öösel pimedas möödus minust üks kogu, läks varakambri poole ja tuli kohe tagasi. Ma arvan, et see oli võõras."
Oo, ma oleksin peaaegu minestanud! Ma olin arvanud, et see saladus kuulub ainult mulle. Isegi vägev Jääjumal ei oleks seda mu käest välja pigistada suutnud.
Kohtunike peamees ütles mu vaesele Kalulale karmilt:
„Kõnele!"
Esiti Kalula kõhkles, siis ütles:
„See olin mina. Ma ei saanud magada, sest pidin aina mõtlema ilusatele õngekonksudele. Ma läksin sinna ja suudlesin neid ja silitasin neid, et oma südant selle kahjutu rõõmuga rahustada, ja panin nad siis tagasi. Ma võisin ühe maha pillata, kuid varastanud ei ole ma midagi."
Oo, milline saatuslik ülestunnistus niisuguses olukorras! Tekkis kohutav vaikus. Ma teadsin, et ta oli ise end surma mõistnud ja et kõik on läbi. Igaühe näolt võisin ma selgesti lugeda: „See on ju ülestunnistamine! — kuid kui vilets, mannetu ja läbipaistev!"
Ma istusin hinge kinni pidades — ja ootasin. Varsti kuulsin neid saatuslikke sõnu, mida ma olin kartnud, ja iga sõna oli noatorge mu südamesse.
„Kohus otsustab, et süüalune teeks läbi veekatsumise.""
152
Oo, neetud olgu see, kes tõi „veekatsumise" meie maale! See toodi siia paljude sugupõlvede eest kusagilt kaugelt maalt, mis asub ei tea kus. Enne seda kasutasid meie esiisad ennustamist lindude järgi ja teisi ebakindlaid katsumisviise, ja nii mõnigi vaene süüdlane pääses eluga. Kuid seda ei juhtu veekatsumisega, mis on välja mõeldud targemate meeste poolt, kui seda oleme meie, vaesed ja mitteteadlikud looduslapsed. Veekatsumine näitab täiesti kindlalt, kas keegi on süütu või süüdi, sest süütud upuvad, süüdlased aga mitte. Mu süda oli valust lõhkemas, ja ma ütlesin iseendale: „Tax on süütu, ja nii ta vajub põhja laintft alla ja ma ei näe teda enam kunagi."

Pärast seda ei lahkunud ma enam ta kõrvalt. Ma leinasin ta käte vahel kõik need kallid viimased tunnid ja ta kallas mind üle oma sügava armastusega. Ma olin nii õnnetu ja nii õnnelik! Viimaks nad rebisid ta minust lahti, ja ma kõndisin nuuksudes ta järel ja nägin, kuidas nad ta merre heitsid — siis ma katsin oma näo kätega. Meeleheide! Oo, ma tunnen põhjani selle sõna tähendust!
Järgmisel hetkel hakkas rahvas õelas rõõmus kilkama ja ma võtsin ehmunult käed silmade-eest. Oo, milline valus pilt — ta ujus!
Samal silmapilgul muutus mu süda kiviks, muutus jääks. Ma ütlesin: „Ta on süüdi, ja ta valetas mulle!"
Ma pöörasin talle põlguses selja ja läksin oma teed — kodu poole.
Nad viisid ta kaugele merele ja panid ta ujuvale jäämäele, mis triivis lõuna poole lahtistesse vetesse. Siis tuli mu perekond koju ja mu isa ütles mulle:
,,Su varas saatis sulle oma viimase sõnumi, ta palus öelda: „Utle talle, et ma olen süüta ja et kõik need päevad ja tunnid ja minutid, kui ma nälgin ja pikkamööda suren, ma armastan teda ja mõtlen temale ja kiidan seda päeva, kus ma ta armast nägu nägin!" Päris ilus, lausa luuleline!"
Ma ütlesin: ,,Ta on sõnnik — ma ei taha enam eales ta nime kuulda!" Ja mõtle — ta oli ometi täiesti süüta!
Möödus üheksa kuud — üheksa igavat, rõõmuta kuud, ja lõpuks tuli suur ohvripäev, kus kõik suguharu tütarlapsed oma nägu pesevad ja juukseid kammivad. Esimese kammitõmbega tuli saatuslik õngekonks mu juustest, kus

ta oli peidus olnud kõik need kuud, ja ma langesin mines-tanult oma kahetseva isa käte vahele! Ta ütles ägades: „Me oleme ta mõrtsukad, enam kunagi ei naerata ma oma elus!" Ta on sõna pidanud. Ja tead sa — sellest päevast alates kammin ma iga kuu oma juukseid. Aga mis on sellest nüüd enam kasu!"
Nii lõppes vaese tütarlapse väike tagasihoidlik jutustus. Sellest me võime õppida, et kuna sada miljonit dollarit New Yorgis ja kakskümmend kaks õngekonksu Põhja-Polaarvöös annavad inimesele ühesuguse majandusliku üleoleku teiste suhtes, siis need, kes ejavad New Yorgis kehvalt, on lollid, kui nad sinna jäävad. Selle asemel võiksid nad kümne sendi eest õngekonkse osta ja Polaarmaile rännata.

XVIII. REBI, VELI, HOOLEGA!

Palun lugejat heita pilk nendele värssidele ja öelda, kas ta leiab neis midagi kahjulikku?
Konduktor, kui saad raha sa,
siis vastav pilet rebi ka!
Kolm senti maksab kollane,
kuid punane on kuuene
ja lilla maksab kaheksa ·—
nii rebi pilet hoolega!
Refrään: Jah, rebi, veli, hoolega
ja õige pilet ulata,
et reisijat ei petaks sa.
Ma leidsin need vemmalvärsid mõne päeva eest ajalehest ja lugesin nad paar korda läbi. Hetke pärast olin täielikult nende mõju all. Kogu hommikueine kestel keerlesid nad nagu valssi tantsides mu peas ringi, ja kui ma viimaks oma suurätiku kokku rullisin, ei teadnud ma öelda, kas ma olin pala söönud või mitte. Eelmisel päeval olin hoolega valmis planeerinud tänase päeva töö — see pidi olema erutav kurbmäng romaanist, mis mul praegu käsil on. Läksin oma urkasse, et alustada seda veretööd, võtsin sule kätte ja tahtsin kirjutama hakata,

kuid ei saanud teha midagi muud, kui öelda: „Jah, rebi, veli, hoolega!" Ma maadlesin endaga tund aega, kuid asjata. Mu peas sumises vahetpidamata: ,,Kolm senti maksab kollane, kuid punane on kuuene ja lilla maksab kaheksa," ja nõnda edasi ja nõnda edasi, ilma ühegi peatuseta ja puhkuseta. Kogu
155
päeva töö oli rikutud — see oli täiesti selge. Ma loobusin ja lonkisin alla linna. Peagi märkasin, et mu jalad käivad selle halastamatu vemmalvärsi taktis. Kui ma ei jõudnud seda enam välja kannatada, kiirendasin sammu. Sellest polnud aga mingit kasu, sest need värsid kohandasid end mu sammule ja kiusasid mind samuti nagu enne. Läksin koju tagasi ja vaevlesin kogu õhtupooliku; vaevlesin lõunalauas, märkamata, mida ma söön, vaevlesin, oigasin ja deklameerisin neid vemmalvärsse kogu õhtu. Siis heitsin voodisse, keerasin ennast, visklesin küljelt küljele ja deklameerisin neid nagu ennegi. Südaööl tõusin poolhulluna voodist ja püüdsin midagi lugeda. Kuid tähed virvendas id mu silmade ees ja ma ei eraldanud muud midagi kui: ,,Jah, rebi, veli, hoolega, ja õige pilet anna sa!" Päikesetõusu ajaks olin ma täiesti arust ära ja kõik imestasid ning kannatasid mu idiootse märatsemise koorma all — ,,Jah, rebi, rebi hoolega, et reisijat ei petaks sa!"
Kahe päeva pärast, laupäeva hommikul, tõusin ma nagu taaruv vari ja läksin lubaduse kohaselt kohtama oma lähedast sõpra, auväärset pastor mr. X-i, et jalutada temaga koos Talcott Towerini, mis asub kümne miili kaugusel. Ta vaatas mulle ainiti otsa, kuid ei küsinud midagi. Me läksime teele. Mr. X rääkis, rääkis, rääkis — nagu see tal on alaliseks kombeks. Ma ei öelnud midagi, ma ei kuulnud midagi. Esimese miili lõpul ütles mr. X:
,,Mark, kas sa oled haige? Ma ei ole sind veel kunagi nii kurnatuna, kõhnana ja hajameelsena näinud, ütle ometi midagi!"
Ma ütlesin tüdinult ja nördinult: ,,Jah, rebi, veli, hoolega, et reisijat ei petaks sa!"
Mu sõber vaatas mulle arusaamatult otsa ja ütles nõutult:
,,Peab ütlema, et ma ei taipa, kuhu sa sihid. See, mis sa ütlesid, ei näi omavat mingit mõtet, ja kurb ei ole see mingil juhul. Ja ometi — võib-olla tuli see sellest, kuidas sa seda ütlesid — ma ei ole kunagi kuulnud midagi nii pateetilist. Milles see ... "
Aga ma ei kuulnud teda enam. Ma olin juba täies sõidus oma halastamatu, tapva salmiga: „Kolm senti maksab kollane, kuid punane on kuuene ja lilla maksab kaheksa? nii rebi pilet hoolega." Ma ei tea öelda, mis juhtus
156
ülejäänud üheksa miili kestel. Järsku pani aga mr. X oma käe mu õlale ja hüüatas:
„Oh, ärka ometi üles! Ärka üles! Ärka üles! Ära maga päeva maha! Me oleme juba torni juurde jõudnud, sõber! Ma olen end kurttummaks ja pimedaks kõnelnud, ilma et sa mulle sõnagi oleksid vastanud. Vaata seda toredat sügis-maastikku! Vaata ometi, vaata! Naudi seda! Sa oled palju reisinud, oled näinud palju kohti, mis on kuulsad oma ilu poolest. Nüüd ütle, mida sa sellest siin arvad. Eks ole ilus?"
Ma ohkasin tüdinult ja ütlesin:
,,Kolm senti maksab kollane, kuid punane on kuuene ja lilla maksab kaheksa, nii rebi pilet hoolega ... "
Auväärt mr. X seisis seal, olles väga tõsine ja nähtavasti mures, ning vaatas mulle kaua aega otsa. Siis ütles ta:
,,Mark, siin on midagi, millest ma aru ei saa. Need on peaaegu needsamad sõnad, mis sa ennegi ütlesid; nendes ei näi olevat midagi erilist, ja ometi tahaks mu süda otsekui lõhkeda, kui sa neid kordad. Rebi, veli... kuidas see edasi läks?"
Ma algasin otsast peale ja kordasin kogu laulu. Mu sõber kuulas huviga ja ta nägu elavnes. Ta ütles:
,,Küll on aga kütkestavad värsid! See on ju peaaegu muusika. Nad voolavad nii sujuvalt. Mul on nad juba peaaegu peas. Korda neid veel üks kord, ja siis on nad mul kindlalt meeles."

Ma kordasin. Siis luges neid mr. X. Ta tegi ühe väikese vea, mille ma parandasin. Järgmine kord ja veel järgmine kord ütles ta nad veatult üles. Sellega langes nagu raske koorem mu õlgadelt. Need piinavad värsid lahkusid mu peast ja minule langes õnnis rahu ning puhkuse tunne. Mu süda oli nii kerge, et see pani mu laulma, ja ma laulsin tervelt pool tundi, kui me kodu poole lonkisime. Siis läksid mu keelepaelad jälle lahti ja jutt, mis paljude raskete tundide jooksul oli paisu taga olnud, hakkas kohinal voolama. See voolas ja voolas, rõõmsalt ning võidukalt, kuni allikas oli tühi ja kuiv. Lahkudes ma surusin oma sõbra kätt ja ütlesin: ,,Eks -ole, see oli lihtsalt kuninglik jalutuskäik! Aga nüüd mul tuleb meelde, et sa pole kahe tunni jooksul ühtki sõna lausunud, ütle ometi midagi!"

Auväärt mr. X pööras oma tuhmi pilgu minu poole, ohkas sügavalt ja ütles tuimalt ja just kui sonides:

,,Jah, rebi, veli, hoolega, et reisijat ei petaks sa!"

Mul käis seda kuuldes torge südamest läbi ja ma ütlesin endamisi: ,,Vaene mees, vaene mees! Nüüd on tema nende, värsside ohver."

Pärast seda ei kohanud ma mr. X-i kahe või kolme päeva jooksul. Teisipäeva õhtul aga vaarus ta minu poole' sisse ja vajus masendatult istmele. Ta oli kahvatu ning kurnatud. Temast oli järele jäänud ainult vari. Ta tõstis oma kustunud pilgu minu poole ja ütles:

„Ah, Mark, need südametud värsid on mu ruineerinud. Nad on sõitnud mu seljas nagu luupainaja, kõik päevad ja ööd, tund tunni järel kuni praeguse hetkeni. Sellest ajast, kui me viimati nägime, olen ma põrgupiina kannatanud. Laupäeva õhtul kutsuti mind järsku telegrammiga Bostonisse, ja ma sõitsin öise rongiga, üks mu vana hea sõber suri, ja ta oli palunud, et mina talle hauakõne peaksin. Ma istusin vagunis oma kohale ja hakkasin kõnet ette valmistama. Kuid ma ei jõudnud kaugemale esimesest lausest, sest siis hakkas rong liikuma ja rattad tegid ,,tra-ta, tra-ta-ta! tra-ta, tra-ta-ta!" ja need vastikud värsid kohandasid end kohe sellele saatele. Nii istusin ma tund aega, sobitades üksikuid silpe kokku vaguniratаste naksatus-tega. Siis olin ma nii ära vaevatud, nagu oleksin päev otsa puid lõhkunud. Mu pea pidi valust lõhkema. Ma kartsin, et lähen lolliks, kui ma seal veel kauem istun. Seepärast võtsin enda riidest lahti ja heitsin pikali. Ma sirutasin end oma koikus välja ja — sa võid arvata, mis selle tagajärg oli. Värsid lasksid ikka edasi tra-ta-ta maksab kollane, kuid punane on kuuene, tra-ta-ta, maksab kaheksa, tra-ta-ta rebi hoolega ja nõnda edasi ja nõnda edasi — jah, rebi, veli, hoolega! Ja uni? Ma ei saanud sõbagi silmale. Bostonisse jõudsin peaaegu ogarana. Matuse kohta parem ära küsigi. Ma tegin, mis ma suutsin, kuid ,,rebi, veli, hoolega, et reisijat ei petaks sa", põimus igasse lausesse, väänas mu kõnet ja ajas selle lõplikult sassi. Kõige kurvem oli veel see, et mu jutlus hakkas voolama nende värsside tuikavas rütmis, ja ma otse nägin, kuidas hajameelsed inimesed samas taktis oma rumalaid päid noogutasid. Tead, Mark, usu või ära usu, aga enne kui ma lõpe-

'asin, noogutas kogu see seltskond vaikselt ja pühalikult ead — leinajad omaksed, matusetalitaja ja kõik teised. Niipea kui ma olin lõpetanud, põgenesin poolsegasena äärkambrisse. Seal oli mul õnn kohata kadunukese leinavat vanatüdrukust tädi, kes oli tulnud Sprinfieldist ja liiga hilja kohale jõudnud, et kirikusse pääseda. Ta hakkas nuuksuma ja ütles:

,,Oh, oh, teda ei ole enam, teda ei ole enam, ja mina ei näinudki teda ta surivoodil!"

,,Jah," ütlesin mina, ,,ta on läind, ta on läind, ta on läind — oh, kas see kannatus eales ei lõpe!"

,,Kas te siis armastasite teda? Oo, teie armastasite teda ka!"

,.Armastasin teda! Keda siis?"

,,Mu vaest George'i, mu vaest vennapoega!"

,,Ahah — teda! Jah, muidugi, jah, jah. Muidugi, muidugi. Rebi, veli, oih, see lihtsalt tapab mu!"

„Jumal õnnistagu teid! Jumal õnnistagu teid, sir, nende südamlike sõnade eest! Mulle on see ka väga valusaks kaotuseks. Kas te olite ta viimastel silmapilkudel tema juures?"
„Jah! Ma .. . kelle juures?"
„Tema juures. Kalli kadunukese juures."
„Jah! Oo — jah, ja-jah! Ma arvan küll, ma usun küll, aga ma ei tea! Oh, muidugi, ma olin seal, olin, olin!"
„Oo, kuidas ma teid kadestan, kuidas ma teid kadestan. Ja mis olid ta viimased sõnad, öelge mulle, mis olid ta viimased sõnad? Mis ta ütles?"
„Ta ütles... ta ütles... oi, mu pea, mu pea! Ta ütles .. . ta ütles .. . ta ei öelnud muud midagi kui: „Jah, rebi, veli, hoolega, et reisijat ei petaks sa!" Oo, madam, jätke mind üksi. Kõigi pühade nimel, jätke mind üksi mu hullumeelsuse, mu viletsuse ja ahastusega ... Kolm sent; maksab kollane, kuid punane on kuuene ja lilla maksab kaheksa ... Kas inimlikul kannatusel ei ole mingit piiri... Jah, rebi, veli, hoolega!" "
" Mu sõbra lootusetu pilk puhkas mu näol ühe pika väsitava minuti vältel, siis ütles ta tooniga, mis mulle südamesse läks:
„Mark, sa ei ütle midagi. Sa ei anna mulle mingit lootust. Aga, taevane halastus, seegi on mõttetu, sellest poleks

ju niikuinii mingit kasu. See aeg on ammu möödas, kus kellegi sõnad mind lohutada suutsid. Mul on niisugune aimus, et mu keel peab igavesti mulisema selle neetud südametu vemmalvärsi taktis. Nii — juba jälle on ta mul seljas — kolm senti maksab kollane, kuid punane on kuuene ja lilla maksab kaheksa ... "
Pomisedes seda ikka vaiksemalt ja vaiksemalt, langes mu sõber minestusse ja õnnis unustus tõi kergendust ta kannatustele.
Kuidas ma lõpuks oma sõbra siiski hullumaja eest päästsin? Ma viisin ta siin naabruses asuvasse ülikooli ja lasksin tal nende jälitavate värsside koorma vaeste üliõpilaste tähelepanelikesse kõrvadesse valada, kes midagi paha ei teadnud aimata. Ja kuidas on lugu nendega? Sellest on päris kurb rääkida. Milleks ma kirjutasin selle jutukese? Ma tegin seda kõrge ja õilsa eesmärgiga. Ma tegin seda selleks, et hoiatada teid, mu lugejad, et kui te kunagi peaksite sattuma neile halastamatuile värssidele, siis hoidke end nende eest — siis hoidke neist eemale nagu katku eest!

XIX. KOHTAMINE INTERVJUEERIJAGA

Närviline, keigarlik ja nipsakas noormees võttis tooli, mida ma talle pakkusin, ütles, et ta on ajalehe „Daily Thunderstorm" 1 juurest, ja lisas:
„Loodan, et ma ei tülita. Ma tulin teid intervjueerima."
„Mida tegema?"
„Intervjueerima."
„Ahaa! Mõistan. Ja-jah. Hm! Muidugi, muidugi."
Ma ei olnud sel hommikul kuigi heas vormis. Mu võimete kohal lasus nagu mingi vari. Sellest hoolimata läksin raamatukapi juurde, ja kui ma olin seal kuus või seitse minutit otsinud, leidsin siiski, et olin sunnitud noormehe poole pöörduma. Ma ütlesin:
„Kuidas te seda kirjutate?"
„Mida?"
„Sõna „intervjuu"?"
„Taevane aeg! Milleks on teil tarvis seda kirjutada?" „Ega ma ei tahagi seda kirjutada; ma tahan järele vaadata, mida see tähendab."
„Pean ütlema, et see üllatab mind. Mina tean teile küll öelda, mida see tähendab, kui te .. . kui te .. ."

„Ärge kartke! Olen teile koguni väga tänulik."
„I-n, in, t-e-r, ter, inter . . ."
„Nii et esimene täht on i?"
„Muidugi, loomulikult!"
„Ahaa, sellepärast ma ei leidnudki seda üles."
„Aga mu armas sir, millega siis teie seda kirjutada mõtlete?".

1 Thunderstorm — äikesetorm. Tõlk.

„Hm — ma ei tea seda õieti isegi. Ma võtsin Suure Sõnaraamatu ja otsisin lõpust, lootes, et ma leian selle piltide hulgast. Aga mul on väga vana väljaanne."
„Aga, mu sõber, sellest te ei leiaks pilti isegi kõige uuemas väljaandes . .. Mu armas sir, ma palun väga vabandust, ma ei mõtle midagi halba, kuid teie ei tundu olevat nii... nii... intelligentne, kui ma lootsin. Ärge pange pahaks — ma ei mõtle seda halvasti."
„Oh, sellest pole mõtet rääkida! Mulle on öeldud seda väga sageli, ja inimeste poolt, kes tavaliselt meelitusi ei ütle, kel pole mingit põhjust mulle meelitusi öelda. Mulle on korduvalt öeldud, et selle poolest olevat ma päris silmapaistev. Ja-jah, nad kõnelevad sellest alati suure vaimustusega."
„Seda ma kujutan ette. Aga nüüd, mis puutub intervjuusse, siis te ehk teate, et on kombeks intervjueerida igaühte, kes on kuulsaks saanud."
„Kas tõesti? Ma ei ole sellest varem kuulnud. See peab olema väga huvitav. Ja kuidas te seda siis teete?"
„See . .. hm ... see .. . see võib ju päris meeleheitele ajada. Mõnel juhul tuleks seda teha lihtsalt malakaga. Aga tavaliselt tehakse seda nii, et intervjueerija esitab küsimusi ja intervjueeritav vastab nendele. See on nüüd pööraselt moes. Kas te lubaksite esitada endale mõningaid küsimusi, mis on mõeldud selleks, et valgustada olulisemaid momente teie kirjaniku-karjääris kui ka teie isiklikus elus."
„Oo, heameelega, heameelega. Mul on küll väga halb mälu, aga ma loodan, et te ei pane seda pahaks. Õigemini — mu mälu on ebakorrapärane, ainulaadselt ebakorrapärane. Mõnikord see lihtsalt kihutab galoppi, vahel aga kulub mul mingi asja meeldetuletamiseks tervelt kaks nädalat. See teeb mulle suurt muret."
„Oo, pole viga, katsuge teha, mis te võite."
„Ma püüan. Ma katsun end tõsiselt kokku võtta."
„Tänan. Kas te olete valmis?"
„Valmis."
Küsimus: Kui vana te olete? Vastus: Juunis saan üheksateist.
Küsimus: Kas tõesti? Ma arvasin, et te oleta umbes kolmkümmend viis või kuus. Kus te olete sündinud?

Vastus: Missouris.
Küsimus: Millal te kirjutama hakkasite? Vastus: 1836. aastal.
Küsimus: Kuidas see on võimalik, kui te olete praegu alles üheksateistkümne aastane?
Vastus: Ma ei tea. See tundub mulle endalegi imelik. Küsimus: Seda ta ka on. Kes on teie arvates kõige silmapaistvam isik, keda te olete kohanud? Vastus: Aaron Burr.
Küsimus: Aga kui te praegu üheksateistkümne aastane olete, siis te ei võinud ju Aaron Burri kunagi kohata . ..
Vhstus: Noh, kui teie kõike ise paremini teate, mis te siis minu käest küsite?
Küsimus: Ärge pange pahaks, see oli ainult oletus. Kus te Burri kohtasite?
Vastus: Teate, ma sattusin ühel päeval tema matusele, ja ta palus mind vaiksemalt käituda . ..

Küsimus: Taevas halasta! Kui te olite ta matusel, siis ta pidi ju surnud olema, ja kui ta oli surnud, siis ei saanud ta sellest ju hoolida, kas te tegite lärmi või mitte?
Vastus: Ma ei tea. Selle poolest oli ta alati väga iseäralik.
Küsimus: Aga ma ei saa ikkagi aru. Te ütlesite, et ta teiega rääkis ja et ta surnud oli.
Vastus: Ma ei öelnud, et ta oli surnud.
Küsimus: Kas ta ei olnud siis surnud?
Vastus: Ma ei tea. Mõned ütlesid, et oli, mõned — et ei olnud.
Küsimus: Ja mis te ise arvate?
Vastus: Oh, see pole minu asi! See ei olnud ju minu matus.
Küsimus: Kas te . . . Jätame pealegi, seda küsimust me niikuinii selgeks ei saa. Millal te olete sündinud?
Vastus: Esmaspäeval, 31. oktoobril 1693.
Küsimus: Kuidas! See on ju võimatu! Siis te peaksite ju praegu saja kaheksakümne aastane olema. Kuidas te seda seletate?
Vastus: Ma ei seleta seda üldse.
Küsimus: Aga te ütlesite alguses, et te olete üheksateistkümne aastane, ja nüüd te ütlete, et te olete sada
163
kaheksakümmend aastat vana. See ei sobi ju kuidagi ühte.
Vastus: Kas te märkasite seda? (Surub noormehe kätt.) Mulle on juba mitu korda tundunud, et siin midagi logiseb, aga ma ei suutnud seda lahendada. Kui kiiresti teie kõike märkate!
Küsimus: Tänan teid vähemalt komplimendi eest. Kas teil on olnud või kas teil on vendi või õdesid?
Vastus: Ah! Ma.. . ma .. . ma arvan, et on küll, aga päris täpselt ei mäleta.
Küsimus: See on küll kõige kummalisem väide, mida ma olen kunagi kuulnud!
Vastus: Miks te seda arvate?
Küsimus: Kuidas ma võiksin teisiti arvata? Aga palun vaadake seinale — kelle pilt see on? Kas see ei ole teie vend?
Vastus: Ahaa! jah, jah. Nüüd mul tuleb meelde. See oli mu vend. See on William — me hüüdsime teda Billiks. Vaene vana Bill!
Küsimus: Miks nii? Kas ta on surnud?
Vastus: Jah, ma arvan küll. Aga me ei saanud seda kunagi päris kindlasti teada. See asi jäigi saladuslikuks.
Küsimus: Kurb küll, väga kurb. Kas ta jäi kadunuks?
Vastus: Jah, teatud üldises mõttes küll. Me matsime ta maha.
Küsimus: Matsite ta maha! Matsite ta maha, ilma et te oleksite teadnud, kas ta on surnud või mitte?
Vastus: Ei, seda küll mitte. Ta oli surnud küllalt.
Küsimus: Ma pean tunnistama, et ma ei saa sellest päriselt aru. Kui te ta maha matsite, ja teadsite, et ta on surnud .. .
Vastus: Ei, ei! Me ainult arvasime, et ta on. Küsimus: Ahah! Nüüd ma mõistan. Ta ärkas uuesti ellu!
Vastus: Vean kihla, et ei ärganud.
Küsimus: Tõepoolest, ma pole midagi selletaolist kuulnud. Keegi on surnud. Kedagi maeti. Mis on siis selles saladuslikku?
Vastus: Näete! Selles see asi seisabki. Saate aru — me olime kaksikud — kadunuke ja mina — ja meid vahetati
164
vannis ära, kui me olime ainult kaks nädalat vanad, ja teine meist uppus. Mõned arvavad, et see oli Bill, mõned arvavad, et see olin mina.

Küsimus: See on küll haruldane. Ja mis teie arvate?
Vastus: Taevas seda teab! Ma oleksin nõus kõik siin ilmas ära andma, et seda teada saada. See kohutav, see sünge mõistatus on kogu mu elule varju heitnud. Nüüd ma aga avaldan teile ühe saladuse, millest ma ei ole veel ühelegi hingele rääkinud, ühel meist oli üks eriline tunnus — suur sünnimärk vasaku käe seljal —, see olin mina. Just sünnimärgiga laps uppus!
Küsimus: Olgu pealegi, mina küll ei leia, et siin oleks üldse midagi salapärast.
Vastus: Teie ei leia? Aga mina küll. Ma igatahes ei saa aru, kuidas nad võisid säärased tohmanid olla, et võtsid ja matsid maha vale lapse. Aga tasa! Ärge sellest nii kõvasti rääkige, et mu perekond võiks seda kuulda. Jumal teab, et neil on selletagi raskeid muresid ülearu.
Küsimus: Nii, ma arvan, et esialgu mul jätkub sellest materjalist, ja olen teile väga tänulik, et võtsite vaevaks mulle vastata. Mind huvitab eriti see Aaron Burri matuse asi. Kas te ehk ütleksite mulle veel, mispärast te pidasite Aaron Burri nii silmapaistvaks inimeseks?
Vastus: Oh, see oli tühine asi! Viiekümnest inimesest oleks seda võib-olla üksainus märganud. Kui jutlus oli lõppenud ja kõik oli valmis surnuaiale sõitmiseks ja surnukeha kirstuga kenasti sumuvankrile asetatud, siis ütles ta, et ta tahab viimast korda loodust vaadata, tõusis istukile ja sõitis edasi voorimehe kõrval.
Seepeale noormees lahkus viisakalt. Tema seltsis oli väga meeldiv olla ja mul oli päris kahju, et ta nii ruttu ära läks.

XX. KAUBAAGENDI JUTUSTUS

Vaene, kurvasilmne võõras! Tema alandlikus olekus, ta väsinud ilmes, ta riietes, mis olid kunagi head olnud, oli midagi niisugust, mis puudutas seda ainukest ja üksildast ligimesearmastuse-ivakest, mis oli veel mu südame määratusse tühjusse jäänud, kuigi ma märkasin portfelli ta kaenlas ja ütlesin endale: ,,Ennäe, jumal on oma teenri veel ühe kaubaagendi kätte kiusata andnud."
Peab ütlema, et need inimesed oskavad alati su huvi äratada. Enne kui ma isegi aru sain, kuidas see sündis, jutustas see mees mulle juba oma elulugu, ja ma kuulasin huviga ning osavõtlikult. Ta jutustas umbes järgmiselt:
,,Mu vanemad, oh ma vaene, surid siis, kui ma olin alles väike süütu laps. Mu onu Ithuriel kiindus minusse ja kasvatas mind nagu oma last. Ta oli mu ainuke sugulane siin maailmas; kuid ta oli hea, rikas ja helde. Ta kasvatas mind luksuses. Ma ei tundnud puudust millestki, mida saab osta raha eest.
Ma lõpetasin ülikooli õigeaegselt ja läksin siis oma kahe teenriga võõrastele maadele reisima. Neli aastat siristasin ma muretult kaugete randade ilurikastes aedades, kui te lubate selliseid väljendeid inimesele, kelle keel on alati olnud luuleliselt häälestatud. Ma räägin seda teile täies usalduses, sest näen juba teie silmist, et ka teil, sir, on seda jumalikku luuleannet. Need kauged maad toitsid mind ambroosiaga, mis viljastab su hinge, vaimu ja südant. Kuid kõigist asjust, mis mu loomupärasele ilumeelele kõige sügavamalt mõjus, oli sealsete rikaste keskel 'levinud komme koguda maitsekaid ja hinnalisi haruldusi, igasuguseid

kunstiväärtuslikke esemeid, ühel saatuslikul tunnil püüdsin ma onu Ithurielis selle suursuguse harrastuse vastu huvi äratada.
Ma jutustasin talle kirjas kellegi džentlmeni tohutust merekarpide kollektsioonist, kellegi teise merivaigust piipude kollektsioonist, kellegi rafineeritud ja meeltülendavast mitteloetavate autogrammide kogust, kellegi väga hinnalisest hiina vana portselani kollektsioonist, kellegi vaimustavast margikogust ja nõnda edasi ja nõnda edasi. Mu kirjutamine kandis peagi vilja. Onu hakkas ringi vaatama, mida koguda. Te võib-olla teate, kui kiiresti nii-sugufte asi nakatub. See muutus tal varsti päris pööraseks kireks, kuigi mina seda ei teadnud. Ta jättis oma suure peekoniettevõtte hooletusse ja mõne

aja pärast tõmbus täielikult tagasi, pühendades kogu oma aja meeletule ajujahile igasuguste harulduste peale. Ta oli väga rikas mees, ja ta ei säästnud oma varandust. Kõigepealt katsetas ta lehmakelladega. Tema kogu oli nii suur, et see täitis viis ruumikat saali ja sisaldas peale ühe kõik lehmakellade liigid, mis kunagi olid välja mõeldud. See üks oli mingi antiikne kell, ja selle ainus olemasolev eksemplar kuulus ühele teisele kogujale. Onu pakkus selle eest tohutuid summasid, kuid too mees ei tahtnud müüa. Ükski tõeline koguja ei omista mingit väärtust kogule, mis pole täielik. Ta avar süda murdub, ta müüb oma väärtasjad ja otsib mõnd uut tegevusvälja, mis näib olevat puutumata. Nii tegi ka mu onu. Järgmiseks katsetas ta telliskividega. Kui ta oli neid kokku kuhjanud määratu suure ja äärmiselt huvitava kogu, põrkas ta sama raskuse vastu. Ta avar süda murdus teistkordselt. Ta müüs oma hinge ebajumala ühele endisele õllepruulijale, kelle valduses oli puuduv kivi. Siis kogus ta ränikivist kirveid ja muid ürgaegseid esemeid, kuni ta sai teada, et vabrik, mis neid valmistab, varustab veel teisigi kogujaid peale tema. Ta katsetas atsteegi' raidkirja ja täistopitud vaaladega, kuid suurest tööst ja kulust hoolimata lõppes ka see ebaõnnestumisega. K\ii ta kogu näis lõplikult täielik olevat, saabus Grööni-maalt veel üks täistopitud vaal ja Cundurango piirkonnast

atsteegid - praeguse Mehhiko maa-alal elanud muinasrahvas. Tõlk,
167
Kesk-Ameerikast veel üks atsteegi raidkirja tahvel, mis jätsid kõik teised eksemplarid varju. Mu onu ruttas neid aardeid omandama. Ta sai küll vaala, kuid keegi teine koguja sai raidkirjatahvli. Tõeline Cundurango, nagu te võib-olla teate, omab sellist väärtust, et kui koguja selle kord kätte saab, siis ta loobub ennemini oma perekonnast kui sellest. Niisiis müüs mu onu oma kogud maha. Ta nägi oma lemmikuid lahkuvat, et enam mitte iialgi tagasi pöörduda. Ja ta süsimustad juuksed muutusid üleöö valgeks nagu lumi.
Nüüd jäi ta ootama ja mõtles järele. Ta teadis, et veel üks pettumus oleks talle surmaks. Ta otsustas, et järgmine kord valib ta midagi niisugust, mida keegi teine ei kogu. Pärast põhjalikku kaalumist astus ta veel kord lahinguväljale — et koguda seekord kajasid."
„Mida?" küsisin mina.
„Kajasid, sir. Tema esimene ost oli üks neljakordne kaja Georgias, järgmine — kuuekordne kaja Marylandis; järgmine — kolmeteistkümnekordne Maine'is; siis üheksa-kordne Kansases; järgmine oli kaheteistkümnekordne Tennessees, mille ta sai nii-öelda odavasti kätte, sest see oli korrast ära, kuna osa sellest kaljurünkast, mis kaja tekitas, oli alla varisenud. Ta lootis, et ta saab selle mõne tuhande dollari eest ära parandada, ja suurendades müürseppade abiga kalju kõrgust, muuta selle kajamisvõime kolmekordseks. Kuid arhitekt, kes tööd juhatas, ei olnud kunagi varem kajasid ehitanud ja ta rikkus selle lootusetult. Enne kui arhitekt selle ära rikkus, vaidles selle koha kaja igale sõnale vastu nagu mõni ämm, kuid nüüd võis seda võrrelda ainult kurttummade koduga. Heake küll, järgmisena ostis ta suure hulga odavaid väikesi kaheraudseid kajasid, mis olid laiali pillatud üle kõigi osariikide. Kuna ta nad kõik ühes tükis ära ostis, sai ta kakskümmend protsenti hinnaalandust. Järgmisena ostis ta ühe kuulipil-duja-tüüpi kaja Oregonis, mille hind, peab ütlema, oli omaette varandus. Te võib-olla teate, sir, et kajade turul vastab hinnaskaala kalliskivide karaatide skaalale. Kasutatakse isegi sama fraseoloogiat, ühekordne kaja maksab ainult kümme dollarit lisaks maa-ala hinnale, millel ta asub; kahekordne ehk kaheraudne kaja maksab kolmkümmend dollarit; viiekordne maksab üheksasada viiskümmend dollarit, kümnekordne —· tuhat kolmsada. Minu onu Oregoni
168
kaja, mida ta nimetas Suure Pitti1 Kajaks, oli kahe-kümnekahe-karaadine kalliskivi ja maksis kakssada kuusteist tuhat dollarit, — maa andsid nad pealekauba, sest see asus neljasaja miili kaugusel lähemast asulast.

Mina aga elasin vahepeal nagu roosiaias. Ma olin ühe inglise krahvi ainsa ja väga armsa tütre tunnustatud kosilane, ja ta armastas mind piiritult. Tema juures olles viibisin nagu seitsmendas taevas. Ta perekond oli rahul, sest oli teada, et ma olen oma onu ainus pärija, onu varandus aga oli viis miljonit dollarit. Kuid keegi meist ei teadnud, et mu onu oli palja esteetilise lõbu pärast kirglikuks kogujaks kakanud.
Nüüd kogunesid pilved minu kohale, kes ma midagi paha aimata ei teadnud. Avastati see jumalik kaja, mida kogu maailm tunneb nime all Suur Kohinuur ehk Kajade Mägi. See oli kuuekümneviie-karaadine kalliskivi. Kui sa ühe sõna laususid, kordas mägi seda viisteistkümmend minutit, kui ilm oli muidu vaikne. Kuid siis tuli ka veel midagi muud ilmsiks, nimelt, et veel üks teine kajade koguja on platsis. Nad mõlemad tormasid võrratut ostu tegema. See maa-ala koosnes paarist väikesest künkast lameda oruga nende vahel ja asus New Yorgi osariigi ääremail. Mõlemad mehed jõudsid sinna ühel ajal, ja kumbki ei teadnud teise olemasolust. Kaja kuulus kahele mehele: idapoolne küngas oli Williamson Bolivar Järvise omandus, läänepoolne aga Harbison J. Bledso omandus. Org oli piiriks nende vahel. Nii et sel ajal, kui mu onu ostis Järvise künka kolme miljoni kahesaja kahekümne viie tuhande dollari eest, ostis teine mees Bledso künka umbes kolme miljoni eest.
Kas te nüüd aimate, mis oli selle loomulik tagajärg? Maailma kõige suurem kajade kollektsioon oli lõplikult ebatäiuslik, kuna see sisaldas ainult ühe poole universumi kajade kuningast. Kumbki mees ei olnud sellise pooliku omandiga rahul, kuid kumbki ei tahtnud oma osa ka teisele ära müüa. Seal oli hammastekiristamist, nääklemist, vimma. Lõpuks osutas teine koguja õelust, mida ainult üks koguja võib oma ligimese ja venna vastu üles näidata — ta otsustas oma künka tasandada lasta!

5 Pitt — Inglise peaminister Napoleoni sõdade ajal. Tõlk.

Kas mõistate? Kuna tema kaja endale ei saanud, siis ei pidanud seda ka keegi teine saama. Ta kõrvaldab oma künka, ja siis ei ole enam seda, mis mu onu kajale vastaks. Onu püüdis teda takistada, kuid too mees ütles: „üks pool sellest kajast kuulub mulle. Mulle meeldib oma pool ära hävitada, teie aga muretsege oma poole eest ise."
Onu laskis tal selle kohtu poolt ära keelata. Mees kaebas edasi. Nad läksid välja kuni ühendriikide ülemkohtuni. Seal oli sellega igavesti tüli. Kaks kohtunikku leidsid, et kaja on isiklik omand, kuna ta ei ole nähtav ega kombatav, kuid siiski on ostetav ja müüdav ning järelikult ka maksustatav. Kaks teist kohtunikku leidsid, et kaja on kinnisvara, kuna see on ilmselt teatud maatükiga seotud ja teda ei ole võimalik ühest kohast teise paigutada. Ülejäänud kohtunikud väitsid, et kaja ei kuuluvat üldse varade ehk omandite hulka.
Lõpuks otsustati, et kaja o n omand, et künkad on omand, et need kaks meest on eraldi ja iseseisvalt kumbki oma künka omanikud, kuid ühised kaja omanikud.
Seepärast on kaebealusel täielik õigus oma küngast maatasa teha, kuna see kuulub ainult temale, kuid ta peab maksma kolm miljonit kahjutasu mu onule tema kajapoole rikkumise eest. Selline otsus takistas mu onu kasutamast kaebealuse küngast vastukaja saamiseks ilma viimase nõusolekuta; ta pidi kasutama ainuüksi oma küngast. Kui tema kajapool muutus niisuguste tingimuste tõttu täiesti kasuta-matuks, siis oli see kurb küll, kuid kohus ei osanud leida paremat lahendust. Kohus keelas samuti kaebealusel kasutada minu onu küngast vastukaja saamiseks ilma onu nõusolekuta. Näete nüüd, milline imeväärne lahendus! Kumbki ei andnud järele, ja nii see haruldane ja õilis kaja pidi vaikima. Sellest ajast peale seisab see suurepärane varandus kasutuna ja müügikõlbmatuna.
Nädal aega enne meie pulmi, kui ma otse ujusin õnnes ja aadlikke tuli kaugelt ja lähedalt kokku meie pulmi pühitsema, saabus teade mu onu surmast koos ärakirjaga tema testamendist, mis tegi minu ta ainsaks pärijaks. Ta oli surnud — mu kallist heategijat ei olnud

enam. Veel praegugi on mul sellele valus mõelda. Ma ulatasin testamendi krahvile: pisarad takistasid mind seda lugemast.
170
Krahv luges testamendi läbi ja ütles karmilt: ,,Sir, kas teie nimetate seda varanduseks? Teie täispuhutud maal võidakse seda muidugi varanduseks pidada. Sir, te olete tohutu kajade kollektsiooni ainus pärija, kui seda on üldse võimalik kollektsiooniks nimetada, sest see on üle kogu määratu Ameerika mandri laiali. Kuid see ei ole veel õik —· te olete ülepeakaela võlgades. Pole ühtki kaja, illel ei oleks võlakohustust. Sir, ma ei ole südametu inimene, kuid ma pean siiski oma lapse huvide eest seisma. Kui teil oleks kas või üksainus kaja, mida te võiksite üsalt omaks pidada, kui teil oleks üksainuski kaja, millel ei lastiks võlakohustust ja millele te võiksite mu tütrega elama asuda ning seda hoole ja usinusega harides ja parandades endale ülalpidamist teenida, ma ei ütleks teile ei. Aga ma ei või oma tütart kerjusele naiseks anda. Lahku ta kõrvalt, mu lemmik. Minge, sir! Võtke oma võlgade all ägavad kajad ja ärge tulge enam kunagi mu silma alla."
Mu õilis Celestine pani oma armastavad käed mulle kaela ümber ja vandus pisarsilmil, et ta abiellub minuga ikkagi meeleldi, koguni rõõmuga, kuigi- mul ei ole ühtki kaja. Kuid kõik pidi minema teisiti. Meid lahutati. Tema piinles aasta aega ja suri siis, mina aga pean oma rasket eluteed rändama kurvalt ja üksi, paludes iga päev ja iga tund, et surm vabastaks mind vaevast ja et me saaksime jälle kokku seal taevases riigis, kus lõpevad kõik vaevad ja kus väsinud hinged leiavad rahu. Kas te oleksite nüüd nii lahke, sir, ja tutvuksite nende kaartide ja plaanidega mu mapis. Ma olen kindel, et võin teile müüa kajasid odavamalt kui keegi teine. Näiteks selle, mille eest mu onu maksis kolmekümne aasta eest kümme dollarit ja mis on üks kõige suurem maiuspala Texases, võiksin teile ära anda... "
,,Lubage mul vahele segada," ütlesin mina. ,,Mu sõber, täna ei ole ma kaubaagentidest hetkekski rahu saanud: ma ostsin õmblusmasina, mida ma ei vaja; ma ostsin maa-kaardi, mis on üleni vigu täis; ma ostsin kella, mis ei taha käia; ma ostsin koimürki, mida koid eelistavad igale teisele joogile; ma olen ostnud lõpmatu hulga igasuguseid kasutuid väljamõeldisi. Nüüd aitab mulle neist lollustest. Ma ei tahaks saada ühtegi teie kajadest isegi siis, kui te
171
selle mulle kingiksite. Ma ei jätaks sellest tuhkagi järele. Ma vihkan igaüht, kes püüab mulle kajasid müüa. Kas te näete seda püssi? Kui te ei taha verevalamist, siis kaduge siit oma kollektsiooniga."
Kuid tema ainult naeratas nukralt ning magusalt ja võttis välja veel mõned kaardid. Te teate väga hästi, millega see lõppes, sest kui sa oled kaubaagendile kord juba ukse avanud, siis on õnnetus juba sündinud ja sa pead kahju ära kannatama.
ühe talumatult pika tunni lõpuks me jõudsime kokkuleppele. Ma ostsin kaks heas korras kaheraudset kaja ja sain veel pealekauba kolmanda, mida ei pidavat müüa saama, kuna see rääkivat ainult saksa keelt. Ta ütles: „Kunagi rääkis see kaja kõiki keeli, aga nüüd on ta kuidagi häälest ära."

XXI. AJAKIRJANDUS TENNESSEES

Memphise ,.Laviini" toimetaja sööstab järgmiste sõnadega korrespondendi kallale, kes on teda radikaaliks nimetanud: ,,Sel ajal kui ta kirjutab esimest sõna, kavandab lause keskpaika, paneb i-dele täpid otsa, tõmbab t-dele kriipsud peale ja silub lauset, teab ta väga hästi, et sepitseb lauset, mis on läbi ja läbi nurjatu ja lõhnab vale järele." (Ajalehest ,,Börs".)
Arst ütles mulle, et lõuna kliima parandaks mu tervist, ja nii ma sõitsin Tennesseesse ja sain ajalehe ,,Koiduhiilgus ja Johnsoni Rajooni Sõjakisa" juurde abitoimetaja koha. Kui ma tööle läksin, leidsin peatoimetaja istumas tagasikallutatud kolmejalgsel toolil, ja ta jalad olid männipuust lauale sirutatud. Selles ruumis oli veel teine männi-puulaud ja veel üks vigane tool, mis

mõlemad olid maetud ajalehtede ja käsikirjade ning paberilipakate alla. Peale selle oli seal veel puust kast liivaga, mis oli üle külvatud sigariotste ja konidega, ja raudahi, mille uks rippus ainult ülemise hinge küljes. Toimetajal oli seljas pikasabaline must frakk-kuub ja valged linased püksid. Ta saapad olid väikesed ja hästi läikima viksitud. Ta kandis kroogetega särki, suurt pitsatsõrmust, vanamoelist püstkraed ja ruudulist kaelarätti, mille otsad alla rippusid. Niisuguseid riideid kanti 1848. a. paiku. Ta suitsetas sigarit ja püüdis mingit sõna leida, mille juures ta kätega läbi juuste tõmbas ja oma lokid sassi ajas. Ta kulm oli hirmuäratavalt kortsus, millest ma järeldasin, et ta haub parajasti mõnd eriti keerukat juhtkirja. Ta käskis mul võtta kõik meile
173
saadetud teiste ajalehtede värsked numbrid, need läbi lehitseda ja koondada kõik nendes leiduv oluline ja huvitav artiklisse ..Tennessee ajakirjanduse vaim". Ma tegin seda järgmiselt:

..Tennessee ajakirjanduse vaim
,,Iganädalase Maavärisemise" toimetusel on nähtavasti vale mulje Ballyhacki raudtee suhtes. See raudteeühing ei kavatse sugugi Buzzardville'i linna teest kõrvale jätta. Vastupidi, ta peab seda üheks tähtsamaks punktiks kogu liinil, ja vastavalt sellele ei saa tal olla mingit soovi se.da kõrvale jätta. Härrad „Maavärisemisest" parandavad muidugi heameelega oma vea. Eskvaier John W. Blossom, Higginsville'i ,.Piksenoole ja Vabaduse Sõjakisa" andekas toimetaja, jõudis eile meie linna. Ta peatub Van Bureni hotellis.
Tuleb märkida, et meie ametivend Mud Springi ,,Hom-miku-ulungist" eksib, kui ta arvab, et Van Werteri valimine ei toimunud, aga ta avastab oma vea kahtlemata juba enne, kui lõplikud materjalid temani jõuavad. Sellele eksiarvamusele viisid teda nähtavasti ebatäielikud andmed valimiste tagajärgedest.
On rõõmustav märkida, et Blathersvillel linn kavatseb ühe New Yorgi džentlmeniga lepingu sõlmida, et linna peaaegu läbipääsmatud tänavad sillutataks Nicholsoni sillutisega.
,.Igapäevane Hurraa" toetab energiliselt seda üritust ja on nähtavasti kindel selle edus."
Ma ulatasin oma käsikirja peatoimetajale vastuvõtmiseks, muutmiseks või hävitamiseks. Ta heitis sellele pilgu ja ta nägu läks pilve. Ta luges ja ta ilme muutus pahaendeliseks. Oli kerge näha, et midagi on korrast ära. Peagi hüppas ta üles ja ütles:
,,Välk ja maru! Kas te tõesti arvate, et ma nende elajatega niimoodi rääkima hakkan? Kas te arvate, et mu tellijad seedivad säärast lurri kui see? Andke mulle sulg!"
Ma ei olnud veel kunagi näinud, et ükski sulg oleks nii vihaselt kraapides ja kratsides endale teed rajanud või nii halastamatult teise mehe verbid ja adjektiivid üles kündnud. Kui ta oli oma tööst umbes poole ära, teinud,
174
tulistas keegi teda läbi avatud akna, kuid rikkus ära ainult minu kõrva kena kuju.
,,Ahaa," ütles ta, ,,see on see lurjus Smith ,.Moraalse Vulkaani" juurest ·— ma ootasin teda juba eile." Ta haaras revolvri vöölt ja tulistas vastu. Smith langes maha, tabatuna reide. See lask takistas Smithi korralikult sihtimast. Ta tulistas veel kord, kuid tabas kõrvalist isikut. See olin mina. Ta laskis mul ainult ühe sõrme küljest ära.
Siis jätkas peatoimetaja jälle mahatõmbamisi ja peale-kirjutamisi. Just sel hetkel, kui ta töö lõpetas, lendas korstnast sisse käsigranaat ja purustas ahju tuhandeks tükikj. Muud kahju see ei teinud, kui mitte arvestada seda, et kõrvalesattunud kild lõi mul paar hammast suust.
,,Ahi on täiesti varemeis," ütles peatoimetaja.
Ma vastasin, et seda küll.
,,Olgu, pole tähtis — niisuguse ilmaga pole seda ka tarvis. Ma tean, kes seda tegi. Ega ta minu käest ei pääse. Vaadake, siin te näete, kuidas sedalaadi asju tuleb kirjutada."

Ma võtsin käsikirja. See oli nii moonutatud mahatõmbamiste ja vahelekirjutamistega, et isegi ta oma ema ei oleks teda ära tundnud, kui tal ema oleks olnud. Nüüd kõlas see järgmiselt:

„Tennessee ajakirjanduse vaim
Paadunud valetajad ,,Iganädalase Maavärisemise" juurest püüavad nähtavasti meie õilsale ja rüütellikule rahvale kaela määrida järjekordset nurjatut ja toorest valet, ja seda seoses üheksateistkümnenda sajandi kõige hiilgavama ürituse — Ballyhacki raudteega. Mõte, et Buzzard-ville võiks liinist kõrvale jääda, on sündinud nende eneste vastikutes ajudes, või õigemini selles sogas, mida nad ise ajudeks peavad. Need kõlvatud raiped võtku see vale heaga tagasi, kui nad tahavad oma nahka päästa keretäie eest, mille nad on auga ära teeninud. See igavene eesel Blossom Higginsville'i ,.Piksenoole ja Vabaduse Sõjakisa" juurest on jälle siin ja elab Van Bureni juures armuleival.
Tuleb märkida, et see totakas lurjus Mud Springi „Hommiku-ulungi" juurest, kellel on üldse kalduvus vale-

tada, teatas, nagu ei oleks Van Werter üldse valitud. Ajakirjandusel on kõrge ülesanne levitada tõde, välja juurida valet, õpetada, kasvatada, parandada rahva moraali ja kombeid, muuta kõik inimesed lahkemaks, voorusliku-maks ja heldemaks — muuta nad igas suhtes paremaks, õilsamaks ja õnnelikumaks. Ja ometi teeb see räpane lurjus järjekindlalt häbi oma kõrgele kutsele, külvates valet, laimu, teotust ja vulgaarsust.
Blathersville vajavat Nicholsoni sillutist! Rohkem vajab ta vanglat ja vaestemaja. On see vast mõte sillutada tänavaid viletsas linnakeses, mis koosneb kahest kõrtsist, ühest sepikojast ja sinepiplaastrist ajalehe asemel — „Igapäevasest Hurraast!" Too roomav tõuk Buckner, kes ,,Hurraad!" toimetab, pasundab talle iseloomuliku tobedusega sillutisest ja kujutab ette, et räägib tarka juttu."
,,Näete, n i i tuleb kirjutada — krõbedalt ja asjalikult. Teie jama ajab mul südame pahaks." Sel silmapilgul lendas üks telliskivi klirinal aknast sisse ja andis mulle hea obaduse selga. Ma püüdsin end kõrvale nihutada, kuna ma tundsin, et olen teistel teel ees.
Toimetaja ütles: „See oli arvatavasti kolonel. Ma olen teda juba kaks päeva oodanud. Kohe on ta ka ise siin."
Tal oli õigus. Hetke pärast ilmus uksele kolonel, käes niisugune revolver, nagu seda kasutavad ratsaväelased.
Ta ütles: ,,Sir, kas mul on au kõnetada argpüksi, kes toimetab seda närust lehte?"
„Seda küll. Võtke istet, sir. Aga olge ettevaatlik, toolil puudub üks jalg. Ma usun, et mul on au rääkida alatu valetaja kolonel Blatherskite Tecumsehiga?"
,Täiesti õige, sir. Mul on teiega väike arve õiendada. Kui te olete vaba, siis hakkame peale."
„Mul on tarvis lõpetada artikkel ,.Moraalse ja vaimse arengu paljutõotavast arengust Ameerikas", kuid sellega pole kiiret. Võib alata." Mõlemad püstolid paugatasid samal hetkel. Toimetaja kaotas juuksesalgu, koloneli kuul aga lõpetas oma lennu minu reie lihas. Kolonel sai vasakust õlast kergelt riivata. Nad tulistasid uuesti. Seekord lasksid mõlemad sihist mööda, kuid mina sain oma osa — nimelt kuuli käsivarde. Kolmanda lasu ajal said mõlemad džentlmenid kergelt haavata, mul aga lõmastati üks sõrme-

ukk. Siis ütlesin mina, et ma lähen välja jalutama, kuna see on nende omavaheline asi ja ma pean taktituks neid veel kauem segada. Kuid mõlemad džentlmenid palusid, et ma oma kohale jääksin, ja kinnitasid, et ma neid sugugi ei sega.
Siis rääkisid nad valimistest ja viljasaagist, samal ajal laadides uuesti püsse, mina aga hakkasin oma haavu siduma. Siis avasid nad jälle ägeda tule, ja viimane kui lask tabas, kuid tuleb tähendada, et kuuest kuulist langes minule osaks viis. Kuuendast kuulist sai kolonel

surmavalt haavata. Ta tähendas peene huumoriga, et ta peab meile nüüd head aega soovima, sest tal on veel linnas tegemist. Siis küsis ta teed matusetalitaja juurde ja lahkus.
Toimetaja pöördus minu poole ja ütles: ,,Ma ootan lõunaks külalisi -ja pean veel ettevalmistusi tegema. Olen teile väga tänulik, kui te loete läbi korrektuuri ja võtate vastu jutulesoovijad."
Ma võpatasin jutulesoovijaile mõeldes, kuid olin äsjasest tulevahetusest, mis veel praegugi mu kõrvus kõmas, niivõrd kohkunud, et ei osanud midagi vastata.
Toimetaja jätkas: ,,Jones tuleb kell kolm — pekske ta läbi. Gillespie jõuab ehk veelgi varem — visake ta aknast alla. Ferguson on siin umbes kell neli — tapke ta ära. See on vist tänaseks kõik. Kui teil jääb aega üle, siis võite kirjutada hea vänge artikli politseist — tõmmake inspektorile nii, et ta mäletab. Piitsad on laua all, relvad sahtlis, padrunid ja püssirohi seal nurgas, sidemed ja lõuendilem-med seal kapi ülemistes laegastes. Õnnetuse puhul minge Lanceti juurde — see on kirurg ja elab alumisel korral. See ei maksa midagi — me toome ta kuulutused tasuta ära."
Ta oli läinud. Ma värisesin hirmust. Järgmise kolme tunni jooksul tuli mul nii kohutavaile hädaohtudele silma vaadata, et igasugune rõõm ja meelerahu kadus minust jäljetult. Gillespie käis ja viskas minu aknast alla. Jones jõudis ka täpselt pärale, ja kui ma tahtsin teda nüpeldama hakata, võttis ta mul piitsa käest ja tegi selle töö minu eest ära. Kohtamisel võõraga, kes ei olnud nimekirjas ette nähtud, kaotasin ma oma skalbi. Keegi teine võõras, nimega Thompson, jättis minust järele ainult varemed ja hunniku räbalaid. Ja lõpuks, olles vastu seina
177
surutud ja piiratud maruvihaste toimetajate, petiste, politikaanide ja kõrilõikajate salgast, kes märatsesid, sõimasid ja mu pea kohal relvadega vehkisid, nii et õhk sädeles läikivaist terasesähvatustest, kirjutasin ma alla dokumendile oma loobumisest selle ajalehe toimetaja kohast, kui järsku ilmus mu šeff ja koos temaga suur hulk vaimustatud sõpru ja imetlejaid. Algas niisugune kära ja taplus, mida ühegi inimese sulg, kuigi ta on terasest, ei suudaks. kirjeldada. Inimesed tulistasid üksteist, torkisid oradega, väänasid üksteisel liikmeid, lasksid õhku, viskasid üksteist aknast alla. Sellele järgnes lühike tormihoog teotavat sõimu, mida saatis korratu ja pöörane sõjatants, ja siis oli kõik läbi. Viie minuti pärast oli vaikus majas, ja mu verine ülemus ning mina istusime kahekesi ja vaatlesime selle tapatalgu veriseid tagajärgi, mis meie ümber põrandal vedelesid.
Tema ütles: ,,Teile hakkab siin meeldima, kui te selle kohaga ära harjute."
Mina ütlesin: „Ma pean end teie ees küll vabandama. Ma usun, et ma mõne aja pärast ehk õpiksin kirjutama nii, nagu teile meeldib, jah, ma olen kindel, et kui mul oleks veidi praktikat ja ma harjuksin teie stiiliga, tuleksin ma sellega toime. Kuid, ausalt öelda, säärasel energilisel väljendusviisil on ka oma puudused, sest see segab tööd. Te näete seda isegi. Jõulist stiili kasutatakse kahtlemata selleks, et publiku hinge ülendada, kuid mulle siiski ei meeldi nii palju tähelepanu äratada, nagu säärane stiil siin äratab. Ma ei saa rahulikult kirjutada, kui mind nii palju segatakse nagu täna. Mulle meeldib see koht väga hästi, kuid siiski ei meeldi mulle, et ma pean üksi külalisi vastu võtma. Uskuge mind — need kogemused on mulle uudsed ja teatud mõttes huvitavad, kuid neis valitseb teatud juhuslikkus. Keegi džentlmen laseb teie pihta, kuid tabab mind; pomm visatakse korstnasse teie meeleheaks, kuid ahjuuks lööb minu hambad sisse; keegi sõber astub sisse, et teiega komplimente vahetada, kuid laseb minu naha hõredaks nagu sõelapõhja, nii et sealt kõik põhimõtted välja pudenevad; teie lähete lõunale, aga samal ajal tuleb Jones oma piitsaga, Gillespie viskab mu aknast alla, Thompson rebib mul riided seljast ja keegi võhivõõras võtab mult mu skalbi säärase endastmõistetavusega,
178
nagu oleks ta mu vana tuttav; ja vaevalt möödub viis minutit, kui kõik lurjused kogu osariigist on kohal täies sõjavarustuses ja hirmutavad mind oma toma-hookidega

poolsurnuks. Uskuge mind, mul ei ole kunagi varem elus nii erutavat päeva olnud kui täna. Tõepoolest. Te meeldite mulle, ja mulle meeldib ka see, kui rahulikult ja külmavereliselt te võõrastega vahekordi selgitate, kuid, saate aru, ma ei ole sellega harjunud.
Lõunamaalased on liiga ägedad ja lõunamaa külalislahkus on liiga ülevoolav meietaoliste jaoks. See artikkel, mille ma täna kirjutasin ja mille külmadesse lausetesse teie meisterlik käsi valas» Tennessee ajakirjanduse kirglikku vaimu, paneb kihama uue herilastepesa.
Kõik need toimetajad ilmuvad kohale, ja nad on näljased ning soovivad kedagi meist oma hommikueineks. Ma olen sunnitud teist lahkuma. Ma ei soovi neist pidusöökidest enam osa võtta. Tulin lõunasse tervist parandama, nüüd aga sõidan tagasi samal otstarbel ja teen seda viivitamata. Tennessee ajakirjandus on minu jaoks liiga palav."
Siis me avaldasime vastastikku kahetsust, et meil tuleb teineteisest lahkuda, ja ma läksin haiglasse.

XXII. ÜHE POISI HÄBEMATUST TAGAKIUSAMISEST

Mõne päeva eest San Franciscos ,,areteeriti ja heideti linna vanglasse keegi hästiriietatud poisike, kes teel pühapäevakooli oli hiinlasi kividega loopinud".
Kui iseloomustav fakt sellest, mida see meie inimlik õiglus tegelikult tähendab! Kui kurb näide sellest, kuidas inimesel on kalduvus endast nõrgemaid türanniseerida! San Franciscole teeb see küll vähe au, et ta vaest poissi selliselt kohtles. Missugune oli olnud selle lapse kasvatus? Kuidas võis ta teada, et hiinlasi ei tohi kividega loopida? Enne kui koos solvatud San Franciscoga tema üle kohut mõista, anname talle võimaluse end õigustada ·— kuulame ära kaitsja.
Ta oli ,.hästiriietatud" poiss ja pühapäevakooli õpilane — järelikult tuleb arvata, et ta vanemad olid intelligentsed ja jõukad inimesed, kelles oli nimelt seevõrra loomulikku jultumust, et nad iga päev tahtsid ajalehti lugeda ja neid naudinguga lugesid. Ja nii oli sel poisil mitte ainult pühapäeviti, vaid ka argipäevadel võimalik õppida, kuidas õigesti käituda.
Sel kombel saigi poiss teada, et suur Kalifornia riik maksustab välismaalast John'i kullamaagi otsimise eest ebaseadusliku maksuga, kuna välismaalasel Patrickil' lubab ta kulda otsida hoopis tasuta, — arvatavasti sellepärast, et põlatud mongolil ei ole viskit vaja, kuna peen kelt ei saa ilma selleta kuidagi läbi.
Sel kombel sai ta teada, et tunduv enamik maksunõudjaid — oleks ebakena öelda, et eranditult kõik — nõuab makse sisse kaks korda ühe asemel. Ja kuna nad teevad
i John - hiinlaste,
Patrick - iirlaste hüüdnimi.Tõlk.

seda ainult selleks, et hiinlasi kaevandustesse peletada, siis kiidetakse see üldiselt heaks ja leitakse haruldaselt meeldiv olevat.
Sel kombel sai ta teada, et kui mõni valge varastab kullauhtmise kasti (,,valge" all mõeldakse hispaanlasi, mehhiklasi, portugaallasi, iirlasi, honduuraslasi, peruulasi, tšiillasi jne., jne.), siis aetakse ta laagrist minema. Kui seda teeb aga hiinlane, siis puuakse ta üles.
Sel kombel sai ta teada, et paljudes kohtades määratu pikal Vaikse ookeani rannikul on vaba, loomulik õigluse-armastus inimeste südametes nii sügavale juurdunud, et kui kusagil on toime pandud mingi salapärane ja mõistatuslik kuritegu, ütlevad nad kohe: „Mingu kas või maailm hukka, aga õiglus peab olema!" — ja tõmbavad kohe mõne hiinlase oksa.
Sel kombel sai ta teada, et lugedes üht poolt , .kohalikest uudistest" paistis, et San Francisco politsei kas magab või on surnud, teist poolt lugedes aga tundus, et reporterid on meeletus vaimustuses sellesama politsei energiast, vooruslikkusest, agarusest ja hulljulgusest. Nad teatasid juubeldades, kuidas ,,sajasilmse Argosena valvas politseinik see ja see", tabas alatu hiinlasest suli kanavargu-selt ja toimetas ta võidukalt linna vanglasse; kuidas ,.vapper politseiohvitser nii- ja niisugune", silmitsedes rahulikult ja märkamatult mandlisilmalise

Konfutsiuse-poja iga liigutust (reporterid on alati väga vaimukad) ja jälgides teda selle hajameelse ja ükskõikse ilmega, mida võib alati leida nende salapäraste olevuste — neljakümne-dollarise palgaga politseinike näolt, kui nad ei juhtu magama, tabas hiinlase lõpuks hetkel, kui too väga kahtlaselt käe koti järele sirutas, mille ta omanik oli nähtavasse kohta asetanud; ja kuidas üks politseinik saatis korda niisuguse hiilgava vägiteo, ja teine jälle naasuguse, ja kolmas mõne veelgi vägevama — ja kõik need vägiteod olid seotud mõne hiinlasega, kes oli ühe kopika eest eksinud, vaese õnnetu hiinlasega, kelle eksimus puhuti määratu suureks, et rahva tähelepanu kõrvale juhtida neilt tõelistelt sulidelt, kes samal ajal vabalt ringi käisid, ja ühtlasi sellelt, et neid ülistatud politseinikke kiideti täiesti põhjuseta.
Sel kombel sai poiss teada, et seadusandlik kogu, kuigi ta väga hästi teadis, et konstitutsiooni järgi on Ameerika

kõigist rahvustest vaeste ja rõhutute pelgupaigaks ja et sellepärast vaesed ja rõhutud, kes tulevad meilt kaitset otsima, ei peaks maksma üle jõu käivat sissesõidumaksu, siis ometi seesama seadusandlik kogu andis välja seaduse, mille põhjal igale hiinlasele peab maabumisel kohe sadamasillal rõugeid pandama. Selle teene eest peab hiinlane vastavale ametnikule maksma kümme dollarit, samal ajal kui San Franciscos on palju arste, kes teeksid sedasama meeleldi viiekümne sendi eest.
Sel kombel sai poiss teada, et hiinlasel pole mingeid õigusi, mida tuleks austada; et tal ei ole muresid, mis võiksid kaastunnet äratada; et ta elu ja vabadus ei ole pennigi väärt, kui valge mees tahab tema üle irvitada; "et keegi ei armasta hiinlasi, et keegi ei sõbrusta nendega, et keegi ei jäta neile halba tegemata, kui selleks avaneb vähemgi võimalus; et kõik, nii eraisikud kui ka ühingud, ja isegi tema kõrgus riigipresident ise vihkavad, teotavad ja kiusavad üksmeelselt taga neid tagasihoidlikke välismaalasi.
Ja nii oli siis täiesti loomulik, et see rõõmsameelne poisike teel pühapäevakooli, pea täis värskeid õpetusi ja äratusi kõrgeiks ja üllaiks tegudeks, endamisi ütles:
„Ahaa, seal läheb üks hiinlane! Jumal ei armasta mind, kui ma teda kividega ei loobi."
Selle eest ta aga areteeriti ja pandi linna vanglasse.
Ta oli igast asjast õppinud, et hiinlast kividega loopida on õilis ja püha tegu, ja ometigi — niipea kui ta püüab oma kohust täita, karistatakse teda selle eest, teda, vaest poisikest, kes on eluaeg teadnud, et Gold Refinery kandis on politseinike üheks peamiseks lõbustuseks rahulikult pealt vaadata, kuidas Brannan Streeti lihunikud ässitavad oma koeri süütute hiinlaste kallale ja kuidas siis need peavad põgenema oma elu päästmiseks.1
1 Mul on meeles palju niisuguseid juhtumeid, kuid praegu mõtlen nimelt ühele nendest. Brannan Streeti lihunikud ässitasid koerad kellegi hiinlase kallale, kes neist rahulikult möödus, pesukorv pea peal. Sel ajal, kui koerad hiinlast puruks rebisid, suurendas üks lihunikest üldist lõbusust veel sellega, et lõi hiinlasel pooliku telliskiviga mõned hambad kurku. See kõik on mul eriti selgelt meeles ehk sellepärast, et ma tol ajal olin ühe San Francisco ajalehe teenistuses ja mul ei lubatud sellest kirjutada, kuna see oleks võinud solvata teatud osa ajalehe tellijaist.

Arvesse võttes neid inimlikke voorusi, mida kogu „Vaikse ookeani rannik" õpetab oma noortele, tundub see rabavalt ebaloogilisena, kui San Francisco linnaisad väga tähtsalt kuulutavad (nagu nad seda hiljuti tõepoolest tegid), et ,.politseil on kõva käsk areteerida kõik poisid, olgu nad kes tahes või kus tahes, kes hiinlastele kallale tungivad".
Sellegipoolest olgem südamest rõõmsad, et nad selle käsu on andnud, kuigi selles on vasturääkivusi. Ja kindlasti on ka politseinikud südamest rõõmsad, sest poisikeste areteerimisel ei ole neil midagi karta, eriti kui nood kuuluvad väiksemate hulka. Reporterid aga kiidavad politseinike kangelastegusid niisama ustavalt kui varem, sest midagi nad ju kirjutama peavad.

San Francisco kohalikud uudised hakkavad nüüdsest peale järgmiselt kõlama: „Alati valvsal ja agaral politseinikul sel ja sel" õnnestus eile õhtupoolikul meeleheitlikku vastupanu maha surudes areteerida master Tommy Jones," jne., jne., millele järgnevad siis tavalised statistilised andmed ja lõpphurraa, milles tundub ebateadlikku sarkasmi: „Me võime rahuldusega märkida, et see on juba neljakümne seitsmes poiss, kes on areteeritud selle kuulsusrikka politseiniku poolt pärast uue määruse jõustumist. Politseijaoskond ilmutab otse harukordset aktiivsust. Niikaua kui meie mäletame, ei ole varem midagi selletaolist nähtud."

LUGU VÄIKESEST PAHAST POISIST

Elas kord üks väike paha poiss, kelle nimi oli Jim — kuigi, nagu te vahest isegi märganud olete, on teie pühapäevakooli lugemikus halbade poiste nimi peaaegu alati James. See oli väga veider, kuid ometi oli see tõsi, et selle poisi nimi oli Jim.

Tal ei olnud ka haiget ema — haiget ema, jumalakartlikku ja tiisikuses, kes oleks hea meelega hauas puhanud, kui ta armastus poja vastu poleks olnud nii tugev ja ta ei oleks kartnud, et maailm võib tema poja vastu olla karm ja külm, kui teda enam ei ole. Pühapäevakooli raamatutes on halbade poiste nimi peaaegu alati James, neil on haiged emad, kes õpetavad neile palveid: „Nüüd ma heidan puhkama," jne., kes laulavad nad armsa, nukra häälega magama, suudlevad neid, põlvitavad nende voodi ääres ja nutavad. Kuid selle poisiga oli lugu hoopis erinev. Tema nimi oli Jim ja ta emal polnud midagi viga — ei mingit tiisikust ega muud selletaolist. Ta oli võrdlemisi priske ega olnud jumalakartlik; pealegi ei tundnud ta mingit erilist muret Jimi pärast. Ta ütles, et kui poiss oma kaela murrab, siis pole see kuigi suur kaotus. Ta ei suudelnud kunagi Jim'i enne magamaminekut, vaid andis talle alati paar head laksu.

Kord näppas see väike paha poiss sahvri võtme, puges sahvrisse, võttis seal keedist ja täitis siis nõu tõrvaga, et ema aru ei saaks. Kuid ta ei tundnud hetkekski mingit kohutavat tunnet ja miski ei sosistanud talle kõrva: „Kas ma tohin olla sõnakuulmatu oma emale? Kas see ei ole inetu, mis ma tegin? Mis küll saab neist väikestest "pahadest poistest, kes näppavad oma hea armsa ema tagant

keedist?" Ja siis ei heitnud ta ka üksinda põlvili ega tõotanud, et ta ei ole enam kunagi halb, ja ta ei tõusnud üles kerge, õnneliku südamega ega läinud oma ema juurde, et talle kõik ära jutustada, talt andeks paluda ja saada õnnistust emalt, kellel oleksid silmis uhkus- ja tänupisarad. Ei, nii sünnib küll kõigi teiste halbade poistega raamatutes, kuid nii uskumatu kui see ongi — Jimiga läks teisiti. Ta sõi keedise ära ja ütles oma patusel, vulgaarsel toonil, et oli see alles maru maotäis. Siis pani ta sinna tõrva asemele ja ütles selle kohta samuti, et see on marudalt tehtud. Ta naeris ja ütles, et „küll vanamoor läheb marru ja turtsub", kui ta selle avastab. Ja kui ema selle tõesti avastas, siis poiss aina salgas ja ema peksis teda halastamatult, kuna poiss karjus nagu kord ja kohus. Selle poisiga oli üldse väga imelik lugu —- temaga läks kõik hoopis teisiti, kui läheb halbade James'idega raamatutes.

Kord ronis ta farmer Acorni õunapuu otsa, et õunu varastada. Kuid oks ei murdunud, ta ei kukkunud alla ega murdnud oma käeluud, farmeri suur koer ei hammustanud teda ja ta ei pidanud nädalate viisi haigena voodis lamama, et kahetseda ja paremaks muutuda. Oh ei! Ta varastas nii palju õunu, kui tahtis, ja sai õnnelikult puu otsast maha. Ja ka koera jaoks oli ta ette valmistatud — kui too tuli teda rebima, äigas ta talle kiviga. See oli väga veider — midagi niisugust ei juhtunud kunagi neis väikestes leebetes raamatutes marmorkõvade kaantega ja piltidega, milles kujutati mehi pääsusaba-kuubede, toru-mütside ja liiga lühikeste püksisäärtega, naisi aga kleidivöödega otse kaenla all ja ilma krinoliinideta. Midagi niisugust ei juhtunud üheski pühapäevakooli raamatus.

Kord varastas ta õpetaja sulenoa, ja kartes, et see välja tuleb ja teda keretäis ootab, peitis ta noa George Wilsoni mütsi. George Wilson oli vaese lesknaise poeg, vooruslik poiss, alevi kõige parem poiss, kes alati oma ema sõna kuulas ja talle kunagi ei valetanud, kes oma koolitööd armastas ja pühapäevakoolist suures vaimustuses oli. Kui nuga ta mütsist välja kukkus, langetas vaene George süüd-aselt pea ja punastas, pahandatud õpetaja aga süüdistas teda varguses. Kuid sel silmapilgul, kui ta värisevat poissi vitsaga karistama hakkas, ei ilmunud järsku mingit ebatõelist hallipäist õigusemõistjat, kes oleks vahele seganud
185
ja öelnud: ,,Ärge lööge seda õilsat poissi — süüdlane kükitab seal! Ma juhtusin vaheajal sealt mööda minema ja nägin pealt, ilma et ta mind oleks märganud, kuidas ta varguse toime pani!" Ja Jim ei saanudki oma keretäit, auväärne õigusemõistja ei lugenudki kogu kahjatsevale koolile moraali, ei võtnud ka George'i käe kõrvale, ei öelnud, et niisugune poiss väärib esiletõstmist, ega kutsunud teda enda juurde elama, kus ta võiks kontorit pühkida, ahjusid kütta, jooksupoisiks olla, puid lõhkuda, õigusteadust õppida, kohtuniku naisele majapidamises abiks olla, kogu ülejäänud aja aga mängida, ja ta saaks nelikümmend senti kuus ning oleks õnnelik. Ei. See oleks niiviisi juhtunud raamatutes, kuid Jimiga läks teisiti, ükski tüütu kohtunikutohman ei seganud end vahele, musterpoiss George sai oma nahatäie ja Jimil oli sellest hea meel, sest teadagi vihkas ta vooruslikke poisse. Jim ütles, et ta ,,ei või neid mammapoegi sallida". Selliseid inetuid sõnu tarvitas see halb, kasvatamatu poiss.
Kuid kõige uskumatum asi, mis Jimiga kunagi juhtus, on see, et kui ta kord pühapäevasel päeval läks paadiga sõitma, siis ta ei uppunudki ära, ja teinekord jälle, kui ta pühapäeval õngitsema läks ja äikesetormi kätte jäi, ei loonudki välk teda surnuks. Te võiksite praegu peale hakata ja kuni järgmise jõuluni kõigis pühapäevakooli raamatutes otsida, otsida ja otsida, kuid te ei leiaks midagi selletaolist. Oh ei. Te leiaksite sealt, et kõik halvad poisid, kes pühapäevasel päeval paadiga sõitma lähevad, upuvad eranditult; ja et kõiki halbu poisse, kes pühapäeval õngitsevad ja äikesetormi kätte jäävad, tabab välk. Paadid halbade poistega lähevad pühapäeval alati ümber, ja kui halvad poisid lähevad hingamispäeval kalale, tuleb alati äikesetorm. Kuidas Jim küll pääses, on mulle täielikuks mõistatuseks.
See Jim elas nähtavasti nõiutud elu — see on ainus lahendus. Igal pool pääses ta terve nahaga. Loomaaias andis ta elevandile nuusktubakat, kuid elevant ei loonudki ta pead oma londiga laperguseks. Ta nühkis kapis, et leida piparmündi-ekstrakti, kuid ei eksinudki ega joonud selle asemel aqua lortist \ Ta võttis salaja isa püssi ja läks

' Aqua iortis — salpeeterhape.
186
pühapäeval jahile, kuid ei lasknudki endal kolme või nelja sõrme sodiks. Ta lõi vihas oma väikesele õele rusikaga meelekohale, kuid õde ei vaevelnud kogu pikka suve voodis ega surnud magusate andeksannisõnadega huultel, mis oleks kahekordistanud poisi murduva südame piinu. Ei, õde toibus peagi. Lõpuks põgenes poiss kodunt ja läks merele, kuid ei leidnud end tagasi tulles üksikuna ja kurvana maailmas, kuna kõik ta armsad puhkasid vaikses surnuaias ja ta väätidesse kasvanud lapsepõlve-kodu oli viltu vajunud ning lagunenud. Ta tuli tagasi, täis nagu pinal, ja sattus kõigepealt politseijaoskonda.
Siis sai ta meheks ja abiellus, kasvatas üles palju lapsi, kuid lõi nad kord öösel kõik kirvega surnuks, ja sai igasuguse mõeldava pettuse ja kuritegelikkuse abil rikkaks. Praegu on ta kõige alatum ja jultunum lurjus oma kodukohas, kuid kõik peavad temast lugu ja ta kuulub seadus-andlikku kogusse.
Nii te näete, et pühapäevakooli raamatutes pole ühelgi halval James il kunagi nii pööraselt vedanud kui sel patusel Jimil, kes elas nõiutud elu.

LOOD SUUREMEELSETEST TEGUDEST

Kogu eluaeg, alates varasest lapsepõlvest, oli mul harjumus lugeda teatud liiki lugusid, mis on kirjutatud targa moraaliõpetaja omapärases laadis. Nende lugemine tundus mulle alati õpetlikuna ja pakkus suurt rahuldust. Mul oli selliseid lugusid alati käepärast, ja neil silmapilkudel, kui ma inimestest halvasti mõtlesin, pöördusin ma nende poole, ja nad peletasid selle tunde minema. Neil hetkil, kus ma tundusin endale südametu egoistina, närukaelana ja lurjusena, pöördusin ma jällegi nende poole, ja nad õpetasid mulle, kuidas tuleb- toimida, et usku enesesse tagasi saada. Ma kahetsesin mitu korda, et kõik need võrratud lood lõpevad õnneliku lahendusega, ilma et me teada saaksime, mis sai nende kütkestavate lugude kannatajaist ja heategijaist edaspidi. Soov seda teada saada kasvas mu rinnas nii visalt ja jõuliselt, et otsustasin lõpuks sellele vaba voli anda. Ma asusin asja kallale ja väsimatu tööga ning hoolsa uurimisega viisin selle lõpule. Siinjuures teen ma teile teatavaks selle töö tulemused, lisades igale loole tõele vastava järje, mis on minu poolt leitud ja kontrollitud.

TÄNULIK PUUDEL

Keegi kaastundlik arst (kes armastas raamatuid lugeda) leidis kord kodutu murtud käpaga puudli. Ta viis vaesekese enda juurde, pani vigastatud käpa paika ja sidus kinni, laskis siis looma vabadusse ja unustas ta peagi. Kuid milline oli ta imestus, kui ta ühel hommikul välja

minnes leidis ukse eest tänuliku puudli, kes kannatlikult ootas arsti koos ühe teise kodutu koeraga, kes mingi õnnetuse läbi oli samuti käpa murdnud. Heasüdamlik arst andis kohe vaesele loomakesele abi, kummardas hardalt jumala lõpmatu headuse ja armu ees, kes ei põlanud halvaks isegi vaest kodutut puudlit, et tema abil kinnitada
jne.,' jne.

Järg

Järgmisel hommikul leidis kaastundlik arst oma ukse eest kaks tänulikkusest säravat koera, kellel olid kaasas veel kaks vigast peni. Haiged raviti sedamaid terveks ja kõik neli läksid oma teed, jättes kaastundliku arsti hardasse hämmastusse, millist ta polnud veel varem tundnud. Päev möödus, saabus järgmine hommik. Nüüd istusid kaastundliku arsti ukse ees juba neli ravil käinud koera ja nendega olid kaasas veel neli, kes ravi vajasid. Möödus seegi päev ja saabus järgmine hommik. Nüüd võtsid kõnnitee enda alla juba kuusteist koera, kellest kaheksa olid äsja viga saanud, möödaminejad aga pidid sel kohal suure ringi tegema. Keskpäevaks olid kõik murtud käpad kinni seotud, kuid heasüdamliku arsti südames hakkas vaga hämmastusega tahtmatult segunema variserlikke tundeid. Veel kord tõusis päike ja heitis oma valgust kolmekümne kahele koerale, neist kuusteistkümmend murtud käppadega, kes olid hõivanud kogu kõnnitee ja pool tänavat; ülejäänud osa tänavast võtsid enda alla inimlikku tõugu vaatlejad. Haavatud koerte ulgumine, terveks-arstitute haukumine ja pealtvaatajate kommentaarid jätsid küll sügava ja võimsa mulje, kuid liikumine sellel tänaval katkes. Heasüdamlik arst saatis kirikunõukogule avalduse, et soovib sealt välja astuda, et miski ei takistaks tal käituda nii vabalt, nagu seda nõuab olukord. Pärast seda palkas ta endale kaks kirurgi abiks ja lõpetas veel enne pimeduse tulekut oma heategevuse.
Kuid kõigel maailmas on omad piirid. Kui veel kord hommik säras ja heasüdamlik arst tänavale vaadates nägi seal loendamatut, ääretut ulguvate ja abipaluvate koerte karja, ütles ta:

„Pole parata, tuleb tunnistada, et olen raamatute poolt end haledasti tüssata lasknud. Need jutustavad ainult loo
189
esimese poole, ja ongi kõik. Andke mulle püss, see asi on juba liiale läinud."
Majast püssiga väljudes astus ta kogemata selle puudli sabale, kellele ta oli esimesena abi andnud, ja see lõi talle silmapilk hambad säärde. Tuleb märkida, et see suur ja õilis üritus, millele puudel end oli pühendanud, tekitas temas nii tugevat ja aina kasvavat entusiasmi, et ta nõder pea ei pidanud sellele vastu ja ta läks hulluks. Kuu aja pärast, kui kaastundlik arst marutõve hirmsates piinades hinge heitis, kutsus ta oma hardasti nutvad sõbrad enda juurde ja ütles:
„Hoidke end raamatute eest. Need jutustavad ainult loo esimese poole. Kui mõni õnnetu teilt abi palub ja teis ' tekib kahtlus heategevuse võimalike tagajärgede suhtes, siis andke oma kahtlustele vaba voli ja tapke abipaluja."
öelnud need sõnad, pööras ta silmad seina poole ning andis oma hinge jumalale.

KAASTUNDLIK KIRJANIK

Vaene ja noor algaja kirjanik püüdis asjatult oma käsikirju trükki toimetada. Lõpuks, olles asetatud näljasurma kõigi koledustega silm silma vastu, jutustas ta oma kurva loo ühele kuulsale kirjanikule, paludes talt nõu ja abi. See suuremeelne inimene lükkas otsekohe kõik oma tööd ja tegemised edasi ja hakkas üht tagasilükatud käsikirjadest lugema. Selle õilsa teoga lõpule jõudnud, surus ta südamlikult noormehe kätt ja ütles: ,,Teie käsikiri on küllaltki huvitav. Astuge esmaspäeval minu poole sisse." Kokkulepitud ajal lõi kuulus kirjanik sõnagi lausumata, kuid sõbralikult naeratades noore kirjaniku ees lahti ühe ajakirja alles niiske, trükist tulnud numbri. Milline oli küll vaese noormehe imestus, kui ta nägi, et ajakirjas oli ära trükitud tema isiklik teos.
,.Kuidas küll saaksin," ütles ta põlvili langedes ja nutma puhkedes, „teile selle heateo tasuda!"
Kuulus kirjanik oli tuntud Snodgrass; vaene algaja kirjanik, kes selliselt pääses näljasurmast ja sai tuntuks, oli hiljem mitte vähem kuulus Snagsby. See lugu olgu meile õpetuseks, et me suhtuksime heasoovlikult kõigisse aigajaisse, kes vajavad meie abi.
190

Järg

Järgmisel nädalal tuli Snagsby jälle viie tagasilükatud käsikirjaga. Kuulus kirjanik oli veidi üllatunud, kuna ta oli raamatutest lugenud, et noor geenius vajab abi ainult üksainus kord. Kuid sellest hoolimata kündis ta ka need leheküljed läbi, noppides välja liigseid ilukõne õisi ja harvendades epiteetide rägastikku, mille tagajärjel tal õnnestus kaks käsikirja trükki toimetada.
Vähem kui nädala pärast ilmus tänulik Snagsby uue laadungiga. Esimest korda noorele kannatajale abi osutades oli kuulus kirjanik tundnud sügavat seesmist rahuldust ja oli end mõnuga võrrelnud suuremeelsete kangelastega raamatutes. Kuid nüüd tekkis tal kahtlus, kas ta ei ole mitte sattunud millelegi erandlikule suuremeelsete tegude alal. Ta vaimustus jahenes mõnevõrra. Siiski ei olnud tal südant noort, endale teed rajavat autorit minema ajada, seda enam, et too kiindus temasse sellise naiivse siiruse ja usaldusega.
Lõppude lõpuks ilmnes, et noor algaja oli kuulsa kirjaniku rakkesse pannud. Kõik ta tagasihoidlikud katsed oma koormat seljast maha heita jäid tagajärjetuks. Ta pidi iga päev oma noorele sõbrale nõu andma, teda iga päev ergutama; ta pidi ta käsikirjad ajakirjadesse sokutama, neid iga kord sõna-sõnalt ümber kirjutades, et need korralikud välja näeksid. Kui algaja lõpuks jalad alla sai, võitis ta endale välgukiirusel kuulsuse, kirjeldades kuulsa kirjaniku elu nii sarkastiliselt ja nii solvavate üksikasjadega, et suur tiraaž müüdi kiiresti läbi.

Kuulsa kirjaniku süda aga ei pidanud vastu sellisele alandusele. Hinge heites ütles ta: ,,Oo, häda, raamatud petsid mind — nad ei jutusta mitte kõike. Mu sõbrad, hoiduge noorte, endale teed rajavate kirjanike eest! Kelle jumal on näljasurmale määranud, seda ärgu mingu inimene oma upsakuses päästma, sest see toob talle ainult hukatust."

TÄNULIK ABIKAASA

Keegi' daam sõitis kord oma väikese pojaga ühe suurlinna peatänavat mööda, kui järsku hobused ehmusid ja lõhkuma hakkasid. Kutsar paisati pukist, kuna kalessis-

istujad hirmust kangeks jäid. Kuid keegi vapper noormees, kes sõitis toiduainete koormaga, tormas lõhkuvatele hobustele vastu ja peatas nad täie kihutamise pealt, sellega omaenda elu kaalule pannes. Tänulik daam kirjutas ta aadressi üles ja jutustas sellest kangelasteost koju jõudes oma mehele (kes armastas raamatuid lugeda). Too kuulas pisaraid valades liigutavat, lugu, tänas koos nendega, kes ta südamele lähedased olid, seda, kes isegi värvukest ei lase märkamatult tänavale langeda, ja saatis siis teenija vapra noormehe järele. Surudes talle pihku tšeki viiesajale dollarile, ütles ta:

,,Võtke see tänuks oma õilsa teo eest, William Fergusson, ja kui te kunagi sõpra vajate, siis pidage meeles, et Thomas MacFaddenil tuksub rinnas tänulik süda."

Olgu see teile õpetuseks, et õilis tegu toob alati kasu tegijale, olgu ta koht elus kui tagasihoidlik tahes.

Järg

William Fergusson astus nädala aja pärast sisse ja palus mister MacFaddenit kaasa mõjuda selleks, et ta saaks parema koha, sest ta tundvat end võimelisena millekski paremaks, kui seda on veovankri juhtimine. Mister MacFadden hankis talle asjaajaja koha hea palgaga. Varsti pärast seda jäi William Fergussoni ema haigeks ja William .. . Noh, ühe sõnaga, mister MacFadden nõustus võtma Williami ema oma majja. Möödus vähe aega, ja see hakkas igatsust tundma oma nooremate laste järele, nii et ka Mary ja Julia võeti majja, samuti ka Jimmy, nende väike vend. Jimmyl oli suleteritusnuga, ja ühel heal päeval puges ta võõrastetuppa, muutes vähema kui kolmveerand tunni jooksul mööbli, mis maksis kümme tuhat dollarit, millekski, mille hinda on raske kindlaks määrata, ühe või kahe päeva pärast kukkus ta trepist alla ja murdis endal kaelaluu, ja matustele ilmus umbes seitseteist sugulast. Nad said kõik omavahel tuttavaks ja pärast seda oli MacFaddenite köök alati rahvast täis. MacFaddenitel oli tööd kuhjaga, et leida neile kõige mitmesugusemaid teenistuskohti ja otsida jälle uusi, kui need neile igavaks muutusid. Vanaeit jõi kõvasti ja vandus vägevalt, kuid tänulikud MacFaddenid teadsid, et nende kohus on teda

parandada, kuna ta poeg on nende heaks nii palju teinud, ja nad pühendasid sellele tegevusele kogu oma vaimujõu. William käis neid sageli vaatamas, sai raha ja palus uusi, järjest kõrgemaid ja tulusamaid kohti, mida tänulik MacFadden püüdis talle võimalikult kiiresti hankida. Pärast teatud kahtlusi nõustus MacFadden ka Williamit kolledži saatma, kuid kui tuli esimene õppevaheaeg ja meie kangelane palus, et ta saadetaks terviseparanduseks Euroopasse, tõstis tagakiusatav MacFadden mässu ja tõusis oma türanni vastu üles. Ta keeldus järsult ja kategooriliselt. William Fergussoni ema oli nii üllatatud, et pillas viinapudeli maha ega saanud sõna suust isegi selleks mitte, et sõimata. Toibudes ütles ta hingetult:

,,Kus oleksid teie naine ja poisike, kui mitte mu poeg? ..."

William ütles:
,,Siis see on teie tänu? Kas ma päästsin teie naise või ei? öelge ise!"
Seitse sugulast tulid summas kööki sisse ja igaüks neist kordas:
,,Kas see on teie tänu?"
Williami õed pildusid etteheitvaid pilke, öeldes: ,,Siis see on ta tänu," kuid neid katkestas ema, kes hüüdis nutma puhkedes:
,,Mõelda ainult, et mu süütu tuvike Jimmy sai surma niisugusele maole teeneid osutades!"
Sellest sai mässuline MacFadden uut vaimujõudu ja ta vastas ägestudes:
„Välja mu majast, te hulgused! Raamatud ajasid mu pea segamini, aga enam nad mind ei peta — aitab ühest korrast." Ja Williami poole pöördudes hüüdis ta: ,,Jah, te päästsite mu naise, kuid järgmine, kes seda teeb, sureb kohapeal!"
Kuna mina ei ole jutlustaja, siis ma asetan teksti mitte jutluse algusse, vaid lõppu. See on võetud mr. Noy Brooki mälestustest president Lincolnist, mis ilmusid ,,Scribner's Monthly's".
,,J. H. Hacket Falstaffi osas meeldis väga mr. Lincolnile. Soovides avaldada oma tunnustust, nagu see oli tal kombeks, kirjutas Lincoln näitlejale väga südamliku kirjakese, milles ta ütles, et on näidendit vaadanud suure mõnuga.
193
Hacket saatis vastuseks mingi raamatu, mis oli võib-olla ta enda kirjutatud. Peale selle kirjutas ta presidendile mõned kirjad. Kord õhtul, juba kaunis hilja, kui see episood oli mul juba ununenud, läksin ma Valgesse Majja, kuhu mind oli välja kutsutud. Presidendi kabinetti minnes märkasin ma oma imestuseks mr. Hacketit, kes istus eesruumis, nähtavasti audientsi oodates. President küsis minult, kas seal on kedagi. Minu vastuse peale ütles ta kaunis nukral toonil:
,,Oo, ma ei saa teda vastu võtta, ei saa. Ma lootsin, et ta on juba ära läinud." Siis lisas ta: ,,See näitab, kui raske on inimesel minu positsioonis sõpru ja tuttavaid omada. Te teate, et Hacket kui näitleja meeldis mulle. väga, ja ma kirjutasin talle sellest. Ta saatis mulle raamatu» ja ma arvasin, et sellega on asjal lõpp. Ta on ju oma alal meister ja kindlustatud olukorras. Ja näete, ainult sellepärast, et meie vahel toimus sõbralik kirjavahetus, nagu see võib toimuda iga kahe inimese vahel, tahab ta minult midagi paluda. Mis te arvate, mis ta minult tahab?"
Ma ei osanud arvata, ja mr. Lincoln lisas: ,,Ta tahab saada Ameerika konsuli kohta Londonis. Oo, taevane halastus!" "
Lõpuks pean veel tähendama, et juhtum William Fer-gussoniga leidis tõesti aset ja on mulle usaldatavast allikast teada, kuigi ma muutsin mõned üksikasjad, et Williamil ei tekiks minu vastu pretensioone. Ma arvan, et igal lugejal on tulnud mõnel oma elu meeldival ja leebel tunnil etendada suuremeelsete lugude kangelase osa. Oleks huvitav teada, kui paljud nendest on nõus sellest jutustama ja kas nad tahavad, kui neile meelde tuletatakse, kuidas nende lugu lõppes.

XXIII. VARASTATUD VALGE ELEVANT

I

Selle kummalise loo jutustas mulle keegi juhuslik reisikaaslane. See džentlmen oli üle seitsmekümne aasta vana ja ta läbi ja läbi hea ning lahke nägu ja siiras olemine vajutasid kaheldamatu tõepitseri igale sõnale, mida la huuled poetasid. Ta ütles:
Te ju teate, kui suures aus peab siiami rahvas oma kuninglikku valget elevanti. Te teate, et ta on kuningatele pühaduseks, et ainult kuningad võivad teda omada, ja et ta teatud mõttes seisab isegi kuningatest kõrgemal, kuna teda mitte ainult ei austata, vaid koguni jumaldatakse. Nii siis, viie aasta eest, kui Suur-Britannia ja Siiami vahel tekkisid

arusaamatused piiri küsimuses, selgus õige pea, et Siiam oli eksinud. Asi lahendati kiiresti ja Briti esindaja kinnitas, et ta on rahuldatud ja et kõik mis olnud, olgu unustatud. See oli Siiami kuningale suureks kergenduseks, ja osalt tänutäheks, osalt aga ehk ka selleks, et kustutada vähimgi jälg ebameeldivast tundest, mis Inglismaal võiks tema vastu jäänud olla, tahtis ta Inglise kuningannale midagi kinkida. Hommikumaal usutakse, et see on ainus kindel tee oma vaenlase lepitamiseks. See kingitus pidi olema mitte ainult kuninglik, vaid ülimal maaral kuninglik. Ja milline muu kingitus oleks olnud nii sünnis kui valge elevant? Ma olin tookord India tsiviil-teenistuses säärasel kohal, et mind peeti kõigiti selle austava ülesande vääriliseks kink tema majesteedile Inglise kuningannale kätte toimetada. Terve laev varustati kõige vajalikuga minu ja mu teenrite ning elevandi saatjate ja

ümmardajate tarvis. Ettenähtud ajal jõudsin ma New Yorgi sadamasse, paigutades oma kuningliku hoolealuse suurepärasesse korterisse Jersey Citys. Meil oli tarvis mõneks ajaks New Yorki jääda, et kosutada looma tervist enne pikka reisi.

Kahe nädala jooksul läks kõik hästi, — siis aga algasid mu vintsutused. Valge elevant varastati ära! Mind kutsuti südaöösel välja, et mulle sellest kohutavast õnnetusest teatada. Mõned hetked olin ma hirmu ja ehmatuse pärast keeletu ega osanud midagi teha. Siis sundisin enda rahulikuks ja panin rakkesse kõik oma võimed. Varsti taipasin, mis mul teha tuli, sest oli olemas üksainus talitusviis, millest intelligentsel inimesel oli mõtet kinni haarata. " Hilisest ajast hoolimata kihutasin ma New Yorki ja palusin ühel politseinikul end detektiivide peakorterisse juhatada. Õnneks jõudsin ma sinna just õigel silmapilgul, sest detektiivide peamees, kuulus inspektor Blunt, tahtis just koju minema hakata. See oli keskmist kasvu tugeva kehaehitusega mees, kellel oli harjumuseks, kui ta pingutatult mõtles, kulmu kortsutada ja sõrmega hajameelselt otsaesisele koputada, mis sulle otsekohe mulje jättis, et sa ei seisa mitte ühe tavalise inimese ees. Juba esimesel pilgul äratas ta minus usaldust ja täitis mind hea lootusega. Ma rääkisin, mis asi mind tema juurde tõi. See ei erutanud teda kõige vähemalgi määral. Oma raudses enesekindluses kuulas ta asja ära nii rahulikult, nagu oleksin ma talle jutustanud, et keegi on mu koera varastanud. Ta pakkus mulle istet ja ütles rahulikult...

,,Palun, andke mulle üks hetk aega mõtlemiseks." Nende sõnadega istus ta oma töölaua taha ja toetas pea kätele. Toa teises otsas töötas mitu ametnikku — nende sulekribin oli ainus asi, mis järgmise kuue või seitsme minuti jooksul segas vaikust. Kogu selle aja istus inspektor sügavasse mõttesse vajunult. Lõpuks tõstis ta oma pea, ja tema kindlais näojoontes oli midagi niisugust, mis laskis oletada, et ta ajud on oma töö teinud ja et tal on plaan valmis. Ta ütles, ja ta hääl oli madal ning mõjuv:

,,See ei ole mingi tavaline lugu. Tuleb olla äärmiselt ettevaatlik; iga samm peab olema kontrollitud, enne "kui järgmist ette võtta. Ja asi tuleb rangelt ja absoluutselt

saladuses pidada. Ärge sellest kellelegi rääkige, isegi mitte reporteritele. Ma ise astun nendega kontakti ja hoolitsen selle eest, et nad saavad teada ainult niipalju, kuivõrd see oh kasulik meie asjale." Ta helistas kella. Ilmus keegi noormees. ,,Alaric, teata reporteritele, et nad esialgu siia jääksid." Noormees lahkus. „Nüüd asume asja juurde, ja teeme seda süstemaatiliselt. Meie elukutse juures ei saa ilma range ja piinlikult täpse meetodita midagi ära teha."

Ta võttis sule ja paberi. ,,Nii — elevandi nimi?"

„Hassan Ben Ali Ben Selim Abdullah Mohammed Moise Alhammal Jamsetjejeebhoy Dhuleep Sultan Ebu Bhudpoor."

,,Tubli. Eesnimi?"

,,Jumbo."

,,Tubli. Sünnikoht?"

„.Siiami pealinn."
„Kas vanemad on elus?"
„Ei — surnud."
„Kas neil oli peale tema veel teisi lapsi?"
„Ei — ta oli oma vanemate ainuke laps."
„Tubli. Selles rubriigis piisab neist. andmetest. Nüüd palun kirjeldada elevanti ilma ühtki üksikasja välja jätmata, olgu see kuitahes tähtsusetu — tähendab, teie meelest tähtsusetu. Minu elukutse jaoks ei ole üldse olemas tähtsusetuid üksikasju, — neid lihtsalt ei eksisteeri."
Mina kirjeldasin, tema kirjutas. Kui ma olin lõpetanud, ütles ta: „.Nüüd kuulake. Kui ma olen teinud mõne vea, siis parandage see." Ta luges järgmist:
„.Kõrgus — 19 jalga; pikkus otsaesisest sabani — 26 jalga; londi pikkus — 16 jalga; saba pikkus — 6 jalga; üldpikkus koos londi ja sabaga — 48 jalga; kihvade pikkus — 9½ jalga; kõrvad — kooskõlas nende mõõdetega; jalajälg sarnaneb sellega, mida jätab lumele püstiasetatud tünn; värvus — tuhmvalge; kummaski kõrvas taldriku-suurune auk kõrvarõngaste jaoks; omab tähelepandaval määral harjumust uudishimulikke veega üle pritsida ja oma londiga kiusata mitte ainult isikuid, kellega ta on tuttav, vaid ka võhivõõraid; lonkab kergelt paremat tagumist jalga; vasakus kaenla-augus on tal pisike arm, mille jätnud mingi paise; varastamise hetkel oli tal seljas kabiin
197
viieteistkümne inimese jaoks ja keskmise vaiba suurune kuldbrokaadist sadulatekk."
Vigu ei leidunud. Inspektor helistas kella, ulatas kirjelduse Alaricile ja ütles:
„Lase sellest otsekohe trükkida viiskümmend tuhat eksemplari ja saada need laiali kõigile detektiivbüroodele ja pandimajapidajatele üle kogu mandri." Alaric lahkus. „Nii — esialgu aitab. Aga ma vajan fotot varastatud loomast."
Ma andsin talle pildi. Ta vaatles seda kriitilise pilguga ja ütles:
„Kuna paremat ei ole, tuleb leppida sellega. Ainult et pildil on lont kokku keritud. See ei ole just kõige parem ja võib eksiteele viia, sest tavaliselt pole see tal niisuguses asendis." Ta helistas kella.
„Alaric, hommikul lase sellest fotost teha viiskümmend tuhat koopiat ja saada need välja koos kirjeldusega."
Alaric lahkus korraldusi täitma. Inspektor ütles:
„Teil tuleb selle eest muidugi tasuda. Mis see võiks üldsummas välja teha?" „Mis te ise arvate?"
„Noh, esialgu — ütleme, kakskümmend viis tuhat dollarit. See on väga keeruline ja raske juhtum; on olemas tuhandeid võimalusi pääsemiseks ja peitmiseks. Neil varastel on sõpru ja abistajaid igal pool... "
„.Taevane aeg, kas teie siis teate, kes need vargad on?"
Ta kinnine nägu, mis oli harjunud varjama mõtteid ja sisemisi tundeid, ei reetnud midagi, nagu ei reetnud midagi ka ta rahulikult lausutud vastus:
„See pole tähtis. Võib-olla tean, võib-olla ka mitte. Tavaliselt me saame oma tagaotsitava jälile tema töölaadi ja saagi suuruse järgi. Pidage meeles, et meie ei tegele taskuvaraste või väikeste sulidega. Teie elevanti ei „.tõst-nud ära" mingi algaja. Kuid, nagu ma juba ütlesin, et kui arvesse võtta, kui palju sõite meil tuleb seoses teie asjaga ette võtta ja millise hoolega vargad oma jälgi kaotada püüavad, on kakskümmend viis tuhat liiga väike summa. Siiski arvan ma, et jälitamist võib selle summaga alustada."
Nii et esialgseks me leppisime kokku kahekümne yiiele tuhandele. Siis see mees, kellel ei jäänud kahe silma
198
vahele midagi, mis kuidagi oleks võinud asja võtmeks osutuda, ütles:

„Detektiivuurimise ajaloos on esinenud juhtumeid, kus kurjategijad on avastatud mingi iseärasuse tõttu nende söögiisus. Niisiis — mida see teie elevant sööb ja kui palju?"
„Mida ta sööb? Ta sööb kõike. Ta võib süüa inimesi, ta võib süüa piibleid, ta võib süüa kõike, mis on inimese ja piibli vahel."
„Hea küll, väga hea, kuid liiga üldine. Meie vajame üksikasju — üksikasjad on ainsad väärtuslikud asjad meie elukutses. Mis inimestesse puutub, siis on asi lihtne. Mitu inimest ta sööb ära ühel söömaajal, või — kui see teile paremini meeldib —· ühe päeva jooksul, kui need on värsked?"
„Sellest, kas nad on värsked või mitte, ei hooli ta midagi, ühel söömaajal võib ta ära süüa viis tavalist inimest."
„Viis inimest — väga hea. Ma märgin selle üles. Milliseid rahvusi ta eelistab?"
„Rahvuste suhtes ta on ükskõikne. Ta eelistab tuttavaid, kuid tal pole mingeid eelarvamusi ka võõraste suhtes."
„Väga hea. Aga kuidas on lugu piiblitega? Mitu piiblit ta võiks ühel söömaajal ära süüa?"
„Terve tiraaži."
„See ei ole küllalt täpne. Kas te mõtlete tavalist või illustreeritud perekonna-väljaannet?"
„Ma arvan, et illustratsioonide suhtes ta on ükskõikne. Tähendab, ma ei usu, et ta hindaks illustratsioone kõrgemalt kui tavalist teksti."
„Te ei mõistnud mind õieti. Mina mõtlesin raamatute raskust. Tavaline piibel kaalub umbes kaks ja pool naela, kuna suur illustreeritud piibel kaalub umbes kümme või kaksteist naela. Mitu Dore illustratsioonidega piiblit sööks ta ära ühel söömaajal?"
Kui te seda elevanti tunneksite, siis te seda ei küsiks. Ta võtab vastu kõik, mis antakse."
„Hea küll, arvestage see siis ümber dollarite ja sentide peale. Me peame selle kuidagi ära lahendama. Dore,

köidetult vene nahka ja längnurkadega, maksab sada dollarit eksemplar."
„Ta vajaks neid umbes viiekümne tuhande dollari väärtuses — ütleme üks viiesaja-eksemplarine trükk."
„Nii, see on vähe täpsem. Ma märgin üles. Väga hea — ta armastab inimesi ja piibleid. Selge. Aga mis ta veel sööb? Ma vajan üksikasju."
„Ta jätab piiblid, et süüa telliskive, ta jätab telliskivid, et süüa pudeleid, ta jätab pudelid, et süüa riideid, ta jätab riided, et süüa kasse, ta jätab kassid, et süüa austreid, ta jätab austrid, et süüa sinki, ta jätab singi, et süüa suhkrut, ta jätab suhkru, et süüa torti, ta jätab tordi, et süüa kartuleid, ta jätab kartulid, et süüa kliisid, ta jätab kliid, et süüa heinu, ta jätab heinad, et süüa kaeru, ta jätab kaerad, et süüa riisi, sest peamiselt sellega on ta üles kasvatatud. Ta sööb kõike peale euroopa või, ja ta sööks ka seda, kui ta maigu suhu saaks."
„Väga hea. Kuid palju ta keskmiselt korraga ära sööb ... öelge nii umbes ... "
„Noh, nii umbes veerandist kuni poole tonnini." „Ja ta joob?"
„Kõike, mis on vedel. Piima, vett, viskit, siirupit, kastoorõli, kampriõli, karboolhapet, — siin pole mingit mõtet üksikasjadesse tungida. Võite üles märkida ükskõik missuguse vedeliku, mis teile meelde tuleb. Peale euroopa kohvi joob ta kõike, mis on vedel."
„Väga hea. Ja kui palju?"
‚Võite märkida viis kuni viisteist tünni — ta janu on muutlik, isu üldiselt aga mitte."
„Need on päris ebatavalised andmed. Nad peaksid meile jälitamisel suureks abiks olema."
Ta helistas kella.
„Alaric, kutsu kapten Burns välja."
Burns ilmus. Inspektor Blunt seletas talle punkthaaval kogu loo. Siis ta ütles selge ja otsustava tooniga, mis on omane mehele, kellel on oma kindel plaan ja kes on harjunud käskima:

„Kapten Burns, varustage detektiivid Jones, Davis, Halsey, Bates ja Hacket üksikasjadega elevandi jälitamiseks."
„Just nii, sir."
200
„Varustage detektiivid Moses, Dakin, Murphy, Rogers, Tupper, Higgins ja Bartholomew üksikasjadega varaste jälitamiseks."
„Kuulen, sir."
„Pange tugev vahisalk — kolmkümmend valitud meest kahes vahetuses ·— koha juurde, kust elevant varastati, et need seal ööd kui päevad rangelt valvet peaksid ja mitte kedagi (peale reporterite) ilma minu kirjaliku loata juurde ei laseks."
„.Kuulen, sir."
„Saatke erariietes detektiivid välja raudteejaama, laeva-sadamasse, parvede juurde ja kõigile Jersey Cityst välju-vaile maanteedele korraldusega läbi otsida kõik kahtlased isikud."
„Kuulen, sir."
„Kui elevant peaks leitama, siis las nad areteerivad ta ja informeerivad mind sellest telegraafi teel."
„Kuulen, sir."
„Informeerige mind otsekohe, kui mingi märk peaks leitama — kas looma jalajäljed või midagi selletaolist."
„Kuulen, sir."
„Tehke sadamapolitseile korraldus, et patrullid sadamakaid hoolega silmas peaksid."
„Kuulen, sir."
„Saatke erariietes detektiivid välja kõigile raudteedele põhjas kuni Kanadani, läänes kuni Ohioni ja lõunas kuni Washingtonini."
„Kuulen, sir."
„Asetage eksperdid kõigisse telegraafi-agentuuridesse, et nad kõiki saadetisi jälgiksid. Nad nõudku, et kõik šifreeritud saadetised neile dešifreeritaks."
„.Kuulen, sir."
„Kõiki asju tuleb teha äärmise saladuse katte all, — pidage meeles, kõige rangema saladuse katte all."
„Kuulen, sir."
„Kandke mulle ette täpselt tavalisel kellaajal."
„Kuulen, sir."
„Võite minna!"
„Kuulen, sir."
Ta oli läinud.
Inspektor Blunt oli ühe hetke mõtlikult vait, kuna tuli
201
ta silmis tuhmus ja kustus. Siis pöördus ta minu poole ja ütles rahuliku häälega:
„Mul ei ole harjumust kiidelda, ma ei armasta seda. Kuid — me leiame teie elevandi."
Ma surusin tal kätt ja tänasin teda soojalt. Ja ka südames tundsin ma tänutunnet tema vastu. Mida enam ma seda meest nägin, seda rohkem hakkas ta mulle meeldima ja seda suuremaks muutus mu imetlus ta elukutse salapäraste imede vastu. Siis me lahkusime ööks ja ma läksin koju palju kergema südamega, kui olin tulnud ta kontorisse.

II

Järgmisel hommikul oli see kõik kuni pisemategi üksikasjadeni ajalehtedes. Sellele olid lisatud detektiiv number ühe ja detektiiv number kahe ja detektiiv number kolme „teooriad" selle kohta, kuidas röövimine oli toimunud, kes olid röövlid ja kuhu nad olid oma saagiga põgenenud. Neid teooriaid oli üksteist tükki, ja kõik võimalused olid ammendatud. Ainuüksi see fakt näitab, kui iseseisvalt detektiivid mõelda oskavad. Kõik teooriad olid erinevad

ega sarnanenud ühegi teisega, välja arvatud ühes tähelepanuväärses punktis, milles kõik üksteist teooriat täielikult ühtusid. Ja see oli, et kuigi mu maja tagumine külg oli maha kistud ja uks oli endiselt lukus, ei olnud elevant minema viidud mitte katkise seina kaudu, vaid mingi teise (veel kindlaks tegemata) avause kaudu. Kõik arvasid üksmeelselt, et röövlid olid seina maha lõhkunud ainult selleks, et detektiive ninapidi vedada. Minule ega mõnele teisele võhikule ei oleks see küll ilmaski mõttesse tulnud, kuid detektiivid ei lasknud end hetkekski petta. Nii et, pidades seda ainsaks asjaks, mis ei ole kaetud saladusega, olin ma tegelikult õigest teest kaugele eksinud. Kõigis üheteistkümnes teoorias olid oletatavad röövlid nimetatud, kuid kõik nimed olid erinevad. Kahtlustatavaid isikuid oli kokku kolmkümmend seitse. Kõik need sõnumid ajalehtedes lõppesid kõigist kõige tähtsama — nimelt peainspektor Blunti — arvamusega. Osa sellest kõlas järgmiselt:
„Peainspektor teab, kes on vargajõugu kaks peameest, nimelt Vahva Duffy ja Punane McFadden. Juba kümme päeva enne varguse toimumist oli tal teada, et seda kavatsetakse, ja ta oli vaikselt neid kaht tuntud suli jälitanud. Kuid nimetatud ööl oli ta õnnetuseks jäljed kaotanud ja enne kui need uuesti kätte leiti, oli linnuke — tähendab elevant — juba läinud.
„Duffy ning McFadden on kõige jultunumad kaabakad oma alal. Peainspektoril on põhjust arvata, et need on samad mehed, kes möödunud aastal ühel pakasel ööl varastasid detektiivide peakorterist ahju, mille tagajärjel nii peainspektor ise kui ka kõik detektiivid pidid endid juba enne hommikut arstide kätte usaldama: mõnel neist olid jalad külmast võetud, mõnel sõrmed, kõrvad ja muud liikmed."
Arvamuse esimest poolt lugedes olin ma selle kummalise mehe erakorralisest terasusest suuremas imestuses kui kunagi varem. Ta nägi mitte ainult praegu-toimuvat selge pilguga, vaid isegi tulevik ei saanud tema eest saladusse jääda. Ma ruttasin kohe tema kontorisse ja ütlesin, et ta oleks pidanud laskma need mehed are-teerida, millega oleks säästetud palju tüli ja kulu. Kuid tema vastus oli selge ja sellele oli võimatu vastu vaielda:
,,Meie töö ei ole kuritegusid ära hoida, vaid süüdlasi karistada. Me ei saa karistada, enne kui see on toime pandud."
Ma tähendasin, et ajalehed olid avaldanud saladuse, millega me olime asja alustanud. Nad olid avaldanud mitte ainult kõik faktid, vaid koguni kõik meie plaanid ja kavatsused. Isegi kõik kahtlased isikud olid nimetatud. Need moondavad enda nüüd kahtlemata või poevad peitu.
,,Olgu pealegi. Kui aeg on küps, küll nad siis saavad veel näha, et mu käsi tabab neid nende salajastes peidupaikades niisama eksimatult nagu saatuse käsi. Mis puutub ajalehtedesse, siis neiyiega tuleb heas vahekorras olla. Kuulsus, reputatsioon, kirjutused ajalehtedes — see on detektiivi leib. Ta peab oma asjadest lehes kirjutama, muidu võidakse arvata, et tal neid ei olegi. Ta peab avaldama oma teooriaid, sest miski ei oma nii suurt mõju kili detektiivi teooriad, need toovad nii palju imetlust ja austust. Me peame avaldama oma plaane, sest just neid nõuvad ajalehed nii tungivalt, ja me ei saaks keelduda, ilma et me neid haavaksime. Me peame rahvale järjest näitama, mida me teeme, vastasel juhul arvavad nad, et

me ei tee midagi. On palju meeldivam ajalehest enda kohta lugeda: „Inspektor Blunti leidlik ja omapärane teooria on nii- ja niisugune…", kui mõnd teravat või koguni sarkastilist märkust."
,,Jah, nüüd ma mõistan, et teie väited on põhjendatud. Aga ma märkasin tänahommikust lehte lugedes, et ühes vähemtähtsas asjas te keeldusite oma arvamust avaldamast."
,,Jah, seda me teeme alati, sest see mõjub väga hästi. Pealegi ei olnud mul selles asjas mingit arvamust."
Ma maksin inspektori kätte suurema rahasumma jooksvate kulude katteks, ise aga jäin sinna istuma ja uudiseid ootama. Iga minut oli codata telegrammide saabumist. Vahepeal lugesin ma ajalehed ja meie kirjeldava ringkirja uuesti läbi ja märkasin, et meie 25 000 dollarit pakuti

tasuks ainult detektiividele. Ma ütlesin, et minu arvates peaks selle saama see, kes elevandi kätte leiab, olgu ta detektiiv või mitte. Inspektor vastas:
,,Kuna just detektiivid on need, kes elevandi kätte leiavad, siis läheb see tasu niikuinii õigesse kohta. Kui keegi teine peaks leidma elevandi, siis saaks see sündida ainult detektiivide tööd jälgides ja nendelt näpatud jälgi ja märke kasutades. Nii et detektiividel oleks siiski õigus tasule. Korralik tasu on hädavajalik ergutuseks meie meestele, kes ohverdavad kogu oma aja ja rikkalikud teadmised selle töö heaks, ja oleks mõttetu premeerida kodanikke, kes juhuslikult komistavad saagi otsa, ilma et nad selleks sõrmegi oleksid liigutanud."
See kõik oli muidugi täiesti õige. Nüüd hakkas nurgas telegraafiaparaat klõpsuma, mille tulemuseks oli järgmine telegramm:
Flower Station, New York, kell 7.30.
Sattusin jälile. Leidsin sügavad jalajäljed siin ühe taimi põllult. Läksin neid mööda kaks miili ida poole, kuid tagajärjeta. Arvan, et elevant on läinud lääne poole. Asun teda selles suunas jälitama.
Detektiiv Darley.
,,Darley on meie üks paremaid mehi," ütles inspektor. ,,Õige pea me kuuleme temast jälle."
204
Saabus telegramm nr. 2:
Barker, New Jersey, kell 7.40.
Jõudsin äsja pärale. Siin on öösel klaasivabrikusse sisse murtud ja kaheksasada pudelit ära viidud. Ainus suurem veekogu asub viie miili kaugusel. Põrutan sinna. Elevandil on kindlasti janu. Pudelid olid tühjad.
Detektiiv Baker.
,,See on ka võrdlemisi paljutõotav," ütles inspektor.
„Ma ju ütlesin teile, et iseärasused looma söögiisus võivad meile abiks olla."
Telegramm nr. 3:
Taylorville, Long Island, kell 8.15.
Siin läheduses öösel heinakuhi kadunud. Arvatavasti ära söödud. Sattusin jälile ja tegutsen edasi.
Detektiiv Hubbard.
,,Küll see teie elevant laseb aga ringi!" ütles inspektor. ,,Ma teadsin kohe, et meil on raske töö ees, aga küll me ta kätte saame."
Flower Station, New York, kell 9.
Läksin jälgi mööda kolm miili lääne suunas. Jäljed suured, sügavad, sakiliste servadega. Kohtasin just praegu üht farmerit, kes ütles, et need ei olevat elevandi jäljed, ütleb' et need olevat augud, kust ta talvel külmunud maaga puuistikuid välja kaevas. Ootan korraldust, kuidas edasi toimida.
Detektiiv Darley.
,,Aha! Varaste kaasosaline! Asi läheb palavaks," ütles inspektor.
.Ta dikteeris Darley nimele järgmise telegrammi:

Areteerige farmer ja pressige talt välja kaaslaste nimed. Minge edasi jälgi mööda, kui vaja, kas või Vaikse ookeanini.
Peainspektor Blunt.
205
Järgmine telegramm:
Coney Point, Pennsylvania, kell 8.45.
Siin öösel gaasivabriku kontorisse sisse murtud ja kolme kuu maksmata arved ära viidud. Sattusin jälile ja tegutsen edasi.
Detektiiv Murphy.

„Taevane vägi!" ütles inspektor, „kas ta siis tõesti sööb gaasiarveid?"
„Võib süüa küll — oma teadmatuse tõttu. Aga nendega üksi ei saa elu sees hoida."
Nüüd tuli järgmine erutav telegramm:
lronville, New York, kell 9.30.
Jõudsin äsja pärale. Linnas on paanika. Elevant läks siit läbi kell viis hommikul. Mõned ütlevad, et ta läks itta, mõned, et läände, mõned, et põhja, mõned, et lõunasse, — kuid kõik ütlevad, et suure kiiruga ei olnud neil mahti täpsemalt järele vaadata. Ta tappis ühe hobuse. Võtsin hobuse küljest ühe tüki asitõendiks. Tappis hobuse londiga. Löögi stiili järgi otsustades toimus see vasakult paremale. Hobuse asendi põhjal oletan, ei elevant liikus piki Perkley raudteeliini põhja poole. Ta on minust nelja ja poole tunni võrra ees, kuid asun kohe teda jälitama.
Detektiiv Hawes.
Ma hüüatasin rõõmu pärast. Inspektor istus liikumatult nagu puuslik. Ta puudutas rahulikult kella. „Alaric, saada kapten Burns siia." Burns tuli.
„Mitu meest on teil ootevalmis?" »
,.Üheksakümmend kuus, sir."
„Saatke nad otsekohe Ironville'i. Las nad võtavad positsioonid sisse piki Berkleysse viivat raudteeliini linnast põhja pool."
„Kuulen, sir."
,,Neil tuleb liikuda äärmise saladuse katte all. Need, kes vabanevad, jäägu korraldusi ootama."
„Kuulen, sir."
„Võite minna!"
206
„Kuulen, sir."
Kohe tuli järgmine telegramm:
Sage Corners, New York, kell 10.30.
Saabusin äsja. Elevant läks siit läbi kell 8.15. Kõik peale ühe politseiniku põgenesid linnast. Elevant nähtavasti ei tahtnud lüüa politseinikku, vaid laternaposti. Tabas mõlemaid. Võtsin osa politseinikust asitõendina kaasa.
Detektiiv Stumm.

„Nii et elevant on lääne poole pöördunud," ütles inspektor. „Aga ega ta ikkagi ei pääse, sest minu mehed on üle kogu selle piirkonna laiali."
Järgmises telegrammis oli öeldud:
Glover, kell 11.15. Jõudsin äsja kohale. Kõik peale vanade ja haigete on külast lahkunud. Elevant läks siit läbi kolmveerand tunni eest, kui karskusevastaste liidu istung oli parajasti käimas. Ta pistis oma londi aknast sisse ja uhtis ühest tsisternist võetud veega kogu istungi välja. Mõned neelasid seda vett alla — need on kõik surnud; paljud on uppunud. Detektiivid Gross ja OShaughnessy sõitsid siit läbi, aga et nad läk-sid'lõuna poole, ei kohanud nad elevanti. Kogu rajoon paljude miilide ulatuses on paanikas — inimesed põgenevad oma kodudest. Kuhu nad ka ei läheks, igal pool kohtavad nad elevanti, ja paljud on tapetud.
Detektiiv Brani.

Ma oleksin tahtnud pisaraid valada, niivõrd südamesse läks mulle see hävitustöö. Kuid inspektor ütles ainult:
,,Te näete, me piirame ta ümber. Ta tunneb meie lähedust ja on uuesti itta pöördunud."
Kuid meie jaoks oli varuks veelgi ärevamaid uudiseid. Telegraaf teatas meile järgmist:
Hoganport, kell 12.19. Jõudsin äsja pärale. Elevant läks siit läbi poole tunni eest, tekitades metsikut hirmu ja ärevust. Elevant märatses tänavatel. Temast

möödus kaks veetorustiku parandajat, — ühe ta tappis, teine pääses, üldine lein.
Detektiiv OFlaherty.
207
„Nüüd ta on igast küljest meie meeste poolt ümber piiratud," ütles inspektor. ,.Miski ei päästa teda enam."
Seejärel tuli rida telegramme detektiividelt, kes olid laiali paisatud üle New Jersey ja Pennsylvania ja kes otsisid elevanti taga mööda tema jälgi, tähendab mööda rüüstatud lautu, vabrikuid ja pühapäevakoolide raamatukogusid. Nad kõik tegid seda kindla lootusega — lootusega, mida võis peaaegu veendumuseks pidada. Inspekfor ütles:
„Väga soovitav oleks nendega ühendust saada ja neid põhja poole suunata, aga see on võimatu. Detektiivid käivad telegraafi-agentuurides ainult selleks, et oma ettekannet ära saata. Siis on nad jälle läinud ja neid on väga raske kätte saada."
Nüüd tuli järgmine telegramm:
Bridgeport, Connecticut,
kell 12.15.
Barnum pakub 4000 dollarit aastas õiguse eest kasutada elevanti liikuva reklaamitulbana praegusest ajast kuni hetkeni, mil detektiivid ta kätte leiavad. Tahab elevandi külge tsirkusekuulutusi kleepida. Palub viivitamata vastata.
Detektiiv Boggs.
,.Milline mõttetus!" hüüdsin mina.
,.Muidugi," ütles inspektor. ,,Mr. Barnum, kes ennast nii kavalaks peab, nähtavasti ei tunne mind. Kuid mina tunnen teda küll."
Siis ta dikteeris telegrammile vastuse:
Mr. Barnumi pakkumine tagasi lükata. Kas 7000 või üldse mitte.
Peainspektor Blunt.
,,Nii. Meil ei tule kaua vastust oodata. Mr. Barnum ei ole kodus, vaid telegraafi-agentuuris. See on tal kombeks, kui ta tehinguid teeb. Umbes kolme ..."
Nõus. P. T. Barnum.
Selle teatega katkestas telegraafiaparaat meie jutuajamise. Enne kui ma jõudsin selle kummalise vahejuhtumi kohta arvamust avaldada, viis järgmine telegramm mu mõtted teisele ja väga kurvale teele:
208
Bulivia, New York,
kell 12.50.
Elevant saabus siia lõuna poolt ja läbis linna metsa suunas kell 11.50, puistates teel laiali matuserongi ja vähendades leinajate arvu kahe võrra. Kodanikud tulistasid teda väikesekaliibrilisest suurtükist ja põgenesid siis. Detektiiv Burke ja mina jõudsime kohale kümme minutit hiljem põhja poolt, kuid pidades mingeid auke maa sees elevandi jalajälgedeks, kaotasime rohkesti aega. Lõpuks me leidsime siiski õige tee ja jälitasime teda kuni metsani. Siis me heitsime kõhuli ja roomasime jälgi silmist laskmata kuni võsani. Burke oli ees. Õnnetuseks oli loom peatunud, et puhata. Nii juhtus, et Burke, kes üksisilmi maha vaatas, toksas peaga elevandi tagumist jalga, enne kui ta teda üldse märkas. Burke tõusis kohe jalule, haaras elevandi sabast kinni ja hüüdis õnnelikult: „Tasu kuulub mi...", kuid ta ei jõudnudki kaugemale, sest loom saatis oma tohutu londi ainsa hoobiga vapra detektiivi teise ilma. Mina põgenesin tagasi, aga ka elevant pöördus ümber ja jälitas mind kuni metsa servani, arendades kohutavat kiirust, ja ma oleksin olnud lõplikult kadunud, kui matuserongi jäänused poleks jälle vahele seganud ja elevandi tähelepanu kõrvale juhtinud. Just praegu kuulsin, et sellest matuserongist pole midagi enam järel. Kuid see ei ole kuigi suur kaotus, sest uuteks matusteks on materjali külluses. Vahepeal on elevant jälle kadunud.

Detektiiv Mulrooney.
Mõnda aega me ei saanud mingeid uusi teateid, välja arvatud hoolsailt ja enesekindlailt detektiividelt üle kogu New Jersey, Pennsylvania, Delaware! ja Virginia. Nad kõik olid leidnud uusi ja lootustandvaid jälgi. Kell 2 pärast lõunat tuli järgmine telegramm:
Baxter Centre, kell 2.15. Elevant ilmus siia, tsirkusekuulutusi üleni täis kleebitud, ja ajas laiali jumalateenistuse, mis oli korraldatud patuste ärapööramiseks, maha paisates ja vigastades paljusid, kes olid tahtnud just parajasti uut elu alustada. Kodanikud sulgesid ta tarasse ja seadsid valve välja. Kui detektiiv Brown ja mina mõne aja pärast kohale jõudsime,

läksime kohe tarasse ja püüdsime foto ning kirjelduse abil elevandi isikut kindlaks teha. Kõik märgid langesid täpselt kokku, välja arvatud üks, mida me ei leidnud, nimelt — paisearm kaenlaaugus. Et seda kontrollida, ronis Brown elevandi alla ja kaotas järgmisel hetkel oma pea, — tähendab, see muljuti puruks ja hävitati. Kõik põgenesid, kaasa arvatud elevant, kes andis suure eduga hoope paremale ja vasakule. Elevant põgenes, kuid selge vererada suurtükikuuli haavadest näitab la teed. Leiame ta kindlasti jälle. Ta tungis läbi tiheda metsa lõuna poole.
Detektiiv Brent.
See oli viimane telegramm, öösel langes nii tihe udu, et isegi kolme sammu kaugusele oli võimatu midagi näha. See püsis kogu öö. Parvlaevade ja isegi omnibusside liiklemine tuli lõpetada.
III
Järgmisel päeval kubisesid ajalehed detektiivide teooriatest, samuti nagu eelmistelgi päevadel. Kõik meie traagilised faktid olid kuni peensusteni ära toodud, ja veel paljud niisugused, mida nad olid saanud telegraafi teel oma kirjasaatjatelt, ühe kolmandiku igast veerust võtsid enda alla silmipimestavad pealkirjad, mis mul lugedes südame külmaks tegid. Nende üldine toon oli umbes järgmine:
„VALGE ELEVANT VABADUSES! TA MARSIB OMA VIIMAST MARSSI! TERVED KÜLAD ELANIKE POOLT KABUHIRMUS MAHA JÄETUD! JÄINE HIRM KÄIB TA EEL, SURM JA HÄVING TAGA! NENDE JÄREL — DETEKTIIVID. MAJAD PURUSTATUD, VABRIKUD LAASTATUD, VILJASAAGID ÄRA ÕGITUD. RAHVA - KOOSOLEKUD LAIALI AETUD. KÕIKJAL KOHUTAV VERETÖÖ, MIDA ON VÕIMATU KIRJELDADA! KOLMEKÜMNE NELJA TÄHTSAMA DETEKTIIVI TEOO-RIAD! PEAINSPEKTOR BLUNTI TEOORIA!"
„Näete!" ütles inspektor õhinal, oma tavalisest toonist ära langedes, ,,see on 'suurejooneline! Säärast edu pole saavutanud ükski detektiivorganisatsioon maailmas. Meie

kuulsus kandub üle kogu maakera ja peab vastu ajahambale, ning minu nimi ühes sellega."
Kuid mina ei saanud temaga koos rõõmustada. Mul oli tunne, nagu oleksin ma ise kõik need verised kuriteod toime pannud, ja et elevant on ainult mu vastutuseta agent. Ja kuidas nende kuritegude nimekiri oli kasvanud! ühes kohas oli ta „valimiste käiku seganud ja surmanud viis isikut, kes olid seadusevastaselt teist korda hääletanud". Edasi tappis ta veel kaks õnnetut, O'Donohue ja McFlannigani, kes olid „alles eelmisel päeval leidnud endale kodu kõigi maade rõhutute pelgupaigas — Ameerikas ja kes tahtsid parajasti esimest korda kasutada kõigi Ameerika kodanike õilsat õigust — õigust hääletada, kui neid tabas Siiami Nuhtluse halastamatu lont", ühes teises kohas oli ta „leidnud ühe põrunud jutlustaja, kes oli järgmiseks sesooniks ette valmistamas kangelaslikke rünnakuid tantsimisele, teatrile ja muudele asjadele, mis ise ei saa vastu rünnata, ja oli talle peale astunud". Kusagil teisal oli ta „tapnud piksevarraste ülesseadja". Nii jätkus nimekiri, muutudes aina verisemaks ja verisemaks, aina enam ja enam ahastamapanevaks. Kuuskümmend isikut oli surmatud, kakssada nelikümmend haavatud. Kõik need teated olid tunnistuseks detektiivide aktiivsusest ja ohvrimeelest ja kõik

nad lõppesid märkusega, et „seda kardetud looma nägid kolmsada tuhat kodanikku ja neli detektiivi, kellest elevant surmas kaks".
Ma ootasin hirmuga, millal telegraafiaparaat jälle klõksuma hakkab. Varsti hakkas teateid tulema nagu vihma, aga õnneks valmistasid need mulle meeldivat pettumust. Peagi oli ilmne, et elevant on jäljetult kadunud. Udu oli tal võimaldanud leida soodsa peidupaiga.
Telegrammid kõige" kaugemaist ja erinevamaist paikadest teatasid, et nii- ja niisugusel kellaajal on läbi udu nähtud mingit tohutu suurt ähmast mürakat, mis oli ,.kahtlemata elevant". Seda ähmast tohutu suurt mürakat oli nähtud New Havenis, New Jerseys, Pennsylvanias, New Yorgi osariigis, Brooklynis ja koguni New Yorgi linnas! Kuid kõigil neil juhtudel oli see suur ähmane mürakas kadunud kiiresti ja jäljetult. Kõik detektiivid maa kõigist nurkadest saatsid iga tund oma ettekandeid, ja igaüks neist oli midagi leidnud ja jälitas midagi, ja igaüks neist oli otse elevandi kannul.
211
Kuid päev ei toonud midagi uut. Ja ka järgmine päev mitte. Ja ka ülejärgmine mitte. Ajalehesõnumid hakkasid muutuma üksluiseks oma faktidega, mis ei öelnud midagi uut, arvamustega, mis ei viinud kusagile, ja teooriatega, milles puudus igasugune uudsuse, üllatuse ja huvi element.
Inspektori nõuandel suurendasin lubatud tasu kahekordseks.
Möödus veel neli igavat päeva. Siis keeldusid ajalehed trükkimast detektiivide teooriaid ja ütlesid: „Las me puhkame veidike." See oli raske löök vaestele, ennastohver-davaile detektiividele.
Kahe nädala pärast suurendasin ma inspektori nõuandel leiutasu 75 000 dollarini. See oli suur summa, kuid ma olin pigemini nõus ohverdama kogu oma isikliku varanduse, kui kaotama oma valitsuse usaldust. Nüüd, kus õnn oli detektiividele selja pööranud, hakkasid ajalehed neid ründama ja kõige teravamate sarkasmidega üle puistama. See andis rändteatri näitlejatele hea idee: nad riietasid end detektiivideks ja ajasid laval kõige ekstravagantsemal viisil elevanti taga. Karikatuuridel kujutati, kuidas detektiivid pikksilmaga eemalt elevanti otsivad, kuna elevant neil selja tagant taskutest õunuJ varastab. Kõigiti naeruvääristati ka detektiivide embleemi — te olete seda kahtlemata näinud kriminaalromaanide kaanel kuldtrükis —, see kujutab valvsat silma allkirjaga: „M e i e ei maga i i a 1 g i." Kui mõni detektiiv juhtus juua soovima, siis kookis baaripidaja nagu naljatamisi välja ühe iganenud väljendi, mis oli omal ajal alaliste kõrtsikülas-tajate vahel käibel olnud, ja küsis: „Kas soovite silma-avajat?" Õhk oli pilgetest paks.
Siiski oli üks mees, kes end sugugi segada, häirida ega ärritada ei lasknud. See vapper mees oli peainspektor Blunt. Tema ei langetanud iialgi oma julget pilku, tema kindel eneseusaldus ei löönud iialgi kõikuma. Ta ütles alati:
„Las nad kraaksuvad pealegi. Kes naerab viimati, naerab paremini."
Minu imetlus selle mehe vastu kasvas mingiks jumaldamiseks. Ma ei läinud tast sammugi eemale. Viibimine
212
tema kontoris oli mulle vastumeelt ja muutus iga päevaga ebameeldivamaks. Kuid ma leidsin, et kui tema selle ära kannatab, siis püüan ka mina seda teha, vähemalt niikaua kui ma suudan. Ma läksin kontorisse iga päev ja jäin sinna, — ainus kõrvaline isik, kes oli selleks võimeline. Kõik imestasid, kuidas ma ometi vastu pean. Tihti tundus mulle eneselegi, et ma loobun, kuid jätkus ainsast pilgust inspektori rahulikule ja häirimatule näole, et kindlaks jääda.
ühel hommikul, umbes kolm nädalat pärast elevandi kadumist, kui ma pidin juba ütlema, et mul tuleb siiski alla anda ja oma teenistuskohast loobuda, pani suur detektiiv ette teha veel üks võte.
Ta soovitas nimelt kompromissi röövlitega. Selle mehe leidlikkus ületas kõik, mis ma olin näinud, kuigi ma olin laialdaselt kokku puutunud meie aja kõige paremate peadega. Ta

avaldas veendumust, et 100 000 dollari eest oleks võimalik kompromissi saavutada ja elevant tagasi saada. Ma ütlesin, et selle summa saan ma küll kuidagi kokku kraapida, aga mis saab siis vaestest detektiividest, kes on nii ustavalt töötanud? Ta ütles:
„Kompromisside puhul saavad nad alati poole endale."
See kõrvaldas mu ainsa vastuväite. Seejärel kirjutas inspektor kaks kirja, mille sisu oli järgmine:
Austatud madam! Teie abikaasa võib teha suurt raha (olles sealjuures täielikult kaitstud seaduse eest), kui la nõustub minuga viibimata kokku saama.
Peainspektor Blunt.
Ühe neist kirjadest saatis ta eriti usaldatava käskjalaga Vahva Duffy oletatavale naisele, teise Punapea McFaddeni omale.
Kahe tunni pärast saabus kaks väga solvavat vastust:
Sa vana lol: Vahva mcDuliy surnd 2 aastad
Bridget Mahoney.
Sa igavene pimedus! Punapea McFadden üles podud ja taevas juba 18 kuud. Pääle detektiivi teab seda iga esel.
Mary O'Hooligan.
213
„Mul oli juba ammugi säärane kahtlus," ütles inspektor, „ja need faktid kinnitavad mu instinkti eksimatust."
Kui tal mõni plaan luhtus, oli tal silmapilk teine varuks. Ta kirjutas kohe kuulutuse, et panna see hommi-kustesse lehtedesse, ja mina jätsin sellest endale koopia:
„A. —xwblv. 242 N. Tjnd — fz328wmlg. Ozpõ, —; 2m! ogw. Tst!"
Ta seletas mulle, et kui varas on elus, tuleb ta kindlasti kohtamisele — tähendab kokkulepitud kohtamispaika, kus tavaliselt tehakse kõik tehingud detektiivide ja kurjategijate vahel. Kohtamine pidi toimuma kell kaksteist öösel.
Kuni selle ajani polnud meil midagi teha. Ma katsusin inspektori kabinetist nii kiiresti kui võimalik minema pääseda ja olin selle soodustuse eest väga tänulik.
Järgmisel õhtul kell üksteist andsin ma inspektori kätte 100 000 dollarit pangatähtedes. Varsti ta lahkus, talle omane vaprus ja vääramatu eneseusaldus pilgus. Ääretult pikk tund venis lõpule. Siis ma kuulsin ta oodatud samme, tõusin õhku ahmides ja taarusin talle vastu. Kui võidurõõmsalt ta ilusad silmad lõkendasid! Ta ütles:
,.Kompromiss on saavutatud! Homme need pilkajad laulavad teist laulu!. Tulge minuga!"
Ta võttis põleva küünla ja me laskusime alla tohutu suurde võlvitud keldrisse, kus alati magas kuuskümmend detektiivi ja kus praegu umbes kakskümmend meest veetis aega kaaidimänguga. Ma kõndisin otse ta kannul. Ta sammus kiiresti ruumi tagumisse, pimedasse otsa, ja just sel hetkel, kui ma pidin talumatust lehast lämbuma ja minestusse langema, komistas ta mingi tohutu kere väljasirutatud jalgadele ja kukkus. Ma kuulsin teda kukkudes hüüdvat:
,,Meie õilsa elukutse au on päästetud! Siin on teie elevant!"
Mind kanti üles büroosse ja äratati karboolhappe abil meelemärkusele. Detektiivid tulid sinna kogu koosseisus, ja algas niisugune juubeldav pidutsemine, mille taolist ma ei olnud varem näinud. Reporterid kutsuti kohale, šam-panjakorvid tehti lahti, joodi teivist, ja käepigistused ning õnnitlused olid tormilised ja kauakestvad. Peainspektor oli loomulikult päevakangelane. Ta õnn oli nii täiuslik ja nii
214
ausa, kannatliku ja vapra tööga ära teenitud, et mul oli rõõm teda vaadata, kuigi ma seisin seal kodutu kerjusena, mu kallis hoolealune oli surnud ja mu teenistuskoht kaotatud, kuna ma ei olnud osanud mulle usaldatud ülesannet küllalt hoolikalt täita. Paljude silmis oli märgata sügavat imetlust peainspektori vastu ja nii mõnigi detektiiv sosistas: „Vaadake teda — meie

detektiivide kuningat! Andke talle ainult niidid kätte, see on kõik, mis ta vajab, ja midagi ei jää tema eest saladusse." 50 000 dollari jaotamine valmistas detektiividele suurt rõõmu. Kui see oli tehtud, pidas peainspektor oma osa tasku pistes väikese kõne, milles ta ütles: „Tundke sellest rõõmu, poisid, sest te olete selle ära teeninud. Veel enam — te olete teeninud detektiivide elukutsele surematu kuulsuse."
Saabus telegramm, milles oli öeldud järgmist:
Monroe, Michigan, kell 22. Esimest korda kolme nädala jooksul sattusin telegraafi-agentuurile. Olen jälitanud elevanti ratsa üle tuhande kilomeetri läbi metsade, ja jäljed muutuvad iga päevaga värskemaks ja selgemaks. Ärge muretsege — nädala pärast on ta mul käes. See on surmkindel.
Detektiiv Darley.
Peainspektor tegi ettepaneku hüüda ,,Darleyle — ühele kõige terasemale detektiivile" kolmekordne hurraa! ja käskis ta telegrammiga tagasi kutsuda, et ta oma tasuosa kätte saaks.
Nii lõppes see kummaline lugu varastatud elevandist. Järgmisel päeval kubisesid jälle kõik ajalehed meeldivast kiitusest, välja arvatud üks põlastusväärne erand. Selles oli öeldud:
,,Au suurele detektiivile! Ta on võib-olla veidi aeglane ega leia küllalt kiiresti kätte niisugust pisiasja nagu varastatud elevant, kuigi ta otsib teda vahetpidamata kolm nädalat ja magab ta laguneva korjusega ühe katuse all, kuid lõpuks ta leiab selle siiski! Muidugi juhul, kui mees, kes elevandi varastas, talle koha kätte näitab!"
Vaene Hassan oli minu jaoks igavesti kadunud. Suurtükikuulid olid teda surmavalt haavanud. Ta oli uduga sellesse ebameeldivasse keldrisse roomanud ja seal, ümb-

ritsetud vaenlastest ja alalisest avastamisohust, nälginud ja kannatanud, kuni surm andis talle rahu.
Kompromiss läks mul maksma 100 000 dollarit, peale selle jälitamiskulud 43 000 dollarit. Ma ei pöördunud enam kunagi koha saamiseks oma valitsuse poole. Ma olen laos-tatud mees ja kodutu rändur, — kuid mu imetlus selle mehe vastu, keda ma pean kõigi aegade kõige suuremaks detektiiviks, pole tuhmunud tänapäevani, ja see ei kustu kuni mu elu lõpuni. .

XXIV. KOHTUNIKU „TRAGI NAINE"

„Ma istusin siin," ütles kohtunik, ,,selles vanas puldis kohut pidades, ja me arutasime ühe suurt kasvu ja jultunud näoga hispaanlasest roimari süüasja, kes oli tapnud ühe säravalt kauni mehhiko naise abikaasa. Oli rammetuks-tegev suvepäev, kohutavalt pikk, ja ülekuulatavate tunnistused olid igavad. Keegi meist ei tundnud asja vastu mingit huvi peale selle närvilise, rahutu naissaatana, — sest te teate isegi, kuidas need mehhiko naised armastavad ja kuidas nad vihkavad. See naine oli armastanud oma meest kogu südamest, nüüd aga oli see kõik vihkamiseks käärinud, ja ta seisis seal, hispaanlasele silmist tuld pildudes. Peab ütlema, et vahetevahel raputas ta isegi minu oma suviste välgusähvatustega ärkvele. Mul oli kuub seljast ära ja kannad laual, ma istusin laisalt poollama-misi, higistasin ja suitsetasin üht neist kapsalehe-sigaritest, millest San Francisco saksad noil aegadel arvasid, et meile need kõlbavad küll. Ka advokaatidel olid kõigil kuued maas, nad suitsetasid ning kärpisid vähehaaval süütõendeid, ja tunnistajad ühes kaebealusega tegid sedasama. Peab ütlema, et tookord ei pakkunud roimade arutamine mingit huvi, sest kaebealune mõisteti alati õigeks, kuna vannutatud mehed lootsid, et ta neile kunagi vastuteeneid osutab. Ja kuigi süütõendid rääkisid otse ja ilmselt hispaanlase kahjuks, teadsime meie, et me ei saa teda süüdi mõista, ilma et meid vägivallatarvitajaiks peetaks, ja et me kõigile teistele, kes kohtus tegevad olid, halba valgust heidaksime. Sest noil aegadel ei olnud veel uuritavaid surnuvankreid, ja ainus võimalik „stiil" oli pidada

oma isiklikku matusetalituse bürood. Kuid too naine näis oma südames otsustanud olevat, et hispaanlane tuleb üles puua. Te oleksite pidanud nägema, missuguse metsiku pilguga ta talle minut aega otsa vaatas, siis oma paluvad silmad minu poole pööras, järgmise viie minuti jooksul vannutatud meeste nägusid uuris, vahetevahel aga oma näo üürikeseks ajaks käte vahele peitis, nagu annaks ta alla. Kuid kohe tõstis ta oma pea uuesti üles ja oli sama elav ning rahutu nagu ennegi. Kui aga kohus teatas otsuse — ,,õigeks mõistetud", ja mina kaebealusele ütlesin, et ta on vaba ja võib minna, kergitas too naine end kohalt, kuni ta näis olevat niisama suur nagu seitsme-kümne-nelja-kahuriline lahingulaev, ja ütles:
,,Kohtunik, kas ma pean sellest asjast nii aru saama, nagu oleksite teie öelnud, et see mees ei ole süüdi, kuna ta ometi tappis mu abikaasa ilma mingi põhjuseta minu ja mu väikeste laste silma all, ja et tema üle on kohut mõistetud seaduse ja õiguse põhjal?"
,,Nii see on," vastasin mina.
Ja mis te arvate, mis ta siis tegi? Nagu metskass sööstis ta selle irvitava hispaanlasest tola kallale, tõmbas püstoli välja ja laskis mehe siinsamas kohturuumis surnuks!"
,,See oli tõesti tragi, seda olen nõus tunnistama!"
,,Eks ole," ütles kohtunik imetlevalt. ,,Selle nägemisest ei oleks ma tahtnud mingi hinna eest ilma jääda. Ma lükkasin sealsamas pooleliolevad kohtuistungid edasi, me panime endale kuued selga, läksime välja ning korraldasime korjanduse tema ja ta lapsukeste heaks ning saatsime nad üle mägede oma sõprade juurde. Ah, milline tragi tüdruk see oli!"

XXV. KOER

Teatud asjades olen ma alati olnud pedantselt aus. Isegi oma varajases nooruses ei suutnud ma end kunagi sundida kasutama raha, mis oli kahtlasel teel saadud. Ma tegin küll mitu korda katset, kuid põhimõte oli alati tahtmisest tugevam.
Kuus või kaheksa kuud tagasi korraldati kindralleit-nant Nelson A. Miles'i auks New Yorgis suur dinee. Kui me temaga enne laudaistumist võõrastetoas kahekesi lobisesime, ütles ta:
,,Me oleme juba kolmkümmend aastat tuttavad, eks ole?"
Vastasin:
,,Jah, arvan, et umbes küll."
Ta mõtles hetke või kaks ja ütles:
„Ma imestan, et me ei kohtunud Washingtonis kaheksasaja kuuekümne seitsmendal aastal. Te olite tol ajal seal, eks ole?"
Ütlesin:
,,Jah, aga siis oli hoopis teine olukord; ma olin täiesti tundmatu. Ma ei olnud siis isegi veel lootustandev talent — olin tundmatu suurus. Teie aga, kodusõja kuulus kindral, olite äsja tagasi tulnud Kaugest Läänest hiilgavalt sõjakäigult indiaanlaste vastu, teid oli ülendatud regulaarväe brigaadikindraliks, ja teie nimi oli kõigil suus. Kõik ülistasid teid. Kui te oleksite mind tookord kohanud, siis see kohtamine ei oleks teile meelde jäänud, kui just midagi hoopis erakorralist ei oleks seda teile mällu söövitanud. Sellest ajast on nüüd möödunud oma nelikümmend aastat,

ja inimesed ei mäleta tavaliselt mõnd tähtsusetut isikut nii kaua aja taha."
Siin muutsin ma jutu teemat, milleks mul oli küllaldaselt põhjust. Ilma vähemagi vaevata oleksin võinud kindralile meelde tuletada, et me tõepoolest kohtusime Washingtonis tuhande kaheksasaja kuuekümne Seitsmendal aastal, ent ma ei teinud seda, kartuses, et see võib mulle endale, samuti kui temale piinlik olla. Mäletan seda kohtumist väga hästi. Lugu oli nii:
Olin äsja oma reisilt ,.Quaker Cityl" tagasi jõudnud ja sõlmisin Elisha Blissiga Hartfordist lepingu kirjutada sellest raamat. Raha mul ei olnud ja ma sõitsin Washingtoni, et seal midagi leida, millega ennast ära elatada, niikaua kui ma oma raamatut kirjutan. Washingtonis kohtasin ma William Swintoni, ja temaga koos töötasime välja plaani, kuidas endale

igapäevast leiba hankida. Meile kuulub mooduse leiutamine, mis tänapäeval on täiesti tavaliseks ajalehetöö vormiks. Me asutasime esimese algupärase aja-kirjandus-sündikaadi meie planeedil. See, tõsi küll, ei olnud kuigi suur, kuid alatakse ju ikka väikesest. Meie klientide nimekirjas oli kaksteist perioodilist väljaannet. Need kõik olid nädalalehed, mis kiratsesid vaevaliselt ja kuulsusetult meie maa kõige mahajäetumais kolgastes. Kõik need ajalehed olid erakordselt uhked selle üle, et neil on Washingtonis oma kirjasaatja, meie aga olime väga rahul, et võisime olla selle uhkuse objektiks. Iga leht sai meilt kaks kirja nädalas, meie aga ühe dollari iga kirja eest. Kumbki meist kirjutas iga nädal ühe kirja, ja seda kaheteistkümneks eksemplariks paljundades saatsime need oma heategijatele, saades nii kakskümmend neli dollarit nädalas, mis võimaldas meil meie vähenõudlikkuse juures muretult ära elada. Swinton oli üks kõige armsamaid ja võluvamaKd inimesi, keda ma olen elus kohanud, ja meie kooselu õndsusel polnud mingit piiri. Swinton oli juba loomu poolest peenetundeline, ja kasvatus oli temas seda joont veelgi arendanud. Ta oli juba loomu poolest džentlmen, millist omadust kasvatus oli samuti veelgi arendanud. Ta oli kõrgesti haritud inimene; ta oli inglilikult leebe; ta oli puhas oma mõtetes ja sõnades; ta 'oli siirus ise. Ta oli šotlane ja

usult presbüterlane[1] kõrget kvaliteeti presbüterlane — ta armastas õrnalt oma usku, suhtus sellesse täie tõsidusega ja ammutas sellest lootust hingeliste raskuste silmapilkudel. Swintonil ei olnud ühtki puudust, kui mitte arvestada ta suurt ja vastupandamatut sümpaatiat šoti viski vastu. Mina küll ei pidanud seda patuks, kuna Swinton oli šotlane, ja šotlasele on viski sama süütu jook kui piim ülejäänud inimkonnale. See oli pigemini voorus — kuid, peab tunnistama, - kaunis kulukas voorus.

Ilma selle pudelita oleksid need kakskümmend neli dollarit nädalas meie jaoks terve varandus olnud. Pudel aga oli ilma põhjata. Niipea kui mõni rahasaadetis viibis, olime kuristiku serval. Kord oli meil jälle nappus käes. Meil oli tarvis kolme dollarit, ja meil oli neid tarvis veel enne õhtut. Ma ei mäleta enam, milleks meil korraga tervelt kolme dollarit vaja läks, mäletan ainult, et meil oli seda hädapärast tarvis. Swinton ütles mulle, et ma läheksin neid kolme dollarit hankima, ja ta ise tegi sedasama. Ta ei näinud selles üldse kahtlevat, et me need kolm dollarit saame — nii tugev oli tema usuliste veendumuste jõud. Mina aga — pean ausalt tunnistama, ei jaganud tema veendumust. Mul ei olnud vähematki ettekujutust, kust seda raha saada, mida ma talle ka ütlesin. Tema vastas, et mina ärgu ennast kahtlustega piinaku. „Jumal aitab meid." Ta rääkis seda nii, nagu oleks see iseenesest mõistetav. Nägin, et ta tõepoolest arvestab jumala abi, ja tahtsin talle öelda, et niipalju kui mina seda asja tunnen... kuid olgu pealegi. Tema kindel usk mõjus ka minusse. Ma väljusin majast peaaegu veendunult, et jumal meid tõepoolest aitab.

Terve tunni hulkusin ma mööda tänavaid, püüdes välja mõelda, kust neid kolme dollarit leida, kuid midagi ei tulnud meelde. Astusin sisse ..Ebbit House'i" vestibüüli — see oli uus hotell, ja istusin tugitooli. Varsti jooksis vestibüüli koer. Ta jäi seisma, vaatas mulle otsa, ja ta silmist võisin ma lugeda küsimust: „Kas sa oled mu sõber?" Vastasin, samuti silmadega, et olen. Ta liputas tänulikult saba, tuli minu juurde, pani oma koonu mu põlvedele ja vaatas

1 Presbüterlus — teatav protestantlik kirikukorraldus ja usk Inglismaal ja Põhja-Ameerikas. Tõlk.

mulle oma vastupandamatute, hellade silmadega otsa. See oli väga armas loom, ilus nagu noor tütarlaps, ja ta karv oli siidpehme ning sametine. Silitasin ta siidjat pruuni pead ja kallistasin ta rippuvaid kõrvu, — me olime nagu armastajapaar. Peagi astus hotelli vestibüüli mehisel sammul ja üleni kullas särav päevakangelane — kindral Miles, äratades üldist tähelepanu. Ta märkas koera, jäi seisma ja ta silmad lõid lõkkele, mis näitas, et ta südames

leidus soe koht selliste koerte jaoks, nagu see meeldiv loomake. Ta kummardus ja silitas koera:
„Milline jumalik koerake, lihtsalt iludus! Kas te ei tahaks teda ära müüa?"
Ma olin jahmunud. Swintoni ennustus oli täide minemas.
Ma ütlesin: ,,Mis siis ikka, võin müüa küll." ,,Mis te ta eest tahate?" küsis kindral.
,,Kolm dollarit."
Kindral oli ilmselt üllatatud. Ta ütles:
„Kolm dollarit? Ainult kolm dollarit? Aga see on ju haruldane koer. Tema hind peaks olema vähemalt viiskümmend dollarit. Kui see oleks minu koer, ma ei müüks teda isegi saja eest. Ma kardan, et te ei tea ta õiget väärtust. Mõelge järele. Ma ei taha teile liiga teha."
Kui ta oleks teadnud, kuidas olukord tegelikult on, siis ta oleks mõistnud, et tema ei saa mulle liiga teha rohkem kui mina temale. Vastasin vankumatult nagu esimeselgi korral.
„Ei. Kolm dollarit. Koera hind on kolm dollarit."
,,Mis siis ikka, kui teie kindlaks jääte, siis sündigu teie tahtmist mööda," ütles kindral.
Ta maksis mulle kolm dollarit, võttis koera ja läks üles oma tuppa.
Kümne minuti pärast tuli vestibüüli keskealinl heasüdamliku näoga mees ja hakkas edasi-tagasi kõndima, pilku ringi heites ja laudade ning toolide alla vaadates. Küsisin temalt:
,,Kas te otsite koera?"
Vähe aega tagasi oli ta nägu murelik ja kurb. Nüüd hakkas see rõõmust särama ja ta hüüdis:
„Jah! Kas te nägite teda?"
„Nägin küll," vastasin ma. „Ta oli just praegu siin.

Ma nägin, kuidas ta ühele džentlmenile järele kõndis. Kui te soovite, ma arvan, et mul õnnestub teda kätte leida."
Olen harva näinud nii tänulikku inimest. Tänutundest väriseva häälega ütles ta, et ta palub mind koera otsida. Vastasin, et ma olen valmis talle kasulik olema, kuid et koera otsimine on teatava ajakuluga seotud, ja ma loodan, et ta tasub mulle mu vaeva eest. Ta ütles, et ta teeb seda suurima heameelega, — ta kordas mitu korda sõnu „suu-rima heameelega" ja küsis, kui palju ma nõuan.
Ma vastasin:
,,Kolm dollarit."
Ta näis üllatatuna ja ütles:
„Täevas hoidku, seda on ju naeruväärselt vähe. Maksan teile meelsasti kümme."
Kuid mina ütlesin: „Ei. Ma palun kolm dollarit," — ja läksin vastust ootamata ülesviiva trepi juurde. Swinton oli palunud jumala abi ainult kolme dollari ulatuses, ja ma pidasin jumala teotuseks küsida kas või üht pennigi rohkem. Portjee luugist mööda minnes küsisin temalt kindrali toa numbri. Läksin sinna ja leidsin kindral Miles'i õnnelikuna koeraga hullamas.
Ütlesin:
„Mul on kahju, kuid ma tulin koera järele." Ta oli hämmastunud.
,,Koera järele? Aga see on ju minu koer. Te müüsite ta mulle ja saite tema eest nii palju, nagu nõudsite."
„Jah," vastasin mina, ,,see on tõsi, aga ma pean ta teie käest ära võtma, et teda ta peremehele tagasi anda."
„Missugusele peremehele?"
„Koera peremehele. See ei olnud minu koer."
Nüüd oli kindral veelgi enam hämmastunud ja minut aega nähtavasti kõnevõimetu. Siis ütles ta:
,,Kas te tahate öelda, et te müüsite mulle võõra koera ja tegite seda teadlikult?"
„Jah, ma teadsin küll, et see ei olnud minu koer."
„Kuidas te teda siis müüa võisite?"

Vastasin:
„Te esitate mulle imeliku küsimuse. Müüsin ta teile sellepärast, et te seda minult palusite. Teie ise tegite ettepaneku, et ma koera ära müüksin — seda te ei saa ometi salata. Ma ei määrinud teda teile kaela, ma ei mõelnud
223
teda üldsegi müüa, kuid mulle tundus, et kui mul on võimalik teile teenet osutada ... "
Ta katkestas mind poolelt sõnalt:
„Teenet osutada! See on kõige kummalisem viis teenet osutada, millest ma olen kunagi kuulnud. Mõtelda! Müüa mulle sihilikult võõras koer."
Siin katkestasin mina teda ja ütlesin:
„Te vaidlete täiesti asjata. Te ise ütlesite mulle, et niisuguse koera hind on sada dollarit. Mina võtsin teilt ainult kolm dollarit — kas see ei näita mu omakasupüüdmatust? Te ju mäletate, et te pakkusite mulle rohkem. Kuid mina võtsin teilt ainult kolm dollarit, seda te ei saa eitada."
„Taevas hoidku! See ei puutu ju üldse asjasse. Oluline on see, et koer ei kuulunud teile. Kuidas te sellest aru ei saa? Teie nähtavasti arvate, et võõra koera müümises ei ole midagi halba, kui te ta odavalt ära annate. Sellisel juhul... "
Ma ütlesin:
„Lõpetame selle vaidluse. Mida te ka ei ütleks, te ei pääse ometi fakti eest, et hind, mille ma koera eest määrasin, oli õiglane ja aus hind, kui arvestada, et see oli võõras koer. Edasi vaielda tähendaks kasutult aega raisata. Praegu tahan ma koera teie käest ära võtta, sest omanik tahab teda kätte saada. On selge, et ma pean seda tegema, — mul ei ole mingit muud teed. Kujutlege end minu olukorras. Oletame, et teie müüsite koera, kes ei kuulunud teile. Mõtelge nüüd ... "
„Kuulge," ütles kindral, „ärge ajage mind päris marru oma idiootlike targutustega. Võtke koer ja jätke mind rahule."
Ma andsin talle koera eest saadud kolm dollarit tagasi, viisin koera alla, andsin ta oma peremehele üle ja sain temalt kolm dollarit vaevatasuks.
Läksin koju puhta südametunnistusega, sest see raha oli teenitud ausal teel. Ma ei oleks iialgi saanud kasutada neid kolme dollarit, mis kindral maksis mulle koera eest, sest õiguse põhjal need ei kuulunud minule. Kuid need kolm dollarit, mis ma sain selle eest, et ma koera ta seaduslikule omanikule tagasi andsin, olid täielikult ja tervenisti minu omad, kuna ma olin need ära teeninud. Kui
224
ei oleks olnud mind, siis see inimene võib-olla ei olekski oma koera kätte leidnud ja oleks temast võib-olla igaveseks ilma jäänud.
Need mu tõekspidamised pole tänase päevani kõikuma löönud. Olen alati olnud aus, ja ma tean, et sellelt rajalt ma ei lahku. Nagu ma juba alguses ütlesin, pole ma end kunagi suutnud sundida kasutama raha, mis on hangitud kahtlasel teel.
Nii oli lugu. Osa sellest on muide siiski välja mõeldud.

XXVI. KOERA JUTUSTUS

I

Mu isa oli bernhardiin ja mu ema oli šoti lambakoer, kuid mina olen presbüterlane. Seda rääkis mulle mu ema, ma ise ei tunne neid peeni erinevusi. Minu jaoks on need ainult kenad suured sõnad, millel ei ole mingit tähendust. Mu ema aga armastas neid, talle meeldis neid korrata ja näha, kuidas teised koerad teda imetluse ja kadedusega vaatasid ning imestasid, kust ta küll nii palju haridust on saanud. Kuid tegelikult ei olnud see mingi tõeline haridus, vaid näiline, sest ta õppis need sõnad söögi- ja elutoas inimeste juttu pealt kuulates, kui neil oli külalisi, ja lastega pühapäevakooli minnes ja seal samuti pealt kuulates. Iga kord, kui ta mõnd

tähtsat sõna kuulis, kordas ta seda mitu korda, et see tal niikaua meeles püsiks, kuni naabruses toimub mingi koerte kogunemine. Siis ladus ta need sõnad välja, tekitades üllatust ja meelepaha neile kõigile, alates kõige pisemast taskukutsi-kast ja lõpetades suure mastifiga, ja see tasus talle kogu selle vaeva. Kui seal juhtus mõni võõras olema, sys kahtlustas see mu ema alati, et ta ei tea nende sõnade tähendust, ja niipea kui ta oli lõõtsutamise lõpetanud, hakkas ta seda mu emalt pärima. Kuid ema teadis alati vastata. Võõras ei olnud seda oodanud, vaid lootis teda tabada. Ja kui mu ema talle sõna tähenduse ära seletas, siis oli just küsija ise häbistatud, kuigi ta oli lootnud mu ema narriks teha. Teised koerad seda nimelt ootasidki, nad olid rõõmsad ning uhked tema üle, sest nad teadsid, millega

asi lõpeb, kuna neil oli selles suhtes kogemusi. Kui ta mõne suure sõna tähenduse ära seletas, siis olid nad kõik nii vaimustatud, et ühelgi koeral ei tulnud mõttessegi kahelda, kas see on ka õige; see oli ka loomulik, sest esiteks vastas ta nii kiiresti, et ta oli nagu rääkiv sõnastik, ja teiseks, kust oleksid nemad kontrollida saanud, kas see on õige või mitte? Sest tema oli ainus haritud koer nende hulgas. Hiljem, kui ma vanem olin, tõi ta ükskord koju sõna „ebaintellektuaalne", ja käis sellega nädal aega mitmesugustel kogunemistel ringi, tekitades palju südamevalu ja pahameelt. Just tolkorral märkasin ma, et temalt küsiti selle tähendust kaheksal erineval koosolekul, ja iga kord sähvas ta välja uue definitsiooni, mis veenis mind, et tal on rohkem külma verd kui haridust, kuigi ma ei öelnud muidugi midagi. Üks sõna oli tal alati käepärast ja valmis nagu päästevöö, üks tagavarasõna, mida ta võis endale ümber siduda, kui oli karta, et ta ootamatult üle parda uhutakse, — see sõna oli ..sünonüüm". Kui ta juhtus ütlema mõne sõna, mille suurpäevad olid olnud mitu nädalat tagasi ja mille valmismõeldud tähendused olid juba prügihunnikule sattunud, siis, kui seal oli mõni võõras, lõi see tolle mõneks ajaks uimaseks; selleks ajaks, kui too toibuma hakkas, triivis mu ema juba teises suunas ilma mingit hädaohtu kartmata. Kui võõras teda katkestas ja palus endale sõna tähenduse ära seletada, siis mina (ainus koer, kes seda mängu teadis) nägin, kuidas mu ema puri hetkeks lõdvaks laskus, kuid ainult hetkeks — siis see paisus jälle, tõmbus pingule ja mu ema lausus rahulikult nagu suvine päev: „See on sõna „elektrifikatsiooni" sünonüüm," või mõne muu neetult pika sõnavolaka, ja läks ning purjetas rahulikult teises suunas edasi, jättes võõra häbistatult ja kohmetult sinnapaika, kuna asjasse pühendatud koerad sabaga taktis vastu maad lõid, näod õndsast rõõmust säramas.

Samasugune lugu oli lausetega. Ta võis ära õppida terve lause, kui sellel ainult ilus kõla oli, esineda sellega kuuel õhtusel ja kahel päevasel etendusel, seletades seda iga kord erinevalt. Sest muud tal ei jäänud üle, kuna teda huvitas ainult lause kõla, mitte selle tähendus, ja ta teadis, et noil koertel igatahes ei jätku taipu, et teda kimbatusse viia. Jah, ta oli täitsa pärl! Lõpuks ei kartnud ta

enam üldse midagi, niivõrd kindel oli ta nende teiste rumaluses. Ta tõi kogunemistele isegi anekdoote, mille üle pererahvas ja lõunakülalised olid naerda lõkerdanud. Tavaliselt surus ta ühe nalja tuuma teise nalja tuuma sisse, kuhu see muidugi sugugi ei sobinud; ja kui ta oli selle tuuma teistele kätte andnud, viskas ta enda pikali ja veeretas end maas ning naeris ja haukus kõige meeletumal kombel, kuna mina panin tähele, et ta ise imestas, mjks see nali ei tundu enam nii naljakana nagu siis, kui ta seda esimest korda kuulis. Kuid sellest polnud midagi teised veeretasid end ka ja haukusid samuti, südames ise häbi tundes, et nad nalja ei saanud, ja mitte ilmaski kahtlustades, et seal polnudki, millest nalja saada.

Kõigest sellest te näete, et ta oli kaunis edeva ja kergemeelse iseloomuga. Kuid tal oli ka voorusi, ja küllalt voorusi, et seda tasa teha. Tal oli hea süda, ta oli leebe ega kandnud kunagi pikka viha nende peale, kes talle halba olid teinud, vaid unustas selle kiiresti. Ja ta õpetas seda lahket olemist ka oma lastele, ja temalt me õppisime ka hädaohus vaprad ning otsustamisvõimelised olema, mitte ära jooksma, vaid silma vaatama hädaohule, mis ähvardab

sõpra või võõrast, ja aitama teda nii hästi, kui suudame, ükskõik mis see meile enesele võiks maksma minna. Tema ei õpetanud meid mitte ainult sõnade, vaid ka eeskujuga, ja see on kõige parem, kindlam ja kestvam õpetusviis. Milliseid vapraid tegusid ta tegi, milliseid suurepäraseid tegusid! Ta oli täiesti nagu sõdur. Ja ta oli selle juures nii tagasihoidlik... Teda oli võimatu mitte imetleda ja talle mitte järele teha — isegi kuningas Charlesi tõugu spaniel ei saanud tema seltsis upsakaks jääda. Nii, nagu te näete, oli seal ka veel midagi muud peale hariduse.

II

Kui ma juba suurem olin, müüdi mind ära ja viidi minema, ning ma ei näinud teda enam kunagi. Tema süda oli murtud, minu oma samuti, ning me nutsime. Kuid ta trööstis mind nii hästi, kui suutis, ja ütles, et meid on saadetud siia maailma targal ja heal otstarbel, et me peame oma kohust nurisemata täitma, võtma elu, nagu ta on,

elama seda teiste heaks ja tagajärgede pärast mitte muretsema — see ei olnud meie asi. Ta ütles, et inimesed, kes niiviisi elavad, saavad hiljem õilsa ja ilusa tasu teises maailmas, ja kuigi meie, koerad, sinna ei pääse, siis ilma tasuta hästi ja õiglaselt elada annab meie lühikesele elule säärase väärtuse ja väärikuse, mis on juba iseenesest tasu. Neid asju oli ta aja jooksul kuulnud, kui ta pühapäevakoolis oli lastega kaasas käinud, ja oli need hoolikamalt meelde jätnud kui nood teised sõnad ja laused. Ta oli nad põhjalikult ära õppinud — iseenese ja meie kasuks. See näitab, et tal oli tark ja arukas pea, kuigi selles oli nii palju kergemeelsust ja edevust.

Nii me siis jätsime jumalaga ja vaatasime teineteisele läbi pisarate veel viimast korda otsa. Ta viimased sõnad olid — ma arvan — ta jättis need viimaseks, et need mul paremini meelde jääksid: „Kui keegi teine on hädaohus, siis ära mõtle enesele, vaid mõtle oma emale, mõtle tema mälestusele ja tee nii, nagu tema oleks teinud."

Kas te arvate, et seda oli võimalik unustada? Ei.

III

See oli nii kaunis kodu — see mu uus kodu! Ilus suur maja piltide, kaunistuste ja kalli mööbliga. Ei mingit süngust kusagil, vaid kõik need hästivalitud värvilaigud helendasid voogavas päikesepaistes. Ja avarad platsid maja ümber ning suur aed — oo, muru, ja suursugused puud ning lilli — lõputult! Ma olin nagu perekonnaliige, nad armastasid mind, hellitasid mind, ega pannud mulle uut nime, vaid hüüdsid mind mu endise nime järgi, mis mulle oli armas, sest mu ema oli selle mulle andnud — Aileen Mavourneen. Ta oli võtnud selle ühest laulust. Grayd teadsid seda laulu ja ütlesid, et see oli ilus nimi.

Mrs. Gray oli kolmekümne aastane ja nii armas ning meeldiv, et seda on võimatu ette kujutada. Sadie oli kümne aastane, ja ta oli nagu oma ema väike õrn peegelpilt, punakaspruunide sabadega selja peal ja lühikeste kleidikestega. Beebi aga oli ühe aastane, paksuke ja lohukestega põskedes, ma meeldisin väikesele ja ta ei väsinud kunagi mind sabast sikutamast, kaisutamast ja oma süütut

õnnelikku naeru naermast. Mr. Gray oli kolmekümne kaheksa aastane, pikk, sale ja ilus, pea laubalt veidi paljas, ergas, kiirete liigutustega, asjalik, täpne, otsustusvõimeline ja ebasentimentaalne, puhtalt vormistatud seda tüüpi näoga, mis näib sätendavat ja helkivat külmast intellektuaalsusest. Ta oli kuulus teadlane. Ma ei tea, mida see sõna tähendab, aga mu ema teaks küll, kuidas seda kasutada ja teisigi rabada. Tema teaks, kuidas sellega iga terrieri masendada ja iga sülekoerakest kahetsema panna, et ta oli tulnud. Kuid see ei olegi veel see

kõige parem sõna. Kõige parem on ,,laboratoorium". Selle sõna baasil võiks mu ema organiseerida trusti, mis tõmbaks kõigil maksunõudjatel naha üle kõrvade. Laboratoorium ei ole raamat, ei pilt ega ka see koht, kus käsi pestakse, nagu ütles kolledži direktori koer. Laboratoorium on hoopis midagi muud, see on täidetud purkide, pudelite, elektri-värkide, traatide ja veidrate masinatega. Iga nädal tulid sinna teadlased, istusid seal, kasutasid neid masinaid, arutasid ja tegid seda, mida nad ise nimetasid eksperimentideks ja avastusteks. Tihti läksin ka mina sinna, seisin seal ja kuulasin pealt, püüdes õppida oma ema ja tema kalli mälestuse pärast, kuigi see oli mulle piinaks, ja alles nüüd sain ma aru, et ta oli sellega oma elust palju kaotanud ja mitte midagi võitnud. Sest nii väga kui ma ka püüdsin, ma ei saanud sellest üldse midagi aru.

Mõnikord lamasin ma oma perenaise töötoas ja magasin, kuna tema kasutas mind jalapadjaks, teades, et see mulle meeldib, sest see oli kallistus. Teinekord veetsin ma tunnikese lastetoas, kus mind sasiti ja sellega õnnelikuks tehti, vahel aga valvasin voodikese juures, kui laps magas ja hoidja oli mõneks minutiks toast ära läinud. Teinekord me hullasime ja jooksime Sadiega aias võidu, kuni me ära väsisime, ja siis ma tukkusin rohul puu varjus, kuna tema oma raamatut luges. Mõnikord käisin ka naabruses elavaid koeri külastamas — sest nende hulgas oli siin lähedal mõni üsna meeldiv koer, ja üks neist oli iseäranis ilus, viisakas ja graatsiline, üks lokkis karvaga iiri setter, kelle nimi oli Robin Adair, kes oli presbüter-lane nagu minagi ja kuulus šotlasest vaimulikule.

Kõik meie majateenijad olid minu vastu lahked ja sallisid mind, ja nii, nagu te näete, elasin ma meeldivat elu.

Maailmas ei leidunud õnnelikumat ega tänulikumat koera, kui olin mina. Ma ei taha end sellega kiita, kuid see on tõsi: ma püüdsin igas asjas aus ja õiglane olla, austades oma ema mälestust ja õpetusi, ma püüdsin väärida oma õnnelikku elu nii hästi, kui suutsin.

Mõne aja pärast sündis mul väike kutsikas, ja siis oli mu karikas täis ning mu õnn oli täiuslik. See oli väike paterdav loomake, nii sile, pehme ja sametine, ja tal olid nii kenad kohmakad käpakesed, nii südamlikud silmad ja nii magus süütu näoke. Ma olin nii uhke, kui nägin, kuidas lapsed ja nende ema teda imetlesid, kallistasid ja hüüa-tasid iga naljaka viguri puhul, mis ta tegi. Mulle tundus, et mu elu on liiga ilus selleks, et...

Siis tuli talv. ühel päeval seisin ma lastetoas valvel. Tähendab, ma magasin voodi peal. Laps magas oma voodikeses, mis seisis suure voodi kõrval kamina pool küljes. See oli seda liiki voodike, millel on peal gaasitaolisest läbipaistvast riidest telk. Hoidja oli ära, ja me kaks magajat olime üksi. Tulest lendas välja säde ja laskus telgi servale. Ma arvan, et siis oli tükk aega kõik vait, kuni beebi karjatus mu äratas, ja kogu telk oli leekides, mis tõusid lae poole! Enne kui ma midagi -mõelda jõudsin, hüppasin ma hirmuga põrandale ja olin ühe hetke pärast juba poolel teel ukse juurde. Kuid järgmisel silmapilgul kõlasid mu ema lahkumissõnad mul kõrvus, ja ma olin kohe jälle tagasi voodis. Ma pistsin oma pea leekidesse, tirisin lapse asemest välja ja sikutasin teda edasi, kuni me koos suitsupilves põrandale kukkusime. Siis haarasin tast uuesti kinni ja vedasin seda väikest karjuvat olevust edasi, uksest välja ja mööda halli edasi, olles ise ärev, õnnelik ja uhke, kuni peremehe hääl järsku hüüdis:

„Kao, sa neetud elajas!" Ma tahtsin end jooksuga päästa, kuid ta oli haruldaselt kärmas, püüdis mu kinni ja peksis mind raevuselt oma kepiga, kuna mina hirmunult siia ja sinna rabelesin. Lõpuks sattus üks tugev hoop mu vasaku esimese jala pihta, mille peale ma karjatasin ja abitult maha langesin. Kepp tõusis uueks hoobiks, kuid hoopi ei tulnud, sest lapsehoidja hüüdis metsikus hirmus: ..Lastetuba põleb!" Isand ruttas sinna ja mu teised kondid olid päästetud.

Valu oli piinav, kuid sellest hoolimata ei tohtinud ma

minutitki kaotada — ta võis iga silmapilk tagasi tulla. Nii ma lonkasin kolmel jalal halli teise otsa, seal oli väike pime trepikoda, mis viis üles ärklituppa, kus hoiti vanu kaste ja muid niisuguseid asju, nagu ma olin kuulnud öeldavat, ja kus inimesed ainult harva käisid. Ma ronisin kuidagi sinna üles, kobasin endale pimedas teed igasuguste asjade virnade vahel ja peitsin ennast kõige varjatumasse nurka, mis ma leidsin. Seal oli mõttetu hirmu tunda, kuid ometi kartsin. Ma olin nii hirmul, et surusin hambad kokku ja isegi ei niuksunud, kuigi see oleks mulle suureks kergenduseks olnud, sest te ju teate isegi, et see vähendab valu. Võisin siiski oma jalga lakkuda, ja hea oli seegi.
Pool tundi kestis all ärevus, hüüded, trepist üles-alla jooksmine, siis jäi kõik jälle rahulikuks. Jäi rahulikuks mõneks minutiks, ja see oli väga kosutav mu hingele, sest siis hakkas mu hirm lahtuma. Hirm aga on palju hullem kui valu — oo, palju hullem. Siis kostis hääl, mis mul südame külmaks võttis. Nad hüüdsid mind — hüüdsid mu nime — pidasid minu peale jahti! See hääl oli kauguse tõttu summutatud, kuid sellegipoolest oli see hirmuäratav, mulle oli see kõige kohutavam hääl, mida ma olin kunagi kuulnud. See käis seal all igal pool ringi: hallis, kõigis tubades, mõlematel korrustel ja keldris; siis läks see majast välja ikka kaugemale ja kaugemale, kuid tuli tagasi ja käis mitu ringi ümber maja, ja ma arvasin, et see ei lakka enam kunagi. Kuid viimaks lakkas see ometi, mitu tundi pärast seda, kui ärklitoa ähmane hämarus oli ammu juba mustaks pimeduseks muutunud.
Selles õnnistatud vaikuses hakkas mu hirm vähehaaval jällegi kaduma, ma rahunesin ja jäin magama. Ma magasin hea tükk aega, kuid enne koidikut ärkasin uuesti. Nüüd ma tundsin end võrdlemisi hästi ja olin võimeline mingit plaani välja mõtlema. Ma tegin väga hea plaani, mis seisnes selles, et ma rooman tagatreppi mööda alla ja peidan enda keldri ukse taha, ja kui koidu ajal jäämees tuleb, lipsan ma sel ajal uksest välja, kui ta jää-kappi täidab. Siis olen ma kogu päeva kusagil peidus, öö tulekul aga alustan oma teekonda, oma teekonda — ükskõik kuhu, kus mind ainult keegi ei tunne ja mind mu isandale reeta ei saa. Ma tundsin end juba peaaegu

rõõmsana, kuid järsku tuli mul midagi meelde: Mis on mu elu ilma kutsikata!
See viis mind ahastusse. Ma mõistsin, et minu jaoks ei saa olla mingit plaani: ma pean jääma siia, kus ma olen; pean jääma ja ootama ja leppima sellega, mis tuleb — ei olnud midagi parata. Säärane on kord juba elu, nagu mu ema oli öelnud. Siis — siis algas hüüdmine uuesti. Kõik mu mured tulid tagasi. Ma ütlesin endale, et mu isand ei andesta mulle kunagi. Ma ei teadnud, mis ma olin teinud, et ta oli minu vastu nii karm ja halastamatu, kuid ma uskusin, et see on midagi niisugust, millest koer aru ei saa, aga mis on inimesele selge ja kohutav.
Nad hüüdsid ja hüüdsid, päevad ja ööd, nagu mulle tundus. Nad hüüdsid, kuni nälg ja janu ajasid mu poolhulluks, ja ma märkasin, et ma jään väga nõrgaks. Säärasel puhul sa tahad palju magada, ja ka mina magasin, ükskord ma ärkasin kohutava kohkumisega ·— mulle tundus, et keegi hüüab mind otse siin ärklitoas! Ja nii see oligi. See oli Sadie hääl, ja ta nuttis. Ta kordas mu nime nuuksudes, ja ma ei uskunud rõõmu pärast oma kõrvu, kui kuulsin teda ütlevat: ,,Tule tagasi meie juurde, tule tagasi ja anna meile andeks — kõik on nii kurb ilma meie ... "
Ma katkestasin teda väikese tänuliku haugatusega, ja järgmisel hetkel sööstis Sadie minu poole, pimedas koli otsa komistades ja hüüdes, nii et perekond kuuleks: „Ta on käes, ta on käes!".
Need päevad, mis nüüd järgnesid — need olid otse imetaolised. Ema ja Sadie ning teenrid — nad näisid mind otse jumaldavat. Näis, et ükski ase ei olnud neile küllalt pehme minu jaoks; mis puutub toidusse, siis nad ei olnud rahul millegagi peale delikatesside ja jahiloomade, kellel oli parajasti keeluaeg. Iga päev tuli hulgana sõpru ja naabreid, et kuulda mu heroismist — nii nad nimetasid seda, ja see tähendab agrotehnikat. Ma mäletan, et ükskord mu ema heitis selle sõna ühte koerakuuti ja seletas seda niimoodi, kuid ta ei öelnud, mis agrotehnika tähendab, välja arvatud et see on sünonüümne sõnaga ,,perpe-tuum mobile". Tosin korda

päevas jutustasid mrs. Gray ja Sadie seda lugu uustulnukaile ja ütlesid, et ma riskeerisin oma eluga, et päästa lapse oma, ja et meil mõlemal olid
233
tulehaavad, mis seda kinnitasid. Kogu see rahvas käis siis minu ümber, silitas mind ning avaldas mulle kiitust, Sadie ja ta ema silmis aga võis märgata uhkust. Kui aga inimesed tahtsid teada, miks ma lonkan, siis oli neil piinlik ja nad muutsid kõneainet, mõnikord aga, kui inimesed neid küsimustega pinnima hakkasid, siis paistis, nagu tahaksid nad nutma hakata. Kuid sellega ei lõppenud veel kõik see toredus. Ei, tulid isanda sõbrad, umbes kakskümmend kõige silmapaistvamat inimest, võtsid mu enda juurde laboratooriumi ja rääkisid minust, nagu. oleksin mina mingi avastus. Nad ütlesid, et see on siiski haruldane tumma looma kohta, kõige kaunim instinkti avaldus, mida nad mäletavad. Aga mu isand ütles ägedalt: „See on instinktist palju kõrgem — see on mõistus, ja nii mõnelgi mehel, kellel on eesõigus oma kutse põhjal saada päästetud ja minna koos teie ja minuga paremasse maailma, on seda palju vähem kui sel vaesel rumalal neljajalgsel, kes on hukkumisele määratud." Siis ta naeris ja ütles: „Vaadake mind — milline sarkasm! Tõepoolest, ainus asi, mis ma kogu oma kõrge intelligentsi juures järeldada oskasin, oli see, et koer on marutõves ja rebib lapse puruks, kuna ometi ilma selle looma intelligentsita, ilma ta mõistuseta, ütlen ma teile — oleks laps hukkunud!"
Nad arutasid ja arutasid, ja mina olin kõige selle tulipunktiks, ja ma soovisin, et mu ema teaks, milline suur au mulle osaks on langenud — see oleks teda uhkusega täitnud.
Siis arutasid nad optika küsimusi, nagu nad seda nimetasid, ja kas teatud vigastus peaajule tekitaks pimedust või mitte, kuid nad ei jõudnud selles kokkuleppele ja ütlesid, et nad peavad selle kunagi eksperimentaalselt kindlaks tegema. Järgmisena rääkisid nad taimedest, see huvitas mind, sest meie Sadiega panime eelmisel suvel seemneid maha — mina aitasin tal auke kaevata, ja mõnede päevade pärast tõusis sealt väike põõsas või lill üles, ja oli päris ime, kuidas see võis juhtuda, aga nii see ometi oli, ja mul oli kahju, et ma rääkida ei osanud, sest siis ma oleksin neile sellest jutustanud ja näidanud, mis ma kõik tean, ja oleksin mõttevahetusest elavalt osa võtnud. Kuid optikast ma ei hoolinud; see oli igav, ja kui nad
234
selle teema juurde tagasi tulid, tüütas see mind ja ma jäin magama.
Varsti tuli kevad, päikesepaisteline ja meeldiv. Armas ema ja lapsed patsutasid mind ja kutsikat hüvastijätuks ja läksid reisile, et oma sugulasi külastada. Peremees ei olnud meile mingiks seltsiks, aga me mängisime kutsikaga ja meil oli lõbus, ja teenijad olid meie vastu kenad, nii et me elasime päris õnnelikult, lugedes päevi ja oodates lapsi tagasi.
ühel päeval tulid need mehed tagasi ja ütlesid, et nüüd asuvad nad eksperimendi juurde, ja nad viisid kutsika laboratooriumi, mina aga lonkisin järele ja tundsin uhkust, sest igasugune tähelepanu, mis mu kutsikale osutati, oli ka mulle rõõmuks. Nad arutasid ja eksperimenteerisid, kuid siis äkki kutsikas niuksatas, ja kui nad ta põrandale panid, kõndis ta vaarudes ja ta pea oli üleni verine, peremees aga plaksutas käsi ja hüüdis:
„Näete, mina võitsin — peate seda tunnistama! Ta on täiesti pime."
Kõik teised ütlesid:
,,See on tõsi — te olete tõestanud oma teooria, ja kannatav inimkond on teile tänasest peale palju tänu võlgu," ja nad kogunesid tema ümber, surusid tal südamlikult ning tänulikult kätt ja kiitsid teda.
Kuid mina vaevalt kuulsin ja nägin neid asju, sest ma jooksin kohe oma väikese lemmiku juurde, surusin end tema lamava kehakese vastu ja lakkusin ta verd. Vaikselt niuksudes pani ta oma pea minu vastu, ja ma tundsin oma südames, et ema puudutus on temale ta valus ja mures lohutuseks, kuigi ta mind ei näinud. Siis muutus ta pea lõdvaks, ta sametine nina jäi põrandale puhkama, ta jäi vait ega liigutanud enam.

Natukese aja pärast peatus isand hetkeks, helistas kohale teenri ja ütles: ,,Mata ta aia tagumisse nurka," ja jätkas siis arutamist. Mina sörkisin teenri järel, õnnelik ja rahul, sest ma teadsin, et kutsikas ei tunne nüüd valu, ta magab. Me läksime aia kõige kaugemasse nurka, kus lapsed, hoidja ja mina kutsikaga suvel tihti suure jalaka varjus mängisime, ja sinna kaevas teener augu ja ma nägin, et ta tahab kutsikat maha istutada. Mul oli sellest hea meel, sest siis ta kasvab ja tõuseb maast ilusa suure koerana

nagu Robin Adair ja on lastele toredaks üllatuseks, kui nad koju tulevad. Ma püüdsin teda kaevamisel aidata, kuid mu lombakast jalast polnud suuremat abi, sest see oli kange, ja kui sul ei ole neid kaks, siis pole sellest mingit kasu. Kui teener oli valmis ja väike Robin oli mullaga kaetud, siis silitas ta mu pead ja tal olid pisarad silmis, kui ta ütles:
„Vaene väike kutsu, sina päästsid tema lapse." · Ma olen valvanud juba tervelt kaks nädalat, kuid ta ei ole tõusnud! Viimasel nädalal on hirm mu südamesse hiilima hakanud. Ma kardan, et selles asjas on midagi kohutavat. Ma ei tea, mida see tähendab, aga see hirm teeb mu haigeks ja ma ei saa-süüa, kuigi teenijad toovad mulle kõige paremat toitu. Nad hellitavad mind nii väga ja tulevad isegi öösel, nutavad ja ütlevad: ,,Vaene koerake, jäta ta üksi ja tule koju; ära tee meile seda südamevalu!" See aga kohutab mind veel enam ja ma hakkan kindlasti uskuma, et midagi on juhtunud. Ma olen nii nõrgaks jäänud — eilsest alates ei püsi ma enam jalul. Ja just äsja teenrid, vaadates, kuidas päike looja vajus ning õhtune jahedus maale laskus, ütlesid asju, millest ma aru ei saanud, kuid mis mul südame kuidagi külmaks tegid:
,.Vaesed lapsed! Nad ei tea aimatagi. Nad tulevad hommikul koju ja pärivad kannatamatult väikese koerakese järele, kes selle vapra teo tegi, ja kes meist on nii tugev, et neile vastata: ,,Teie väike alandlik sõber on läinud sinna, kuhu lähevad kõik loomad, kes hukkuvad." "

XXVII. 1 000 000-NAELANE PANGATÄHT

Kui ma olin kahekümne seitsme aastane, töötasin ma San Franciscos ühe kaevandusmaakleri juures ametnikuna ning olin börsi kõigi üksikasjadega väga hästi kursis. Ma olin täiesti üksi siin maailmas ja mul ei olnud loota millelegi peale mu oma ajude ja hea nime. Kuid need viisid mind lõpuks edu teele, ja ma olin oma väljavaadetega rahul.
Laupäeviti, kui pärastlõunased koosolekud olid lõppenud, olin ma oma aja peremees ja tavaliselt veetsin ma seda purjetamisega lahes. Kuid kord sõitsin ma liiga kaugele ja tuul kandis mind ulgumerele. Just pimeduse tulekul, kui kõik lootused olid juba kadunud, päästis mind üks väike brikk, mis oli teel Londonisse. Reis oli pikk ja tormine, ning oma sõidu eest pidin töötama lihtmadrusena ilma mingi tasuta. Kui ma Londonis maale astusin, olid mu riided räbalaiks kulunud ja mul oli ainult üks dollar raha taskus. See raha toitis ja andis mulle peavarju kakskümmend neli tundi. Järgmised kakskümmend neli tundi olin juba ilma toiduta ja peavarjuta.
Järgmise päeva hommikul kella kümne paiku, kui ma näljasena ja räbalais end vaevaga mööda Portland Place'i vedasin, viskas mööduv laps, keda ta hoidja käe kõrval talutas, rentslisse suure mahlase pirni, mille küljest oli hammustatud üksainus suutäis. Mina muidugi seisatasin ja mu pilk jäi peatuma tollele porisele maiuspalale. Mu suu jooksis vett, mu kõht ihaldas seda, kogu mu olemus kisendas ta järele. Kuid iga kord, kui ma seda võtta tahtsin, märkas seda mõne mööduja silm, ja loomulikult ajasin ma

enda sirgu, tegin ükskõikse näo ja teesklesin, nagu poleks ma üldse pirnile mõelnud. Nii juhtus mitu korda järjest, ilma et oleksin pirni kätte saanud. Lõpuks ma olin juba niivõrd meeleheitel, et otsustasin südame külmaks teha ja pirni siiski ära võtta, kui järsku mu selja taga mingi aken lahti tehti ja keegi džentlmen ütles: ,,Palun, astuge meie poole sisse."

Uhkes livrees teener laskis mu sisse ja juhatas luksuslikult sisustatud ruumi, kus istus kaks vanemat härrasmeest. Nad saatsid teenri ära ja palusid mind istet võtta. Nad olid just söömise lõpetanud, ja nende hommikueine ülejäägi nägemine pani mu peaaegu minestama. Ma ei suutnud kuidagi oma mõtteid toidult lahti kiskuda, aga kuna mulle seda ei pakutud, pidin ma oma nälja ära kannatama, nii hästi kui ma suutsin.
Seal majas oli hiljuti toimunud midagi niisugust, millest mul tookord ei olnud aimugi ja mida ma sain teada alles palju hiljem. Kuid teile ma jutustan selle ära. Nende kahe venna vahel oli paari päeva eest aset leidnud äge vaidlus, mis lõppes sellega, et nad otsustasid asja lahendada kihlveo teel. See on inglaste tavaline viis kõiki asju lahendada.
Te arvatavasti mäletate, et Inglise Pank andis kord välja kaks miljoninaelast pangatähte, mis olid ette nähtud mingisugusteks erilisteks tehinguteks välisriikidega. Millegipärast ainult üks neist pangatähtedest kasutati ära ja tühistati, kuna teine lamas ikka veel panga seifides. Nii juhtuski, et vennad hakkasid vaidlema selle üle, mis saaks ühest ausast ja arukast välismaalasest, kes jäetaks Londonis saatuse hoolde ilma ühegi sõbrata ja täiesti ilma rahata peale miljoninaelase pangatähe, mille ta leiaks oma taskust, teadmata, kuidas see sinna on sattunud. Vend A ütles, et ta sureks nälga, vend B, et ei sureks. Vend A ütles, et ta ei saaks seda ära vahetada pangas ega kusagil mujal, sest ta areteeritaks samas paigas. Nad jätkasid vaidlust, kuni vend B väitis, et ta on nõus kahekümne tuhande naela peale kihla vedama, et see mees elaks selle miljonilise pangatähega igal juhul ära kolmkümmend päeva ilma vangi sattumata. Vend A võttis kihlveo vastu. Vend B läks panka ja ostis selle pangatähe. Nagu te näete — ehtne inglane: mis öeldud, see tehtud. Siis ta dikteeris

kirja ühele oma sekretäridest, kes kirjutas selle ilusa ümara käekirjaga, ja seejärel istusid kaks venda kogu päeva akna juures, et leida meest, kellele kiri anda.
Nad nägid palju nägusid, mis olid ausad, kuid mitte küllalt intelligentsed; ja paljusid, mis olid intelligentsed, kuid mitte küllalt ausad; paljusid, mis olid nii üht kui teist, kuid mille omanikud ei olnud küllalt vaesed, või kui nad seda olidki, siis mitte välismaalased. Igaühel oli mingi viga, kuni lõpuks ilmusin mina. Nad leidsid üksmeelselt, et mina vastan nõuetele. Nii valisid nad minu ühel häälel, ja seal ma nüüd istusin ja ootasin, et teada saada, miks nad mind olid kutsunud. Nad hakkasid mulle küsimusi esitama, ja varsti oli neil kogu mu lugu teada. Lõpuks ütlesid nad mulle, et ma sobin nende ürituse jaoks. Ma ütlesin, et olen südamest rõõmus, ja küsisin, mis üritus see on. üks vendadest ulatas mulle siis ümbriku ja ütles, et kirjas on kõik seletatud. Ma tahtsin ümbrikku avada, kuid ta ei lasknud mul seda teha. Ta soovitas mul minna sinna, kus ma peatun, kiri hoolega läbi lugeda ja toimida rahulikult ning läbikaalutult. Ma olin hämmastatud ja tahtsin neilt veel üht-teist küsida, kuid nad keeldusid juttu jätkamast. Siis ma lahkusin, olles sügavalt solvunud, et mind on tõenäoliselt mingi praktilist laadi nalja märklauaks tehtud. Kuid mul tuli sellega siiski leppida, sest mu seisukord ei lubanud mul rikaste ja võimukate solvamist pahaks panna.
Nüüd oleksin ma pirni tõesti üles võtnud ja kõige maailma nähes ära söönud, kuid see oli kadunud. Nii et selle tehingu tõttu olin ma ka pirnist ilma, mis mu tundeid nende meeste vastu sugugi ei leevendanud. Niipea kui mind majast enam näha ei võidud, avasin ma ümbriku ja leidsin, et see sisaldas raha! Peab ütlema, et mu arvamus nende inimeste suhtes muutus. Silmapilkugi kaotamata pistsin raha ja kirja vestitaskusse ning jooksin lähemasse odavasse söögimajja. Oh, kuidas ma sõin! Kui ma olin juba kaelani täis, otsisin oma raha välja, võtsin ta lahti, heitsin sellele pilgu ja pidin peaaegu minestama. Viis miljonit dollarit! Mul hakkas pea pööritama.
Istusin seal vist küll terve minuti oimetult ja juhmilt pangatähte vahtides, enne kui ma end jälle koguda suutsin. Esimene asi, mida ma siis märkasin, oli söögimaja

peremees. Ta silmad olid pangatähel, ja ta seisis nagu soolasammas. Näis, et ta on ihu ja hingega selle raha ette põrmu langenud ja ei saa liigutada kätt ega jalga. Ma taipasin kohe, mis mul tuli teha. Ulatasin talle pangatähe ja ütlesin hooletult:
„Palun, vahetage see mul ära."
Siis ta ärkas oma normaalsesse olekusse jälle tagasi ja vabandas tuhandekordselt, et ta ei saa seda ära vahetada, ja ta ei olnud mingil tingimusel nõus pangatähte isegi puudutama. Ta tahtis seda ainult vaadata, vaadata ja vaadata, ja siiski näis, nagu ei saaks ta oma isu täis vaadata. Kuid ta ei julgenud seda puudutada, nagu oleks see liiga suur pühadus tema, vaese sureliku, jaoks. Ma ütlesin:
„Mul on väga kahju, kui see teile tüli teeb, kuid ei ole midagi parata. Palun, vahetage see ära, mul ei ole teist raha."
Kuid tema ütles, et sellest pole lugu, et see tühine summa võib väga hästi teiseks korraks jääda. Ma ütlesin, et võib-olla ei satu ma jälle niipea siia kanti, kuid tema vastas, et see pole oluline. Pealegi, lisas ta, võivat ma igal ajal saada tema restoranist kõik, mis ma iganes soovin, ja tasuda siis, kui see mulle sobib. Sest tema ei kartvat ometi usaldada nii rikast džentlmeni, kellel lõbusas tujus on mõte tulnud rahvaga nalja teha ja end kerjuseks riietada. Sel silmapilgul astus sisse keegi teine külastaja ja peremees pilgutas mulle silma, et ma selle koletise ära peidaksin. Siis saatis ta mind kummardustega ukseni, mina aga läksin kohe vendi otsima, et parandada tehtud viga, enne kui politsei mind taga ajama hakkab ja mul seda teha aitab. Olin kaunis ärritatud, isegi väga kohkunud, kuigi ma ei olnud milleski süüdi. Aga ma tundsin inimesi küllalt hästi ja teadsin, et kui nad märgavad, et nad on hulgusele andnud ühenaelase raha asemel miljoni-naelase, siis nad satuvad meeletusse raevu tema peale, selle asemel et kiruda iseennast oma ettevaatamatuse pärast, mis oleks hoopis õiglasem. Majale lähenedes muutusin ma rahulikumaks, kuna kõik oli vaikne ja ma olin kindel, et viga ei olnud veel avastatud. Ma helistasin. Ilmus seesama teener. Ma palusin, kas ma ei võiks neid džentlmene näha.

„Nad on ära sõitnud." Niisugune kõrk ja külm toon kuulub nende lakeide ameti juurde.
„Ära sõitnud? Kuhu?"
„Reisima."
„Aga kuhu siis?"
„Vist mandrile."
„Mandrile?"
„Jah, sir."
„Aga kuhu — mis suunas?"
„Seda ma ei tea, sir."
„Millal nad tagasi tulevad?"
„Nad ütlesid, et kuu aja pärast."
„Kuu aja pärast! Oh, see on ju kohutav! öelge mulle umbeski, kuidas ma saaksin neile paar sõna teatada. See on ülimal määral tähtis."
„Ma tõesti ei tea. Mul ei ole aimugi, kuhu nad sõitsid, sir."
„Siis ma pean kedagi perekonnaliikmetest näha saama."
„Perekond on ka ära, juba mitu kuud — vist Egiptuses või Indias."
„Teate mis, on tehtud kohutav viga, ja nad on tagasi juba enne õhtut. Palun, öelge neile, et ma käisin siin ja et ma käin siin senikaua, kui kõik on korras, ja et neil ei tarvitse rahutust tunda."
„Küll ma siis ütlen, kui nad tagasi tulevad, aga niipea nad ei tule. Nad ütlesid, et te tulete tunni aja pärast tagasi ja hakkate neid taga nõudma, ja nad käskisid mul öelda, et kõik on korras ja et kokkulepitud ajal ootavad nad teid."

Mul tuli pärimine lõpetada ja ära minna. Milline mõistatuslik lugu! Ma pidin lihtsalt lolliks minema. Nad pidid mind ootama ..kokkulepitud ajal". Mida see pidi tähendama? Oo! Võib-olla on kirjas' midagi seletatud? Olin kirja hoopis unustanud. Võtsin ta välja ja lugesin läbi. Kiri oli järgmine:
Te olete intelligentne ja aus inimene, nagu seda võib juba teie näost näha. Me oletame, et te olete välismaalane ja vaene. ümbrikust te leiate teatud rahasumma. Me anname selle teile laenuks kolmekümneks päevaks ilma protsentideta. Selle aja lõppedes tulge meile ja kandke ette, kuidas teil on läinud. Ma vedasin teie peale kihla. Kui ma kihlveo võidan, annan teile kõige parema

teenistuskoha, mis on minu käsutuses, see tähendab, kõige parema koha, mida te olete võimeline täitma.
Ei mingit allkirja, aadressi ega kuupäeva.
Nüüd olin alles kimpus! Teie teate, millest see kõik algas, kuid mina ei teadnud. Minule see oli sügav, salapärane mõistatus. Mul ei olnud vähematki aimu, mida see kõik tähendas, ja kas mulle sooviti halba või head. Ma läksin ühte parki ja istusin pingile, et asja üle järele mõelda ja kaaluda, mis mul tuleks teha.
Tunni aja pärast olid mu arutlused kristalliseerunud järgmiseks otsuseks.
Võib-olla need mehed soovivad mulle head, võib-olla nad soovivad mulle halba; pole mingit võimalust seda välja selgitada — nii et jätame selle. Neil on käsil mingi mäng, plaan või eksperiment; kuid pole mingit võimalust kindlaks teha, mis see nimelt on — nii et jätame selle. Nad on minu peale kihla vedanud; kuid pole mingit võimalust teada saada, mis asjas — nii et jätame selle. Seega on tundmatud suurused kõrvaldatud, kõik muu on täiesti konkreetne ja käegakatsutav, mida võib suurema vaevata liigitada ja kartoteeki kanda. Kui ma palun Inglise Panka seda rahatähte omaniku arvele kanda, siis nad kahtlemata teevad seda, sest nad teavad, kellele see kuulub, kuigi mina teda ei tunne. Kuid nad küsivad, kuidas see minu kätte sattus. Ja kui ma neile tõtt räägin, panevad nad mu loomulikult hullumajja, vale puhul aga satun ma vanglasse. Tagajärjed oleksid samad, kui ma püüaksin rahatähte mõnes muus pangas ära vahetada või selle arvel laenu teha. Nii et mul tuleb tahes-tahtmata seda rasket koormat enesega kaasas kanda, kuni need mehed tagasi jõuavad. Pangatäht on mulle täiesti kasutu, kasutu nagu peotäis tuhka, ja siiski pean selle eest hoolt kandma ja seda valvama, end ise samal ajal kerjamisega elatades. Ma ei saaks pangatähte ka kellelegi ära kinkida, sest ükski aus kodanik ega ka röövel ei võtaks seda vastu ega laseks end mingi hinna eest sellesse asjasse segada. Vennad ei riskeeri millegagi. Isegi kui ma nende pangatähe kaotan või ära põletan, ei ole neil midagi karta, sest nad võivad maksmise seisma panna ja pank tagastab neile selle summa. Mina aga pean vahepeal kuu aega ilma palgata kannatlikult ära elama, ja võib-olla tagajärjetult — kui

ma ei suuda aidata kihlvedu võita, milles see ka ei seisneks, ja jään ilma mulle lubatud kohast. Sellest oleks väga kahju, kuna nendetaoliste meeste käsutuses on kohti, kuhu maksab püüda. Ma mõtisklesin väga palju oma tulevasest kohast. Uued lootused ärkasid minus. Palk on kahtlemata hea. Ma hakkan seda saama kuu aja pärast, ja siis pole enam mingit muret. Varsti ma tundsin end juba suurepäraselt. Sel ajal ma lonkisin jälle mööda tänavaid. Valmisriiete-äri nähes tuli mul kange igatsus oma räbalad kõrvale heita ja end korralikult riidesse panna. Kas. ma võisin seda endale lubada? Ei. Mul ei olnud siin maailmas midagi peale nende miljoni naela. Nii ma sundisin end kauplusest mööda minema. Kuid varsti triivisin jälle tagasi. Kiusatus jälitas mind halastamatult. Selle mehise heitluse kestel kõndisin ma kaupluse ees kuus korda edasi-tagasi. Lõpuks andsin järele — ma ei saanud teisiti. Küsisin, kas neil ei juhtu olema ülikonda, mille mõni tellija on välja ostmata jätnud. Müüja, kellega ma rääkisin,

noogutas peaga teise müüja poole, kuid ei vastanud. Läksin osutatud müüja juurde, kes noogutas peaga kolmanda müüja poole, samuti sõnatult. Ma läksin selle juurde, ja ta ütles: ,.Oodake, teenin teid kohe."
Ma ootasin, kuni ta lõpetas töö, mis tal käsil oli, siis viis ta mind tagatuppa, soris läbi hunniku hüljatud ülikondi ja valis minu jaoks välja kõige viletsama. Ma panin selle selga, ülikond ei sobinud mulle ja oli üldse näotu, kuid ta oli uus ja ma tahtsin teda kangesti saada. Niisiis ma ei leidnud temas ühtki puudust, vaid ütlesin võrdlemisi aralt:
,,Kas te oleksite nii vastutulelik ja lubaksite, et ma maksan mõne päeva pärast. Mul ei ole lahtist raha kaasas."
Müüja nägu võttis väga sarkastilise ilme ja ta ütles: ,,Ah nii. Seda ma arvasingi. Teietaolised džentlmenid kannavad kaasas ainult suuri rahasid." Ma vihastasin ja ütlesin:
,,Mu sõber, te ei peaks võõraste inimeste üle mitte nende riiete järgi otsustama. Ma olen täiesti võimeline selle ülikonna eest maksma. Ma ei tahtnud teid ainult suure raha vahetamisega tülitada."
243
Nüüd muutis ta kergelt stiili, kuid ütles siiski veel kaunis üleolevalt:
„Ma ei mõelnud seda halvasti, aga kuna asi on läinud etteheideteni, siis lubage küsida, kuidas te tulite järeldusele, et me ei saa vahetada raha, mis teil juhtub kaasas olema. Vastupidi, meie saame seda teha."
Ulatasin talle pangatähe ja ütlesin:
„Oh, see on tore. Palun vabandust."
Ta võttis selle vastu naeratusega, ühega neist laiadest naeratustest, mis haaravad kogu näo, milles on voldikesi, kortsukesi ja spiraalikesi ja mis sarnanevad selle kohaga tiigis, kuhu parajasti on visatud telliskivi. Aga niipea kui ta rahale pilgu heitis, tardus see naeratus, muutus kollaseks ja nende laineliste, looklevate hangunud laava voogude sarnaseks, mida võib leida Vesuuvi nõlvadelt. Ma ei olnud kunagi varem näinud ühtki naeratust selliselt tabatuna ja tardununa. Nii ta jäigi seisma, pangatäht sõrmede vahel ja seesama naeratus näol, kuni äri omanik meie vahelt läbi trügis, et näha, mis siin sünnib. Ta ütles tragilt:
„Noh, mis siin lahti on? Milles asi seisab? Mis on juhtunud?"
Ma vastasin: „Ei ole midagi juhtunud. Ma ootan raha tagasi."
„Tule, Tod, vaheta raha ruttu ära."
Tod vastas: ,.Vaheta raha ära! Kerge öelda, sir! Aga tulge vaadake seda raha oma silmaga."
Omanik vaatas, vilistas tasa ja tähendusrikkalt, siis sukeldus hüljatud ülikondade virna ja hakkas neid paremale ja vasakule laiali pilduma, rääkides ise kogu aeg ärritatult ja nagu iseendale:
,,Müüa ühele ekstsentrilisele miljonärile säärane jõle ülikond! Tod on idioot — igavene loll. Ta saab alcfti millegi niisugusega hakkama. Ta peletab kõik miljonärid meilt minema, sest ta ei oska eraldada miljonäri hulgusest, ei ole kunagi osanud. Ahaa, siin ta ongi. Palun, võtke kõik see rämps seljast ja visake tulle. Tehke mulle seda au, et panete selga selle särgi ja ülikonna. See on just, mida te vajate, — lihtne, heast materjalist, tagasihoidlik, otse vürstlikult suursugune; tehtud tellimise peale ühele välismaa printsile — te võib-olla tunnete teda, sir, tema
244
hiilgusele Halifaxi hospodarile. Kuid siis ta ei vajanud seda, vaid tellis selle asemel leinaülikonna, sest ta ema kavatses surema hakata, mida ta aga ei teinud. Kuid pole viga. Asjad ei lähe alati, nagu meie. .. või ikka nagu nemad... näete! püksid istuvad nagu valatud, sir. Nüüd vest — ahaa, samuti korras! Ja kuub — mu jumal! Vaadake nüüd ise! Kõik kokku — täiuslik! Kogu oma praktika kestel ei ole ma midagi õnnestunumat näinud." , Ma avaldasin oma rahulolu.

,.Täiesti õige, sir, täiesti õige. Pean ütlema, et esialgu see käib küll. Aga oodake, küll te näete, mis me teile veel teie oma mõõdu järgi valmis teeme. Hei, Tod, märkmik ja pliiats, ja tee kähku. Pükste pikkus — 32 . .. " jne. Enne kui ma sain sõnagi suust, olid tal mõõdud võetud ja ta tellis frakke, visiitülikondi, särke ja muud selletaolist. Viimaks sain ma mahti öelda: „Aga, mu armas sir, ma võin neid asju tellida ainult juhul, kui te saate mõne aja oodata või mu pangatähe ära vahetada."
,,Mõne aja! See on nõrgalt öeldud, sir, nõrgalt öeldud. Igavesti — see on õige sõna, sir. Tod, lase need asjad kiiresti valmis teha ja saada nad ilma mingi viivituseta ära džentlmeni aadressil. Vähemtähtsad tellijad võivad oodata. Märgi džentlmeni aadress üles ja... "
,,Ma kavatsen korterit vahetada. Astun teile sisse ja annan oma uue aadressi."
,,Väga hea, sir, väga hea. üks silmapilk, sir — lubage ma saadan teid välja, sir. Niisiis — head aega, sir, head aega."
Kas te kujutate ette, mis edasi sündis? Ma hakkasin loomulikult ostma kõike, mida ma vajasin, ja palusin raha ära vahetada. Nädala pärast olin rikkalikult ja isegi luksuslikult varustatud kõigega, mida ma vajasirr; ja elasin mugavalt ühes kallis erapansionis Hannover Square'il. Ma lõunatasin kodus, kuid hommikuti käisin söömas selles lihtsas Harrise söögimajas, kus ma olin saanud esimese kõhutäie oma miljoninaelase pangatähe eest. Minu tõttu oli Harris tehtud mees. Levis kuuldus, et too veider välismaalane, kes kannab miljoninaelaseid rahasid vestitaskus, on selle restorani kaitsepühak. Sellest aitas. Vaesest, virelevast, peost-suhu elavast söögimajast muutus see
245
taganõutavaks restoraniks, mis oli alati puupüsti rahvast täis. Harris oli nii tänulik, et pakkus mulle vahetpidamata vägisi raha laenuks ega võtnud keeldumist kuuldagi. Niisiis, kuigi ma olin vaene, ei olnud mul rahast puudu, ja ma elasin, nagu elavad rikkad ja vägevad. Ma aimasin küll, et varsti tuleb krahh, aga kui sa oled vees, siis pead kaldale ujuma või muidu sa upud. See ähvardava krahhi element just andiski tõsise ja kainestava, jah, koguni traagilise ilme olukorrale, mis muidu oleks päris naeruväärselt naljakana tundunud, öösel pimedas kerkis asja traagiline külg esiplaanile, alati hoiatades ja ähvardades. Ma ägasin ja visklesin ühelt küljelt teisele, kuid uni ei tahtnud kuidagi tulla. Rõõmsas päevavalguses aga kustus traagiline element ja ma jalutasin nagu pilvedel, olles segane ja joobunud oma õnnest.
See oli ka loomulik, sest ma olin muutunud maailma pealinna üheks tuntumaks inimeseks, see hakkas mulle pähe, ja seda mitte natuke, vaid õige tublisti. Sa ei saanud kätte võtta ühtki inglise, šoti või iiri ajalehte, kus ei oleks olnud mõnd sõnumit ,,vestitasku-miljoninaelase omanikust" — nagu mind nimetati — ja ta viimastest tegudest ning ütlemistest. Alguses esinesin ma neil seltskonnakroonika veergudel kõige lõpus, kuid peagi tõusin ma rüütlite, siis baronettide, siis juba parunite ette, ja nõnda edasi, ja nõnda edasi, sedamööda järjest kerkides, kuidas mu kuulsus kasvas, kuni lõpuks jõudsin kõige suuremasse kõrgusse, ja sinna ma jäingi, olles kõigi mittekuninglikust soost vürstide ja isegi vaimulikkude eesotsas, välja arvatud Inglismaa peapiiskop. Kuid võtke arvesse, et see ei olnud veel kuulsus. Esialgu olin ma ainult populaarne. Kuid siis tuli see viimane otsustav löök — nii-öelda rüütlikslöömine, mis ainsa silmapilguga muutis populaarsuse kaduvA räbu kuulsuse jäädavaks kullaks. „Punch" tegi minust karikatuuri! Jah, nüüd olin ma tehtud mees, nüüd oli mu koht seltskonnas kindel. Minu üle võidi ka nüüd nalja heita, kuid lugupidavalt, mitte enam häbematult, mitte toorelt. Oli lubatud naeratada, kuid mitte enam naerda. Need ajad olid nüüd möödas. ,,Punch" kujutas oma karikatuuris, kuidas ma oma räbalate lehvides ühe kuninga ihukaitseväelasega Londoni Toweri pärast kauplesin. Noh, te võite ise arvata, kuidas see kõik mõjus noormehesse, keda varem keegi
248
ei olnud tähele pannud, kes nüüd aga ei saanud veel sõnagi suust, kui see tal juba huultelt loeti ja seda kõikjal korrati; kes ei saanud ühte sammugi majast eemale astuda, kui ta juba kuulis

suust suhu sosistatavat: ,,Seal ta läheb, see on tema!", kes ei saanud einetada, ilma et tema ümber oleks kogunenud uudishimulik rahvahulk; kes ei saanud ilmuda teatrilooži, ilma et ta oleks endale tõmmanud tuhandete lornjettide tule. Ma lausa ujusin õndsuses hommikust õhtuni -— niikaugel oli nüüd asi.
Kas teate, ma hoidsin oma vana räbala ülikonna alles ja panin selle vahetevahel selga, et minna mõnd tühist asja ostma ja laAta end sõimata, siis aga lüüa sõimaja tummaks oma miljoninaelase rahaga. Kuid seda ei olnud kuigi kauaks. Mu riietus sai ajalehepiltide kaudu nii tuttavaks, et kui ma selles välja läksin, tunti mind kohe ära ja suur rahvahulk kõndis mul järel. Kui ma üritasin midagi osta, pakkus kaupmees mulle tervet oma poodi krediidi peale veel enne, kui ma jõudsin talle oma panga-tähte näidata.
Oma kuulsuse kümnendal päeval läksin ma täitma oma kohust kodumaa lipu vastu — ma külastasin Ameerika saadikut. Ta võttis mu vaimustusega vastu, noomis mind, et ma varem ei olnud tulnud, ja ütles, et mul on ainult üks võimalus seda jälle heaks teha — nimelt võtta õhtul osa dineest tema juures, asendades üht külalist, kes haiguse tõttu pidi ära jääma. Ma olin nõus, ja me hakkasime juttu ajama. Selgus, et me isad olid lapsepõlves olnud koolivennad, hiljem koos Yale'i ülikoolis õppinud ja kuni mu isa surmani suured sõbrad olnud. Seepärast palus ta mind veeta kogu oma vaba aeg nende majas, millega ma muidugi meeleldi nõustusin.
Ausalt öelda, mul ei olnud sellest mitte ainult hea meel, vaid ma olin koguni väga rõõmus. Kui tuleb krahh, siis ta ehk suudab mind päästa lõpliku hukkumise eest. Ma ei teadnud küll, kuidas, aga võib-olla mõtleb ta midagi välja. Nüüd oli juba liiga hilja talle asja. ära pihtida, kuigi oma peadpööritava Londoni-karjääri algul oleksin seda otsekohe teinud. Ei, nüüd ei söandanud ma seda enam teha — olin liiga kaugele läinud. Olin läinud liiga kaugele, et riskeerida oma saladuse avaldamisega nii uuele sõbrale, kuigi minu arvates mitte just kaugemale, kui lubatud.

Sest, saate aru, vaatamata kõigile laenamistele püüdsin ma hoolega jääda võimaluste piiridesse, see tähendab, oma palga piiridesse. Ma ei võinud küll teada, kui suurt palka ma saama hakkan, kuid ma toetusin oma arvestustes siiski võrdlemisi kindlale alusele ·— nimelt, et kui ma kihlveo võidan, võin ma valida kõige parema koha, mis on vana rikka džentlmeni käsutuses, eeldusel, et ma olen võimeline seda täitma; ja et ma selleks võimeline olen, selles polnud vähematki kahtlust. Ja mis puutub kihlveosse, siis sellepärast ma ei tundnud muret — mul oli elus alati vedanud. Ma arvestasin, et palk on umbes kuussada kuni tuhat naela aastas, ütleme, kuussada naela esimesel aastal, ja sealt ikka · aasta-aastalt edasi, kuni lõpuks jõuaksin oma teenete põhjal ülemmäärani. Esialgu olin ma võlgu ainult oma esimese aasta palga. Igaüks oli püüdnud mulle raha laenata, kuid enamasti ma keeldusin ühel või teisel põhjusel. Nii et mu võlg koosnes 300 naelast laenatud rahast Ja veel 300 naelast, mis oli kulunud mu ülalpidamise ja ostude peale. Lootsin, et teise aasta palk aitab mul elada kuu lõpuni, kui ma olen endiselt ettevaatlik ja kokkuhoidlik, ja selles suhtes kavatsesin ma valvel olla. Kui see kuu on möödas ja mu leivaisa reisilt tagasi, siis on kõik korras. Ma annan oma kahe aasta palga võlausaldajate käsutusse ja hakkan kohe tööle.

Dinee oli suurepärane. Kutsutud oli neliteist inimest: hertsog ja hertsoginna Shoreditch, nende tütar Anne-Grace-Eleanor-Celeste -ja nii edasi -ja nii edasi de Bohun, krahv ja krahvinna Newgate, viskont Sheapside, lord ja leedi Blatherskite, mõned tiitlita inimesed mõlemast soost, minister oma naise ja tütrega ja nende tütre sõbratar, kes neil parajasti külas oli, keegi kahekümnekahe-aas-tane inglise neiu nimega Portia Langham, kellesse ma kahe minuti jooksul armusin, ja tema samuti — seda võis märgata ilma prillidetagi. Siis oli seal veel üks külaline, keegi ameeriklane — kuid ma ruttan ette. Kui inimesed veel salongis istusid, et parem isu tekiks, ja külmalt hilinejaid silmitsesid, teatas teener:

„Mr. Lloyd Hastings."
Niipea kui viisakuskombed olid täidetud, märkas Hastings mind ja tuli südamlikult väljasirutatud käega
248
minu poole, kuid peatus, enne kui ta mu kätt suruda jõudis, ja ütles kohmetult:
„Palun vabandust, sir, ma arvasin, et me oleme tuttavad."
,.Muidugi, te ju tunnete mind, vana sõber."
„Ei. Kas siis teie olete see ... see ..."
„Vestitasku-koletis? Jah, see ma olen. Te võite julgesti mu hüüdnime tarvitada, ma olen sellega harjunud."
..Tõepoolest, see on üllatus. Paar korda olen näinud teie õiget nime koos selle hüüdnimega, kuid ma ei oleks ilmaski tulnud mõttele, et teie võiksite olla too Henry Adams. Mis te ütlete, sellest on ju möödas vaevalt kuus kuud, kui te töötasite palgalise ametnikuna Blake Hopkinski kontoris Friscos' ja istusite lisatasu eest üleval pooled ööd, aidates mul kontrollida Gould ja Curry kaevanduse arveid ja statistikat. Kui vaid mõelda, et te olete Londonis, multimiljonär ja säärane kuulsus! See on ju lihtsalt „Tuhat ja üks öö". Mu sõber, ma ei suuda seda lihtsalt taibata, mu pea ei võta seda kinni. Laske ma toibun, mul käib lihtsalt pea ringi."
„Peab ütlema, Lloyd, et teie ei ole sugugi halvemas olukorras kui mina. Ka mina ei suuda seda taibata."
,,Mu sõber, see on lihtsalt rabav, eks ole. Sellest on möödas alles kolm kuud, kui me käisime koos „Kaevuri Kõrtsis"... "
„Ei, me käisime ju ,,Heas Tujus"."
„Õigus, just „Heas Tujus". Läksime sinna kell kaks hommikul, kui olime kuus tundi nende paberite sees tuhninud, ja tellisime karbonaadi ning kohvi. Ma püüdsin teile auku pähe rääkida, et tuleksite minuga Londonisse, lubasin teid ise vabaks kaubelda, teie eest kõik kulud kinni maksta ja teile veel kenakese summa pealekauba anda, kui mu müügitehing õnnestub. Kuid teie ei võtnud mind kuuldagi, ütlesite, et ega mu tehing ikka ei õnnestu, ja et te ei või oma kohaga riskeerida ja koju tagasi jõudes aega raisata selle peale, et asjadega jälle kurssi saada. Ja nüüd te olete ometi siin. KuiA uskumatu see kõik on! Kuidas te küll siia sattusite, ja millest algas see teie muinasjutuline karjäär?"

1 San Francisco.
249
„Oh, see oli juhus. See on pikk lugu — terve romaan, võiks öelda. Kunagi ma jutustan teile kõik, kuid mitte praegu."
,,Millal siis?"
,,Selle kuu lõpul."
,,Sinna on ju üle kahe nädala. Niisugusele pingele ei pea vastu ühegi inimese uudishimu, öelge nädala pärast."
,,Ma ei või. Küllap te varsti teada saate, mispärast ma ei või. Kuidas äri läheb?"
Ta lõbusus kadus silmapilk ja ta ütles ohates:
„Te olite tõeline prohvet, Hal, tõeline prohvet. Parem oleks, kui ma ei oleks tulnud. Mis me sellest ikka räägime."
,,Aga te peate mulle siiski" rääkima. Lähme täna õhtul siit minu poole ja te jutustage mulle kõik ära."
„Kas tohib? Ega te nalja ei tee?" Ja ta silmad läksid vesiseks.
„Ei sugugi. Ma tahan kõike teada, kuni viimase üksikasjani."
„Kui tänulik ma teile olen! Leida jälle inimlikku kaastunnet pilgus ja hääles, leida inimene, kes tunneb huvi minu ja mu asjade vastu pärast seda, mis ma siin kõik olen pidanud läbi elama... Mu jumal! Ma oleksin nõus teid kas või põlvili tänama!"

Ta surus mul tugevasti kätt, võttis end kokku, muutus lõbusaks ja oli valmis dineeks, mis aga üldse ei toimunud. Ei. Sest juhtus tavaline asi, juhtus see, mis tolle tüütu ja kõlbmatu inglise süsteemi juures ei saagi teisiti olla: ei suudetud otsustada, kes peab esimesena lauda minema, ja nii jäigi dinee ära. Inglased söövad alati kõhu täis, enne kui nad dineele lähevad, sest nemad teavad, milline hädaoht neid ähvardab, kuid keegi ei võta vaevaks välismaalast hoiatada, kes sammub rahulikult lõksu. Seekord ei kannatanud keegi, sest me olime kõik lõunat söönud ja meie hulgas ei olnud ühtki uustulnukat peale Hastingsi, temale oli saadik aga juba kutsumise juures teatanud, et austusest inglise kommete vastu ei ole ta lõunasööki üldse korraldanud. Igaüks võttis ühe daami käevangu ja me läksime pidulikus rongkäigus söögituppa, sest see tseremoonia tuleb ikkagi läbi teha; kuid seal algasid vaidlused. Hertsog Shoreditch tahtis esimene olla ja istus kõige tähtsamale kohale laua ülemises otsas, leides, et ta seisab kõrgemal
250
saadikust, kes esindab ainult rahvast, aga mitte monarhi. Mina aga seisin jälle oma õiguste eest ega andnud järele. Seltskonnakroonika veerul ma olin kõigi mitte-kuninglikku verd hertsogite eesotsas, mida ma siin ka ütlesin, ja nõudsin oma õigust. Kuid kuidas me ka rabelesime, loomulikult ei suutnud me seda küsimust lahendada. Lõpuks (ja väga ettevaatamatult) püüdis ta toetuda oma päritolule ja suguvõsale, kuid mina trumpasin tema esiisa Villem Vallutaja üle Aadamaga, kellest mina põlvnen otseselt, nagu seda näitab juba minu nimigi, tema aga kõrvalliinipidi, mida näitab tema nimi ja ta hiljutine põlvnemine normannidest. Niisiis läksime kõik jälle salongi tagasi ja kinnitasime keha püstijalu, nagu see neil kombeks on — tuuakse vaagnatäis sardiine ja aedmaasikaid, ja kõik tõusevad püsti ja söövad seistes. Siin ei ole see eesõigusekultus nii tülikas: kaks kõige kõrgemast seisusest isikut viskavad šillingiga kulli ja kirja — kes võidab, sööb oma maasika esimesena, kaotaja aga saab šillingi. Seejärel mängivad kaks järgmist šillingiga külli ja kirja, siis jälle järgmised kaks ja nõnda edasi. Pärast suupistet toodi lauad ja me kõik mängisime kri-bitšit, kuus penni partii. Inglased ei mängi iialgi ainult lõbu pärast. Kui nad ei saa võita või kaotada —· pole oluline, kumba nimelt —, siis nad parem üldse ei mängi.

Meil oli väga lõbus, vähemalt kahel meist — miss Langhamil ja minul. Ma olin temast nii võlutud, et tegin mängus vahetpidamata vigu. Kui aga õnn oli minu poolt, ei pannud ma seda tähele, ja oleksin kaotanud vist kõik partiid, kui tütarlaps poleks niisama hajameelselt mänginud, sest tema tunded vastasid täpselt minu omadele. Selle tagajärjel ei saanud meist kumbki oma mänguga hakkama ega imestanudki, miks see nii oli. Me teadsime ainult, et me oleme õnnelikud, ja me ei soovinud teada midagi muud ega tahtnud, et meid segatakse. Ja ma ütlesin talle — tegin seda tõesti, ütlesin talle, et ma teda armastan. Ja tema — noh, ta punastas juuste juurteni, kuid see meeldis talle, ta ise ütles mulle, et see talle meeldis. Milline õhtu see oli! Iga kord, kui mina tihid lehekesele üles märkisin, varastasin selle postskriptumiga; iga kord, kui tema seda tegi, vastas ta mulle. Ma ei saanud isegi öelda: ,,Temale veel kaks," ilma et ma oleksin
231
juurde lisanud: „Helde taevas, kui kaunis te olete!" Tema aga vastas: „... viisteist kaks, viisteist neli, viisteist kuus pluss kaks on kaheksa, pluss kaheksa on kuusteist — on see nii?" ja ta piilus ripsmete alt vargsi minu poole — nii armsalt ja kavalalt. Oo, see oli lihtsalt vaimustav.

Olin tema vastu täiesti aus ja otsekohene, ütlesin, et mul pole siin maailmas mitte sentigi peale selle miljoninaelase pangatähe, millest ta oli palju kuulnud räägitavat, kuid ka see ei kuulu minule. See äratas ta uudishimu. Ma jutustasin talle vaikse häälega kogu loo algusest lõpuni, ja ta pidi enda peaaegu surnuks naerma. Mina küll ei mõistnud, miks see talle nii nalja tegi, kuid ta naeris südamest. Iga poole minuti järel ajas mõni üksikasi talle uuesti naeru peale, ja ma pidin iga kord poolteist minutit ootama, enne kui ta jälle toibus. Tõsi jutt — ta naeris enda päris poolsurnuks. Ma ei olnud kunagi varem midagi niisugust näinud. Tähendab, ma ei olnud

kunagi näinud, et säärane tõsine lugu — lugu teise inimese hädadest, muredest ja kartusest — oleks kellessegi just niimoodi mõjunud. Ja ma hakkasin teda veelgi palavamalt armastama, kuna ta suutis olla nii rõõmus, kui tegelikult polnud mingit põhjust rõõmus olla. Nimelt niisugust naist võis mul varsti tarvis tulla, kui arvestada, missuguses seisukorras ma olin. Ma ütlesin talle, et meil tuleb paar aastat oodata, seni kui mu võlad tasa on; tal ei olnud midagi selle vastu, ta ainult soovis, et ma oleksin kulutustega võimalikult tagasihoidlik, et mitte kaalule panna osa kolmanda aasta palgast. Siis muutus ta murelikuks ja avaldas kartust, kas me oma arvestustes ei eksi, sest esimesel aastal ma võib-olla ei saagi nii kõrget palka. See oli arukas jutt ja kõigutas .mõnevõrra mu enesekindlust, kuid selle eest viis see mind heale ja asjalikule mõttele, mille ma talle avameelselt üles tunnistasin.

,,Armas Portia, kas te ei tahaks minuga kaasa tulla päeval, kui ma pean ilmuma nende vanade džentlmenide ette?"

Ta kulm läks hetkeks kortsu, kuid ta ütles:

„J... jah. Miks mitte, kui see teile julgust lisab.

Aga — mis te arvate, võib-olla see ei sobi?"

„Nojah, ega ta vist hästi ei sobi küll... ma arvan ka, et ei sobi. Aga sellest oleneb nii palju, et... "

252

„Siis ma tulen teiega kaasa, sobigu see või ärgu sobigu," ütles ta kauni ja suuremeelse vaimustusega. „Oo, ma olen nii õnnelik, et saan teid aidata!"

‚Aidata, mu armas? Kõik oleneb ju ainuüksi teist. Te olete nii ilus, armas ja veetlev, et kui teie mul kaasas olete, siis me võime oma palga kuitahes kõrgele kruvida, ilma et neil headel onudel südant oleks meile vastu

hakata!"

Oh, te oleksite pidanud nägema, kuidas tal rikkalik puna palgesse tõusis ja ta silmad õnnest särama lõid!

,,Te nurjatu meelitaja! Selles, mis te räägite, pole sõnakestki tõtt, ja siiski tulen ma teiega kaasa. See võib-olla õpetab teid aru saama, et mitte kõik ei vaata teie silmadega."

Kas see hajutas mu kahtlused? Kas see taastas mu eneseusalduse? Seda võite otsustada järgmise fakti põhjal: ma tõstsin oma palga esimeseks aastaks otsekohe tuhande kahesajale naelale. Kuid temale ma seda ei öelnud — tahtsin talle üllatust valmistada.

Kogu kodutee kõndisin ma nagu pilvedel. Hastings rääkis midagi, kuid mina ei kuulnud sõnagi. Kui me mu tuppa jõudsime, tõid ta imetlevad märkused mind ümbritseva mugavuse ja luksuse kohta mind maa peale tagasi.

,,Las ma seisan siin vähe aega ja vaatan oma isu täis. Helde taevas! See on ju palee — tõeline palee! Siin on kõik, mida inimene iganes soovida oskab, kaasa arvatud hubane tuli kaminas ja õhtusöök ootamas. Henry, alles nüüd ma mõistan mitte ainult seda, kui rikas teie olete, vaid nüüd mõistan ma põhjalikult, mõistan kogu oma olemusega, kui vaene mina olen, kui vaene ja vilets, täiesti löödud, ruineeritud, omadega läbi!"

Oh sa kurat ja põrgu! see ajas mul judinad üle selja. See valas mulle nagu külma vett selga ja tuletas meelde, et ma ise seisan umbes poole tolli paksusel maakoorel tuldpurskava mäe kraatri serval. Seni ei teadnud ma, et see kõik oli ainult unenägu, tähendab, ma ei tahtnud seda teada tükil ajal. Kuid nüüd! Oh! Taevane halastus! Kaelani võlgades, ei ainsat sentigi taskus, armsa tütarlapse õnn või õnnetus minu teha, ja ei mingit väljavaadet peale Palga,A mis võib-olla ilmaski — oo, mitte ilmaski

253

reaalsuseks ei saa! Oi, oi, oi! Ma olen lõplikult läbi, miski ei saa mind enam päästa!

,,Henry, kõige tähtsusetumad kübemekesed teie igapäevasest sissetulekust võiksid ..."

,,Oh, mu igapäevane sissetulek! Tulge, võtke klaasike palavat šotlast ja ärge norutage. Teie tervisöks! Kuid oodake — te olete võib-olla näljane, istuge ja..."

,,Oh ei, söömisest pole juttugi. Mul ei lähe suutäitki alla. Ma ei saa süüa niisugusel ajal. Kuid jooma olen teiega nõus, kuni ma pikali kukun.. Laskem käia!"
,,Vaat vaadi vastu, olen nõus. Olete valmis? Läheb lahti! Niisiis, Lloyd, hakake oma looga pihta, kuni ma siin pruulin... " .
,.Kuidas? Uuesti? Otsast peale?"
,,Kuidas uuesti? Mis te sellega mõtlete?"
,,Kas te tahate siis kogu lugu uuesti kuulda?"
„Kas ma tahan seda uuesti kuulda. Ma ei saa aru. Oodake, ärge enam jooge. See ei tee teile head!"
„Kuulge, Henry, te teete mulle päris muret. Teel siia ma jutustasin teile ju kogu loo."
„Teie?"
„Muidugi."
,,Poodagu mind üles, kui ma olen kuulnud sellest ainsatki sõna."
,,Henry, see on tõsine asi. See teeb mulle muret. Millega te seal saadiku juures hakkama saite?"
Siis sähvatas mul kõik peast läbi ja ma tunnistasin üles nagu täitsa mees.
,,Ma vallutasin — kõige armsama tütarlapse maailmas!"
Ta sööstis minu juurde, ja me surusime nii kaua teineteisel kätt, kuni meil valus hakkas. Ja ta ei teinudki mulle etteheiteid sellepärast, et ma ei olnud kuulnud ühtki sõna ta jutustusest, mis oli kestnud kogu me kodutee --- kolm miili. Siis — kannatlik ja heasüdamlik, nagu ta oli, istus ta ja jutustas kogu loo algusest peale. Selle lühike sisu oli järgmine: Ta oli tulnud Inglismaale realiseerima enda arvates üht hiilgavat võimalust, nimelt oli ta volitatud maha müüma Gouldi ja Curry kaevanduse ja võis endale jätta kogu summa, mis tal õnnestub saada üle ühe miljoni dollari. Ta oli väga palju vaeva näinud, tõmmanud kõigist niitidest, mis tal teada olid, ei olnud jätnud kasutarnata

ühtki ausat võtet, oli ära kulutanud peaaegu kogu oma raha, ilma et ükski kapitalist teda kuulda oleks võtnud, ja ta volituse tähtaeg pidi lõppema selle kuu viimastel päevadel, ühe sõnaga, ta oli laostatud. Järsku hüppas ta üles ja hüüdis:
,,Henry, teie saate mind päästa! Teie saate mind päästa, teie ainukesena maailmas. Kas olete nõus? Kas tahate seda teha?"
,,Aga kuidas siis? Seletage, mu sõber."
,,Ostke see kaevandus minu käest ühe miljoni eest ja muretsege mulle tagasisõidupilet. Ma palun teid, palun tehke seda!"
Ma heitlesin ega teadnud, mida teha. Pidin juba välja pahvatama, et ,,Lloyd, ma olen ise kerjus, ilma ühegi pennita ja kaelani võlgades", kuid siis sähvatas mul hiilgav mõte läbi pea, ma surusin hambad kokku ja sundisin end rahulikuks, kuni olin külm nagu mõni kapitalist, ütlesin asjaliku ja ärimeheliku tooniga:
,,Ma päästan teid, Lloyd ... "
„Siis ma olen juba päästetud! Jumal olgu teile alati armuline! Kui ma kunagi... "
,.Lubage mul lõpetada, Lloyd. Ma päästan teid, Lloyd, kuid mitte sel teel, nagu teie palusite — see oleks ebaõiglane teie vastu pärast seda, kus te olete nii palju vaeva näinud ja nii palju kaalule pannud. Ma ei vaja mingeid kaevandusi. Säärases kaubanduskeskuses nagu London saab kapitali selletagi käibel hoida. Seda olen kogu aeg teinudki. Nüüd on mul aga niisugune plaan. Ma tunnen seda kaevandust muidugi väga hästi, tean selle tohutut väärtust ja võin seda vandega kinnitada igaühele, kes seda soovib. Toetudes minu nimele, te müüte kaevanduse kahe nädala jooksul maha kolme miljoni eest sularahas, ja tulud jagame ausalt pooleks."
Kas teate, ta oleks oma meeletus rõõmus mul kogu mööbli pilbasteks tantsinud ja majas kõik ära lõhkunud, kui ma ei oleks talle jalga taha pannud ja teda kinni sidunud.
Seal ta lamas üliõnnelikuna ja ütles:

„Ma võin kasutada teie nime! Teie nime — mõtelge ometi! Mu sõber, nad lenda\-ad parvena minu juurde, need rikkad londonlased; nad võitlevad nende aktsiate
255
pärast! Ma olen tehtud mees, olen kindlustatud jäädavalt, ja ma ei unusta teid kogu oma elu jooksul!"
Ei kulunud kahtkümmend nelja tundigi, kui kogu London oli kihevil! Mul ei tarvitsenud midagi muud teha, kui kodus istuda ja päevast päeva kõigile külastajaile vastata:
„Jah, ma ütlesin talle, et minu poole võib pöörduda. Ma tunnen meest ja tunnen ka kaevandust. Hastingsi elukombed on laitmatud ja kaevandus on palju rohkem väärt, kui ta selle eest nõuab/'
Kõik õhtud veetsin ma saadiku juures Portiaga. Kaevandusest ei rääkinud ma sõnagi —· tahtsin talle üllatust teha. Me vestlesime mu palgast, ei millestki muust kui palgast ja armastusest — mõnikord armastusest, mõnikord palgast, mõnikord armastusest ja palgast korraga. Heldeke! Ja millist huvi osutasid saadiku naine ning tütar me väikese armuloo vastu ja mida nad kõik ei leiutanud, et meid segamise eest kaitsta ja asja saadiku ees saladuses hoida. See oli nende poolt nii armas!
Kuu lõpul oli mul ühes Londoni pangas miljon dollarit ja Hastingsil oli umbes niisama palju. Kuu viimasel päeval panin selga oma parima ülikonna ja sõitsin korraks mööda majast Portland Palace'il. Juba väljast võis otsustada, et nad on jälle kodus. Siis läksin saadiku poole, võtsin oma armsama kaasa ja me sõitsime koos sinna, rääkides vahetpidamata mu palgast. Ta oli väga erutatud ja õhetas, mis tegi ta võrratult kauniks. Ma ütlesin:
„Armsake, sa oled praegu nii ilus, et oleks patt nõustuda palgaga kas või üks penn alla kolme tuhandet aastas."
„Henry, Henry, sa laostad meid."
„Ära karda. Ole ainult niisama võluv ja usalda mind. Kõik läheb kõige paremini."
Nüüd tuli nii välja, et mina pidin kogu tee teda julgustama. Ta püüdis mind palvetega mõõdukusele manitseda, öeldes:
„Pea meeles, et kui me küsime liiga palju, siis nad võib-olla ei anna meile üldse mingit palka. Ja mis saab meist siis, ilma mingi võimaluseta endale ülalpidamist teenida."
Seesama teener juhatas meid sisse, ja seal nad olidki, me vanad, head džentlmenid. Nad olid muidugi üllatatud,
256
nähes seda võluvat olevust minuga kaasas, kuid mina ütlesin:
„Ärge pange pahaks, härrased. See on mu tulevane elusõber ja abiline."
Ma tutvustasin neid ja ütlesin Portiale nende nimed. See ei üllatanud neid sugugi. Nad teadsid, et mul jätkus taipu need aadresslauast järele küsida. Nad pakkusid meile istet, olid väga viisakad meie vastu ja hoolitsesid kõigiti selle eest, et Portia oma kohmetusest üle saaks ja end hästi tunneks. Siis ütlesin mina:
„Härrased, ma olen valmis teile aru andma."
„Me ootame seda huviga," vastas minu džentlmen, ,,sest see otsustab, kumb meist on kihlveo võitnud, kas mu vend Abel või mina. Kui ma olen teie abiga võitnud, siis te saate kõige parema koha, mis mul anda on. Kas miljoninaelane pangatäht on teil kaasas?"
„Palun, siin ta on, sir," ja ma ulatasin talle pangatähe.
„Ma olen võitnud!" hõiskas ta ja lõi Abelile laksu selga. ,,Mis sa nüüd ütled, vennas?"
„Ma ütlen, et ta on elus, ja mina olen kaotanud kakskümmend tuhat naela. Ma ei oleks seda ilmaski uskunud."
,,Mu aruanne pole veel läbi," ütlesin mina, ,,see on õige pikk aruanne. Ma palun, et te lubaksite mul mõnel päeval uuesti tulla ja teile jutustada kõigist juhtumustest selle kuu jooksul. Ma vannun, et seda maksab kuulata. Nüüd aga palun vaadake seda."
„Mis! Pangaarve 200 000-le naelale. Kas see on teie oma?"

,,Minu. Ma teenisin selle kolmekümne päevaga, kasutades mõistlikult teie laenu, mis seisis selles, et ostsin tühiseid asju ja palusin raha ära vahetada."
,,Peab ütlema, et see on hämmastav. Noormees, see on ju otse uskumatu!"
,,Aga te ei pruugigi mu sõnu niisama uskuda. Ma võin seda tõestada."
Nüüd oli Portia kord imestada. Ta tegi suured silmad ja küsis:
„Henry, kas see on tõesti sinu raha? Siis sa luiskasid
mulle?"
,,Seda nüüd küll, mu armsake. Aga sa annad mulle ju andeks, ma tean seda."

Ta mossitas kelmikalt huuli ja ütles:
„Ära ole nii kindel ühtigi. See oli sinust väga alatu mind nii petta."
,,Oh, sa saad sellest üle, mu lemmik, sa saad sellest üle, sa tead ise, et see oli ainult nali. Tule, lähme nüüd."
,,Kuid oodake, oodake! Kuidas on lugu kohaga? Ma tahtsin teile ju kohta anda," ütles minu džentlmen.
,,Ma olen teile ülimal määral tänulik," vastasin ma, „aga ma ei vaja enam mingit kohta."
,,Aga te võite valida kõige parema, mis mul anda on."
„Tänan teid veel kord, tänan teid südamest, aga ma ei vaja isegi seda kõige paremat."
,,Henry, mul on sinu pärast lihtsalt häbi. Sa ei ole head džentlmeni veel tänanudki nagu kord ja kohus. Luba ma teen seda sinu eest."
,,Kui sina seda paremini oskad, mu kallis, siis ole lahke. Vaatame, kuidas sina seda teed."
Ta läks minu džentlmeni juurde, ronis talle sülle, pani käe ta kaela ümber ja suudles teda otse suule, mille peale mõlemad mehed puhkesid rõkkavalt naerma, mina aga jäin päris tummaks ja seisin nagu soolasammas. Portia ütles:
„Isa, ta ütles, et sul ei olevat talle anda ühtki kohta, mida ta oleks nõus vastu võtma. Ma leian, et mind on solvatud niisama nagu ... "
,,Mu lemmik, kas see on sinu isa?"
,,Jah, ta on mu kasuisa, ja temast armsamat pole olemas. Kas sa nüüd mõistad, miks ma nii naersin, kui sa mulle saadiku juures jutustasid, ilma et oleksid mu perekonda tundnud, millist muret ja tüli valmistab sulle mu isa ja onu Abeli plaan?"
Nüüd läksid mu keelepaelad lahti ja ma ütlesin ilma
mingite keerutusteta otse välja: ·
,,Oo, mu armas sir, ma võtan oma sõnad tagasi. Teil leidub vakantne koht, mida ma vajan."
„Ja nimelt?"
„Väimehe koht."
,,No-noh! Aga, teate isegi, te pole säärase koha peal kunagi töötanud ega saa esitada soovitusi, mis vastaksid meie lepingu nõuetele, järelikult.. ."
„Kuid võtke mind proovi peale, oo, ma palun teid.

Võtke mind ainult kolmekümneks või neljakümneks aastaks proovi peale, ja kui... "
,,Hea küll, olgu pealegi. Kuna see on nii tühine asi, siis võtke ta kohe kaasa!"
Kas me olime õnnelikud? Isegi kõige täielikumas sõnastikus ei jätku sõnu, et seda kirjeldada. Ja kui siis Londonis päeva või paari pärast sai teatavaks lugu mu kuu aega kestnud seiklustest tolle pangatähega ja sellest, millega see lõppes, oli Londonis juttu ja lõbu laialt.
Mu Portia isa viis selle sõbraliku ja vastutuleliku pangatähe Inglise Panka tagasi ja laskis ta ära vahetada. Pank kustutas siis rahatähe väärtuse ja kinkis selle endisele omanikule tagasi, tema aga kinkis selle meile pulmapäevaks, ja sellest ajast ripub see klaasi all meie kodu kõige pühamas paigas. Sest pangatäht andis mulle mu Portia. Ilma selleta ei oleks ma saanud Londonisse jääda, ei oleks saadiku juurde sattunud ega oleks teda iialgi kohanud. Sellepärast ütlen ma alati: „Jah, nagu te näete, see on miljoninaelane pangatäht. Kuigi tema eest on tehtud

ta elu jooksul üksainus ost, on see niisugune, mille väärtus kaalub selle pangatähe väärtuse kümnekordselt üles."

XXVIII. SALAPÄRANE KÜLASTAJA

Esimene inimene, kes mind mu uues majas hiljuti külastas, oli, nagu ta ütles, assessor [1] ja ühendriikide Sisetulude Departemangu ametnik. Ma ütlesin, et ma ei ole niisugusest äritegevuse harust varem kuulnud, kuid sellegipoolest on mul rõõm teda näha, — kas ta ei võtaks istet? Ta istus. Ma ei teadnud, millest ma peaksin rääkima, aga ma tundsin, et inimene, kes on jõudnud majaomaniku väärikasse seisusse, peaks olema seltskondlik, peaks olema sõbralik ja laheda jutuga. Muu kõneaine puudusel küsisin ma niisiis temalt, kas ta kavatseb avada oma äri meie naabruses.
Ta vastas sellele jaatavalt. (Ma ei tahtnud rumalana paista, kuid ma olin lootnud, et ta ise ütleb, millega ta kauplema hakkab.)
Ma söandasin talt siiski küsida: „Kuidas äri läheb?" Ta vastas: „Ei või just nuriseda."
Ma ütlesin, et me astume mõnikord tema poodi sisse, ja kui pood meile meeldib, hakkame tema kundedeks.
Ta oli peaaegu veendunud, et tema asutus meile meeldib ja et me sellega rahul oleme, sest ta ei olevat kunagi kohanud inimest, kes oleks kellegi teise juurde lämud, kui tal temaga kord oli tegemist olnud.
See kõlas kaunis enesekindlalt, kuid välja arvatud see kübeke kelmust, mis meie kõigi ilmes leidub, näis see mees täiesti ausana.
Ma ei tea, kuidas see täpselt juhtus, aga vähehaaval me nagu sulasime · ühte ja meie vestlus aina liugles edasi,

1 Assessor — maksuinspektor, tulude hindaja. Tõlk.

kui kujukalt väljendada, ja kõik läks nagu õlitatud kellavärk.
Me rääkisime, rääkisime ja rääkisime — vähemalt mina. Ning me naersime, naersime ja naersime — vähemalt tema. Kuid ma pidasin end kogu aeg silmas — mu loomulikul kavalusel oli „täiskäik peal", nagu insenerid ütlevad. Ma otsustasin, et vaatamata ta põiklevatele vastustele uurin ma välja kõik, mis tema ärisse puutub, ja olin kindel, et ma saan kõik teada, ilma et ta mu uudishimu läbi näeks. Ma lootsin teda mõne õige kavala riukaga lõksu meelitada. Otsustasin, et jutustan talle kõik oma tegevusest, ja seepeale läheb ta loomulikult nii soojaks, et oma avameelsuse hoos unustab enese ja jutustab mulle oma äritegevusest kõik, ilma et ta kaheldagi märkaks, et ma teda nimelt püüan. Ma mõtlesin endamisi: ,,Mu poeg, sa ei tea arvatagi, missuguse vana rebasega sa oled kokku juhtunud."
Ma ütlesin:
„Te ei oskaks ilmaski arvata, kui palju ma sel talvel ja möödunud kevadel loengutega raha teenisin."
,,Ei, seda ma tõepoolest ei oska arvata. Aga ma katsun. Noh, ütleme — kaks tuhat dollarit? Kuid ei; ei, sir, see on siiski liiga palju. Võib-olla tuhat seitsesada?"
„Ah-haa! Ma teadsin kohe, et te seda ära ei arva. Sel talvel ja möödunud kevadel teenisin ma loengutega tervelt neliteist tuhat seitsesada viiskümmend dollarit. Mis te selle kohta ütlete?"
,,See on uskumatu — täiesti uskumatu! Ma märgin selle üles. Ja te ütlete, et see pole veel kõik?"

„Kõik! Taevane aeg, siis on ju veel mu nelja kuu sissetulekud „Igapäevasest Sõjakisast" — kokku umbes — umbes — noh, mis te arvate, kui ma ütlen näiteks kaheksa tuhat dollarit?"
„Mis ma arvan! Arvan, et ma näeksin heameelega iseennast ujumas niisuguses küllusemeres. Kaheksa tuhat! Ma märgin selle üles. Kuulge, inimene! Ja peale selle — nagu ma aru saan, on teil veel muidki sissetulekuid?"
„Ah-ah-haa! Te olete ju alles nii-öelda eeslinnas. Siis on veel mu raamat ..Lihtsameelsed välismaal", mille hind on kolmest ja poolest dollarist kuni viie dollarini, olenevalt köitest. Kuulake nüüd hästi. Vaadake mulle silma. Viimase nelja ja poole kuu jooksul, rääkimata läbimüügist

enne seda, nimelt nelja ja poole kuu jooksul oleme seda raamatut müünud üheksakümmend viis tuhat eksemplari, üheksakümmend viis tuhat! Mõtelge ometi! ütleme keskelt läbi neli dollarit eksemplar. See teeb kokku ligemale nelisada tuhat dollarit, mu poeg. Mina saan sellest poole."
„Oo, kannataja Mooses! Selle ma märgin küll üles. Neliteist tuhat seitsesada viiskümmend kaheksa . . . kakssada. See teeb kokku, ütleme — tulise pihta! — see teeb kokku nii tohutu summa kui kakssada kolmteist või neliteist tuhat dollarit! Kas see on võimalik?"
„Võimalik! Kui siin peaks mõni viga olema, siis ennem alla- kui ülespoole. Kui ma vähegi arvutada oskan, siis on mu tulud selle aasta kohta kakssada neliteist tuhat dollarit."
Siis tõusis võõras, et minema hakata. Minust käis läbi ebameeldiv mõte, et võib-olla olin ma kogu oma pihtimise asjata teinud, ja pealegi olin ma end võõra imestushüüetest meelitada lastes oma tulusid tunduvalt suurendanud. Kuid ei. Viimasel silmapilgul ulatas võõras mulle suure ümbriku, öeldes, et see sisaldab tema ettevõtte reklaami ja et selles leian ma kõik, mis puutub asjasse, ja et ta oleks väga õnnelik, kui ma tema kundeks hakkaksin, — tõepoolest, ta oleks isegi uhke, kui ta võiks teenida nii tohutu sissetulekuga inimest. Ta ütles veel, et varem oli ta arvanud, et meie linnas on palju jõukaid inimesi, aga kui ta nendega lähemalt kokku puutus, siis selgus talle, et neil jätkub vaevalt äraelamiseks, ja et sellest olevat tõepoolest möödunud nii lõpmatu palju aega, kui ta oli viimati rikast inimest oma silmaga näinud, temaga rääkinud ja teda oma käega puudutanud, et ta suutvat vaevalt hoiduda mulle kaela langemast — ja tõesti, ta ütles, et see oleks talle suureks auks, kui ma lubaksin tal endale kaela langeda.
Ma olin sellest nii meelitatud, et ma ei püüdnudki vastu hakata, vaid lubasin sel lihtsameelsel võõral oma käed mu kaela ümber panna ja nutta mu rinnal mõne rahustava pisara. Siis läks ta oma teed.
Niipea kui ta oli läinud, avasin ma ümbriku ja uurisin seda tervelt neli minutit, siis kutsusin oma koka ja ütlesin:
„Toeta mind, seni kui ma minestan. Marie võib niikaua

panni hoida." Niipea kui ma jälle meelemärkusele tulin, saatsin poisi nurga peale kõrtsi ja palkasin endale üheks nädalaks sõnakunstniku, kes ööd läbi istuks üleval võõrast kirudes ja päeval mind mõnest raskemast kohast üle aitaks.
„Ah, milline lurjus! See „reklaam" polnud midagi muud, kui üks nurjatu tulude arvestusleht — rida häbematuid küsimusi mu isiklike asjade kohta, mida oli tervelt neli poognat tihedat trükki. Need küsimused, peab tähendama, olid koostatud nii pagana leidlikult, et isegi maailma kõige vanem mees ei oleks aru saanud, kuhu nad sihivad. Need küsimused olid pealegi planeeritud nii, et neile vastates suurenesid su sissetulekud neljakordseks, kui sa ei tahtnud valet vanduda. Ma otsisin mõnd väljapääsuteed, kuid seal ei paistnud olevat ühtegi. Küsimus nr. 1 hõlmas minu juhu nii täielikult ja avaralt, nagu vihmavari kataks sipelgapesa... Kui suured olid teie tulud viimase aasta jooksul mistahes tööstusest, äriettevõttest või ametist, millega te tegelesite?

Seda küsimust toetasid veel kolmteist teist, mis olid samasuguse uuriva sisuga. Kõige tagasihoidlikum neist nõudis informatsiooni selle kohta, kas ma ei olnud toime pannud mõnd sissemurdmist või maanteeröövimist või omandanud varandust kuritegeliku süütamise läbi või mingil muul salajasel teel, mis ei olnud loetletud küsimuse nr. 1 all.
Oli selge, et ma olin võõral lasknud end haneks võtta. See oli mulle väga, väga selge. Seepärast läksin ma välja ja palkasin veel ühe näitleja. Mu edevust ära kasutades oli võõras mind ahvatlenud oma sissetulekuid 214 000 dollarini kruvima. Seaduse järgi oli 1000 dollarit maksuvaba — ainus lohutus kogu selle asja juures, ja seegi vaid tilk meres. Arvestades seaduslikku 5 protsenti, pidin ma riigile maksma kümme tuhat kuussada viiskümmend dollarit tulumaksu!
(Lubage siinkohal tähendada, et ma ei teinud seda.)
Ma olen tuttav ühe väga rikka mehega, kelle maja on palee, kelle laud on kuninglik, kelle kulutused on tohutud, ja ometi on ta inimene, kellel pole mingeid sissetulekuid, nagu ma olen sageli märganud tulude lehest. Tema juurde

läksin ma oma ahastuses nõu küsima. Ta võttis mu kohutava tulude nimekirja, pani prillid ette, võttis sule — ja presto! — olin valmis kerjus. See oli kõige kavalam tegu, mida ma oma elus olen näinud. Ta tegi seda väga lihtsalt — käsitledes osavalt ,,mahaarvamiste" seadust. Ta pani kirja mu ,.riiklikud ja kohalikud maksud" — nii- ja niipalju; mu ,.kahjud laevaõnnetuse, tulekahju jne. läbi" — nii- ja niipalju; mu ,,kahjud kinnisvarade müügist", ,.elus-loomade müügist", ,,maja rendikulud", kulud seoses „remondi, paranduste ja uuendustega", maksud, ,,mida ma olin maksnud oma palgast ühendriikide armee ja laevastiku teenistuses olles", ja palju muud. Seoses kõigi nende asjadega leiutas ta otse hämmastavaid ,,mahaarvamisi". Kui ta oli valmis, ulatas ta mulle paberi, ja esimese pilguga nägin ma, et aasta jooksul oli mul olnud puhast tulu üks tuhat kakssada viiskümmend dollarit ja nelikümmend senti.
,,Nii," ütles ta, ,,tuhat dollarit on seaduse järgi maksuvaba. Nüüd te peate minema vandega selle dokumendi õigsust kinnitama ning tasuma tulumaksu kahesaja viiekümnelt dollarilt."
(Sel ajal, kui ta seda kõnet pidas, näppas ta väike poeg Willie tal vestitaskust kahedollarise paberraha ja kadus sellega. Ma oleksin nõus ükskõik mille peale kihla vedama, et kui mu võõras homme seda väikest poissi külastaks, siis salgaks poiss osa oma sissetulekust kindlasti maha.)
,,Kas teie," küsisin ma, ,,kas teie enda puhul neid ..mahaarvamisi" samal viisil kasutate, sir?"
,,Aga loomulikult! Kui ei oleks neid ühtteistkümmet päästvat klauslit pealkirja all ..Mahaarvamised", siis mind tehtaks iga aasta kerjuseks, selleks et toetada seda vihkamisväärset ja nurjatut, seda väljapressivat ja türanniseerivat valitsust."
See džentlmen kuulub meie linna auväärsemate kodanike paremiku hulka — meeste hulka, kellel on moraalset ja majanduslikku kaalu ning kes on seltskondlikus mõttes laitmatult puhtad — ja nii ma järgnesin tema eeskujule. Ma läksin maksuametisse ja vandusin oma külastaja süüdistava pilgu all valet vale järel, pettust pettuse peale ja nurjatust nurjatuse otsa, kuni mu hing oli mitme tolli paksuselt

valevannetega kaetud ja mu lugupidamine enesest lahkunud igaveseks ajaks.
Aga mis sellest? Sedasama teevad Ameerikas tuhanded kõige rikkamad, uhkemad, lugupeetumad, austatumad ja tagaotsitumad inimesed igal aastal. Ja nii ei hooli ka mina sellest. Ma ei tunne häbi. Ma püüan esialgu ainult vähem rääkida, et mitte parandamatult teatud halbadesse harjumustesse langeda.

XXIX. SENAATOR DIL WORTHY

1. Senaator DilwoithY sõidab oma valijate juurde.

Istungjärk lähenes lõpule. Senaator Dilworthy otsustas, et oleks kasulik korraks Läände sõita, oma valijatel kätt suruda ja neile oma olemasolu meelde tuletada. Kohalik esindajatekogu, kelle kohus oli teda teistkordselt ühendriikide senati liikmeks valida, oli juba koos. Mister Dilworthy pidas oma valimist küll juba otsustatud asjaks, kuid ta oli ettenägelik ja hoolikas inimene ning leidis, et kui sõit osariiki aitab tal värvata kas või paargi uut pooldajat kohaliku esindajatekogu liikmete hulgast, siis on see end juba ära tasunud. Ta võis muretult ära sõita — ülikoolidesse puutuva seaduseelnõuga, oli kõik korras ja see ei nõudnud enam erilist silmaspidamist. Kuid tema osariigi esindajatekogus istus keegi Noble'i-nimeline mees, keda oli tarvis teraselt silmas pidada. Senaator Dilworthy hinnangu järgi oli see kitsarinnaline, riiakas ja tige ässitaja, mees, kes oli igasuguse progressi ja reformide ning isiklikult tema, senaator Dilworthy surmavaenlane. Senaator Dilworthy vihjas, et see tüüp on arvatavasti kellecu' poolt spetsiaalselt ära ostetud, et võidelda tema, senaator Dil-worthy vastu ja sellega õõnestada ühiskonna heaolu ja rikkuda poliitiliste kommete puhtust.

,,Kui see tüüp Noble," ütles mister Dilworthy väikeses lauakõnes dinee ajal, milfe rühm tema imetlejaid oli tema auks korraldanud, ,,kui see tüüp Noble sooviks ohverdada ainult mind, siis oleksin ma kõhklemata valmis oma poliitilist karjääri meie kalli osariigi heaks altarile viima, oleksin rõõmus ja tänulik seda tehes. Kui ta tahab aga

mind kasutada oma salakavalate sepitsuste katteks ja kui ta minu peale sihtides kavatseb anda hoopi mu palavalt armastatud osariigi südamesse, siis ärkab minus möirgaja lõvi ja ma ütlen: siin ma seisan — üksi ja kaitsetult, kuid kindlalt ja paindumatult, kolmekordselt relvastatult oma kaaskodanike püha usaldusega, ja igaüks, kes tahab tungida kallale mu armastatud kodumaale, kes minult kaitset otsib, pääseb tema juurde ainult üle mu elutu surnukeha."

Edasi tähendas ta, et kui too Noble oleks aus inimene, kes juhuslikult on eksiteele sattunud, siis ta suudaks seda veel taluda, kuid Noble'i katsed teostada oma nurjatuid plaane alatute altkäemaksude abil määrivad osariigi head nime ja toovad tohutut kahju rahva moraalsele olukorrale. Ja seda ta ei või taluda. Rahva moraali ei tohi alla viia. Ta otsib selle Noble'i üles. Ta räägib temaga, ta püüab teda veenda, ta püüab temas äratada südametunnistuse häält. Kui senaator võitlusareenile jõudis, leidis ta, et ta sõbrad on täiesti rahulikud. Nad seisid kindlalt tema eest ega tundnud vähematki hirmu. Noble töötas küll innukalt, kuid ilma erilise eduta. Tegelikult tammus ta ühel kohal. Mister Dilworthy kasutas esimest soodsat juhust, et Noble'iga tutvuda. Kohtamine toimus südaööl. Ta manitses Noble'it, et see jätaks autuse ja pahede tee, ja palus end veelgi külastada. Pärast seda toimus veel mitu kohtamist. Viimane neist venis eriti pikale ja senaator saatis Noble'i ära alles kell kolm hommikul, üksi jäädes ütles mister Dilworthy endale:

,,See on mulle suureks lohutuseks. Mu süda on nüüd palju kergem."

Nüüd võis senaator end täielikult oma valijate hingede päästmisele pühendada. Ta käis agarasti kirikus ja etendas ka palvetundides tähelepanuväärset osa. Ta osutas abi karskusseltsi kohalikele osakondadele. Ta austas oma külastusega linna daamide heategevaid käsitööringe ja võttis vahetevahel koguni ise nõela kätte ning tegi paar pistet sitssärgi kallal, mida õmmeldi mõnele ristimata ja patus vaevlevale Lõunamere paganale. Sellega võlus ta ära kõik daamid, särgid aga muutis ta oma puudutusega imetlus-väärseiks, koguni pühitsetud esemeiks. Senaator andis ka mõned tunnid pühapäevakooli piibliklassis. Ükski asi

maailmas ei suutnud teda takistada pühapäevakooli külastamast. Haigus, väsimus, paha ilm ·— ta ei hoolinud millestki. Selleks, et jõuda Cattleville'i pühapäevakooli, mis oli väike linnake mahajäänud kolkas, sõitis ta vanas logisevas tõllas maha oma kolmkümmend miili.

2. Cattleville'i külastamine.

Senaatorile tuli vastu terve küla. Platsil põles kaks lõket ja küla sepad andsid alasile tagudes tervituseks saluuti. Sest nendele inimestele, kes polnud kunagi näinud ühtki ringkonnakohtunikust tähtsamat isikut, oli ühendriikide senaator midagi jumalaga võrreldavat. Nendele oli ühendriikide senaator mingi hiiglaslik, ebamäärane koloss, mingi hirmuäratav ebareaalsus.

Järgmisel päeval kogunesid kõik juba pool tundi enne pühapäevakooli algust kirikusse. Farmerid ja karja-ajajad olid tulnud oma perekondadega kuni viie miili kauguselt. Kõik tahtsid oma silmaga näha suurt inimest, inimest, kes oli käinud Washingtonis, oli näinud ühendriikide presidenti ja temaga koguni rääkinud, inimest, kes oli näinud Washingtoni mälestussammast ja seda võib-olla isegi oma käega puudutanud.

Kui senaator kirikusse jõudis, oli see rahvast puupüsti täis. Külglöövid ja koda olid täis kiilutud, ustel rüseldi ja õues seisis suur rahvahulk. Käsikäes pastoriga ja kadestatud küla-võimukandjate saatel läks senaator kantslisse. Kõik, kes olid kirikus, teritasid pilku ja ajasid kaela viimase võimaluseni õieli, et võimalikult paremini näha. Vanemad inimesed ütlesid üksteisele:

„Näete, seal ta läheb — kui kõrge õilis otsaesine tal on."

Poisid aga ütlesid üksteist küünarnukiga müksates: „Oi, Johnny, vaata, seal ta lähebki — kolu paijas kui hanemuna."

Senaator võttis kantslis pastori ja pühapäevakooli inspektori vahel istet. Linna võimumehed istusid alamale, altari võre taha. Pühapäevakooli õpilased istusid esimestele pinkidele, olles pidulikult riides, kammitud peade ja puhtaks pestud nägudega, mis valmistas neile suurimat ebamugavust. Esialgu mõjus elusa senaatori lähedus neile nii masendavalt, et kolme minuti jooksul ei loobitud ainsatki

paberikuulikest. Kuid vähehaaval toibusid nad ja niipea kui esimene kohmetus oli möödas, hakkasid nad piibli-salme vastama ja üksteist juustest sakutama.

Pärast seda, kui pühapäevakooli tavaline õpperutiin oli rutuga läbi tehtud, tõusis pastor ja piinas kogudust järjekordse pühapäevase jutlusega. Siis pidas inspektor oma kõne. Ka linna võimukandjad tegid, mis nad vähegi mõistsid. Kõik nad rääkisid lipitsevalt oma „lugupeetud sõbrast senaatorist" ega säästnud sõnu, et jutustada, kui suur ja tähelepanuväärne inimene ta on ja kui palju ta on ära teinud isamaa, usu ja alkoholivastase võitluse heaks. Nad manitsesid poisse olema sõnakuulelikud ja usinad ning püüdma saada samasuguseks, nagu on senaator. Oma venivate kõnedega tõmbasid oraatorid endale kogu rahva üldise viha. Lõpuks istusid nad kohtadele ja saal jäi vait. Sõna oli senaatoril.

Senaator Dilworthy tõusis, ja ilma et ta oleks ühtki sõna lausunud, laskis oma valgust-kiirgava pilgu minutiks üle koguduse käia. Siis naeratas ta lastele oma kõige magusamat naeratust ja alustas kõnet:

„Mu väikesed sõbrad — sest ma usun kindlasti, et need säravad väikesed näokesed vaatavad minule kui oma sõbrale —· niisiis, mu väikesed sõbrad! Ma olen palju reisinud, olen käinud paljudes osariikides ja paljudes linnades, olen meie suure ja toreda isamaa otsast otsani läbi sõitnud, ja jumala tahtel on mul tulnud korduvalt viibida niisugustel koosviibimistel, nagu see tänane siin. Kuid ma pean uhkusega tunnistama, nimelt uhkusega, et mitte kunagi, mitte ainsalgi korral pole ma veel märganud minu poole pööratud näokestes sellist sädelevat mõistust, sellist võluvat iseloomu, sellist vagusat hinge. Siin ma seisan ja küsin eneselt: kus ma asun? Võib-olla olen ma sattunud kusagile kaugele kuningriiki ja vaatan otsa väikestele

printsidele ja printsessidele? Kuid ei! Või asun ma ühes meie isamaa rahvarikastest linnadest, kuhu maa kõigist nurkadest on kõige ilusamad ja andekamad lapsed näitusele auhindamiseks kokku toodud? Kuid ei! Aga võib-olla olen ma võlutud maal, kus elavad oivalised lapsed, keda me ei ole iialgi näinud? Kuid ei! Aga kus ma siis olen? Kus? ...
Ma olen lihtsas, tagasihoidlikus, kauges asulas, mis asub minu omas ja mulle südamelähedases osariigis, ja

minu ees on vooruslike ja õilsate inimeste lapsed, nende lapsed, kes minust on teinud selle, mis ma olen. Selle mõtte juures heldib mu hing meeleliigutusest ja ma tänan seda, kelle ees me oleme vaid põrmus roomavad ussikesed, et ta on mind kutsunud niisuguseid inimesi teenima. Minu jaoks ei saa maailmas olla kõrgemat, ei saa olla austavamat kutset. Kandku kuningad ja imperaatorid oma petlikke kroone. Minu silmis ei ole need midagi väärt! Minu süda on siin! ...
Nüüd, mu armsad väikesed sõbrad, istuge ilusasti vaikselt üksteise kõrval — nii — ja ma jutustan teile ühest vaesest väikesest pühapäevakooli õpilasest, keda ma oma nooruses tundsin. Ta elas kaugel Läänes ja ta vanemad olid väga vaesed. Neil ei olnud raha, et anda talle kallist haridust, kuid nad olid heasüdamlikud ja arukad inimesed ja nad saatsid ta pühapäevakooli. Ta armastas oma pühapäevakooli. Ma usun, et ka teie armastate oma pühapäevakooli. Jah, ma loen juba teie nägudelt, et te seda armastate. Tubli, mu lapsed!
See vaene väike poiss oli alati oma kohal, kui helises kell, ja ta õppis alati oma tükid selgeks, sest need oli talle üles andnud ta õpetaja, keda ta õrnalt armastas. Armastage alati oma õpetajaid, mu lapsed, sest nende armastus teie vastu on suurem, kui te seda praegu mõista suudate. Ta ei kuulanud kunagi halbade poiste nõu, kes soovitasid tal pühapäeval mängima minna. Oli seal üks niisugune halb poiss, kes alati püüdis talle auku pähe rääkida, kuid sellest ei tulnud midagi välja.
Ja see vaene väike poiss kasvas suureks meheks, jättis oma kodu ning sõbrad ja läks laia maailma, et endale ise elus teed rajada. Ta oli ümbritsetud kiusatustest, ja mõnikord oli ta juba valmis neile alla andma, kuid neil silmapilkudel tuli tal alati meelde see, mis talle oli õpetatud ta armsas pühapäevakoolis, ja see päästis tema. Aeg möödus, ja ta valiti esindajatekogu liikmeks. Siis ta tegi pühapäevakoolide heaks kõik, mis ta vähegi suutis. Ta: viis läbi seaduse pühapäevakoolide kasuks ja asutas neid kõikjale, kuhu aga sai.
Aeg lendas, ja rahvas valis ta osariigi kuberneriks. Jai ta ütles, et kõik selle on talle andnud pühapäevakool.
Möödus veel vähe aega, ja rahvas valis ta Ühendriikide

Kongressi saadikuks. Ta sai kuulsaks. Nüüd tungisid kiusatused talle igast küljest peale. Oli inimesi, kes püüdsid teda ahvatleda viina jooma, tantsima ja teatreid külastama. Nad püüdsid teda koguni õpetada altkäemaksu võtma. Kuid ei — see, mida talle oli sisendatud pühapäevakoolis, oli kindlaks kilbiks igasuguse kurja vastu. Talle tuli meelde, et halvast poisist, kes oli püüdnud teda pühapäeval mängima meelitada, sai joodik, kes lõpetas oma elu võllas. Talle tuli see meelde, ja ta oli õnnelik, et ta ei olnud kunagi kuulanud halva poisi nõu ega olnud mänginud pühapäevasel päeval.
Ja mis temast lõpuks sai — mis te arvate, mu lapsed? Rahvas usaldas talle väga kõrge ja suure tähtsusega ameti, kõige kõrgema ja kõige tähtsama ameti. Mis amet see on, mu väikesed sõbrad? See on ühendriikide senaatori amet! Vaene väike poiss, kes nii väga armastas oma pühapäevakooli, valiti senaatoriks. See senaator seisab praegu teie ees, lapsed! Kõik selle, mis ta on saavutanud, võlgneb ta oma pühapäevakoolile.
Kallid lapsukesed! Armastage oma vanemaid, armastage oma õpetajaid, armastage oma pühapäevakooli, olge vagad, olge sõnakuulelikud, olge virgad, ja te jõuate elus edasi ning

tõusete lugupeetavale kohale oma kaaskodanike hulgas. Kuid kõigepealt, lapsed, olge ausad! Olgu teie mõtted puhtad kui lumi! ühinegem palves! ..."
Kui senaator Dilworthy Cattleville'ist lahkus, otsustas mitte vähem kui kolm tosinat poissi oma elu uutel alustel ümber korraldada, pidades silmas peamiselt lõppeesmärki — saada valitud ühendriikide senatisse.
Osariigi pealinna jõudes võttis senaator veel hilja õhtul vastu mister Noble'i. Nõupidamine kestis kolm tundi. Lahkudes ütles Noble:
„Ma nägin nendega kõva vaeva, kuid selle eest on nad nüüd ka meie poolt. Kuus tegelast ei taha siiski nii järsku pööret teha ja juba homme esimesel hääletamisel teie poolt esineda. Sellepärast hääletavad nad esialgu teie vastu, teisel hääletamisel aga annavad nad oma hääled nagu üks mees teie poolt. Homme õhtusöögi ajaks olete uuesti valitud. Kõige suhtes on kokku lepitud. Võite rahulikult magama heita."
Kui Noble oli lahkunud, ütles senaator:

„Eks ma öelnud, et niisuguste tulemuste pärast maksis teha seda väikest reisi Läände."

3. Senaator Dilworthy üldise tähelepanu tulipunktis.

Suur sensatsioon!
Põrutavad uudised Saint's Restist!
Ühendriikide senaatori kandidatuuri esimesel hääletamisel kohalikus esindajatekogus tõusis otse hääletamise eel deputaat Noble oma kohalt püsti, võttis taskust pataka raha, läks üle saali ja pani selle järgmiste sõnadega esin-dajatekogu juhataja lauale:
„Selles rahapakis on seitse tuhat dollarit. Selle raha andis mulle senaator Dilworthy eile öösel oma magamistoas, et ma müüksin talle oma hääle. Ma palun juhatajat see raha üle lugeda ja oma hoole alla võtta. Seda raha tuleb meil tarvis, kui me alustame selle suli ja lurjuse Dilworthy tegevuse uurimist." Esindajatekogu oli imestusest ja ehmatusest keeletu. Edasi teatas Noble, et koos-viibivatest saadikutest on umbes viiskümmend saanud Dilworthylt altkäemaksuks raha. Hääletamise ajal valitses saalis ennekuulmatu ärevus. Dilworthy ei saanud mitte ainsatki häält, ühendriikide senaatoriks valiti J. Smith.
Noble valmistub Dilworthy tegevust lõplikult paljastama.

4. Õiglus ei võida.

Kui mister Noble'i mürsk senaator Dilworthy laagris lõhkes, tundis see riigitegelane hetkelist kohmetust. Kuid ainult hetkelist... Järgmisel silmapilgul oli ta täiesti rahulik ja tegutsemisvõimeline. Noble'i paljastus levis kulutulena üle kogu maa, isegi selle kõige kaugemaisse nurkadesse, ja kogu rahvas oli pahane. Muidugi ei maksa arvata, nagu oleks altkäemaks olnud midagi ebatavalist Ameerika poliitilises elus, kuid rahvas oli siiski pahane, sest Dil-worthy juhus oli üks järjekordne näide sellest. Võib-olla ei tulnud neile headele ja väärikatele inimestele mõttessegi, et niikaua kui nad mugavalt kodus istuvad ja oma poliitilise võimu tõelise allika kõrtsipidajate ja koeraparseldajate hoolde jätavad, võivad nad kindlasti loota, et selliseid .Järjekordseid näiteid" esineb veelgi, isegi tosinate ja sadade kaupa. Neil ei pruugi ilmaski pettuda. Kuid

nemad nähtavasti arvavad, et kodusistumine ja nurisemine võivad kunagi midagi paremuse poole pöörata.
Rahvas oli ärevil, kuid senaator Dilworthy oli rahulik. Rahulik ja asjalik. Milline oli tema esimene käik? Mida teeksite näiteks teie, kui te oleksite oma emakese pealuu tomahookiga [1] sodiks löönud selle eest, et ta on teie hommikukohvi liiga magusa teinud? Te ütleksite, et enne kui teie üle kohut mõista, tuleb teie seletused ära kuulata. Täpselt samuti talitas senaator Dilworthy. Komme on komme ...

Seejärel tegi mister Dilworthy teise käigu. Ta ilmus Washingtoni ja nõudis, et tema asjas uurimine ette võetaks. See teine samm ei jäänud ilma kommentaarideta, ühes ajalehes ilmus järgmine märkus:
„Mister Dilworthy jäänused nõuavad juurdlust. Milline julgus, milline elegants, milline süütus! Kui meelde tuletada, et see nõudmine on esitatud meie senatile, siis võib naerust otse lämbuda. See on niisama hea, kui nõuda džentlmenidelt, kes koos kriminaalvanglas istuvad, et nad üksteise üle kohut mõistaksid ... "
Mister Dilworthy istus senatis oma endisele kohale ja esitas resolutsiooniprojekti, milles nõuti erilise komisjoni moodustamist tema asja uurimiseks. Resolutsioon võeti vastu ja komisjon moodustati. Ajaleht kommenteeris seda järgmiselt:
„Uurimiskomisjoni moodustamise ettekäändel enneaegselt „puhkama läinud" Dilworthy tegevuse uurimiseks määras senat eile komisjoni tema süüdistaja Noble'i jälitamiseks. Sest just niisugune on selle ürituse mõte. Komitee, kui ta oma õiguste piiridest üle ei astu, saab ju jälitada ainult mister Noble'it. Et mister Dilworthyl jätkus jultumust säärast ettepanekut teha, see ei üllata muidugi kedagi, nagu arvatavasti ei üllata kedagi ka see, et senat punastamata ta nõude rahuldas. Tuntud murdvargast Murphyst kirjutati kord ajalehes, et ta oli istunud sunnitöövanglas, kuid samas lehes kirjutati temast, et ta oli tükk aega olnud ühendriikide senaatoriks. Oma õienduses kirjutas Murphy: ,.Teine väide ei vasta tõele ja rüvetab mu head nime." "

1 Tomahook — indiaanlaste sõjakirves. Tõlk.

Senat oli Dilworthy asjast sügavalt vapustatud. Senaatorid võtsid üksteise järel sõna. Üks senaator, keda oli äsja paljastatud selles, et ta oli oma koha senatis eelolevaiks valimisteks kellelegi viiekümne tuhande dollari eest ära müünud, ütles:
„Kutsuda pealinna säärane lojus nagu Noble ja kuulata ära tema laimavad süüdistused meie auväärse nõukogu ühe liikme arvel tähendab senatit sügavalt solvata."
Teine senaator ütles:
„Toimugu uurimine pealegi. See peaks olema heaks õpetuseks tollele Noble'ile. See näitab temale ja temataolistele, et neil ei õnnestu karistamata rüvetada ühe ühendriikide senaatori reputatsiooni."
Kolmas senaator teatas, et ta südamest tervitab alustatud uurimist, sest „on ülim aeg anda õpetust Noble'i-taolistele krantsidele ja näidata kogu sellele jõugule, et ühendriikide senat on kindlalt otsustanud säilitada oma ürgset majesteetlikkust."
Saabus päev, kus mister Noble seisis senati komisjoni ees. Ta tunnistas järgmist:
Tema on oma osariigi esindajatekogu liige ja sõitis senaatori valimisteks osariigi pealinna Saint’s Resti. Jah, ta on tuntud mister Dilworthy ägeda vastasena ja oli ka tema tagasivalimise vastu. Talle teatati, et Dilworthy on saabunud, et kindlustada enda valimine altkäemaksudega. Dilworthy kutsus ta enda juurde hotelli, ja tema läkski. Pärast seda käis ta Dilworthy juures veel kaks korda. Mõlemad korrad pärast kesköödd. Mister Dilworthy püüdis teda veenda, et ta annaks oma hääle tema poolt, sest, nagu ta ütles, ta valitakse niikuinii, ja siis pole Noble'il head loota, kui ta vastu hääletab. Siis ta lihtsalt hävitab. Nob!e'i. Sest temal, Dilworthyl, on kõik riigi võimuorganid pöidla all ja need teevad, mida tema tahab. Ta tõi sellqk kohta näiteid. Kui aga Noble hääletab tema poolt, siis ta garanteerib talle saadiku koha Kongressis. Noble väljendas kahtlust, kas Dilworthy kandidatuur läheb läbi. Too näitas talle esindajatekogu liikmete nimekirja, kellega ta oli juba kokku leppinud. See moodustas esindajatekogu enamuse ...

Siin katkestas Noble'it üks komisjoni liikmetest, kes teatas, et see kõik ei kuulu asja juurde, kuna komisjon ei

274
ole volitatud arvustama senaator Dilworthy käitumist. Komisjoni esimees ütles, et Noble võib jätkata, kuid et komisjon omalt poolt võib tunnistused protokollist välja jätta, kuna need ei puutu asjasse. Noble jätkas.
Tema, Noble, ütles Dilworthyle, et tema poliitilised sõbrad ei andesta talle, kui ta hääletab Dilworthy poolt. Too vastas, et see on tühine asi ja tuleb talle ainult kasuks, kuna ta on siis Dilworthy tunnustatud sõber ja tema mitte ainult ei aita Noble'il poliitilist karjääri teha, vaid teeb temast ka rikka mehe. ,,Kui palju te oma hääle eest nõuate?" küsis ta. ,,Ma pakun teile viis tuhat..."
Noble'it katkestas teine komisjoni liige, kes kannatamatult teatas, et see, mida nad siin on sunnitud kuulama, ei puutu vähemalgi määral asjasse, vaid on ainult katseks muuta üht nende kolleegi üldise viha objektiks. Kallis aeg läheb asjata kaduma. Esimees ütles, et mida rutem Noble lõpetab oma jutu, seda parem, sest siis vabanevad komisjoni liikmed, ja pealegi pole neil tunnistustel niikuinii mingit väärtust.
Noble jätkas:
Tema, Noble, ütles, et inimese au ja iseloom maksab rohkem kui viis tuhat dollarit. Dilworthy ütles, et ta on hämmastatud, kuna viis tuhat dollarit on ju terve varandus, ja küsis, millist summat nõuab Noble. Noble arvas, et kümnest tuhandest peaks piisama. Dilworthy ütles, et see on kallivõitu ja et. ta ei oleks nõus kellelegi teisele nii palju maksma, kuid et Noble meeldib talle, ja kui keegi talle meeldib, siis ei ole säärast ohvrit, mida ta ei oleks valmis tema heaks tooma. Ta teab, et Noble on vaene, et tal on suur pere ja laitmatu nimi. Niisugust inimest aidata on iga kristlase moraalne kohus. Teda isiklikult olevat vaeste kannatused alati sügavalt liigutanud. Ta annab need kümme tuhat. Vastutasuks tahab ta ainult, et Noble hääletaks tema poolt ja teataks esindajatekogus, et olles isiklikult uurinud senaator Dilworthy vastu tõstetud süüdistusi altkäemaksude võtmises ja andmises, korruptsioonis ning aututes mahhinatsioonides Kongressis, on ta veendunud, et see on häbematu laim ausa ja äraostetamatu inimese peale. Siis tõmbas mister Dilworthy taskust rahapaki, milles oli kaks tuhat dollarit sularahas, ja ulatas need Noble'ile. Siis võttis ta kohvrist veel ühe paki, milles oli viis tuhat, ja andis ka need Noble'ile. Siis ...
275
Kuid siin katkestati teda ühe komisjoniliikme poolt, kes kargas oma kohalt järgmiste sõnadega:
,,Lõpuks ometi, härra esimees, on see häbitu tüüp asja sisu juurde jõudnud. Tema tunnistuse viimaseid sõnu tuleb lugeda piisavaks ja ammendavaks. Ta tunnistas, et ta on altkäemaksu võtnud ja on teinud seda ettekavatsetult. See on raske kuritegu ja sellest ei saa vaikides mööda minna. Pole mingit vajadust teda enam edasi kuulata. Ma panen ette viivitamata vastu võtta otsus, et ta on üht ühendriikide senaatorit ettekavatsetult laimanud."
Esimees ütles, et oleks õigem tavalisest uurimiste käigust mitte kõrvale kalduda. Noble'i tunnistus võetakse arvesse, kui komisjon asub otsust tegema.
Noble jätkas:
Kui tema, Noble, Dilworthy juurest hotellist lahkus, oli aeg juba üle kesköö. Kuid ta läks nende esindajatekogu liikmete juurde, keda ta usaldas, laskis neil raha üle lugeda ja leppis kokku järgmise päeva suhtes. Järgmisel päeval esines ta esindajatekogus paljastava kõnega. Puuduvad kolm tuhat lubas Dilworthy pärast valimisi ära maksta.
Nüüd palus komisjoni esimees Dilworthyt jutustada komisjonile, mida ta teab ,,sellest Noble'ist".
Senaator pühkis taskurätiga suud, kohendas oma valget kaelasidet ja ütles, et kui ühiskondliku kõlbluse huvid ei nõuaks, et see juhtum jääks tulevastele Noble'itele näitlikuks ja hirmutavaks õppetunniks, siis ta paluks komisjoni, paluks teda oma kristliku kohuse nimel andestada sellele õnnetule eksinud olevusele ja tal rahus minna lasta. Ta ütles, et Noble oli talle ilmselt

lähenenud altkäemaksu saamise lootusega. Mitu korda tuli see inimene tema juurde hotelli südantlõhestavate jutustustega oma äärmisest vaesusest. Mister Dilworthy ütles, et nende Noble'i kurtmiste peale tilkus tal süda sõna otseses mõttes verd ja ta püüdis välja mõelda, kuidas seda inimest aidata. Mingi sisemine hääl hoiatas teda algusest peale, et see on halb inimene, pahatahtlik inimene, kuid temal, Dilworthyl, oli elus väga vähe tulnud kokku puutuda halbade inimestega, ja ta ei osanud kahtlustadagi, et tema külaline haudus põrgulikku
276
plaani laimata üht ühendriikide senaatorit. Tal on valus tunnistada, et sel inimesel oli tõepoolest niisugune kavatsus olnud ja et nüüd tal vaevalt õnnestub pääseda kohtumõistmise õiglaste käte vahelt, mis on ähvardavalt tema kohale kerkinud ...
„Edasi räägin ma sellest, mis puutub rahasse," jätkas senaator Dilworthy. „Just sel ajal üks mu noortest sõpradest, kes elab mu osariigi ühes kaugemas linnas, otsustas asutada panga. Ta palus mind laenata talle vajalik summa, ütlesin, et mul endal ei ole raha, kuid ma katsun seda hankida. Just eelmisel päeval enne valimisi pakkus üks sõber mulle raha laenuks, kuna tema arvates mu kulud seoses valimistega, eriti hotelliarve, pidid olema väga suured. Mõeldes oma noorele sõbrale, võtsin ma selle raha vastu, see oli kahes pakis — ühes kaks ja teises viis tuhat dollarit. Ma ei avanud neid pakke ega lugenud raha üle,-ma ei andnud ka mingit allkirja. Ei mina ega mu tuttav ei kandnud seda laenu raamatust läbi. Samal õhtul ilmus minu juurde too õel tüüp Noble oma järjekordse kaebelauluga. Mul ei olnud mitte minutitki vaba aega ja ma ei teadnud, kuidas temast lahti saada. Aga samas hakkas ta rääkima mu noorest sõbrast pankurist, öeldes, et tollel on hädapärast tarvis seitse tuhat dollarit, ja pakkus ennast seda raha ära viima. Andsin mõlemad rahapakid Noble'ile. Ka seekord ei lugenud ma raha üle, ei võtnud allkirja ega märkinud seda oma raamatusse. Miks talitasin ma nii? Aga lihtsalt sellepärast, et usaldasin teist inimest nagu iseennast, ja mulle ei tulnud säärast mõtetki pähe, et ta võiks mulle valetada või mind petta. Pärast seda ma Noble'it ei näinud ja alles järgmisel päeval kuulsin, kuidas ta minu usaldust on kuritarvitanud' ja kui alatult ta on talitanud tema kätte usaldatud rahaga. Ma olen lõpetanud, džentlme-nid. Vannun pühalikult, et iga sõna mu tunnistusest on puhas tõde, ja kutsun endale abimeheks seda, kes ise on püha tõde ja isaks kõigile, kelle huuled põlastavad iga vähematki valet. Ma vannun oma senaatoriau nimel, et olen rääkinud tõtt ja ainult tõtt. Andestagu jumal sellele patusele inimesele, nagu mina temale andestan."
Noble: Senaator Dilworthy, nagu näitab teie pangaarve, olete te kogu oma Sainfs Restis viibimise aja jooksul, kuni valimiste päevani, kõik oma rahaasjad
277
ajanud tšekkide, mitte aga sularaha abil, ja olete kõik rahalised tehingud raamatusse sisse kandnud. Miks te otsustasite seekord sularahas maksta?
Esimees: Ma luban endale tuletada džentlmenile meelde, et uurimist teostab komisjon, mitte aga tema.
Noble: Esitagu siis komisjon see küsimus.
Esimees: Komisjon esitab selle siis, kui ta seda vajalikuks peab.
Noble: Oleks soovitav, et see sünniks veel käesoleval sajandil.
Esimees: Veel üks selline märkus, ja ma olen sunnitud parlamendi korravalvuri poole pöörduma.
Noble: Käigu kuradile teie korravalvur ja kogu see komisjon temaga koos!
Hääled: Härra esimees, see on solvamine!
Noble: Keda siin solvatakse?
Hääled: Komisjoni! Solvatakse Ühendriikide senatit!
Noble: Sel juhul mina kui Ühendriikides elava rahva esindaja teatan, et vähemalt kolm viiendikku senatist koosneb senaator Dilworthy taolistest inimestest, ja sellepärast vihkab rahvas seda asutust kogu südamest.

Relvastatud pristav katkestas rahvaesindaja edasised südamepuistamised ja tegi talle veenvalt selgeks, et ta ei asu mitte oma kodus.
Senaator Dilworthy tunnistus avaldas komisjoni liikmetele sügavat mõju. See oli selge, loogiline ja ümberlükkamatu. Sellest kiirgas tõde. Te laenate kelleltki oma tuttavalt ilma mingi allkirjata suure summa raha, üks teine teie tuttav otsustas avada panga ja te saadate talle selle summa sularahas ühe peaaegu võõra inimesega, ilma et te temalt allkirja võtaksite. Mis võib veel usutavam olla? . ..
Toetudes mister Dilworthy tunnistusele, millele pii tagatiseks ta senaatoriau, otsustas komisjon, et mingit ,,altkäe-maksu andmist ega saamist ei ole toimunud". Sellel otsusel oli see puudus, et see kaudselt rehabiliteeris ka Noble'i ja võimaldas viimasel pääseda seaduslikust karistusest.
Kui otsus läks senatisse kinnitamisele', kuuldus seal selle vastu tõsist nurinat. Mõned senaatorid deklareerisid, et komisjon pole tema peale pandud kohustusi täitnud. Ta on selle Noble'i karistamata jätnud. Kui otsus kinnitatakse, siis pääseb ta täiesti terve nahaga ja kiitleb

veel pealegi oma jõleda kuriteoga. Kas see mitte ei tiivusta iga lurjust, kellel tuleb pähe solvata ühendriikide senatit ja kippuda kallale ta auväärsete liikmete pühale reputatsioonile? Senati au nõuab, et too tüüp Noble hävitataks ...
Mister Dilworthy jäi oma kohale senatis kuni istungjärgu lõpuni. Ta teatas, et ta viibib siin rahva huvide kaitsjana ja et tal ei ole kombeks maha jätta inimesi, kes teda on usaldanud. Ta jääb oma postile kuni viimse hingetõmbeni ...
Senaator Dilworthy sõbrad korraldasid talle kodus suurejoonelise ovatsiooni ja kinnitasid, et hoolimata tema autust tagakiusamisest, pole nende usaldus ja armastus tema vastu mitte põrmugi vähenenud.
Need seitse tuhat dollarit, mis Noble esindajatekogu juhatajale üle andis, jäid sinna oma seaduslikku omanikku ootama. Senaator püüdis neile küll oma kurikuulsa pankurist sõbra kaudu kätt peale panna, kuna aga tollel ei olnud mingit dokumenti ette näidata, ei antud seda raha talle välja. Siit võime võtta järgmist õpetust: kui sa laenad kellelegi panga asutamiseks raha, siis võta allkiri.

XXX. PLUTOKRAATIA

1. MR. ROCKEFELLERI PIIBLITUNNID

Praegusel ajal on ameerika rahvale üheks suuremaks lõbustuseks John D. Rockefelleri noorema teoloogiline üritus — tema piiblitunnid. Igal pühapäeval seletab noor Rockefeller oma pühapäevakoolis piiblit. Järgmisel päeval levitavad ajalehed ja „Associated Press" need seletused üle kogu Ameerika mandri ja kõik naeravad. Kogu rahvas naerab, ilma et ta oma süütus rumaluses aru saaks, et ta naerab iseenda üle. Sest nimelt seda ta ju teeb.
Noor Rockefeller, kes on umbes kolmekümne viie aastane, on lihtsameelne, tõsine, aus, siiras, heatahtlik tavaline inimene, kel puudub vähemgi isikupärasus. Kui ta peaks toetuma oma isa miljonite asemel omaenese vaimsetele võimetele, ei kuuleks keegi ta piiblitundidest. Kuid tema isa peetakse maailma kõige rikkamaks meheks ja see teeb ta poja teoloogilised tiritammid huvitavaks ja tähtsaks. Maailm usub, et Rockefelleri vanema rikkus on umbes miljard dollarit. Makse maksab ta kahe ja poole miljoni pealt. Ta on -tõsine, harimatu kristlane, ja juba aastaid on ta olnud ühe pühapäevakooli patrooniks Clevelandis, Ohios. Juba aastaid on ta igal nädalal oma pühapäevakoolis jutustanud, kuidas ta sai oma dollarid. Ja kõik need aastad on ta pühapäevakool teda hardumusega kuulanud, jagades oma aukartust Rockefelleri ja ta looja vahel, ja seda ikka esimese kasuks. Ta jutlused antakse telegraafi teel üle kogu maa edasi ja neid loetakse samasuguse õhinaga nagu ta pojagi omi.

280
Nagu ma juba ütlesin, irvitab rahvas noore Rockefelleri piibliseletamise üle. Ja ometi peaks rahvas teadma, et need ta seletused langevad täpselt ühte sellega, mida ta iga pühapäev kantslist kuuleb ja mida ta esivanemad on juba sajandeid kuulnud, ilma et seal vähemgi mõte muutunud oleks, — kui neis jutlustes üldse mingit mõtet on. Noore Johni meetod on tavaline kantslimeetod. Tema kuldsed järeldused räpastest faktidest on täpselt samasugused, nagu nendega on kirikus kaubeldud juba sajandeid. Kõik argumendid, mida ta kasutab, on juba ammugi kõigi aegade teoloogide käes räbalateks kulunud, enne kui nad temani jõudsid. Kõik ta arutlused on samasugused kui need kulunud arutlused kantslist, mis on laenatud sajandite kestel teistelt niisama vaimulagedailt kantslitelt.
Noor John ei ole kunagi ise mingisse doktriini süvenenud; ta ei ole kunagi mingit doktriini ise läbi mõtelnud. Ta on leppinud sellega, et kohandada kõik õpetused põhimõtetele, mida ta on kuulnud oma õpetajatelt. Tema jutt on just niisama algupärane ja niisama palju väärt kui kõik jutud, mida me kuuleme ükskõik missuguse teoloogi suust, alates Rooma paavstiga ja lõpetades tema endaga. Rahvas naerab noore Johni põhjalike ja kohmakate seletuste üle Joosepi iseloomust ja tegudest, ja ometi ei ole rahvas kuulnud kantslist Joosepi iseloomu ja tegude kohta midagi muud kui niisama kohmakaid ja rumalaid seletusi, ja rahvas peaks aru saama, et naerdes noore Johni üle, naeravad nad enese üle. Rahvas peaks aru saama, et John ei kasuta Joosepi võõpamiseks mingit uut lupja. Ta kasutab sedasama vana pintslit ja sedasama vana lupja, millega Joosepit on kõigi aegade jooksul veidraks tehtud.
Ma tunnen ja sallin noort Johni juba palju aastaid ja ma olen juba ammu veendunud, et ta õige koht on kantslis. Ma olen kindel, et tagasihoidlik tuluke, mis ta ajusid valgustab, puhkeks seal tõeliseks lõkkeks, — kuid ma kardan, et tal tuleb siiski valida saatuse poolt ettemääratud tee ja hakata oma isa jälgedes juhtima tohutut „Standard Oil" trusti.
Üheks noore Rockefelleri kõige rabavamaks teoloogiliseks saavutuseks oli see, kui ta kolme aasta eest seletas Kristuse manitsuse tähendust — selle tõelist tähendust, selle põhilist tähendust — noormehele, kes ägas rikkusekoorma all,
281
kuid ometi soovis päästa oma hinge, kui selleks peaks leitama sobiv moodus. Kristus ütles: „Müü maha kõik, mis sul on, ja anna vaestele." Noor John seletas seda teksti järgmiselt: „Kui su hinge päästmisel seisab ees mingi takistus, kõrvalda see takistus iga hinna eest. Kui see on raha, jaga see ära vaestele; kui see on muidu varandus, müü kõik maha ja anna saadud raha vaestele; kui see »on auahnus omandada sõjalist kuulsust, lahku sõjaväest; kui see on sügav kirg mõne inimese, asja või tegevuse vastu, heida see enesest ära ja pühendu täielikult oma hinge päästmisele."
Seletus oli väga selge. Noore Johni isa ja ta enda miljonid olid vaid tühine pisiasi nende elus, mis mingil kombel ei olnud takistuseks hinge päästmisel. Seepärast ei võinud Kristuse manitsus nende kohta käia. üks New Yorgi ajalehtedest saatis intervjueerijad kuue-seitsme vaimuliku juurde, et teada saada nende arvamust selles küsimuses. Peale ühe pidasid kõik noore Rockefelleri tõlgitsust õigeks. Ma lihtsalt ei tea, mida me ilma kantslita küll peale hakkaksime. Kergem oleks läbi saada ilma päikeseta, ilma kuuta igal juhul.

2. VÄIKE LUGU

Selle loo jutustas mulle üks külalistest, kes viibis kuulsa senaator Clarki austamiseks korraldatud lõunasöögil.
,.Pastor B. X. Elliot on väsimatu ja innukas bibliofiil, haruldaste raamatute koguja. Tänu sellele, et tal on rikas naine, võib ta end vabalt oma kirele pühendada. Mõne aasta eest sõitis ta läbi ühest väheasustatud maakohast ja peatus ühe farmeri majas, et puhata ja keha kinnitada või midagi selletaolist. Farmeri kodu oli väga tagasihoidlik, peaaegu vaene, kuid farmer oma

naise ja kahe lapsega näisid olevat rahul ja õnnelikud. Peagi tõmbas pastori tähelepanu endale kogukas raamat, mida mängivad lapsed vahetevahel istmeks kasutasid. See oli nähtavasti pere-konnapiibel. Mister X. oli väga solvunud, nähes, et pühakirja kasutatakse istepingina, kuid lisaks sellele ärkas temas vanaaegset köidet nähes kogujakirg. Ta võttis raamatu
282
kätte ja lehitses seda. Järsku käis temast — kuklast kuni kandadeni — läbi rõõmuvärin: see oli Shakespeare, esimene väljaanne, ja pealegi veel täielikult heas korras!
Niipea kui ta esimesest erutusest üle sai ja rahunes, küsis ta farmerilt, kuidas raamat tema kätte sattus. Farmer vastas, et see on juba igivanast ajast nende perekonnas ja et kui nad Uus-Inglismaalt Läände ümber asusid, siis võttis ta selle kaasa ainult sellepärast, et see oli raamat, —ei tahtnud raamatut siiski välja visata.
Mister X. küsis, kas farmer talle oma raamatut maha ei müüks. Farmer vastas, et miks mitte müüa või vahetada millegi uuema ja huvitavama vastu.
Mister X. ütles, et sellisel juhul võtab ta raamatu kohe kaasa ja ... "
Kuid siin segas keegi vahele, jutt katkestati ja hiljem me selle juurde enam tagasi ei pöördunud. Läksin koju, mõeldes poolelijäänud jutule, ja ka hiljem voodis lamades püsisid mu mõtted selle juures. Teema oli huvitav, ja mul oli kahju, et jutt oli pooleli jäänud. Pärastpoole, kuna mul ei olnud und, otsustasin ise lõpu juurde mõelda. Teadsin, et see ei ole kuigi raske — niisugused lood lähevad alati kindlaksmääratud, teadaolevat rada, ja nad kõik püüavad ühe ja sama lahenduse poole.
Siin pean ma korraks tagasi minema: lugu on nii, et ma unustasin ühe pisiasja. Raamat valmistas pastorile veel teisegi rõõmsa üllatuse: ta leidis selles Shakespeare! ehtsa autogrammi. See oli haruldane leid, sest seni oli teada ainult kaks tema autogrammi. Shakespeare! nime kõrval leidus ka veel teine nimi — Ward. Seda nime teades oli võimalik välja uurida raamatu päritolu ja kindlaks teha, kas autogramm on ehtne. Nagu ma juba ütlesin, ei valmistanud jutule lõpu juurdemõtlemine mingit raskust. Ma tegin seda ja jäin sellega väga rahule. Siin ta on.

Minu variant.

Koju jõudes vaatas pastor haruldaste raamatute hinnakirjast järele ja sai teada, et Shakespeare! esimese väljaande hästisäilinud eksemplari hind on möödunud sügisega võrreldes viis protsenti tõusnud — järelikult maksab farmeri eksemplar 7300 dollarit. Edasi sai ta ka teada, et
283
Shakespeare’i ehtsa autogrammi eest makstakse endise 55 tuhande dollari asemel nüüd 60 tuhat dollarit. Pastor tänas alandlikult ja palavalt oma loojat selle suure õnne eest, mida ta oli temale nende aarete näol saatnud, ja otsustas need lisada oma kogule, selle kuulsust nii igaveseks ajaks jäädvustades ja kindlustades. Farmer sai pastorilt tšeki 67 300 dollarile, ja tema imestust ning tänu oa
võimatu sõnadega kirjeldada.
Ma olin oma variandiga väga rahul ja tundsin selle üle suurt uhkust. Seepärast tahtsin kannatamatult ka teist varianti teada saada, et näha, kas see minu omaga ühte langeb. Ma otsisin jutustaja üles ja tema rahuldas mu uudishimu. Allpool järgneb

Esimese variandi lõpp.

Haruldane leid osutus ehtsaks ja maksis kehtivate hindade järgi palju tuhandeid dollareid; kuid tegelikult ei suutnud mingid dollarid autogrammi hinda üles kaaluda, ja nii mõnigi ameerika multimiljonär oleks selle eest rõõmuga kolm neljandikku oma aasta-sissetulekust

loovutanud. Suuremeelne pastor ei unustanud vaest farmerit — ta saatis talle entsüklopeedia ja 800 dollarit sularahas.
Ma vannun Caesari vaimu nimel, et olin pettunud, ja ma ei varjanudki seda! Tekkis vaidlus, millest mitu inimest osa võttis. Mina kinnitasin, et pastor talitas farmeriga ebaõiglaselt, ja kasutades tema teadmatust, lihtsalt varastas tema raha. Teised väitsid, et pastori teadmised on juba iseenesest väärtus, mille saamiseks ta on kulutanud palju aega ja vaeva, ja et temale kuulub õiguse põhjal .kogu see kasu, mida temale toob ta õpetatus; et ta ei ole kohustatud oma teadmisi jagama inimesega, kes on huvi tundnud ainult kartuli, maisi ja sigade vastu, kuna ta oleks ometi võinud oma vaba aja pühendada nendesamade teadmiste hankimiseks, mis pastorile nii tulutoovaks osutusid.
Mind see ei suutnud veenda ja ma püsisin kangekaelselt arvamusel, et tehing on farmerile ebasoodus ja et pastor oleks igal juhul talle pidanud maksma poole raamatu ja autogrammi hinnast. Mina isiklikult oleksin poole maksnud — nii tundus mulle, ja seda ma neile ka ütlesin. Ma ei olnud selles päris kindel, kuid nii mulle vähemalt tundus.

Oma hinge põhjas ma aga tunnistasin, et kui mina oleksin olnud pastori asemel, siis esimeses ägeduses oleksin nõus olnud farmerile tasuma kogu summat, mitte poolt, kui aga esimene õhin oleks möödunud, oleksin kärpinud farmeri osa kümne protsendi võrra; siis, veelgi jahenedes, oleksin seda veel kord kärpinud. Kui mul aga oleks olnud aega edasi jahtuda, siis on väga tõenäolik, et ma oleksin saatnud farmerile entsüklopeedia, ja asi tehtud.
Nimelt niisugune teguviis on inimtõule iseloomulik, ja mina ju kuulun selle hulka, õigemini olen selle pisike osake, kes on siiski võimeline peegeldama kogu inimsoo meeleolusid ja tundeid.

3. CLARK, SENAATOR MONTANAST

Üleeile helistas mulle vastu õhtut üks mu lähedastest sõpradest — nimetame teda Jones'iks — ja küsis, kas ta ei tohiks kell pool kaheksa minu poolt läbi sõita ja mmd Union League'i klubisse lõunatama viia. Ta ütles, et tagasi toob ta mu nii vara, nagu ma soovin, kuna ta teadis, et alates sellest aastast kuni mu elu lõpuni tegin ma endale reegliks keelduda kõigist õhtustest küllakutsetest või igal juhul sellistest, mis ei lõpe enne kella kümmet ja on seotud lauakõnedega. Kuid Jones on mu väga lähedane sõber ja seepärast nõustusin ma ilma suurema vastumeelsuseta tema heaks erandit tegema ja võtsin kutse vastu. Siiski pole see päris õige — ma tundsin vastumeelsust, koguni tõsist vastumeelsust, kui ta mulle mainis, et üks kümnest lõunasöögile kutsutust on Clark, senaator Montanast. Mina olen inimene hea tooni ja kõlblusega, mis kannatab kriitikat, ja seisan liiga kõrgel selleks, et läbi käia mr. Clarki taoliste elajatega.
Ma ei tahaks olla edev — vähemalt ei tahaks ma oma edevust välja paista lasta — aga siiski ma tunnistan, et olen edev, ja lasen seda välja paista; sest tahes või tahtmata olen ma edev, kui ma oma sõprust Jones'i vastu nii kõrgelt hindan, et nõustun ühes lauas istuma inimesega, nagu seda on Clark Montanast. Mitte sellepärast, et ta omab seda kahtlast positsiooni — sest on olemas palju senaatoreid, kelle vastu ma teatavat austust tunnen ega mõtlekski vältida nendega seltskonnas kohtumist, kui see

peaks olema jumala tahtmine. Hiljuti saatsime ühe ühendriikide senaatori vanglasse, aga ma olen päris kindel, et neist, kes sellest edutamisest pääsesid, on paljud kuritegudest vabad — mitte kõigist kuritegudest, sest seda ei saa minu arvates öelda ühegi ühendriikide senaatori kohta, aga vabad mõnd liiki kuritegudest. Kõik nad - röövivad riigikassat, hääletades ebaõiglaste toetuste poolt, et olla heal jalal Vabariigi Suur-armeega [1]. Vabariigi Suur-armee

nooremaga, Vabariigi Suur-armee veel nooremaga ja teiste sõja lastelastega. Need toetused annavad selgelt tunnistust kuritegevusest ja murtud senaatorivannetest.
Kuigi ma olen valmis moraalsed kaalutlused teatud määrani tähele panemata jätma ja keskmise kuritegelikkuse kraadiga senaatoritega koos lõunat sööma — kaasa arvatud isegi Platt ja Chauncey Depew ·— tuleb Montana Clarki suhtes siiski piir tõmmata. Temast räägitakse, et ta ostab kohalikke seadusandlikke kogusid ja kohtunikke samal viisil, nt.gu teised inimesed ostavad sööki ja riiet. Oma eeskujuga on ta Montanas korruptsiooni sellisel määral õigustanud ja edendanud, et sellel ei tundugi enam halba lõhna olevat. Igaüks teab tema lugu. Vaevalt võib kogu maal leida inimest, kes temast moraalses mõttes madalamal seisaks. Ta on häbiks ameerika rahvale, ja ometi nende hulgas, kes teda senaatori kohale valisid, ei olnud ainsatki, kes ei oleks teadnud, et tema õige koht on sunnitööl, raudsed pommid ketiga jalgade küljes. Minu arvates on ta kõige vastikum olevus, kelle meie vabariik on Tweedi2 ajast saadik ilmale toonud.
Lõuna serveeriti ühes klubi väiksemas võõrastetoas, kus, nagu tavaliselt, olid kohal klaverimängija ja viiuldajad, et takistada vestlemist ja kogu olemine ebamugavaks muuta. Selgitasin välja, et Montana kodanik pole mitte lihtsalt üks lõunasöögile kutsutuist, vaid et lõuna oti korraldatud tema auks. Niikaua kui me sõime, informeerisid

1 Pärast kodusõja lõppemist 1866. a. moodustasid põhjariikide poolt sõjast osavõtnud isikud nn. Suur-armee. Twain nimetab teisi selletaolisi endiste sõjaväelaste organisatsioone pilkavalt Suur-armee lasteks ja lastelasteks. Tõlk.
2 Tweedi riigivargused Ameerika Ühendriikides möödunud sajandi 70. aastatel olid niivõrd skandaalsed, et ta nimi sai sünonüümseks sõnadega „petis" ja ,.riigivaras". Tõlk.

mu parem ja vasak naaber mind selle sündmuse põhjustest. Mister Clark oli hiljuti laenanud Union League'ile (mis on kõige mõjuvõimsam ja arvatavasti kõige rikkam poliitiline klubi ühendriikides) näituse korraldamiseks umbes miljoni dollari väärtuses Euroopa meistrite maale. Oli ilmne, et mu kaasvestleja suhtub sellesse teosse peaaegu nagu üliinimliku suurmeelsuse avaldusse. Teine mu kaasvestleja teatas mulle sosinal ja aupakliku vaimustuse pärast hinge kinni pidades, et kui kokku arvata kõik mister Clarki arvukad annetused klubi heaks, sealhulgas kulud, mis on seotud nende piltidega, siis teeb see välja mitte vähem kui sada tuhat dollarit. Ta lootis, et ma hakkan käsi plaksutama ja rõõmu pärast kisendama, kuid ma ei teinud seda, sest viie minuti eest oli teine imetlev informeerija mulle sosinal rääkida jõudnud, et mister Clarki aastased sissetulekud on kolmkümmend miljonit dollarit. Inimlikel olenditel ei ole mingit mõõdutunnet. Saja-tuhandedollarine heategu kolmekümne-miljonilisest sissetulekust ei anna nagu kuidagi põhjust vaimustushüstee-riaks ja lipitsemiseks. Kui mina annetaksin mingi ürituse heaks kümme tuhat dollarit, oleks see üks üheksandik minu eelmise aasta sissetulekust, ja see annaks end tunda; imetluse, vaimustuse, üllatuse ja tänu põhjusena ületaks see kaugelt kahekümne viie miljoni dollarise annetuse Montana võllaroalt, kellele jääks oma aastasest sissetulekust iga nädal veel äraelamiseks sada tuhat dollarit.
See viis mu mõtted kadunud Jay Gouldi ainsale — niipalju kui ma mäletan ·— heategevale sammule, mille tunnistajaks oli maailm. Kui Memphise linnas Tennessee osariigis märatses kohutav kollapalaviku taud, siis see kõige häbitum ameerika kaubandusmoraali rüvetaja, kes suples arvututes kokkuvarastatud miljonites, annetas kannatajate heaks viis miljonit dollarit. Sellega ta ei ohverdanud midagi. See oli temal üheainsa tunni sissetulek, ja sedagi niisuguse tunni oma, mille ta palvetamisele pühendas (ta oli väga jumalakartlik inimene), kuid see vaimustus- ja tänutorm, mis tervitas teda üle kogu ühendriikide, haarates ajalehed, kirikukantslid ja ühiskondliku arvamuse, oleks pidanud veenma iga välismaalast, et kui üks

ameerika miljonär annetab viis miljonit dollarit vaeste haigete ja surijate heaks, kui ta samal ajal võiks selle rahaga
287
ringkonnakohtuniku ära osta, siis on ta saavutanud Ameerika ajaloos ennenähtamatu õilsuse ja vagaduse tipu.
Määratud ajal tõusis kohalt klubi kaunite kunstide komitee esimees ja alustas oma kõnet juba samblassekasvanud märkusega, mis enam kedagi petta ei suuda, et täna lauakõnesid ei peeta, vaid toimub ainult sõbralik sundimatu vestlus. Pärast seda sammus ta oma samblassekasvanud rada mööda edasi ja pidas kõne —- kõne, mille eesmärk võis olla ainult see, et igal kuulajal, kes ei olnud veel mõistust kaotanud, hakkas inimsoo pärast häbi. Kui mõni võõramaalane oleks sel hetkel meie hulka sattunud, siis oleks ta arvanud, et ta on sattunud jumalateenistusele, mis toimub vanajumala enda juuresolekul. Ta oleks järeldanud, et mister Clark on kõige õilsam inimene, kelle meie vabariik on sünnitanud, kõige ennastohverdavam ja suuremeelseni, kõige heldem ja pillavam heategija, kelle taolist maailm pole varem näinud. Ja sellele raha ja rahameeste austajale ei tulnud mõttessegi, et mister Clark oli andnud lihtsalt veidi peenraha klubi kerjakübarasse. Mr. Clarkile ei tähendanud ta heategu rohkem, kui talle oleks tähendanud kümme senti.
Kui tüütu oraator oma palvuse lõpetas, tõusis Union League'i esimees ja jätkas jumalateenistust samas vaimus. Ta oksendas välja tohutu hulga komplimente selle võlla-roa arvel, mis vähegi õiglase mõõdupuu järgi otsustades oli kõige jämedam pilge, kuigi kõneleja ise ei olnud sellest teadlik. Mõlemaid kõnemehi katkestati aeg-ajalt kiiduaval-dustega, kuid siis ütles viimane midagi niisugust, mis minu arvates pidi tooma külma vaikuse, ebasõbraliku jaheduse. Ta avaldas fakti, et kulud, seoses senaatori poolt klubile näituse korraldamiseks laenatud piltidega, ületasid piletitest saadud tulu; siis ta peatus — nagu kõnemehed ikka, kui nad tahavad kuulajaid rabada — ja ütles, et sel kriitaiisel hetkel astus oma isiklikul algatusel ette senaator Clark, pistis käe taskusse ja ulatas viisteist tuhat dollarit, et tasuda sellega pool piltide kindlustushinnast. Sellega oli klubi' tasku päästetud. Tabagu mind taeva karistus, kui sel jumalateenistusel viibivad rahakummardajad selle hämmastava teate peale mitte täielikku kiiduavalduste tormi ei tõstnud, ja olgu ma neetud, kui see võllaroog üle kogu näo ei naeratanud ja õnnest ei säranud, nagu ta särab kunagi
288
tulevikus, kui saatan võimaldab talle puhkepäeva jääkeldris.
Viimaks — ma olin alles elus — lõpetas klubi esimees oma igava ja väsitava koolipoisilike labasuste turusta mise, andis sõna Clarkile ja istus. Clark tõusis ,,Tähe lipu" — ei, see oli ,Jumal, kaitse kuningat" 1 viisi saatel, mida viiuldajad ja klaver metsikult saagisid ja tagusid, ja sellele järgnes ,,Sest ta on tore lõbus poiss", ettekantuna õnnelike imetlejate ühiste jõududega. Järgnes ime. Ma olin alati väitnud, et keegi ei saa pidada kõnet, kui tal on teemaks ainult komplimendid iseenese arvel, kuid nüüd ma tean, et mõni roomaja saab. Senaator ajas ja ajas ja ajas tervelt pool tundi oma loba, millel ei olnud mingit sisu, peale nende kütuste, millega teda ta tühiste heategude eest oli üle puistatud; kõik need kiitused võttis ta vastu nende nimiväärtuses ja lisas neile enda poolt terve hunniku ·— kiites oma niinimetatud heategusid ja suure-meelsusi sellise intensiivsuse ja eredusega, et nonde teiste komplimendid kaotasid värvi ja muutusid kahvatuks ning ähmaseks. Kuigi ma olen bankettidel nelikümmend aastat kokku puutunud inimliku eesellikkusega ja edevusega, ei ole ma näinud midagi, mis kaugeltki meenutaks selle loore, labase ja võrratult rumala matsi eneseülistuste eesellikkust ja upsakust.
Ma olen Jones'ile elu lõpuni tänulik selle eest, et ta andis mulle võimaluse pealt näha seda püha orgiat. Varem ma uskusin, et ma olin omal ajal bankettidel näinud kõiki liike kõnetpidavaid loomi, mis maailmas leidub, ja kõiki liike inimesi, kellest meie rahvastik koosneb, kuid ma eksisin. Nüüd nägin ma esimest korda, kuidas inimesed silmili mudasse

heidavad ja avalikult palvetavad dollarite ning nende omanike poole. Ma teadsin sellest muidugi ajalehtede kaudu, aga ma ei olnud kunagi varem kuulnud ega näinud inimesi põlvili maas valju häälega dollari poole palvetamas.

1 Esimene on Ameerika, teine Inglise hümn. Tõlk.
289

4. VABADUSTE PALLAADIUM[1]

Ameerika poliitilised ja kaubanduslikud tavad ei ole nüüd enam ainult naeru põhjuseks, vaid see on juba terve komöödia. Inimolevus on üks veider ja huvitav leiutus. On tarvis üht Cromwelli ja mitme tuhande sõduri-puri-taanlase ja vaimuliku jutlusi ja palveid tervelt kümme aastat, et tõsta inglise ametlik ja majanduslik moraal vääjili-sele kõrgusele, aga on tarvis ainult üht Charles II paariks aastaks, et see kõik jälle mudasse tallata. Põlvkond tagasi olid meie moraalinõuded võrdlemisi kõrged, ja see oli saavutatud rahva arvukate õpetajate kasuliku tööga mitme põlvkonna kestel. Jay Gould · oli aga võimeline täiesti üksinda selle ehituse aluseid poole tosina aastaga õõnestama; ja kolmekümne aasta jooksul on tema järglaste väike kamp — senaatorid Clarkid ja nendetaolised — suutnud selle katusest kuni keldrini läbi määndada ja nähtavasti lootusetult ära laostada.

Enne Jay Gouldi aegu oli meil tarvitusel meeldiv kõnekäänd, üsna elegantne kõnekäänd, mis oli igaühe huultel, mis meid erutas ja mida me kuulsime igal pool ja kõikjal, nii päeval kui ööl: „Ajakirjandus — see on meie vabaduste pallaadium." See oli tõsine kõnekäänd ja neil sõnadel oli kord tõesti mõtet, ent nüüd on see ammu surnud ja unustuse kolikambrisse maetud. Keegi ei julgeks neid sõnu praegu ilma sarkasmita korrata.

Hiljuti valiti ühendriikide senatisse mister Guggenheim, kes oli selleks Koloraado osariigi seadusandliku kogu ära ostnud, nagu see praegu on üldiseks kombeks ühendriikide senaatorite valimistel. Nagu teatatakse, ostis mister Guggenheim seadusandliku kogu ära ja maksis oma ostu kinni. Tema avaldustest selgub, et ta on meil valitsevast poliitilise roiskumise vaimust nii põhjalikult läbi imbunud, et ta ise ei tea ennast kahtlustadagi mingis sündsusetus teos, rääkimata raskest kuriteost. Mis puutub meie vabaduste pallaadiumisse, siis paljudel juhtudel õigustab see mister Guggenheimi ja puistab ta kiitusega üle. Denveris ilmuv ajaleht ,,Post", mida peetakse kõige tähtsamaks ja autoriteetsemaks ühiskondliku arvamuse väljendajaks Koloraado osariigis, kirjutab:

1 Pallaadium — kaitsja.
290

„On tõsi, et mister Guggenheim on kulutanud suure summa raha, kuid sellega on ta järginud ainult eeskuju, mis kehtib paljudes teistes osariikides. Kui läheneda asjale sisulisest küljest, siis pole ta teos midagi halba. Mister Guggenheimist saab kõige parem senaator, kes Koloraado osariigil on kunagi olnud. Tema valimisega saavutab meie osariik seda, mida me kõige enam vajame — kapitali ja meile tarvilikku tüüpi kolonistide juurdevoolu. Mister Guggenheim saavutab Washingtonis seda, mida Tom Patterson saavutada ei suutnud. Tema on just õige mees sellele kohale. On aeg jätta katsed maailma paremaks muuta. Neid katseid on korratud kaks tuhat aastat, kuid neil pole mingit edu olnud. Rahvas on valinud mister Guggenheimi, ja ta peab kinnitatama sellele kohale, kuigi ta on kulutanud miljon dollarit. Meil oli kaks kandidaati — Tom Patterson ja Simon Guggenheim, ja rahvas valis Guggenheimi. Meie ajaleht kummardab rahva tahte ees."

Ostes endale selle, mida vanasti senaatori „pühadeks eesõigusteks" nimetati, ei andnud mister Guggenheim altkäemaksu mitte kõigile Koloraado osariigi seadusandliku kogu liikmetele. Ta tegi neil juhtudel kasutatavat mõistlikku kokkuhoidu ja ostis ära ainult niipalju liikmeid, kui-palju ta valimisteks tingimata vajas. See ei meeldinud mõnele neist, kes altkäemaksu ei saanud, ja nad tahtsid läbi viia resolutsiooni, mis nõuaks Guggenheimi valimisega seotud

asjaolude uurimist. Kuid enamik, kes oli altkäemaksu saanud, lükkas resolutsiooni tagasi ja viis läbi, et isegi vastav ettepanek protokollidest kõrvaldati. Väga võimalik, et see tuli tagasihoidlikkusest. Inimlik loomus on kord juba selline, et isegi kõige jultunum varas ei taha, et tema portree „Sulide Galeriisse" üles riputataks.

5. AMEERIKA DŽENTLMEN

Ma ei tee sugugi nalja, vastupidi, olen tõsisem kui kunagi enne, kui ma kinnitan, et president Theodore Roosevelt1 on meie aja eeskujulik ameerika džentlmen.

1 Theodore Roosevelt — Ameerika Ühendriikide president a. 1901—1908, kes ajas aktiivset imperialistlikku poliitikat. Tõlk.

Ma leian, et temas avaldub meie aja ameerika džentlmeni tüüp niisama täielikult ja puhtalt, nagu Washingtonis avaldus tema aja ameerika džentlmeni tüüp. Temas on täiesti ammendavalt esindatud kõik need omadused, mida ei tohiks olla ühel džentlmenil, ja samuti need, mis tal on ja mis teda iseloomustavad. Kõigist rahvastest, nii tsiviliseerimata kui tsiviliseerituist, kes meie planeedil tänapäeval elavad, oleme meie kõige toorem ja kõige halvemate kommetega rahvas, ning meie president esindab meid kui monument, mida on näha maailma kõigist nurkadest. Ta on kohutavalt karm ja toores kõigil juhtudel, mille puhul teised džentlmenid osutaksid leebust ja osavõtlikkust, üsna hiljuti, kui Roosevelti soosik Kuuba kuberner Leonard Wood, see taskukunstnik kindralmajori auastmes, ajas lõksu kuussada abitut pärismaalast ja korraldas verepulma, kus ei halastatud isegi naislele ja lastele, siis president Theodore Roosevelt, eeskujulik ameerika džentlmen, valas meie rahvuse džentlmenide hinge juubeldavasse lärmi, mille ta saatis Woodile telegraafi teel, õnnitledes teda ,.hiilgava võidu" puhul ja ülistades teda selle eest, et ta on ,,kõrgel hoidnud Ameerika lipu au".

Kui seda deklaratsiooni tõlgitseda lihtsate sõnadega, siis kõlab ta järgmiselt: „Meie, inglased ja ameeriklased, oleme vargad, röövlid ja piraadid, mille üle me tõelist uhkust tunneme." Kõigi inglaste ja ameeriklaste hulgas, kes banketil viibisid, ei leidunud ühtegi, kellel oleks jätkunud julgust üles tõusta ja öelda, et tal on häbi, et ta on anglosaks, et tal on häbi tsiviliseeritud inimkonna nimel, kuna inimkond talub anglosakse, kes on temale häbiplekiks.

6. MEIE OLEME ANGLOSAKSID

Meie oleme anglosaksid. Möödunud talvel ühel banketil klubis, mille nimi on ,,Kõigist Maailmakaartest", kuulutas klubi esimees, kõrge aukraadiga erukindral, valju hääle ja suure vaimustusega: ,,Meie kuulume anglosaksi rassi, ja kui anglosaksil midagi vaja on, siis ta lihtsalt läheb ja võtab."

See avaldus kutsus esile mitte vaibuda tahtvaid, kiiduavaldusi. Banketist võttis osa mitte vähem kui seitsekümmend viis eraisikut ja kakskümmend viis armee ja laevastiku ohvitseri. Möödus umbes kaks minutit, enne kui nad lõpetasid oma vaimustuseavaldused selle üleva deklaratsiooni puhul. Innustunud prohvet ise, kes oli selle välja oksendanud oma maksast, soolikatest või söögitorust — ma täpselt ei tea, kus ta selle välja haudus — seisis selle aja püsti, õnnelikust naeratusest särades ja hiilates ning oma organismi igast poorist õndsust kiirates.

Kui seda deklaratsiooni tõlgitseda lihtsate sõnadega, siis kõlab ta järgmiselt: „Meie, inglased ja ameeriklased, oleme vargad, röövlid ja piraadid, mille üle me tõelist uhkust tunneme."

Kõigi inglaste ja ameeriklaste hulgas, kes banketil viibisid, ei leidunud ühtegi, kellel oleks jätkunud julgust üles tõusta ja öelda, et tal on häbi, et ta on anglosaks, et tal on häbi tsiviliseeritud inimkonna nimel, kuna inimkond talub anglosakse, kes on temale häbiplekiks.

XXXI. PILDID AMEERIKA POLIITILISEST ELUST

„RAHVAESINDAJAD" WASHINGTONIS

Auväärne Oliver Higgins oli ühe kauge territooriumi saadikuks, mis ei olnud veel osariigiks kujundatud. See džentlmen pidas kõige kuulsamat kõrtsi ja müüs kõige paremat viskit selle tsiviliseerimata kandi esimeses asulas. Seepärast loeti teda sealse seltskonna peaks ja kõige sobivamaks isikuks esindama oma piirkonda Kongressis. Oma kodukohas oli tal määratu autoriteet, sest ta oli alati „rahvamees", ta oli tuletõrjekomando ülem, oli isiklikult tapnud mitu talle ette juhtunud hädavarest ja omas ammendamatu sõimusõnade tagavara. Ta kandis neitsilikult puhtaid tärgeldatud särke, ja vaevalt võis maailmas leida teist inimest, kes suurema elegantsi ja sihtimise täpsusega oleks osanud oma kergitatud jala saapalt lumivalge taskurätiku nurgaga ära pühkida sinna jäänud tolmukübemekest. Ta kellakett kaalus terve naela. Kuldsõrmus ta sõrmes maksis nelikümmend viis dollarit. Kaelasidet kinnitas tal briljantidega lipsunõel, kuna lahk juustes ulatus tal kuni kaelani. Teda peeti kõige elegantsemaks meheks oma kandis, mis puutub aga sündsusetute anekdootide jutustamise, siis, nagu kõik kinnitasid, võis temaga võistelda ainult kuberner ise, auväärne, halli peaga vanamees. Higgins ei sõitnud mitte asjata Washingtoni isamaad teenima. Tal õnnestus Kongressis läbi viia seaduseelnõu soliidse summa assigneerimiseks oma ümbruskonna indiaanlastest elanikkonna kasuks, mis oleks kahtlemata kõik indiaanlased lausa rikkaks teinud, kui see oleks ainult nendeni jõudnud.

Auväärne Patrique Oreille oli keegi rikas prantslane Iiri linnast Corkist. Täpsem oleks öelda, et ta sai rikkaks meheks pärast seda, kui ta Corkist Ameerikasse sõitis. Kui ta New Yorgis laevalt maha oli tulnud, astus ta paariks minutiks politseivalitsusse sisse, et saada ja siis esitada dokumendid, mis tõendasid, et ta elab ühendriikides juba kaks aastat. Seejärel läks ta aega viitmata valimisurni juurde ja andis oma hääle demokraatliku partei poolt. Oreille otsustas pühendada oma ande ehitustööle. Päeval segas ta lupja ja kandis telliskive, õhtul aga õppis oma uue kodumaa poliitilisi tavasid. Ta töökus ja kokkuhoidlikkus võimaldasid tal peagi avada ühes kõige räpasemas New Yorgi agulis kõrtsi ja sellega panna aluse oma ühiskondlikule karjäärile.

Nagu teada, on meie, ameeriklaste, esimene nõue, et rahval oleks võimalus oma vabal tahtel valida kõige tähtsamatele riiklikele positsioonidele oma parimaid esindajaid. Linnas algavad meil valimised tavaliselt ühe kvartaali valijate koosolekuga. Neid koosolekuid juhatab kohalik kõrtsimees koos oma käsilastega (kuna teised inimesed leiavad, et poliitika on must asi ja parem on jääda koju). Kvartaali koosolekute delegaadid moodustavad omakorda vabariikliku ja demokraatliku partei valijameeste kogud, ja need mõlemad esitavad oma „äraostetamatute" kandidaatide nimekirja riiklikele kohtadele. Vajalikul hetkel ilmub siis vagur rahvas, hääletab „oma vabal tahtel" ja kiidab jumalat, et ta elab vabal maal, kus surveavaldused on tundmatud. Patrick O'Riley (nagu ta ennast siis nimetas) leidis endale kiiresti sõpru, sest ta oli alati valmis andma valetunnistusi oma klientide kasuks või olema neile käendajaks, kui need olid juhtumisi kellegi tema maa peal surnuks peksnud. Ta tunnistati poliitiliseks geeniuseks ja ta sai oma esimese valitava ameti. Ta kokkuhoidlikkus, millest oli juba juttu, võimaldas tal peagi oma tagasihoidlikust palgast avada üsna luksusliku kõrtsi juba peenemas linnajaos ja kõrtsi juurde mängusaali. Ta sai üldtuntuks ja võitis ühiskonna lugupidamise. Siis valiti ta

linnanõukogu liikmeks. See oli lausa kullasoon. Ta sulges oma kõrtsi ja tegi väljasõite toredate hobustega ja uhkes tõllas.
Vähehaaval muutus ta üheks peamiseks ettevõtjaks
295
linna ehitustöödel ja sai suureks sõbraks helde William M. Weediga, tollesama Weediga, kes oli varastanud linnalt kakskümmend miljonit dollarit ja keda rahvas nii austas ja armastas, et kui šerif[1] tuli tema juurde kontorisse, et teda kui kriminaalkurjategijat areteerida, ja siis nägi, kellega tal on tegemist, punastas kohmetult ja lahkus, vahetpidamata vabandades, üks meie illustreeritud ajalehtedest avaldas pildi, millel kujutati seda stseeni, kusjuures kommentaaridest võis aru saada, et toimetajat haavab nii toore abinõu kasutamine, nagu seda on areteerimine nii silmapaistva isiku puhul.
Mister O'Riley hankis linnale papinaelu, hinnaga kolm tuhat dollarit kast, ja müüs kaheksateist grossi2 kuue-kümnesendiseid kraadiklaase, võttes poolteist tuhat dollarit tosinast. Raamatupidamine ja revisjonibüroo kinnitasid arved. Linnapea, kes ei olnud kurjategija, kuid kelle kirjaoskus jättis soovida, kirjutas neile alla. Kui arved välja maksti, siis kinkisid mister O'Riley ande austajad talle mister Weedi sõprade eeskujul pähklisuuruse briljandiga lipsunõela. Pärast seda loobus mister O'Riley jooksvast äritsemisest ja hakkas end lõbustama suurte kinnisvarade ostmisega, mis ta sedamaid võõrale nimele kandis. Mõne aja pärast ilmusid ajalehtedes paljastavat laadi kirjutised, milles Weedi ja O'Rileyt nimetati otse varasteks. Seepeale tõusis rahvas nagu üks mees ja mõlemad džentlmenid valiti ühel häälel oma õigesse tegevuskohta — New Yorgi osariigi seadusandliku kogu saadikuteks. Kuid ajalehed lärmasid edasi ja seaduseandjad tuli kohtu alla anda mingite väikeste patukeste pärast nende äripraktikas. Siin astus esile meie võrratu õigusekorraldus, koostades vandekohtu härradest, kes olid äsja Sing-Singis3 täieliku kursuse läbi teinud. Osa vandekohtunikke võeti lähemast hullumajast. Weed ja O'Riley tulid kohtust välja «valgetena nagu inglid. Ajakirjanikud püüdsid seadusandlikult kogult nõuda Weedi ja O'Riley kõrvaldamist. Seadusandlik kogu lükkas selle nõudmise tagasi. Niisama hästi oleks võinud nõuda lastelt, et nad oma lihase isa minema ajaksid.

1 Šerif — teatud piirkonna politseiülem.
2 Gross — 12 tosinat.
3 Sing-Sing — kriminaalkurjategijate vangla New Yorgis.

296

KAHEKÕNE POLIITILISTEL TEEMADEL

,,Mu armas sir, te panete mind lihtsalt imestama. Teie nähtavasti ei tea, kuidas sääraseid asju aetakse ... See on kõik väga lihtne. Kongressi pääsemine maksab raha. Et asja läbi viia, on teil kõigepealt tarvis saavutada enamus esindajatekogu komisjonis. See maksab, ütleme, kümme tuhat dollarit nina pealt. Seega kokku nelikümmend tuhat dollarit. Enamuse peale senati komisjonis tuleb arvestada umbes niisama palju — teine nelikümmend tuhat. Siis veel väike summake komisjonide esimeestele — mitte vähem kui kümme tuhat kummalegi —, see on veel kakskümmend tuhat, ja sada tuhat ongi sissejuhatuseks läinud. Edasi kuluaariagendid, seitse meest a kolm tuhat dollarit, see on kakskümmend üks tuhat, ning üks daam — kümme tuhat. Kümme eriti moraalset esindajatekogu ja senati liiget, igaühele kolm tuhat, kokku kolmkümmend tuhat. Eriti moraalsed maksavad rohkem, kuna nemad annavad stiili kogu asjale. Siis veel kakskümmend väiksemat venda saadikute hulgast, kes üldse kellegi poolt ei hääleta, kui sa neid ei määri, ütleme viissada dollarit nina pealt — see on kokku kümme tuhat. Lõunasöögid saadikutele lähevad maksma vähemalt kümme tuhat. Veel mõned pisiaijad saadikute naistele ja lastele — mis on ülimal määral kasulik — kümme tuhat. Siis ajalehed. Selle peale läks meil ümmarguselt sada kakskümmend tuhat dollarit... "
,,Te teete vist nalja?"

,,Naljatamisest ei ole siin juttugi, armas sir. Lubage tähendada, et ajalehed ei ole tühine asi. Siis võtame veel säärased kulud, nagu annetamised oma aktsiaühingu niinel Chicago tuleõnnetutele, Bostoni tuleõnnetutele, lastekodudele ja nõnda edasi. Ajalehes trükitakse siis ära ühingu täielik nimi, teises lahtris aga — tuhat dollarit. See on tore trump, esmaklassiline reklaam. Kui see on veel annetus kirikule, siis pastor meenutab seda ka kantslist. Annetada kirikule — see on tõeline reklaam. Meil kulus annetamiste peale kuusteist tuhat dollarit."
,,Taevane jumal!"
„Jaa-jaa. Kuid kohe ütlen ma teile, mis asjas meil eriti vedas. Me rääkisime augu pähe ühele riigitegelasele, kes on valitsuses lausa Himaalaja-kõrgusel postil, et ta

ütleks meie seltsi kohta ühes usulise kallakuga ja kolossaalse tiraažiga ajalehes paar kiitvat sõna. See meelitab ligi vaesemaid jumalakartlikke inimesi. Usulise kallakuga leht — just seda läheb meil vaja. Ta toob artiklikese kuidagi märkamatult muu kõige loetavama materjali seas ära. Ja kui te veel ilustate seda kahe-kolme tsitaadiga pühakirjast, panete sinna sisse paar sõna karskusepropagandast ja pühapäevakoolide levitamisest ja nuuksatate korraks ,,rak-kus käte ja ausa südamega väiksemast vennast", siis on rahvas kohe võlutud ja keegi ei oska aimatagi, et see oli reklaam. Tavaline ajaleht toob teie artikli äri kuulutuste osas, ja see on tahumatu töö. Ei, parem juba usulise kallakuga ajaleht.. ."
,,Kuulge, me saadame terve karja misjonäre kaugetele maadele, et pimeduses elavaid rahvaid tsiviliseerida. Kas ei oleks mitte mõistlikum ja odavam, kui need inimesed sõidaksid siia ja naudiksid siin meie tsivilisatsiooni vaatamisväärsusi, nii-öelda nende algallikal?"
,,Ma olen teiega täiesti nõus, armas sir. Kas te juba lähete? Soovin teile kõike head. Palun astuge vahel minu poole sisse. Ma olen õnnelik, kui saan teile anda informatsiooni meie asjade seisust."

TEINE DIALOOG POLIITILISTEL TEEMADEL

,,Ma usun," ütles kolonel, ,,et talle antud mõistuse piirides püüab Kongress ikkagi tõe poole. Rohkem te ei saa temalt nõuda. Esimene asi, mille ta alati käsile võtab, on niinimetatud enesepuhastus. Algatatakse uurimine kahe-või kolmekümne, võib-olla aga ka viie- või kuuekümne saadiku kohta, keda kahtlustatakse, et nad eelmise istungjärgu ajal altkäemaksu võtsid."
,Tähendab, sääraseid saadikuid on siiski kümnejd?"
,,Te saate aru, et meie vabal maal, kus igaüks võib Kongressi saadikuks valitud saada, ei või te ju sellelt asutuselt inglilikku puhtust nõuda. See oleks ebaloomulik. Suurem osa Kongressi liikmetest ei ole mitte inglid. Ma olen valmis seda tunnistama. Kuid niikaua kui Kongressis istub ka veel ausaid inimesi, ei ole mul õigust kaevata. Isegi meie päevil, kus rahvas ei tee muud, kui nuriseb, ajalehed on aga päris pöörased, istub Kongressis siiski veel

mõni väärikas ja aus inimene, ja see tõsiasi pakub mulle sügavat rahuldust."
,,Mõned üksikud ausad inimesed ei ole võimelised midagi ära tegema, kolonel."
,,Sellega ma ei ole nõus."
„Ei ole nõus? Aga kuidas neil on võimalik tegutseda?"
,,Neid võimalusi on palju, väga palju."
,,Võib-olla te ehk nimetaksite ühe neist võimalustest."
,,See on raske küsimus, sellele ei saa nii järsku vastata. Selle üle peab enne järele mõtlema. Igatahes on olemas niisuguseid võimalusi, ja see tõsiasi pakub mulle sügavat rahuldust."
,,Hea küll, jätame selle. Ja mis teeb Kongress edasi?"
,,Sellest ma tahtsin teile just rääkida. Uurimine saadikute asjus, kes on altkäemaksu võtnud, kestab minu arvestuse järgi neli nädalat."

„See on tühi ajaraiskamine. Mõtelge ometi, et neile inimestele makstakse palka kui riigitegelastele! ..."
„Kas siis seadusandliku võimuallika puhastamine on tühi ajaraiskamine? Te panete mind imestama! ... Nii et kui nad on lõpetanud saadikutega, kes on altkäemaksu võtnud, siis hakkavad nad tegelema saadikutega, kes on altkäemaksu maksnud, et saada valitud Kongressi saadikuks. Ma arvan, et selle peale kulub veel neli nädalat."
„Hea küll, jätkake. Nii et kaks kolmandikku istungjärgust on sellega läbi."
„Siis tegelevad nad deputaatidega, kes taskuraha teenimise otstarbe] on end määrinud väikeste patukestega, nagu riigiametite müümine ja muud selletaolised pisiasjad. Võib-olla ei oleks isegi mõtet sellega tegelda, kuid Kongress ei saa rahule jääda, enne kui ta on end igasugusest rämpsust põhjalikult puhastanud. Seda tuleb tõsiselt heaks kiita."
„Kui kaua aega võtab nende väikeste plekkide puhastamine?"
.Tavaliselt umbes kaks nädalat."
„Nii et Kongress istub alati kaks ja pool kuud abitult karanteenis? See on ju peaaegu kogu istungjärk... Aga kas te ei mõtle, et kui te nimetatud saadikud Kongressi koosseisust välja heidate, siis te ei saa enam kvoorumit kokku?"

„Heidame saadikud välja! Kes ütles, et nad välja heidetakse?"
„Kuidas?! Neid ei heidetagi välja?"
„Mitte mingil tingimusel! Neid ei heideta mitte kunagi välja. See oleks traditsiooni rikkumine."
„Mis mõte on siis seda kaks ja pool kuud arutada ja huupi niisugust tsirkust teha?"
„Väga veider küsimus. See on kombeks. Rahvas nõuab seda."
„Siis meie rahvas ei ole nähtavasti mõistuse juures."
„Te eksite. Rahvas arvab alati, et keegi välja heidetakse."
„Hea küll, aga kui selgub, et kedagi välja ei heideta, mis mõtleb rahvas siis?"
„Selleks ajaks on enesepuhastus nii pikale veninud ja kõiki nii ära tüüdanud, et rahvas on õnnelik, kui Kongress hakkab viimaks ometi millegi muuga tegelema. Ja siiski pole enesepuhastus tühi ajaraiskamine. Sellel on suur moraalne mõju."
„Moraalne mõju! ... Kellele?"
„See on raske küsimus, sellele ei saa nii järsku vastata ... Ma arvan, et kõigepealt teistele maadele ... On suur asi olla eeskujuks kogu tsiviliseeritud maailmale!"

XXXII. KAITSEINGLI KIRI

Andrew Langdon,kivisöekaupmees.
Kaitseingli sekretariaat, palvete osakond.
Buffalo, New York. 22. jaanuaril.
Mul on au teile teatavaks teha, et teie viimane ennastohverdav ja heategev samm on sisse kantud eraldi lehele „Inimeste kuldsete tegude raamat". Selline esiletõstmine, lubage tähendada, on meil mitte ainult erakorraline, vaid ka esmakordne.
Mis puutub teie palvetesse nädala jooksul, s. o. 13. kuni 19. jaanuarini s. a., siis on mul au teatada teile järgmist:
Palve, et ilm veel külmemaks läheks ja selle tagajärjel kivisöe hind tõuseks. Rahuldatud.
Palve, et tööpuudus suureneks, mis lubaks töötasu alandada kümne protsendi võrra. Rahuldatud.

Palve, et karistatakse inimest (koos ta perekonnaga), kes avas Rochesteris teiega võistleva kivisöe-jaemüüqi lao. Rahuldada järgmises ulatuses: difteeria — kaks juhtumit (millest üks lõpeb surmaga); sarlakid — üks juhtum (tüsis-tus kõrvadele, lõpeb kurdiksjäämisega). Märkus: See inimene on New Yorgi söetrusti teenistuja; sellepärast oleks õigem paluda ta peremeeste karistamist.

4. Palve, et saadetaks põrgusse tunduv osa külastajaid, kes tüütavad teid palvetega neile tööd või mingisugust abi anda. Uueks läbivaatamiseks edasi lükatud. See palve on vastuolus teise palvega samast kuupäevast, millest on juttu allpool.

5. Palve, et vägivaldse surmaga karistataks naabrit, kes viskas teie kassi kiviga, kui too näugus ta akna all. Uueks läbivaatamiseks edasi lükatud. On vastuolus teise palvega samast kuupäevast, millest tuleb juttu allpool.

6. Palve, et suurendataks teie tulusid, mis.möödunud aasta detsembris olid 28 230 dollarit, 45 000 dollarini käesoleva aasta jaanuaris, mis oleks „teie soovide ülimaks piiriks". Rahuldada reservatsiooniga viimase märkuse surftes.

7. Palve, et tsüklon purustaks ja veega üle ujutaks Põhja-Pennsylvania söetrusti kaevandused.

Märkus: Talvisel sesoonil tsüklonid tavaliselt ei liigu. Käesoleval juhul oleks seda stiihilist õnnetust võimalik edukalt asendada kaevandusgaasi plahvatusega, mille jaoks, kui te peaksite sellise asendamisega nõus olema, on tarvis eri palvet.

Sellega lõpeb teie palvete nimekiri, mis meil kehtiva liigituse põhjal kuuluvad südame salajaste palvete hulka. Arusaadavatel põhjustel vaadatakse meil seda liiki palved läbi esimeses järjekorras. Teie teised palved vastavast perioodist kuuluvad avalike palvete liiki. Need on palved, mis on loetud kirikus, palvetundides ja kodus perekondlikus ringis. Asume nende läbivaatamisele:

1. Palve, et taevane jumal oma armus saadaks sooja vaestele ja katmatutele. Jääb rahuldamata. Palve on loetud kirikus. On vastuolus südame salajase palvega nr. 1. Vastavalt meie asutuses kehtivale praktikale on südame salajased palved muude võrdsete tingimuste juures avalike palvetega võrreldes eelistatud olukorras.

2. Palve anda paremaid elutingimusi „töö kurnatud pojale", kelle väsimatud ja vaevanõudvad pingutused võimaldavad mugavust ning rõõme temast õnnelikumatele surelikele ja panevad neile kohustuse kaitsta oma Ahemat venda selliste kiusatuste eest, nagu seda on ahnus ja ihnsus. Jääb rahuldamata. Loetud palvetunnis. On vastuolus südame salajase palvega nr. 2.

3. Palve, et jumala õnnistus oleks ka nendega ning nende perekondadega, kes toimivad meie huvide vastu ja põhjustavad meile kahju. Jääb rahuldamata. Loetud palvetunnis. On vastuolus südame salajase palvega nr. 3.

4. Palve „Ära lase, issand, meie sõnade või tegude pärast ühelgi hingel hukkuda". Loetud ühisel palvusel

perekondlikus ringis. Jõudis meieni 15 minutit enne südame salajast palvet nr. 4, millega see on tõsises vastuolus. Oleks soovitav ühe juurde neist kahest palvest kindlaks jääda ja meile sellest teatada.

5. Palve „Issand, heida armu kõigi peale, kes on solvanud meid või kedagi meie lastest või kodustest". Loetud perekondlikus ringis. Selle alt nähtavasti ei saa välja jääda inimene, kes kassi kiviga viskas. Soovitame teha valik nende kahe palve vahel.

Mis puutub teie märkusse südame salajase palve nr. 6 juurde, nagu oleks teie poolt palutud suurendatud sissetulek „teie soovide ülimaks piiriks", siis ei saa siin jätta märkimata, et seda te ütlete juba kahekümnes kord, ja meile kõlab see sobimatu naljana.

Lisaks sellele ametlikule teadaandele tahaksin lisada veel paar sõna enda poolt isiklikult.

Peab ütlema, et kui teietaolised inimesed saadavad korda mingi õilsa teo, siis me hindame seda tuhat korda kõrgemalt kui siis, kui see oleks korda saadetud mingi tavalise vaga inimese poolt. Me võtame siin tehtud jõupingutust arvesse. Teie erakorraliselt hea kuulsus siin üleval põhineb sellel, et teie juures on eneseohverdamise võime välja arenenud märksa tugevamalt, kui seda oleks loota võinud.

Kümme aastat tagasi, kui teie varandus ei ületanud veel sadat tuhandet dollarit ja te saatsite kaks dollarit sularahas oma äärmises vaesuses surnud tädipoja lesele, siis paljud siin, paradiisis, lihtsalt ei uskunud seda teadet, teised jälle oletasid, et rahatähed olid võltsitud. Kui aga see tõsiasi kinnitust leidis, tõusis arvamine teist tohutult. Aasta või kahe pärast, kui te saatsite vaesekesele ta teistkordse härda abipalve peale neli dollarit, ei kahelnud enam keegi selle teate usaldatavuses, ja meil ei räägitud mitme päeva jooksul millestki muust kui teie suuremeelsest teost. Möödus veel kaks aastat, lesk hüüdis teid veel kord appi, teatades oma noorema lapse surmast, ja te saatsite talle kuus dollarit. Paradiisis küsisid kõik üksteiselt: „Kas te olete juba kuulnud, mida tegi Andrew?" Sel ajal hüüdsid teid kõik juba hellitavalt ,,Andrew'ks".

Järgnevatel aastatel olid teie heategevad annetamised alaliseks kõneaineks, ja tänutunne teie vastu ei kustunud

iialgi me südames. Igal pühapäeval jälgivad kõik paradiisi elanikud seda, kuidas te oma uues kalessis kirikusse sõidate, ja kui te oma käe armuandide taldrikule lahendate, kõlab iga kord juubeldav hõise läbi lõpmatu taevaruumi, ulatudes koguni põrgu lõõmavate seinteni: ,,Veel kümme senti Andrew'lt!"

Siis aga saabus teie kuulsuse kõrgtipp. Mõne päeva eest kirjutas teile lesk, et talle pakutakse külakooliõpetaja kohta kusagil kaugel provintsis, kuid et tal ei ole sõiduraha. Et sõita sinna kahe lapsega, kes tal veel elus olid, vajas ta viit dollarit. Te arvutasite välja oma eelmise kuu puhaskasu — 28 230 dollarit ja lisasite sellele käesoleva kuu loodetava tulu — 45 000 dollarit, võtsite siis sule ja tšekiraamatu ning kirjutasite talle tšeki tervelt viieteistkümnele dollarile. Oo, helde hing, olgu teie nimi õnnistatud nüüd ja alati! Ma ei tea paradiisis kedagi, kes ei oleks liigutuspisaraid valanud. Me patsutasime üksteisele õlale ja suudlesime, lauldes teile kiitust, säravalt troonilt aga kõmas kõuena hääl, mis käskis, et teie surematu tegu kõigi senituntud eneseohverdusnäidete seas esile tõstetaks ja raamatus eri leheküljele sisse kantaks, kuna teil oli seda teha palju raskem ja piinarikkam, kui kümnetel tuhandetel märtritel lõõmavale tuleriidale astuda ja elust lahkuda. Kõik kinnitasid ühest suust: mis maksab õilsa hinge valmisolek ära anda oma elu, ära anda kümme tuhat elu, võrreldes viieteistkümne-dollarilise armuanniga kõige vastikumalt ja kõlvatumalt ihnuskoilt, kes on kunagi oma olemasoluga maapinda rüvetanud!

Ja tõesti, neil oli õigus! Aabram, uludes teda vallanud tormilistest tunnetest, valmistas teile oma rüppe igavese rahupaiga ja riputas koguni sildi välja: „Hõivatud ja tasutud". Võtmehoidja Peetrus aga ütles pisaraid valades: ,,Niipea kui ta pärale jõuab, korraldame kohe tõrvikutega rongkäigu". Ja kui usaldatavast allikast sai teatavaks, et teid ootab paradiisi õndsus, siis algas paradiisis enneolematu juubeldus. Ja põrgus samuti.

XXXIII. KINDRAL FUNSTONI KAITSEKS

,,Sõda on läbi," kirjutasid ajalehed 1900. aasta lõpul. Kuu aega hiljem avastati lüüasaanud, tagaotsitava ja võimu, kuid mitte lootust kaotanud filipiinlaste juhi mäestiku-pelgupaik. Tema sõjavägi oli laiali, ta vabariik hävitatud, ta arukamad riigimehed maalt välja saadetud, ta kindralid kas hauas või sõjavangis. Mälestus tema väärikast unistusest läks ajalukku, et tulevikus inspireerida uute sajandite patrioote, kellel on rohkem õnne. Unistus ise oli aga jäädavalt surnud, kuigi tema ei suutnud seda uskuda.

Nüüd järgnes ta vangilangemine. Sellest laskem jutustada ühel imetletaval autoril Edwin Wildmanil.1 Tema jutustust võib usaldada, sest see on tõepärane kokkuvõte kindral Funstoni enese vabatahtlikust tunnistusest, mis ta tol ajal andis.
„Alles 1901. aasta veebruaris avastati Aguinaldo tegelik peidupaik. Tema jälile saadi kirja põhjal, milles ta teeb oma onupojale Baldormero Aguinaldole korralduse saata talle nelisada relvastatud meest, kelle juhiks ta määrab kirja tooja. Korraldus oli salakirjas, kuid teiste paberite hulgast, mis olid varem kätte saadud, leiti üks mässajate šifrivõti. Mässajate kullerile tehti selgeks ta vaadete ekslikkus (kuidas see täpselt toimus, sellest ajalugu vaikib), ja ta pakkus end teenäitajaks Aguinaldo peidupaika.
Selline juhus tõotas pakkuda seiklusi, mis ületab iga Pennise kriminaaljutu. See andis võimalust just sedalaadi

1 Edwin Wildman, „Aguinaldo".

hulljulgeks vägiteoks, mis romantilist Funstonit ahvatles.. Mitte iga päev ei juhtu, et brigaadikindral jätab oma kõrge posti ja hakkab luurajaks, kuid Funston jäi oma kavatsusele kindlaks. Ta töötas välja plaani ja palus kindral MacArthurilt luba. Oli võimatu midagi keelata sellele kartmatule seiklejale, sellele Rio Grande kangelasele. Funston alustas tööd Lacuna omapärase käekirja matkimisega.. Lacuna oli filipiinide ohvitser, kellele Aguinaldo teade» oli adresseeritud. Vähe aega enne kulleri tabamist leiti mitmed Lacuna kirjad koos Aguinaldo salakirja võtmega. Olles Lacuna käekirja täielikult selgeks õppinud, kirjutas Funston kaks kirja — 24. ja 28. veebruaril, milles ta Aguinaldole teatas, et tema (Lacuna) saadab talle mõned oma parimatest sõduritest, kes tema käsutuses on. Lisaks sellele võltsdokumendile dikteeris Funston veel ühe kirja, mille kirjutas oma käega üks endine mässuliste sõdur, kes nüüd aga Funstoni juures teenis. Selles teatas ta Aguinaldole, et teelesaadetud abijõud on ühe ameeriklaste väesalga ootamatult vangi võtnud ja toovad viis vangi nende erilise tähtsuse tõttu Aguinaldo juurde. Seda riugast kasutati selleks, et Aguinaldole ei tunduks võõrastav viie ameeriklase kaasasolemine. Need viis olid: kindral Funston, kapten Hazzard, kapten Newton, leitnant Hazzard ja kindral Funstoni adjutant, leitnant Kitchell, kes ekspeditsiooni saatsid.
Funston värbas oma komandosse seitsekümmend kaheksa makabeebi, pärismaalast, kes olid tagalogidega — Aguinaldo suguharuga, põlises vaenus. Need julged ja karastatud pärismaalased nõustusid Funstoni plaaniga, et tagalo-gidele kätte maksta. Kaasa kutsuti kolm tagalogi ja üks hispaanlane. Makabeebid riietati mässajate vanadesse mundritesse, ameeriklased aga tõmbasid selga oma reameeste juba lahinguskäinud mundrid. Kõik nad varustati kolme päeva moonaga ja iga mees sai püssi. Julged petturid viidi laevaga idarannikule Palanani lähedal, kus Aguinaldo end varjas. Mässuliste peidetud pealinna kohal läksid nad maale. Kolm makabeebi, kes soravalt tagalogi keelt rääkisid, saadeti linna, et seal teatada lisajõudude ja tähtsate ameerika vangide saabumisest ja et paluda kohalikelt võimudelt teejuhte ning abi. Mässuliste president oli kohe nõus, ja pärast seda, kui nad olid end kosutanud ja

oma vangid ette näidanud, asus väike seltskond mööda üheksakümne miili pikkust jalgrada teele Palanani poole, mis on varjatud mägirajoon mere kaldal Isabella provintsis. Veriste jalgadega ja valutavate kontidega seiklejad liikusid vaevaliselt edasi üle kiviste järsakute ja läbi paksu džungli, üle sildadeta jõgede ja läbi kitsaste mäekurude, kuni nende toidutagavara lõppes ja nad olid liiga nõrgad, et edasi minna, kuigi Aguinaldo peidupaigani oli jäänud veel ainult kaheksa miili.
Käskjalg saadeti ette, et informeerida Aguinaldot olukorrast ja paluda toitu. Mässuliste pealik vastas neile otsekohe sellega, et saatis riisi ja kirja juhtiva ohvitseri nimele, tehes korralduse, et ta ameerika vange hästi kohtleks, kuid nad väljapoole linna piire jätaks. Kas võis leidlik

Funston veel paremaid tingimusi soovida? 23. märtsil jõudis nende salk Palanani. Aguinaldo saatis üksteist meest, et ameeriklased valve alla võtta, kuid Funstonil ja ta kaaslastel õnnestus nende eest kõrvale hoiduda ja end džunglisse peita, kuni nad kohtusid ameeriklastega, kes mässuliste teada olid teele maha jäänud.
Niipea kui Funston oli oma väeosaga ühinenud, andis ta väikesele hulljulgete jõugule korralduse kartmatult linna marssida ja esitada end Aguinaldole. Mässuliste peakorteris võeti nad vastu Aguinaldo ihukaitse poolt, kes kandsid siniseid mundreid ja valgeid, mundrile vastavaid kübaraid. Jõugu ninamees oskas Aguinaldot nii hästi tüssata, et too ei kahtlustanud neid mingis reetmises. Vahepeal võtsid makabeebid ümberringi soodsad positsioonid sisse, kuni kõik olid valmis. Siis hüüdis neid juhtiv hispaanlane: ,,Makabeebid, nüüd on kord teie käes!" ja nad tühjendasid oma püssid Aguinaldo ihukaitsele.
Ameeriklased lõid sekka, ja kaks meest Aguinaldo staabist said haavata, kuid põgenesid, kuna revolutsioonilise valitsuse varahoidja andis alla. ülejäänud filipiini ohvitserid pääsesid põgenema. Aguinaldo võttis enda vangilangemise rahuliku alistumisega vastu, kuigi ta kartis makabeebide kättemaksu. Kuid kindral Funston tõotas talle isiklikku puutumatust, nii et tal ei olnud selles asjas midagi karta, ja ta rahunes hing avaldas olukorra kohta oma arvamuse. Ta oli enda vangilangemise pärast sügavalt masendatud ja kinnitas, et ühelgi teisel teel ei

oleks teda elusalt kätte saadud — tunnustus, mis Funstoni saavutuse väärtust veelgi tõstis, sest Aguinaldo juhus oli raske ja väga hädaohtlik ning nõudis erilisi meetorieid."
Paljud sõjatavad on tsiviilelanikele ebameeldivad, kuid aeg ja harjumus on neid meie silmis õigustanud ja me võtame neid, nagu nad on, ega vaidle vastu isegi siis mitte, kui nad meid eriti valusalt näpistavad. Kõiki üksjk-asju Funstoni plaanis — peale ühe — on varem sõjas kasutatud ja ajalugu ei ole neid kellelegi patuks pannud. Sõjatavade kohaselt niisuguse ürituse huvides nagu Funstoni oma on ühel brigaadikindralil (kui ta seda heaks arvab) lubatav vaenlase kullerit ära osta ja teda reetmisele sundida, kõrvaldada oma kõrge sõjaväejuhi tunnusmärgid ja moondada riietust, on lubatud valetada, reeta ja võltsida; seltsida inimestega, kes treenimise ja instinkti tõttu on säärasele tööle sobivad; lasta end sõbralikult vastu võtta ja siis oma võõrustajad maha tappa, kui nende käed on veel soojad südamlikust käepigistusest.
Vastavalt sõjatavale on need kõik süütud asjad, ükski neist ei ole laiduväärt, kõik nad on õigustatavad; ükski neist ei ole uus, seda kõike on ennegi tehtud, kuigi mitte ühe brigaadikindrali poolt. Kuid Funstoni skeemis on üks punkt, mis on uudne, täiesti uudne. Seda ei ole varemalt kasutatud ühelgi ajajärgul, ühelgi maal ega ühegi rahva poolt, olgu see rahvas tsiviliseeritud või tsiviliseerimata. See on see, millele Aguinaldo mõtles, kui ta ütles, et ,,ühelgi muul teel" ei oleks nad teda elusalt kätte saanud. Kui keegi on näljast nii kurnatud, et ta on ,,liiga nõrk, et edasi liikuda", siis on tal õigus vaenlaselt oma hukkuva elu päästmiseks abi paluda. Kuid kui ta on võtnud kas või üheainsa suutäie sellest toidust, mida peetakse pühaks, siis kõigi aegade ja rahvaste ta\fe järgi ei ole tal õigust seekord selle oma vaenlase vastu kätt tõsta.
Nii et ameerika vabatahtlike brigaadikindral rikkus häbiväärselt tava, mida isegi põlatud hispaania kerjusmungad olid austanud. Meie andsime talle selle eest aukõrgendust.
Kunagi tahtis meie president pahaaimamatult oma mõrvarile just siis kätt ulatada, kui see ta maha laskis.

Hämmastatud maailm rääkis sellest nurjatust teost, selle üle mõteldi, seda arutati, selle pärast punastati ja öeldi, et see on häbiplekiks kogu ameerika rahvale. Jah, nii halb kui see oligi,

kuid tema küll ei olnud presidendilt näljast nõrkevana toitu palunud, et end oma reeturliku töö jaoks kosutada. Ta ei tunginud oma heategija elu kallale, kes oli alles nüüdsama tema elu päästnud.

14. aprill. Ma olin mitu nädalat ära Lääne-Indias, aga nüüd tahan ma oma kaitsekõnet jätkata.

Mulle tundub, et kindral Funstoni eneseülistused Aguinaldo vangivõtmise teemal vajavad korrektuuri. Hoolimata mu lugupidamisest Funstoni vastu tundub mulle, et oma lõunalauakõnedes laiutab ta ülemäära oma teo kangelaslikkusega (kui ma eksin, siis parandatagu mind), pakub üle. Funston on vapper mees — isegi ta suurim vihavaenlane on nõus seda tunnistama. On ainult kahju, et Agui-naldo episoodis seda tema omadust vaja ei läinud. Pole mingit kahtlust, et ta oleks seda üles näidanud. Nagu ta ise näitab, oli ta ainult üksainus kord hädaohus — näljasurma hädaohus. Funston ja ta mehed olid hästi maskeeritud, riietatud ameerika ja mässuliste mundritesse; nende arv ületas Aguinaldo kaitse peaaegu kahekordselt; oma võltsimiste ja valedega oli ta kõik kahtlused kõrvaldanud; ta tulekut oodati, ta tee oli ette valmistatud, ta teekond läks läbi asustamata paikade, kus polnud karta kallale-tungi; ta salk oli hästi relvastatud; oli ette näha, et nad tabavad oma saagi sõbraliku naeratusega näol ja käepigistuseks külalislahkelt väljasirutatud käega, — neil jäi üle ainult need inimesed maha nottida. Seda nad ka tegid. Nad tasusid külalislahkuse eest kaasaegse moodsa tsivilisatsiooni viimase moesõna järgi, mis leidsid imetlust paljude poolt.

„Jõugu ninamees oskas Aguinaldot nii hästi tüssata, et too ei kahtlustanud neid mingis reetmises. Vahepeal võtsid makabeebid ümberringi soodsad positsioonid sisse, kuni kõik olid valmis. Siis hüüdis neid juhtiv hispaanlane: Makabeebid, nüüd on kord teie käes!" ja nad tühjendasid oma püssid Aguinaldo ihukaitsele ... " (Wildmani raamatust, mis eespool on juba tsiteeritud.)

Kuivõrd täielik oli filipiinlaste üllatus ja kuivõrd osavalt oli võltsimiste ja valede abil hajutatud igasugune

kahtlus, sellest annab kõige parema kujutluse üks Funstoni lustakas kõne, milles ta seda episoodi kirjeldab.

,,Makabeebid tulistasid ja kaks meest langes surnult maha, teised taganesid jooksu pealt tulistades, ja ma pean ütlema, et nad taganesid säärase innu ja vaimuslusega, et jätsid maha kaheksateist püssi ja tuhat laengut padruneid.

Sigismondo tormas majja tagasi, haaras revolvri ja hüüdis mässajate ohvitseridele, et nad alla annaksid. Kõik tõstsid käed peale Villia, Aguinaldo staabiülema. Tollel oli uut tüüpi mauser-revolver ja ta tahtis seda proovida. Kuid enne, kui ta sai mauseri tupest välja, oli tal juba kaks kuuli kehas — Sigismondo oli ise kaunis hea sihtija.

Alambra sai lasu näkku. Ta hüppas aknast välja. Muide, maja seisis jõe kaldal. Ta hüppas aknast otse jõkke, mille veepind oli kaldast kakskümmend viis jalga madalam, ujus üle jõe ja pääses minema. Viis kuud hiljem ta alistus.

Villia, kes sai haavata õlast, järgnes talle läbi akna ja hüppas jõkke, kuid makabeebid märkasid teda, jooksid alla jõe kaldale, õngitsesid ta välja ja peksid teda jalaga kogu tee kuni üles kaldale, küsides, kuidas see talle meeldib." (Naer.)

Kuigi on tõsi, et seekord need hulljulged mehed ei olnud hädaohus, siis ükskord oli neid siiski ähvardanud kohutav oht. Neid oli ähvardanud nii õudne surm, et kiire hukkumine kuuli, sõjakirve, mõõga, nööri, uppumise, või tule läbi on sellega võrreldes ülim leebus; surm, mis ületab kõik teised inimlikud kannatused — näljasurm. Agui-naldo päästis nad sellest.

Need on faktid. Ja nüüd küsime: kas Funston on süüdi? Ma arvan, et ei ole. Ja sellepärast leian ma, et see asi on liiga suureks puhutud. Ega tema oma iseloomu ei teinud, see sündis temaga kaasa. Ega tema ise omaA eluideaale ei valinud, need valis ta iseloom tema eest.

,,See" valis ka seltskonna, mis talle meeldis, sõbrad, kellest ta lugu pidas — ta iseloom surus

need talle lihtsalt peale. Ta ei saanud sinna midagi parata, kui ta iseloom imetles kõike seda, mida Washington ei imetlenud, ja kahe käega vastu võttis ning oma rinnal poputas kõike, mille Washington oleks ukse taha heitnud. — Ainult ta iseloom, see üksi oli süüdi, mitte Funston. „See" kiskus teda loomupäraselt vaimse rämpsu poole, nii nagu Washingtoni oma

kiskus teda vaimse puhta kulla poole, ja ainult „see" oli süüdi, mitte Funston. ,,Selle" kõlblus, kui seda üldse oli, oli värvipime, kuid see ei olnud Funstoni süü, nagu ka ,,selle" nõrkusi ei saa Funstonile süüks panna. ,,Sellel" oli loomulik kalduvus jälkideks tegudeks, kuid oleks äärmiselt ebaõiglane Funstonile „selle" puudusi pahaks panna, samuti nagu oleks ebaõiglane teda süüdistada sellepärast, et tal südametunnistus läbi pooride välja auras, kui ta oli alles laps, — ta ei saanud siin midagi parata, ja pealegi poleks see südametunnistus tema käes niikuinii üles kasvanud. ,,See" oli võimeline vaenlasele ütlema: ,.Halasta minu peale, ma nälgin, ma olen liiga nõrk, et edasi liikuda, anna mulle süüa. Ma olen su sõber, su kaaspatrioot, su sõber filipiinlane, ja nagu sinagi võitlen ma meie kalli kodumaa vabaduse eest, ·— halasta minu peale, anna mulle toitu, päästa mu elu, muud abi ei ole mul loota!" ,,See" oli siis ka võimeline kosutama oma marionetti — kindral Funstonit, ja siis oma elupäästja maha laskma, kui tolle käsi oli tervituseks välja sirutatud — nagu presidendigi oma. Kui selles asjas on süüd, häbi, reetlikkust ja alatust, siis need ei kuulu Funstonile, vaid ta iseloomule. „Sellel" on ka suursugust huumorisoont ja banketil võib rahvas end surnuks naerda, kui tal on midagi naljakat jutustada, järgmist katkendit Funstoni lauakõnest võib ikka ja uuesti lugeda:

„Makabeebid tulistasid ja kaks meest langes surnult maha, teised taganesid jooksu pealt tulistades, ja ma pean ütlema, et nad taganesid säärase innu ja vaimustusega, et jätsid maha kaheksateist püssi ja tuhat laengut padruneid.

Sigismondo tormas majja tagasi, haaras revolvri ja hüüdis mässajate ohvitseridele, et nad alla annaksid. Kõik tõstsid käed peale Villia, Aguinaldo staabiülema. Tollel oli uut tüüpi mauser-revolver ja ta tahtis seda proovida. Kuid enne, kui ta sai mauseri tupest välja, oli tal juba kaks kuuli kehas — Sigismondo oli ise kaunis hea sihtija.

Alambra sai lasu näkku. Ta hüppas aknast välja. Muide, maja seisis jõe kaldal. Ta hüppas aknast otse jõkke, mille veepind oli kaldast kakskümmend viis jalga madalam, ujus üle jõe ja pääses minema. Viis kuud hiljem ta alistus.

Villia, kes sai haavata õlast, järgnes talle läbi akna ja hüppas jõkke, kuid makabeebid märkasid teda, jooksid alla

jõe kaldale, õngitsesid ta välja ja peksid teda jalaga kogu tee kuni üles kaldale, küsides, kuidas see talle meeldib." (Naer.)

„See oli haavatud mees." Kuid nii räägib Funstoni iseloom, mitte ta ise. Noorusliku lõbususega võib „see" pealt vaadata, kuidas surnult langevad maha lihtsameelsed olevused, kes on täitnud ta palve — andnud talle toitu, ja ilma vähemagi kahjatsuseta võib ,,see" vaadata etteheitvat pilku nende kustuvais silmis. Kuid me peame õiglased olema ja meeles pidama, et seda teeb ainult Funstoni iseloom, mitte ta ise. Funstoni volitusel, kes on sündimisest saadik „selle" teener, võib „see" tema isikus teha oma veidrat tööd, olla tänamatu ja reetur, kandes ise ameerika sõduri mundrit ja marssides Ameerika lipu all. Ja nüüd saabub koju „see", mitte Funston, et õpetada meie lastele patriotismi. „See" peaks muidugi teadma, mis see sõna tähendab.

Minule on selge, nagu peaks selge olema igale teiselegi, et Funston ei ole mingil määral süüdi selles, mis ta on teinud ja teeb, mis ta mõtleb ja ütleb.

Niisiis, meil on Funston. Ta on olemas ja ta on meil raskuseks kaelas. Nüüd on küsimus selles, mis me kavatseme ette võtta, kuidas me kavatseme oma hädas talitada? Me teame, mis

juhtus Washingtoni puhul: ta sai suureks eeskujuks, sest ta teod inspireerisid parema poole. Käesoleval juhul on aga tarvis näidata, mis on kurikuulsa Funstoni kullatud fassaadi taga, ja paljastadaA selle tagakülje tõeliselt must olemus oma maa noortele. Vastasel juhul muutub ta poistele eeskujuks ja imetluse objektiks, ja nii kurb kui see ongi, Funstoni patriotism asub võistlema Washingtoni patriotismiga. Tegelikult on see võistlus juba alanud. Mõned võib-olla ei usu, kuid see on siiski tõsi, et praegu leidub meil koolides õpetajaid ja inspektoreid, kes seavad Funstoni kangelaslikkuse ja patriotismi eeskujuks.

Kui see Funstoni-vaimustus edasi kestab, siis nakatab see peagi ka armee. Tegelikult on see juba sündinud, sest armees on nõrkade peadega ja nõrkade põhimõtetega ohvitsere, kes on alati valmis edukaid kuulsust-toovaid meetodeid järele tegema, olgu need siis head või halvad. Tõsiasjast, et Funston sai kuulsaks sel teel, et ta rabas

maailma jultunud ja võika ideega, piisab säärastele tegelastele. Kui nad saavad, teevad nad samuti või veelgi paremini, kui selleks on vähegi juhust. Funstoni eeskuju leiab palju järgimist ja see on toonud meie ajalukku palju uusi õudseid fakte — näiteks filipiinlaste piinamise hirmsa „veeravi" abil, et panna neid üles tunnistama — kuid mida? Kas tõtt? Või valet? Kuidas me võime teada, kumba neist, sest väljakannatamatus valus tunnistab inimene kõik, mis temalt nõutakse, olgu tõtt või valet, ja ta tunnistusel pole mingit väärtust. Ja ometi on ameerika võimud tegutsenud just niisuguste tunnistuste põhjal — teie teate jn neist metsikustest, mida sõjaministeerium on meie eest aasta või kaks varjanud; ja te teate ka kindral Smithi maailmakuulsast massimõrva käsust, mille sisu ajalehed major Walleri tunnistuse põhjal järgmiselt kokku võtsid:

„Tapke ja põletage, sest praegu ei ole aeg vange võtta. Mida rohkem te tapate ja põletate, seda parem. Tapke kõik, kes on üle kümne aasta vanad ·—· muutke Samar tühjaks kõrbeks."

Te näete, mis Funston on oma eeskujuga selle lühikese aja jooksul ära teinud — isegi enne veel, kui ta seda eeskuju andis. See on meie tsivilisatsiooni palju edasi viinud — niisama palju nagu Euroopa edendas Hiina tsivilisatsiooni. Ka see on kahtlemata Funstoni eeskuju mõju, et meie koos Inglismaaga kopeerisime Weyleri hirmutegusid, kuigi me mõlemad olime varem oma õndsa pühapäeva-kooli-naeratusega ja taeva poole pööratud ninadega teda „saatanaks" nimetanud. Ja see kohutav maavärisemine Krakatoas, mis hävitas kogu saare ja tappis kaks miljonit inimest... Ei, see küll ei sündinud Funstoni eeskujul. Nüüd mul tuleb meelde —· ta ei olnud siis veel sündinud.

Kõigele vaatamata süüdistan ma ikkagi ainult Funstoni iseloomu, mitte teda ennast. Kokkuvõttes ütlen, et ma olen teda kaitsnud nii hästi, kui ma suutsin, mis ei olnudki väga raske, ja nüüd, ma arvan, on eelarvamused tema suhtes kadunud ja ta on rahva silmis rehabiliteeritud. Kuid ma ei saanud midagi teha tema iseloomu heaks, kuna see ei kuulu ei minu, ei Funstoni enda ega kellegi teise kohtumõistmise alla. Nagu ma olen näidanud, ei ole Funston oma hirmsas teos mitte süüdi, ja kui ma püüaksin, võiksin ma näidata, et ta ei ole süüdi ka selles, et me ikka

veel kinni peame inimest, keda ta ebaseaduslikul teel vangi võttis ja keda meil on niisama vähe õigust vangina ja sõjasaagina pidada kui varastatud raha. Tal on õigus vabadusele. Kui tema, selle asemel et olla väikese hävitatud ja olematuks muutunud vabariigi endine president, oleks mõne suure riigi kuningas või meie vabariigi endine president, siis Tsivilisatsioon (suure T-ga) arvustaks ja kaebaks niikaua, kuni ta oma õiguse kätte saaks.

XXXIV. HIINLASE KIRJAD

Esimene kiri

Sanghai, 18.. .
Armas Tšing-Fu! Kõik on korraldatud. Ma lahkun meie rõhutud ja alandatud kodumaalt ning sõidan üle ookeani sinna õnnistatud maale, kus kõik inimesed on võrdsed ja vabad ning kus keegi ei talla teise õigusi. Ma sõidan Ameerikasse! Milline hindamatu eesõigus on Ameerikal — nimetada end vabade inimeste maaks, julgete kodumaaks! Meie kõik vaatame igatsusega üle mere ja kõrvutame mõttes kodumaal kannatatud viletsust selle jõuka eluga, mis meid ootab seal õnnistatud maal. Me teame, millise rõõmuga võttis Ameerika vastu sakslasi ja prantslasi ning vaeseid nälginud iirlasi, kuidas ta andis neile leiba, tööd ja vabadust, ning kui tänulikud nad talle on. Me teame samuti, et Ameerika on valmis külalislahkust osutama kõigile teistele rõhutud rahvastele, võttes kahe käega vastu iga uustulnuka, hoolimata ta rahvusest, usust ja nahavärvusest. Ja me teame, ilma et keegi seda meile oleks öelnud, et kannatajad võõrastelt maadelt, kelle Ameerika on päästnud orjusest ja näljast, võtavad meid kõige suurema rõõmuga vastu. Olles ise kannatanud, teavad nad, mida kannatused tähendavad, ja olles ise saanud suuremeelset abi, tahavad nad olla suuremeelsed ka teiste vastu. Nii näitavad nad, et seda suuremeelsust pole nende peale asjata raisatud.
A-Sung-Hi.

Teine kiri

Laeval, 18. . .
Armas Tšing-Fu! Me oleme juba kaugel ulgumerel teel vabade ja julgete õnnistatud maale. Varsti jõuame sinna, kus kõik inimesed on võrdsed ja kus ei tunta kannatusi.

Hea ameeriklane, kes mind kaasa kutsus oma kodumaale, tahab mulle maksta kaksteist dollarit kuus. Sa tead isegi, et see on tohutu palk ·—· kakskümmend korda rohkem, kui Hiinas teenitakse. Mu sõit maksab suurt raha. Õigust öelda, see on terve varandus, ja mul tuleb see ise kinni maksta, kuid peremees ostis pileti oma raha eest, ja ma võin seda tasuda pika aja jooksul ja osade kaupa. Pean tunnistama, et mu naine, poeg ja mõlemad tütred jäid peremehe kompanjoni juurde mu sõidukulude pandiks, kuid see on muidugi ainult formaalsus. Peremees ütles, et neid ei müüda, sest ta on kindel, et ma olen talle ustav, ja see on kõige kindlam tagatis.
Ma arvasin, et mul on kaksteist dollarit, millega Ameerikas uut elu alustada, kuid Ameerika konsul võttis minult, kaks dollarit tõendi eest, et mul on lubatud aurikul sõita. Mulle öeldi, et tal on õigus võtta kaks dollarit sõiduloa eest kõigilt laeval viibivatelt hiina reisijatelt kokku. Kuid tema eelistab anda sõiduluba igale hiinlasele eraldi. Laeval sõidab tuhat kolmsada minu kaasmaalast — nii et konsul pistis endale tasku kaks tuhat kuussada dollarit. Mu peremees kinnitab, et valitsus Washingtonis teab sellest pettusest ja on nii ägedalt niisuguse ülekohtu vastu, et ta tegi energiliselt katset anda väljapressi... ma tahtsin öelda ·— anda lõivukogumisele seaduslik kuju. Kuid kuna seda seadust ei võetud vastu, on konsul sunnitud lõivu ebaseaduslikult sisse nõudma, kuni järgmine Kongress selle kinnitab. See on suur, hea ja õilis maa, kus pole kohta kuritarvitustel ja pahedel!
Me asume laeva selles osas, mis tavaliselt eraldatakse mu kaasmaalaste jaoks. See on niinimetatud kolmas klass. Peremees ütleb, et meid pandi siia selleks, et me oleksime täielikult kaitstud järskude temperatuurikõikumiste ja tõmbetuule kahjuliku riõju eest. See kinnitab veel kord, et ameeriklaste omakasupüüdmatu hoolitsus võõramaalaste eest on otse liigutav. Tõsi küll, ruum on puupüsti täis kiilutud ja meil on palav ning kitsas. Kuid pole mingit kahtlust, et see kõik tuleb meile ainult kasuks.
Eile läksid mu kaasmaalased riidu ja kapten juhtis tulise aurujoa otse rahvahulga keskele, tekitades kergemaid või raskemaid põletushaavu umbes sajale inimesele. Vaestel õnnetutel tuli nahk narmastena ihu küljest maha.

316
Tõusis kohutav lärm ja segadus. Paljud, kes olid tulise auru käest pääsenud, said rüsinas muljuda ja vigastada. Kuid me ei kaevanud. Peremees ütles meile, et merel talitatakse reisijate kakluse puhul alati nii ja et kajutitesse, kus sõidavad ameeriklased, lastakse tulist auru peaaegu iga päev.
Õnnitle mind, Tšing-Fu! Möödub kümme päeva ning ma astun Ameerika pinnale, ta külalislahkete peremeeste sõbralikku embusse. Ma ajan oma selja sirgu ja muutun vabaks inimeseks teiste vabade inimeste hulgas.
A-Sung-Hi.

Kolmas kiri

San Francisco, 18. .. Armas Tšing-Fu! Juubeldades astusin ma maale. Ma oleksin tahtnud tantsida, rõõmu pärast hõisata, laulda ja suudelda vabade ning vaprate kodumaa mulda. Kuid ma ei saanud veel kaht sammugi astuda, kui keegi hallis mundris mees mulle hoobi selga andis ja ütles, et ma vaataksin ette — nii tõlkis ta sõnu mulle peremees. Astusin kõrvale, kuid teine mees, kes oli samasuguses mundris, lõi mind lühikese nuiaga ja soovitas mul samuti ette vaadata. Kui ma tahtsin õlale tõsta latti, millel rippusid minujaHung-Vu korv ja kompsud, lõi mind kolmas mundris isand kaikaga, soovides sellega mõista anda, et ma lati maha asetaksin, siis aga andis mulle müksu selga, millega ta kinnitas, et on rahul mu kuulekusega. Siis ilmus veel üks isand, tuhnis meie asjades ja soputas need sadamakai poristele kividele. Tema ja ta abi otsisid meid hoolikalt läbi. Nad leidsid tillukese oopiumipakikese, mis oli õmmeldud Hung-Vu patsi kunstliku osa sisse. Nad võtsid oopiumi ära, areteerisid Hung-Vu ja andsid ta üle ametnikule, kes ta endaga kaasa viis. Nad võtsid Hung-Vu pagasi ta eksimuse pärast ära, kuid et Hung-Vu ja minu asjad olid läbiotsimise ajal segamini läinud, võtsid nad ära kõik. Ma ütlesin, et ma võiksin neil aidata oma asju eraldada, kuid nad peksid mu läbi ja avaldasid soovi, et ma ette vaataksin.
Nii jäin ma ilma asjadest ja seltsimehest. Ma ütlesin peremehele, et kui tal ei ole midagi selle vastu ja kui ta mu abi ei vaja, siis tahaksin natuke ringi jalutada ja linna
317
vaadata. Ma ei tahtnud talle näidata, et olin väheke kurb selle vastuvõtu pärast, mis mulle osaks sai kõigi rõhutute varjupaigas. Sellepärast ma naeratasin ja püüdsin lõbusana näida. Kuid peremees ütles: ,,Oota natuke, sulle peab kaitsepookimist tegema, et sa rõugetesse ei jääks." Ma naeratasin ja ütlesin, et olen juba rõugeid põdenud, mille tõendiks on rõugearmidki mu näol, ja sellepärast ei ole mulle tarvis teha seda, mida tema kaitsepookimiseks nimetab. Kuid ta vaidles vastu, et seadus on säärane ja et kaitsepookimisest ma juba ei pääse. Doktor ei laseks mind ilma kaitsepookimiseta läbi, ütles ta, sest kehtiva seaduse põhjal paneb ta rõugeid kõigile saabuvaile hiinlastele ja võtab selle eest igaühelt kümme dollarit, ja võid uskuda, et ükski arst ei ole nõus kaotama oma teenistust ainult sellepärast, et mõni hiinlane oli säärane tobu ja põdes rõuged läbi juba oma kodumaal. Tuli arst, tegi oma töö ja võttis mu viimase raha — kümme dollarit, mille ma olin kogunud poolteise aasta töö ja kokkuhoiuga. Oo, kui selle seaduse tegijad oleksid ainult teadnud, et siin linnas elab palju arste, kes paneksid rõugeid heameelega ühe või poolteise dollari eest, siis nad ei võtaks eluilmas nii suurt maksu vaeselt, kaitsetult iirlaselt, itaallaselt või hiinlaselt, kes on põgenenud siia tõotatud maale, et pääseda nälja ja viletsuse käest.
A-Sung-Hi.

Neljas kiri

San Francisco 18. ..
Armas Tšing-Fu! Nüüd saab sellest varsti juba kuu aega, kui ma siia tulin. Ma hakkan vähehaaval siinsest keelest aru saama. Meie peremehel ei õnnestunud meid kavatsuste

kohaselt edasi müüa istandustesse maa kaugetes idarajoonides. Sellepärast laskis ta meid vabaksp kohustusega ära tasuda see raha, mis ta kulutas meie pileti peale. Selle irh peame ära andma oma esimesest palgast. Ta ütleb, et igaühelt tuleb kuuskümmend dollarit.
Niiviisi saime juba kolmandal nädalal pärast siiajõud-mist vabadeks inimesteks. Esialgu me elasime äärmiselt kitsalt, olime kokku surutud paari väikesesse majakesse ja ootasime, kuidas meie saatus otsustatakse. Siis läksin tööd otsima. Mul tuli uut elu alustada ihuüksi, võõral
318
maal, ilma ühegi sõbrata ja ühegi krossita taskus. Riided, niis mul seljas olid, oli kõik mu varandus. Mu tervis oli ainus asi, mille peale ma võisin uhke olla. Ka olin ma täiesti vaba piinavast kartusest, et keegi võiks mu äraolekul mulle kuuluvad asjad ära varastada. Ei, kuid ma eksisin siiski. Ma unustasin täiesti, et võrreldes vaestega teistes maades, olen ma siiski eelistatud olukorras, sest — ma olen ju Ameerikas! Ma olen rõhutute ja alandatute varjupaigas, mis on meile taeva poolt saadetud!
Samal silmapilgul, kui ma olin selle lohutava mõtte valduses, ässitasid mõned noormehed mu kallale kurja koera. Ma püüdsin end kaitsta, kuid ei saanud midagi teha. Ma tahtsin lähema maja kotta varjule joosta, kuid uks oli lukus ja ma jäin koera kätte. Ta haaras mul kõrist ja hammustas mu nägu, käsi ja jalgu. Ma karjusin ja hüüdsin appi, kuid noormehed ainult hirnusid naerda. Kaks meest hallides mundrites (nende ametlik nimetus on politseinikud) vaatasid korraks minu poole ja läksid rahulikult edasi. Kuid üks möödaminejatest peatas nad, tõi tagasi ja ütles, et nende kohus on mind koera käest päästa. Siis ajasid politseinikud koera oma lühikeste nuiadega minema. See oli suur õnn, sest ma olin üleni verine ja mu riided olid räbalateks kistud.
Möödamineja, kes tõi politseinikud, küsis noormeeste käest, miks nad olid minuga nii ebainimlikult talitanud, kuid nood ütlesid talle, et ta ärgu toppigu oma nina igale poole. ,,Need kuradi hiinlased sõidavad siia Ameerikasse, et korralikkudel valgetel inimestel leiba suust ära kiskuda," ütlesid nad, „aga kui me püüame oma seaduslikke õigusi kaitsta, leidub inimesi, kes sellepärast lärmi tõstavad."
Nad hakkasid mu heategijat ähvardama, ja et meie ümber kogunenud rahvahulk oli meelestatud nende poolt, tuli tal lahkuda. Kui ta oli läinud, sadas talle veel sõimu järele. Siis teatasid politseinikud, et ma olen areteeritud ja pean nendega kaasa minema. Ma küsisin ühe politseiniku käest, mis ma olen halba teinud, et mind areteeri-takse, tema aga lõi mind nuiaga ja käskis mul ,,suu pidada". Mind viidi mööda põiktänavat suure päevavaraste ja tänavapoiste jõugu saatel, kes mu sõimu ja pilgetega üle kallasid. Me läksime vangimajja, kus olid kivipõrandad. Piki seina oli rida suuri raudvõredega konge. Isand,.
319
kes istus laua taga, hakkas minu kohta midagi kirjutama. Üks minu vangistajatest kandis ette:
„Hiinlast süüdistatakse avaliku rahu rikkumises."
Ma püüdsin enese õigustamiseks midagi öelda, kuid kirjutav isand lausus:
„Pea suu. Vaata ette, sõbrake. Seekord jultumus sind ei aita. Siin lobisemisega ei saa. Ole aga rahulik, sõbrake, või muidu peame sind ise rahustama, ütle, kuidas on su nimi?"
„A-Sung-Hi."
„Aga kuidas sind enne hüüti?"
Ma ütlesin, et ma ei saa aru, mis ta sellega mõtleb. Siis ta ütles, et ta tahab teada mu õiget nime, sest ta ei kahtlevat põrmugi, et ma olen endale uue nime võtnud, pärast seda kui ma viimati kanavargusel sisse kukkusin. Selle peale naersid nad kõik suure häälega. Siis nad otsisid mu läbi, kuid ei leidnud muidugi midagi. See pahandas neid väga ja nad küsisid, kes mind välja ostab ja minu eest trahvi maksab. Ma vastasin, et enda arvates ei ole ma midagi halba teinud, ja sellepärast ei saa ma aru, miks mind on vaja välja osta või minu eest trahvi

maksta. Nad andsid mulle paar tümakat kuklasse ja soovitasid mul viisakamalt käituda. Ma vaidlesin vastu ja ütlesin, et ma pole tahtnud sugugi ebaviisakas olla. Siis üks neist viis mu kõrvale ja ütles:
,,Kuule, Johnny', jäta kavaldamine. Nalja me ei armasta. Kraami välja viis dollarit, ja sa pääsed kõigist ebameeldivustest. Odavamalt kuidagi ei saa. ütle, kes on siin linnas su sõbrad?"
Ma vastasin, et mul pole kogu Ameerikas ühtki sõpra, •et ma olen võõramaalane, et mu kodu on kaugel ja et ma olen väga vaene. Ma palusin neid, et nad mind vabaks laseksid.
Kuid siis haaras politseinik mul kraest kinni, raputas mind kõigest jõust, vedas mind üle vangimaja õue ja keeras ühe trellidega ukse lahti. Jalahoobiga. paiskas tf mu kambrisse.
„Siin sa koduned, sa saatana sigitis," ütles ta, ,,kuni Ahakkad aru saama, et Ameerikas pole kohta sinusugustele."
A-Sung-Hi.
1 Johnny — hiinlaste hüüdnimi Ameerikas.

XXXV. MEES, KES RIKKUS HADLEYBURGI HEAD NIME

I

See sündis paljude aastate eest. Hadleyburg oli tollal kõige ausam ja õiglasem linn kogu ümbruskonnas. Oma hea nime oli ta hoidnud laitmatuna kolme põlve kestel ja ta oli selle üle uhkem kui ühegi muu varanduse üle. Ta oli selle üle nii uhke ja ihkas seda nii väga jäädavalt säilitada, et aususe põhimõtteid hakati õpetama juba imikutele hällis, ja neid peeti ka edaspidi laste kasvatuse aluseks. Kuid see polnud veel kõik — kasvavate noorte teelt kõrvaldati igasugused kiusatused, et ausus neis paremini juurduks ja tugevneks ning muutuks neile eluliseks vajaduseks. Naaberlinnad olid kadedad selle ausalt teenitud üleoleku pärast. Nad nimetasid Hadleyburgi õiglast uhkust edevuseks ja lasksid paista, nagu irvitaksid nad selle üle, kuid samas olid nad sunnitud tunnistama, et Hadleyburg on tõesti äraostetamatu linn. Ja pikema pinnimise peale tunnistasid nad ka seda, et kui keegi oli Hadleyburgist pärit ja oma kodulinnast lahkus, et mujalt vastutusrikast tööd otsida, siis paremat soovitust polnud tal tarviski kui see, et ta oli sealt pärit.
Kuid ükskord tabas Hadleyburgi ometi ebaõnn: ta solvas üht läbisõitjat. See sündis vist küll tahtmatult, aga ega Hadleyburg seda just südamesse ei võtnud, sest ta oli ise tark küllalt ega hoolinud midagi võõrastest ja nende arvamustest. Seekord oleks siiski mõistlikum olnud teha erand, sest see mees oli õel ja väga kättemaksuhimuline. Oma reisidel terve pika aasta jooksul pidas ta seda solva

mist visalt meeles ja pühendas kõik oma vabad hetked sellele, et enda rahulduseks mingit kättemaksu välja mõelda. Ta sepitses palju häid plaane, kuid ükski neist polnud küüalt mõjuv. Kõige nõrgemgi neist plaanidest oleks kahju teinud suurele hulgale isikutele, kuid tema vajas niisugust plaani, mis haaraks kogu linna ega halastaks kellelegi. Lõpuks tuli ta õnnelikule mõttele, ja niipea kui see ta peas tärkas, lõi ta ajudes lõkkele õel rõijm. Ta hakkas sedamaid plaani üksikasjaliselt välja töötama, kogu aeg iseendale korrates: ,,Nüüd on see mul käes — ma rikun nende linna hea nime."
Kuue kuu pärast sõitis ta Hadleyburgi ja peatas umbes kell kümme õhtul oma kaariku panga vana kassapidaja maja ees. Ta võttis kaarikust mingi koti, tõstis selle õlale, läks üle õue ja koputas uksele. Naise hääl vastas: „Sisse!" Ta astus tuppa, pani oma koti elutoas ahju taha ja pöördus viisakalt naise poole, kes istus ja lambivalgel ajalehte luges.

„Palun jääge istuma, madam, ärge laske end sugugi segada. Nii — see on nüüd kenasti varjul. Seal ei märka seda keegi. Kas ma võiksin teie abikaasat näha, madam?"
Ei, mees oli sõitnud Brixtoni ja teda oli tagasi oodata alles järgmisel hommikul.
,,Hea küll, saame niigi hakkama. Ma tahtsin ainult selle koti tema hoolde usaldada, et ta otsiks üles selle õige omaniku. Mina olen siin võõras, ta ei tunne mind, ja ma peatun siin linnas täna õhtul vaid selleks, et korraldada üht asja, mis mind juba ammugi vaevab. Nüüd on mu ülesanne täidetud. Ma lahkun kerge südamega, koguni uhkustundega, ja te ei näe mind enam kunagi. Koti küljest leiate sedelikese, mis selgitab kõik. Head ööd, madam."
Naine kartis suurt salapärast võõrast ja tal dii hea meel, kui too minema hakkas. Kuid uudishimu ei andnud talle rahu, ta läks kohe koti juurde ja võttis selle küljest sedelikese. See algas järgmiste sõnadega:
Palun otsida selle omanikku ajalehe kaudu või suulise järelepärimise teel. Mõlemad moodused on vastuvõetavad. See kott sisaldab kuldmünte, mis kaaluvad
kokku sada kuuskümmend naela ja neli untsi...
„Taevas halasta, ja ukski ei ole lukus!"
322
Mrs. Richards tormas üleni värisedes ukse juurde ja lukustas selle, siis ta tõmbas aknakatted alla ja seisis keset tuba murelikuna ja hirmunult, mõeldes, kas ta saaks veel midagi ette võtta, et kindlustada iseennast ja kotti hädaohu eest. Ta kuulatas, kas mitte röövlid ei hakka sisse tungima, kuid siis sai uudishimu temast jälle võidu, ta läks lambi juurde tagasi ja luges kirja läbi:
. .. Ma olen välismaalane ja lahkun siit, et minna tagasi oma kodumaale ja sinna jäädagi. Ma olen palju tänu võlgu Ameerikale kõige eest, mis ta mulle on and-
nud mu pika viibimise kestel tema lipu all. Kuid eriti tänulik olen ma ühele kodanikest —· ühele Hadleyburgi elanikule, kes aasta või paari eest tegi mulle suure heateo. Õieti küll kaks suurt heategu. Seletan teile kohe kõik. Ma olin tookord hasartmängija. Nimelt OLIN. Ma olin end mängimisega täiesti laostanud. Tulin siia linna öisel ajal, näljasena ja ainsagi sendita taskus, öösel pimedas palusin inimestelt armuande, sest ma häbenesin kerjata päevavalgel. Ja ma sattusin õigele inimesele. Ta andis mulle kakskümmend dollarit — see tähendab, ta andis mulle tagasi mu elu, see on kindel. Ta andis mulle tagasi ka mu varanduse, sest selle raha peale mängides
sain ma rikkaks. Ja lõpuks sõnad, mis ta mulle ütles, — need on mul tänapäevani meeles. Need sõnad päästsid mu kõlbluse, need sõnad tegid minust jälle inimese — mitte ilmaski ei lähe ma enam kaardilaua lähedale. Mul ei ole aimugi, kes see mees oli, kuid mu soov on, et ta leitaks ja et ta selle raha kätte saaks. Tehku ta sellega, mis ta iganes soovib — jaotagu teistele, visaku minema või pidagu enesele. Mina tahan talle ainult oma tänu avaldada. Kui mul oleks võimalik siia jääda, otsiksin ta ise üles, kuid pole viga — küllap ta leitakse. Sest Hadleyburg on aus ja õiglane linn, ja ma tean, et ma võin teda julgelt usaldada. Selle mehe isikut on võimalik kindlaks teha sõnade järgi, mis ta mulle tookord ütles. Ma olen kindel, et ta neid mäletab.
Minu plaan on järgmine: kui te tahate järele kuulata isiklikult, siis tehke seda. Jutustage käesoleva kirja sisu igaühele, kellest te arvate, et tema võis olla mu heategija. Kui ta vastab: ,,Jah, mina see olin, ja sõnad, mis ma talle ütlesin, olid nii- ja niisugused," siis on teil tõend käe-
323
pärast. Avage kott, ja selles leiate need sõnad kinnipitseeritud ümbrikus. Kui need langevad ühte kandidaadi poolt lausutud sõnadega, andke raha talle üle ja ärge talt enam midagi küsige, sest tema on kindlasti see õige mees.
Kui te aga eelistate avalikku kuulutamist, siis avaldage käesolev kiri kohalikus ajalehes koos järgmiste juhtnööridega: kolmekümne päeva pärast (reedel) palutagu kandidaati ilmuda

raekotta kell seitse õhtul ja antagu pitseeritud ümbrik vastavate sõnadega pastor mr. Burgessi kätte (kui ta on nii lahke ja nõustub vahendajaks olema). Mr. Burgess avagu siis sealsamas pitserid ja vaadaku järele, kas sõnad on õiged. Kui need on õiged, siis palun raha ühes minu südamliku tänuga mu heategijale üle anda.
Mrs. Richards võttis ärritusest kergelt värisedes istet ja vajus sügavalt mõttesse. ,,Küll on see vast imelik lugu! ... Ja milline õnn sellele kenale mehele, kes oma raha tookord nii tuulde pildus! .. . Kui see oleks ometi minu mees! — sest me oleme nii vaesed, nii vanad ja armetud! . . ." Ja ta jätkas ohates: „Aga kahjuks see ei olnud minu Edward, ei, see ei olnud tema, kes andis võõrale kakskümmend dollarit. Kahju küll, aga nii see on... " Siis ta võpatas: ,,Aga see on ju hasartmängija raha! Meie ei saaks seda niikuinii vastu võtta, ei — meie ei tohi seda isegi puudutada. Ma tunnen end halvasti selle läheduses, see võib mind rüvetada." Ta läks ühe kaugema tooli juurde . . . ,,Peaks nüüd ometi Edward tulema ja koti ära panka viima — iga silmapilk võivad tulla röövlid. Ja mina istun siin ihuüksi selle rahaga!"
Kell üksteist tuli mr. Richards, ja kui ta naine talle, ütles: „Ma olen nii rõõmus, et sa juba tulid," vastas ta ainult: ,,Ma olen nii väsinud, nii puruväsinud. Küll see on ränk, kui sa nii vaene oled, et pead veel vanas eas nii tülikaid sõite ette võtma. Orja ja orja, ja aja raha kokku mehele, kes istub mugavalt kodus ega liiguta sõrmeotsagi."
„Mul on sinust nii kahju, Edward, sa tead seda. Aga ära meelt heida — kuidagi me elame ikkagi ära ja meil on ju meie aus nimi. . ."
,,Jah, Mary, see on kõige tähtsam siin elus. Sa ära pane mu sõnu tähelegi, need olid öeldud pahas tujus ega

tähenda midagi. Suudle mind — nii, nüüd on kõik jälle hea ja ma ei nurise enam kunagi. Mis asi see on? Mis kott see on?"
Siis ta naine avaldas talle saladuse. Esimesel hetkel oli mees jahmunud, siis aga ütles: ..Tähendab, see kaalub sada kuuskümmend naela? Siis, Mary, on selle väärtus ju ne-li-kümmend tu-hat dollarit — mõtle ometi — terve varandus! Meil pole kümmetki meest linnas, kel oleks nii palju raha. Anna mulle see kiri."
Ta luges kirja kiiresti läbi ja ütles:
,,Kas pole põnev? See on ju otse muinasjutuline, see on nagu need uskumatud asjad, millest me raamatutes loeme, kuid mida me elus kunagi ei kohta." Ta muutus väga elavaks, rõõmsaks, isegi lustakaks. Ta patsutas oma vanale abikaasale põsele ja ütles naljatades:
,,Nüüd me oleme rikkad, Mary, imerikkad. Meil tarvitseb ainult raha maha matta ja kiri põletada. Kui hasartmängija kunagi peaks tulema ja järele pärima, siis vaatame talle külma näoga otsa ja ütleme: ,,Mis lollust te siin räägite? Me pole elus kuulnud ei teist ega teie kullakotist. Tema aga vaataks meile lolli näoga otsa ja ... "
,,Sina muudkui teed oma rumalaid nalju, raha on aga ikka veel siin ja iga silmapilk võivad tulla röövlid."
,,Sul on õigus. Hea küll, aga kuidas me siis teeme? Kas kuulame isiklikult järele või? Ei, siiski mitte — see võtaks asjalt kogu romantika. Avalik meetod on parem. Mõtle, millist kõmu see tekitab! Ja kõik teised linnad tunnevad kadedust, sest nad teavad väga hästi, et ükski võõras ei usaldaks niisugust asja ühelegi linnale peale Hadleyburgi. Meil on lihtsalt õnne. Ma pean nüüd toimetusse ruttama, et mitte hiljaks jääda."
,,Pea n'd, pea! Ara jäta mind selle kotiga üksi, Edward!"
Aga ta oli juba läinud. Tõsi küll, ainult väga vaheks ajaks. Sest üsna oma maja ligidal kohtas ta lehe toime-tajat-omanikku, pistis talle dokumendi pihku ja ütles: „Siin on midagi head teie jaoks, Cox, — pange sisse."
„Vaevalt küll enam jõuab, mr. Richards, aga ma püüan."
Kodus istusid nad jälle koos naisega ja arutasid omavahel seda kütkestavat saladust. Unest polnud juttugi. Kõigepealt huvitas neid küsimus, kes küll võis olla see

mees, kes oli andnud võõrale kakskümmend dollarit? Sellele oli lihtne vastata: mõlemad ütlesid nagu ühest suust: ,.Barclay Goodson."
„Jah," ütles Richards, „tema võis seda küll teha, see on täitsa tema moodi, kuid kellestki teisest siin linnas on seda võimatu arvata."
,,Seda tunnistab igaüks, Edward, kuigi "ehk ainult oma südames. Nüüd on juba pool aastat, kui meie linn on jälle oma nägu — aus, piiratud, endaga rahulolev ja ihne."
,,Seda rääkis Goodson meie linna kohta alati, kuni oma surmatunnini, ja ta tegi seda täiesti avalikult."
,,Jah, ja sellepärast teda vihatigi."
„Loomulikult. Aga tema vilistas selle peale. Ma arvan, et peale pastor Burgessi vihati teda kõige rohkem meie linnas."
,,Burgess on seda ka ära teeninud — kogudust ta enam ilmaski enda poole ei võida. Meie linn, kuigi sel on omad puudused, teab juba, mida temast arvata. Edward, kas sulle ei tundu imelik, et võõras määras just Burgessi raha üleandjaks?"
,,Jah, seda küll. Kuigi — see tähendab ... "
„Mis „kuigi"? Kas sina oleksid teda valinud?"
,,Ei tea, Mary, võib-olla see võõras tunneb Burgessi paremini kui ta oma linn."
,,Burgess jääb siiski Burgessiks."
Mees ei teadnud, mida vastata. Naine vaatas talle teravalt otsa ja ootas. Lõpuks ütles Richards kõhklevalt, nagu kahtleks ta, kas tema sõnu usutakse:
,,Mary, Burgess ei ole halb inimene."
Naine oli hämmastunud.
,,Lollus!" hüüdis ta.
„Ta ei ole paha inimene. Ma tean seda. Ta on ebapopulaarne ainult selle ühe asja pärast, millest nii suurt kära tehti." ·
„Tõepoolest, „see üks asi"! Nagu sellest küllalt ei oleks!"
„Muidugi on küllalt. Kuid tema ei olnud selles süüdi."
„Mis sa nüüd räägid! Või ei olnud süüdi! Terve linn ju teab, et tema just o 1 i süüdi."
,,Mary, ma ajinan sulle ausõna, et tema oli selles asjas süüta."

„Ma ei saa seda uskuda, ega usugi. Kust sa seda tead?"
,,Ma pean sulle midagi üles tunnistama. Mul on küll häbi, aga ma teen seda. Mina olin ainus inimene, kes teadis, et ta on süüta. Mina oleksin võinud teda päästa, aga — aga — sa tead, kuidas linn oli ärevil — ja mu julgus ütles üles. See oleks kõik inimesed minu vastu pööranud. Ma tundusin endale alatuna, nii alatuna, aga ma lihtsalt ei julgenud. Mul ei olnud mehisust seda teha."
Mary oli ilmselt segaduses ega lausunud tükil ajal sõnagi. Siis ütles ta kogeldes:
,,Ma — ma arvan, et sa ei olekski tohtinud — tohtinud — inimene ei või — ee — avalik arvamus — tuleb olla nii ettevaatlik — väga." See oli talle väga raske ja ta takerdus alatasa: kuid ta rabeles enda siiski välja ja jätkas: ,,Sellest on muidugi väga kahju. Aga — noh, meie ei võinud seda ju endale lubada. Edward — eks ole, ei võinud ju. Ei, ma ei oleks sind mingi hinna eest seda tegema sundinud!"
,,Me oleksime kaotanud nii paljude poolehoiu, Mary. Ja siis —· ja siis ..."
,,Mulle teeb muret see, mida tema meist arvab, Edward."
,,Tema? Ta ei aimagi, et mina oleksin teda päästa saanud."
,,Oh," hüüdis naine kergendatult, ,,see rõõmustab mind väga. Seni kui ta ei tea, et sina oleksid võinud teda päästa, siis ta — noh, see kergendab asja tunduvalt. Seda oleksin ma isegi pidanud taipama, et ta ei tea, sest ta on alati nii sõbralik meie vastu, kuigi me selleks just põhjust ei anna. Mind on sellepärast küllalt pilgatud. Näiteks Wilso-nid või Wilcoxid ja

Harknessid —· missuguse kahjurõõmuga nad ütlevad: „Teie sõber Burgess," sest nad teavad, kui ebameeldiv see mulle on. Ma sooviksin, et ta oleks vähem sõbralik meie vastu. Ma ei mõista, miks ta küll nii kena on."
,,Seda võin ma sulle öelda. Ma pean sulle veel midagi üles tunnistama. Kui see asi oli alles värske ja linn kavatses teda häbiposti panna, siis hakkas mu südametunnistus mind nii vaevama, et läksin salaja tema poole ja hoiatasin teda, nii et ta sai linnast õigel ajal minema ja tuli tagasi alles siis, kui hädaoht oli möödas."

,,Edward! Kui inimesed oleksid seda teada saanud ... "
,,Jäta! Mul on veel praegugi sellele jube mõelda. Ma kahjatsesin kohe, niipea kui olin seda teinud, ja isegi sinule ei julgenud ma rääkida, kartuses, et su nägu võiks midagi reeta. Tol ööl ma ei saanud mure pärast sõbagi silmale. Kuid mõne päeva pärast nägin, et kellelgi ei tule mõttessegi mind kahtlustada, ja hiljem olin ma õnnelik, et olin nõnda talitanud. Mul on sellest veel praegugi hea meel, läbi ja läbi hea meel."
,,Seda tunnen minagi, sest oleks olnud südametu teda nii kohelda. Jah, mul on hea meel. Sest see oli tõesti sinu kohus, eks ole. Aga Edward, mis siis, kui see ühel heal päeval siiski veel välja tuleb?" ·
,,Ei tule."
„Miks?"
,,Sest et igaüks arvab, et see oli Goodson."
,,Seda nüüd küll."
,,See on kindel. Ja tema sellest juba ei hoolinud. Nad saatsid vana vaese Sawlsberry tema juurde, et talle seda näkku öelda, ja vanamees läkski ähvardustega sinna. Goodson vaatles teda pealaest jalatallani, nagu otsiks ta tema juures seda kõige räpasemat kohta, ja'ütles siis: ,,Nii et teie siis olete Jälitamise Komisjon?" Sawlsberry vastas, et umbes nii see on. ,,Hm. Kas vajate üksikasju, või olete rahul üldise vastusega?" — „Kui nad nõuavad üksikasju, siis ma tulen tagasi, aga arvan, et esialgu aitab üldisest vastusest." — „Hea küll, siis kõigepealt öelge neile, et nad käigu kuradile, — ma arvan, et see on üldine küllalt. Ja teiseks annan ma teile head nõu, Sawlsberry: kui te üksikasjade järele tulete, siis võtke kaasa korv, millega oma jäänuseid koju toimetada."
,,See on just tema moodi. Täpipealt. Goodsonil oli üksainus nõrkus — ta arvas, et tema nõuanded on jfaremad kui kellegi teise omad."
„See vastus aga päästis meid, Mary. Asi jäi sinnapaika."
„Taevane aeg, selles ma küll ei kahtle."
Siis hakkasid nad jälle põnevusega salapärasest kullakotist kõnelema. Kuid peagi tekkisid nende juttu pausid, sest nende mõtted olid väga pinevil. Pausid muutusid järjest sagedamaks. Lõpuks vajus Richards täielikult mõttesse.

Ta istus kaua aega, vaadates tardunud pilgul põrandale, siis aga hakkasid ta mõtteid saatma käte väikesed närvilised liigutused, mis reetsid ta rahutust. Vahepeal oli ta naine samuti vaikselt mõttesse süvenenud ja ta liigutused reetsid rahutust. Viimaks tõusis Richards üles ja kõndis sihitult mööda tuba, kätega läbi juuste tõmmates, nagu kuutõbine, kes näeb halba und. Siis näis ta mingile kindlale otsusele jõudvat: sõna lausumata pani ta kübara pähe ja väljus majast. Naine oli nii sünges mõttes, et ei märganudki, kuidas ta üksi jäi. Aeg-ajalt pomises ta: ,,Ära saada meid mitte... aga — aga me oleme nii vaesed, nii vaesed! Ära saada meid mitte . . . Aga kellele see kahju teeb? — ja keegi ei saa teada ... Ära saada... " Ta sõnad kadusid

arusaamatusse pominasse. Vähe aja pärast vaatas ta üles ja ütles poolhirmunult, poolrõõmsalt:
,,Ta läks! Aga, oh aeg — kui ta viimaks ei jõua enam... Võib-olla on juba hilja, võib-olla ka mitte." Ta tõusis üles ja jäi mõttes seisma, ikka ja jälle närviliselt käsi kokku lüües. Kerge värin käis tast üle ja ta ütles kähedalt: ,,Jumal andku mulle andeks — on patt nii mõtelda — aga. .. Issand, missuguseks sa oled meid loonud!"
Ta keeras tule väikeseks, hiilis koti juurde, põlvitas maha ja kobas kätega selle mügerikke külgi, neid hellalt silitades. Ta vanad silmad põlesid kotti vaadates. Vahetevahel langes ta täielikku hajameelsusse, kuid siis nagu ärkas ja sosistas: ,,Kui me oleksime ometi oodanud! — ah, kui oleksime veidi oodanud ja mitte nii rutanud!"
Vahepeal oli Cox toimetusest koju läinud ja veidrast loost oma naisele jutustanud. Erutatud vestluses olid nad otsusele jõudnud, et õnnis Goodson oli ainus mees linnas, kellest võis arvata, et ta puudustkannatavale võõrale tervelt kakskümmend dollarit oli andnud. Siis tekkis paus — mõlemad jäid mõttesse, vaikisid. Peagi muutusid nad närviliseks ja kärsituks.
Viimaks ütles naine nagu iseendale:
,.Keegi ei tea seda saladust peale Richardsite... ja meie .. . mitte keegi."
Abikaasa ärkas võpatades oma mõtetest ja vaatas nukralt naisele otsa, kes oli näost väga kahvatu. Siis tõusis ta kõhklevalt, vaatas vargsi oma kübara, siis naise poole, — just nagu tummalt midagi küsides. Mrs. Cox neelatas korra või kaks, kätt kõri juures hoides, ja noogutas

siis vastuse asemel peaga. Järgmisel hetkel oli ta üksi ja pomises midagi omaette.
Ja nüüd tormasid Richards ning Cox vastassuunas läbi tühjade tänavate. Nad kohtusid lõõtsutades toimetuse trepi ees. Kuigi oli pime, võisid nad teineteise mõtteid näost lugeda.
Cox sosistas:
,,Kas keegi peale meie ei tea sellest?"
Vastus öeldi samuti sosinal:
„Mitte üks hing — ausõna, mitte üks hing." ,,Kui pole mitte liiga hilja, et... "
Mehed vaatasid trepi poole. Samal hetkel jooksis neist poisike mööda ja Cox küsis:
„Oled see sina, Johnny?" ,,Jah, sir."
,,Sa ei tarvitse hommikust posti ära saata üldse mingit posti. Oota, kuni ma sulle ütlen."
,,Post on juba läinud, sir."
„L ä i n u d?" Seda ütles ta kirjeldamatu pettumusega hääles.
„Jah, sir. Sõiduplaan Bixtoni ja sealt edasi on tänasest alates muudetud, sir, nii ma pidin ajalehed posti viima kakskümmend minutit varem kui harilikult. Küll ma jooksin! Kui ma oleksin kaks minutit hiljemaks jäänud ... "
Mehed pöördusid ümber ja läksid aeglaselt minema, ära kuulamata, mis poisil veel öelda oli.
Kümne minuti jooksul ei lausunud kumbki midagi. Siis ütles Cox tusaselt:
„Ma ei saa aru, mis tuline teil küll taga oli?"
Vastus oli alandlik küllalt:
„Nüüd ma näen seda isegi, aga ma ei mõelnud sellele enne, kui oli juba hilja. Järgmine kord ma . .. "
„Kuradile oma järgmise korraga. Seda järgmist korda ei tule tuhande aasta jooksul."
Siis lahkusid sõbrad head ööd soovimata ja vedasid end koju moraalselt löödud meestena.
Kodus tormasid naised neile kannatamatult vastu: ,,Noh?" — Kuid nad lugesid vastuse juba silmist ja langesid seletust ootamata murtult toolile. Mõlemas majas järgnes sellele väga äge diskussioon, mis oli midagi täiesti uudset: vaidlusi oli ka enne ette tulnud, kuid mitte nii ägedaid, nii ebasõbralikke. Vaidlused kummaski majas olid ilmselt teineteise plagiaadid. Mrs. Richards ütles:

„Kui sa oleksid ainult oodanud — kui sa oleksid hetkeks peatunud, et järele mõelda. Kuid ei — sul oli tarvis joosta toimetusse ja asi üle ilma laiali pasundada."
„Seal oli ju öeldud: „Ajalehes kuulutada"."
,,Paljugi mis oli öeldud. Seal oli aga ka öeldud, — et kui soovite, võite isiklikult järele kuulata. Kas ma räägin õigust või mitte?"
,,Eks ta ole, muidugi, jah — õigus küll. Aga kui ma mõtlesin, missugust tähelepanu see äratab ja kui suureks auks see on Hadleyburgile, et välismaalane teda nii usaldas . .. "
,,Muidugi, seda ma tean. Aga kui sa oleksid ainult peatunud, et järele mõelda, siis sa oleksid kohe taibanud, et on võimatu leida õiget meest, kuna ta on juba hauas, ja kuna tal pole ühtki last ega sugulast. Ja kuna raha oleks läinud kellelegi, kes seda nii hirmsasti vajab, ja kuna see poleks mitte kellelegi kahju teinud, ja kuna ... "
Ta puhkes ägedalt nutma. Mees püüdis mõnd lohutavat sõna leida ja ütles järgmist:
,,Kuid lõppude lõpuks, Mary, võib-olla on nii just kõige parem — jah, peab olema kõige parem, see on kindel. Me ei tohi unustada, et see on nii kõrgemalt poolt ette määratud... "
,,Kõrgemalt poolt! Oh, kõik on kõrgemalt poolt ette määratud, aga siiski peab inimene oma ajusid liigutama ja mitte lollusi tegema. Niisamuti oli ette määratud, et raha pidi just meie majja tulema, aga sina võtad kätte ja hakkad end kõrgema ettenägelikkuse plaanide vahele segama — ja mis õigusega? See oli tõesti nurjatu — niisugune jumalakartmatu upsakus, mis kuidagi ei sobi ühele alandlikule ja vagale sulasele ... "
,,Aga Mary, sa ju tead, kuidas meid ja kõiki meie linna elanikke on eluaeg õpetatud. Ausus on meil juba veres. Kui küsimus on aususes, ei kahtle me hetkegi."
,,Oh, ma tean seda liigagi hästi — meid on treenitud ja treenitud ja igavesti treenitud — hällist peale on meid hoitud iga võimaliku kiusatuse eest, aga see on kunstlik ausus, see ausus on vedel nagu vesi, kui mingi vähegi tõsisem kiusatus peaks tulema, nagu näitas tänane õhtu. Jumal on tunnistajaks, et kuni tänaseni ei olnud mul vähimatki kahtlust oma kivistunud ja murdumatus aususes, kuid

nüüd, pärast esimest suurt ja tõelist kiusatust — Edwardr usun ma, et kogu meie linna ausus seisab niisama nõrkadel jalgadel kui minu ja ka sinu oma. Hadleyburg on alatu, südametu ja ihne linn, ja tal pole ainsatki voorust peale selle paljukiidetud aususe, mille peale ta nii uhke on. Antagu mulle andeks, aga ma usun kindlasti, et kui meie linna ausus ühel heal päeval mõne tõelise kiusatuse ees. langeb, siis ka meie hea kuulsus langeb kokku nagu kaardimajake. Nii, nüüd olen ma üles tunnistanud, ja mul on palju kergem. Ma olen teeskleja, olen seda olnud terve eluaja, ilma et ma seda ise oleksin teadnud. Ärgu keegi mind enam ausaks nimetagu — ma ei taha seda!"
,,Mina . . . mina, Mary, tunnen peaaegu niisamuti. See on väga veider, väga veider. Ma ei oleks seda ilmaski uskunud — mitte iialgi."
Järgnes pikk vaikus -— mõlemad vajusid mõttesse. Lõpuks vaatas naine üles ja ütles:
„Ma tean, mida sa mõtled, Edward."
Richardsil oli hämmeldunud nägu nagu inimesel, keda on teolt tabatud.
„Mul on häbi seda tunnistada, Mary, aga... "
,,Ei tee viga, Edward, ma mõtlesin ise sedasama."
,,Seda ma loodan, ütle välja."
,,Sa mõtlesid, et kui saaks ometi ära arvata, mis sõnad too Goodson võõrale ütles."
„Täpselt õige. Mul on häbi ja ma tunnen end süüdlasena. Ja sina?"
,,Mina olen sellest juba üle. Teeme endale aseme siia: me peame ju valvama, kuni pank hommikul oma uksed avab ja koti vastu võtab. Oh aeg, oh aeg — kui me ometi poleks teinud seda rumalust!"
Ase tehti elutuppa ja Mary ütles:

,,Missugused küll võiksid need nõiasõnad olla? Mida ta võis talle öelda? Aga tule — heidame nüüd pikali." ,,Et magada?" ,,Ei, et mõtelda." ,,Jah, mõtelda."
Selleks ajaks olid ka Coxid jõudnud juba tülitsemise lõpetada ja ära leppida, ning heitsid nüüd voodisse, et mõtelda, mõtelda, viselda ühelt küljelt teisele, vaevelda ja pead murda selle üle, millised võisid olla need sõnad, mida
332
Goodson oli öelnud tollele kodutule hulgusele. Need kuldsed sõnad, need sõnad, mille väärtus oli nelikümmend tuhat dollarit sularahas.
Linna telegraafi-agentuur oli sel õhtul avatud kauem kui harilikult, ja järgmisel põhjusel: Coxi ajalehe toimetuse sekretär oli ühtlasi „Associated Pressi" kohalik kirjasaatja. Võiks öelda ,,aukirjasaatja", sest juhtus ainult kolm-neli korda aastas, et tema kolmkümmend sõna lehtedes ära trükiti. Kuid seekord oli lugu teisiti. Tema telegrammile, milles ta kuuldust teatas, tuli silmapilk vastus:
Saatke kogu lugu kõigis üksikasjus — tuhat kakssada sõna.
Kolossaalne tellimus! Toimetuse sekretär saatis kaastöö ära ja oli kõige uhkem mees ühendriikides. Järgmisel hommikul oli rikkumatu Hadleyburgi nimi kõigil suus üle kogu Ameerika, Montrealist Mehhiko laheni ja Alaska jääväljadest kuni Florida apelsiniistandusteni. Miljonid ja miljonid inimesed rääkisid välismaalasest ja ta kullakotist, tundsid muret, kas õige mees ikka kätte leitakse, ja lootsid saada õige pea — otsekohe — uusi teateid asja käigu kohta.

II

Järgmisel hommikul ärkas Hadleyburg maailmakuulsana ja ta oli sellest hämmastunud, õnnelik ja edev. Piiritult edev. üheksateist tema tähtsamat kodanikku ja nende naist käisid ringi särades, naeratades, üksteist õnnitledes ja kätt surudes ning öeldes, et niisugune asi täiendab sõnavara uue sõnaga — Hadleyburg ehk ausus, jäädes sõnastikes igavesti elama!
Vähemtähtsad ja tähtsusetud kodanikud ning nende naised käitusid umbes niisama. Kõik jooksid panka kullakotti vaatama ja juba enne lõunat saabus Brixtonist ja teistest naaberlinnadest suurte hulkadena haavunud kadetsejaid. Pärastlõunal ja järgmisel päeval hakkas igalt poolt reportereid kokku voolama, et kontrollida koti olemasolu ja selle ajalugu, kirjutada kõik uuesti üles ja teha kohapeal visandeid kotist, Richardsite majast, pangast, presbüteri kirikust, baptisti kirikust, linna väljakust ja raekoja saalist, kus pidi toimuma öeldud sõnade võrdlemine ja raha kätteandmine. Samuti visandati šarže Richardsitest
333
ja pankur Pinkertonist, Coxist ja toimetuse sekretärist, pastor Burgessist ja postiülemast, jah, isegi Jack Halli-dayst, heasüdamlikust hulkurist ja loodrist, kes vahetevahel püüdis kala või käis jahil ning oli kõigi poiste ja hulkuvate koerte sõber — ühe sõnaga — tüüpiline päevavaras. Väike vastik õlise naeratusega Pinkerton näitas kotti kõigile soovijaile, hõõrus muheldes oma tursunud käsi ja vatras vahetpidamata Hadleyburgi aususest ja sellest, kuidas see nüüd uuesti on kinnitust leidnud. Ta avaldas lootust ja veendumust, et Hadleyburg saab eeskujuks kogu Ameerikale ja tähiseks uues üldises moraali tõusus. Ja nõnda edasi, ja nõnda edasi.
Nädala lõpuks olid meeled jälle rahunenud. Meeletu uhkuse- ja õnnejoovastus asendus kainema, kuid vaikse ja magusa rõõmuga — mingi sügava, nimetu, kirjeldamatu rahuloluga. Kõigil nägudel säras vaikne, segamatu õnn.
Siis tuli muutus. See tuli nii pikkamööda ja vähehaaval, et esiti seda ei märgatudki; võib-olla ei märganud seda üldse keegi peale Jack Halliday, kes alati kõike märkas ja alati kõige üle irvitas, mis see ka iganes juhtus olema. Ta hakkas poetama tõgavaid väljendeid selle kohta, et mõned inimesed ei näi olevat sugugi nii õnnelikud, nagu paari päeva eest; siis aga kinnitas ta

juba, et nende nägudelt võib lugeda kurbust; siis, et nad käivad ringi päris hapu näoga, ja lõpuks ütles ta, et inimesed on muutunud nii tujukaks, mõtlikuks ja hajameelseks, et ta võiks linna kõige suurema ihnuskoi taskust varastada sendi, ilma et ta seda märkaks.
Umbes samal ajal poetas linna kõigis üheksateistkümnes jõukamas perekonnas perekonnapea magama heites — enamasti ohkega ·—· järgmised sõnad: ,,Ah, mida võis see Goodson küll öelda?"
Ja otsekohe vastas naine võpatades:
„J ä ta ometi! Mis hirmsad mõtted su peas keerlevadl Aja nad minema, jumala pärast!"
Kuid järgmisel õhtul kordasid mehed sama küsimust — ja said sama vastuse. Ainult nõrgemal kujul.
Kolmandal õhtul kordasid mehed sama küsimust juba täiesti hajameelselt, masinlikult. Seekord, ja ka järgmisel õhtul nende naised kibelesid, tahtsid midagi öelda, kuid jätsid ütlemata.
334
Ent sellele järgneval õhtul pääsesid ka nende keelepaelad valla ja nad vastasid unistavalt: ,,Ah, kui me ainult oskaksime seda ära arvata!"
Halliday märkused muutusid päev-päevalt vaimukamaks, kuid õelamaks ja sapisemaks. Ta käis lakkamatult ringi ja irvitas kogu linna üle küll üksikult, küll tervikuna. Kuid tema oli ainus mees terves linnas, kes veel naeris, ja nii põrkas ta naer ainult sünge vaikuse vastu. Naeratuse varjugi ei olnud kusagil leida. Halliday kandis kaasas sigarikarpi fotoaparaadi jalal ja mängis fotograafi. Ta peatas kõiki möödujaid, suunas neile oma ,,aparaadi" ja ütles: ,,Valmis olla! Nüüd, palun naeratage!" Kuid isegi see suurepärane nali ei suutnud leevendada nägude süngust.
Nii möödus kolm nädalat — jäi veel ainult üks nädal. Oli laupäeva õhtu ja õhtueine oli juba kõigil söödud. Tänavad, mis varemalt laupäevaõhtuti kihasid poeskäimise saginast ja naljatamisest, olid nüüd mahajäetud ja tühjad. Richards ja ta naine istusid oma tagasihoidlikus elutoas, — nad mõlemad olid mõttes ja murelikud. See oli neil nüüd harjumuseks muutunud ja välja tõrjunud endise, eluaegse harjumuse: õhtuti lugeda, kududa, muhedat juttu vesta, mõnd naabrit kostitada või ise kusagile sisse astuda. Nüüd oli see kõik ammu unustatud. Juba kaks või kolm nädalat ei ajanud keegi juttu, keegi ei lugenud, keegi ei käinud külas — kogu linn istus vaikselt, ohates ja südant valutades kodus. Nad kõik püüdsid ära arvata, mida võis Good-son öelnud olla.
Kirjakandja tõi kirja. Richards heitis osavõtmatu pilgu aadressile ja margile — need olid tundmatud —, viskas kirja lauale ja jätkas oma ,,võib-ollasid" ning lootusetult süngeid arutusi sealt, kus need olid pooleli jäänud.
Kahe või kolme tunni pärast tõusis naine tülpinult ja tahtis head ööd soovimata magama heita — see oli neil nüüd kombeks saanud —, kuid siis ta peatus laua juures, silmitses ükskõikselt kirja, avas selle ja hakkas lugema. Richards, kes istus tagasikallutatud tugitoolis, lõug põlvede vahel, kuulis järsku, et midagi põrandale langes. See oli ta naine. Richards tormas tema juurde, kuid naine hüüdis:
„Jäta mind üksi. Ma olen liiga õnnelik. Loe kirja — loe seda!"
335
Richards tegigi seda. Ta neelas kirja ridu, kuna kõik ta peas keerlema hakkas. Kiri oli kusagilt kaugelt, ja selles oli kirjutatud järgmist:
Teie ei tunne mind, kuid see pole oluline: ma tahan teile midagi avaldada. Ma saabusin äsja Mehhikost koju ja kuulsin sellest loost. Teie muidugi ei tea, kes ütles need sõnad, ja mina olen ainus hing, kes seda teab. See oli Goodson. Kunagi paljude aastate eest tundsin ma teda väga hästi. Ma juhtusin just tol ööl peatuma teie linnas ja olin kuni kesköise rongini tema külaline. Ma juhtusin pealt kuulama, mida ta võõrale seal pimedas ütles, — see sündis Hale Alleyl. Me rääkisime sellest veel koduteel ja hiljem kodus piipu tõmmates. Jutu kestel mainis

ta paljusid teie linna elanikke, kuid enamasti rääkis ta neist halvustavalt, ja ainult kahest või kolmest enamvähem heatahtlikult, ja üks nendest olite teie. Ma kordan — enamvähem heatahtlikult, ei midagi enamat. Ma mäletan, kui ta ütles, et talle ei meeldi õieti mitte keegi Hadleyburgi elanikest, kuid et teie — mulle tundub, et ta nimetas just teid, jah, olen selles päris kindel — et teie olevat talle kunagi suure heateo teinud, ilma et te seda ise võib-olla hinnata oleksite osanud. Ta ütles, et kui ta oleks rikas, siis ta parandaks oma varan-
duse surres teile, kuna kõigile teistele linna elanikele jätaks ta oma needuse. Niisiis, kui see olite tõesti teie, kes talle selle teene osutas, siis te olete ta seaduslik pärija ja teil on õigus kullakotile. Ma tean, et ma võin teie aususes kindel olla, kuna ausus on juba ammusest ajast iga Hadleyburgi elaniku omaduseks. Ma avaldan teile Goodsoni sõnad veendumuses, et kui ma olen eksinud, siis te otsite ja leiate õige mehe ning hoolitsete selle eest, et vaese Goodsoni tänuvõlg nimetatud teene eest saaks tasutud. Goodson ütles järgmised sõnad: ,,Te ei ole kaugeltki nii halb inimene. Minge ja parandage ennast."
Howard L. Stephenson.
,,Oh, Edward, raha on niisama hästi kui meie oma, ja ma olen nii tänulik, nii tänulik. Suudle mind, kallim, sest sellest on terve igavik, kui me viimati suudlesime. Ja meil oli seda raha nii hädasti vaja. Nüüd saad sa lahti Pinkertonist ja ta pangast ja sul ei tarvitse enam kedagi

orjata. Mul on niisugune tunne, nagu võiksin ma rõõmu pärast lendu tõusta."
Vana abielupaar veetis õnneliku pooltunnikese sohval õrnutsedes: vanad head päevad olid jälle tagasi pöördunud ·— need päevad, mis olid alanud siis, kui nad olid veel pruuti-peigmeest, ja kestnud rahulikult silmapilguni, mil võõras tõi selle hukutava kullakoti. Mõne aja pärast ütles naine:
,,Kui hea, Edward, et sa vaesele Goodsonile selle teene osutasid! Ma ei ole teda õieti kunagi sallinud, aga nüüd ma lihtsalt armastan teda. Ja see oli sinust väga kena, et sa sellest kellelegi ei maininud ega kiidelnud sellega." Siis ta jätkas juba õrna etteheitega hääles: ,,Kuid minule, "oma naisele, oleksid sa seda siiski pidanud rääkima, Edward, eks ole?"
„Seda nüüd küll, kuid ma — ee ... Noh, Mary, tead .. ."
„Jäta kokutamine ja jutusta, kuidas see kõik oli. Ma olen sind alati armastanud, Edward, ja nüüd olen ma uhke su peale. Kõik usuvad, et meie linnas oli ainult üks suuremeelne hing, ja nüüd tuleb välja, et sina ... Edward, miks sa midagi ei ütle?"
,,Mary, ma ei — ee — ma ei tohi!"
,,Sa ei tohi? Miks sa ei peaks tohtima?"
,,Tead, noh, tema — ma andsin talle sõna, et ma seda kellelegi ei ütle."
,.Andsid sõna? Edward, milleks sa seda mulle räägid?"
,,Mary, kas sa tõesti arvad, et ma võiksin valetada?"
Naine oli hetke segaduses ja vaikis, kuid siis pistis ta oma käe mehe pihku ja ütles:
,,Ei... ei. Me oleme juba niigi liiga kaugele läinud — selle eest aga hoidku meid jumal! Sa ei ole oma eluajal kordagi valetanud. Kuid nüüd... nüüd, kus kogu elu alustugi meie jalge all näib kokku varisevat, me — me. . ." Ta hääl jäi hetkeks kurku kinni, kuid siis jätkas ta katkendlikult: ,,Ära saada meid mitte kiusatusse ... Sa andsid sõna. Olgu. Ärgem sellest enam rääkigem. See on nüüd kõik möödas. Nüüd aga olgem jälle õnnelikud, sest praegu pole aeg kurbuseks."
Kuid Edwardil polnud see nii kerge, sest ta mõtted uitasid ringi, püüdes meelde tuletada, millise heateo ta oli Goodsonile teinud.

Richardsid lamasid suurema osa ööst unetult. Mary oli õnnelik ja mõttes, Edward mõttes, kuid mitte nii õnnelik. Mary plaanitses, mis ta selle rahaga peale hakkab. Edward püüdis heategu meelde tuletada. Algul ta südametunnistus vaevas teda sellepärast, et ta oli Maryle valetanud

— kui seda võis valeks lugeda. Pärast pikka juurdlemist ta mõtles: oletame, et see o 1 i vale. Mis siis? Kas see ongi nii suur patt? Eks me ole oma tegudes alati valelikud, miks me ei võiks siis valelikud olla ka sõnades? Vaatame Maryt ennast — mida oli ta siis teinud, kui tema, Richards, ringi jooksis, et oma ülesannet ausalt täita? Ta oli hädaldanud, et nad kirja ära ei põletanud ja raha endale ei jätnud! Kas vargus on parem kui vale?
See küsimus kaotas siiski varsti oma teravuse, lakkas teda vaevamast ja ta meel muutus rahulikumaks. Selle asemele kerkis teine küsimus: Kas ta oli üldse Goodsonile mingit teenet osutanud? Kuid Stephenson andis ju oma kirjas edasi Goodsoni enda tunnistuse. Paremat tunnistust ei saanud ollagi, kiri oli t õ e n d i k s, et ta oli teene osutanud. Selge. Nii et see asi oli korras ... Kuid ei, siiski mitte täiesti. Talle tuli ehmatusega meelde, et see tundmatu mr. Stephenson ei olnud ise just päris kindel, kas see oli Richards või keegi teine, ja pealegi —- armas aeg! — oli ta jäänud lootma Richardsi aususele! Nüüd peab ta ise otsustama, kellele see raha läheb, — ja mr. Stephenson ei kahelnud põrmugi, et kui Richards pole mingit teenet osutanud, siis ta läheb ja otsib üles õige omaniku. Kui vastik Step-hensonist — teine inimene säärasesse seisukorda asetada —, kas ta ei oleks võinud seda öelda kindlalt, ilma mingi kahtluseta? Milleks oli tal tarvis seda sisse toppida?
Edasi. Kuidas aga juhtus, et Stephensonil jäi meelde just Richardsi nimi ja mitte mõni teine? See oli hem märk. Jah, koguni väga hea märk. Tõepoolest, asi paistis järjest paremas valguses, kuni lõpuks see hea märk muutus juba kindlaks tõendiks. Rohkem Richards sellele asjale ei mõelnud, sest tema tunne ütles talle, et kui tõend on leitud, siis on parem asjaga mitte enam tegelda.
Ta tundis end nüüd võrdlemisi hästi, kuigi üks pisiasi ei tahtnud talle rahu anda. Ta oli selle teene muidugi osutanud — see oli otsustatud. Kuid missuguse nimelt? Ta

peab selle meelde tuletama, ta ei heida enne voodisse, kui see talle meelde tuleb. Alles siis on ta rahu täielik. Ta mõtles ja mõtles. Ta mõtles välja kümneid võimalikke ja arvatavaid teeneid — kuid ükski neist ei sobinud, ükski neist ei olnud küllalt suur, ükski ei olnud seda raha väärt, ei olnud väärt seda varandust, mida Goodson oli oma heategijale pärandada soovinud. Pealegi ei mäletanud ta, et Goodson oleks üldse kunagi tema abi vajanud. Mis see küll võis olla, mis Goodsonis nii sügavat tänutunnet oli tekitanud? Võib-olla see, et ta kunagi oli püüdnud päästa Goodsoni hinge? Jah muidugi, seesama! Nüüd tal tuligi meelde, kuidas ta oli ükskord endale eesmärgiks seadnud Goodson vagale teele juhtida. Ta oli sellega palju vaeva näinud ... ta tahtis öelda kolm kuud, aga kui ta täpsemalt meelde tuletas, kahanes see ühele kuule, siis ühele nädalale, siis ühele päevale, ja lõpuks ei jäänud sellest enam midagi järele. Nüüd meenus talle isegi — ja ebasoovitava selgusega —, et Goodson oli ta kuradile saatnud ja öelnud, et ta ei topiks oma nina tema asjadesse, sest tal ei olevat mingit tahtmist koos Hadleyburgi rahvaga samasse taevasse sattuda!
Nii et see lahendus ei kõlvanud — Goodsoni hing oli jäänudki päästmata. Richardsi meeleolu langes. Vähe aja pärast aga tuli tal uus idee: võib-olla oli ta päästnud Goodsoni varanduse? Ei, see ka ei kõlvanud — Goodsonil polnud varandust. Aga elu? Muidugi. Nüüd see oli käes! Kuidas ta sellele varem ei tulnud? Seekord oli ta õigel rajal. Ta mõte hakkas töötama nagu jahvatav veski.
Kahe väsitava tunni kestel tegeles ta Goodsoni elu päästmisega. Ta päästis teda igasugustest hädaohtudest ja isegi oma elu kaalule pannes. Iga kord läks kõik kuni teatud punktini libedalt ja ta hakkas isegi uskuma, et see oli tõesti nii sündinud. Kuid siis tuli ette mingi tühine pisiasi, mis kõigele kriipsu peale tõmbas. Nagu näiteks uppumisest päästmise korral. Sel juhul oli ta vette hüpanud ja suure rahvahulga juubeldamise saatel meelemärkuseta Goodsoni kaldale tirinud. Aga kui see kõik oli ilusti välja mõeldud ja kui ta üksikasju meelde tuletama hakkas, siis leidis ta korraga eest terve rea kõlbmatuid pisiasju: linnas oleks sellest teatud, ja ka Mary oleks seda teadma pidanud, kuna tema oma mälestuses oleks see säranud kui

hele tuli, mitte aga kui mingi tähtsusetu teene, mille ta oli osutanud, ,,ilma et ta seda võib-olla ise hinnata oskaks", ühtlasi tuli talle meelde, et ta ei oska ujuda.
Ah — ühe asja oli ta algusest peale kahe silma vahele jätnud — teene pidi ju olema niisugune, et ta seda võibolla ise hinnata ei osanud. See peaks ju asja "tunduvalt kergendama. Ja tõepoolest, varsti ta leidiski õige heateo. Paljude aastate eest oli Goodson tahtnud abielluda ühe väga armsa ja ilusa neiuga, kelle nimi oli Nancy Hewitt. Kuid millegipärast jäi asi katki, tütarlaps suri ja Goodson ei abiellunud üldse. Pikapeale muutus ta kibestunud vanapoisiks ja inimpõlguriks. Varsti pärast tütarlapse surma saadi teada või vähemalt arvati, et on teada saadud, et tütarlapse soontes oli voolanud tilgake neegri verd. Richards töötas väga kaua selle loo üksikasjade kallal. Lõpuks ta arvas mäletavat asju, mis vahepeal pika aja jooksul võisid olla ta mälust kustunud. Ta nagu mäletas ähmaselt,, et just tema oli olnud see, kes oli avastanud neegri vere tütarlapse soontes; et just tema oli rääkinud sellest linna rahvale; rahvas oli öelnud Goodsonile, kellelt nad seda kuulsid, ja nii oli Richards päästnud Goodsoni abielust segaverelise neiuga. Sellega oli ta teinud Goodsonile suure teene, ilma et ta seda võib-olla ise hinnata oleks osanud. Tõepoolest, ta oli teinud seda ebateadlikult, kuid Goodson mõistis, ta oli pääsenud vaid üle noatera. Ta oli surmani tänulik oma heategijale ja soovis olla rikas, et talle oma varandust pärandada. See oli nüüd kõik nii lihtne ja selge, ja mida rohkem Richards mõtles, seda selgemaks ja kindlamaks kõik sai. Lõpuks, kui ta õnnelikuna ja rahulolevana magama heitis, mäletas ta kõike nii selgelt, nagu oleks see sündinud eile. Ta mäletas isegi, nagu oleks Goodson teda ükskord tänanud. Vahepeal oli Mary jõudnud kulutada kuus tuhat dollarit uue maja peale ja ostnud paarf kingi, et neid kinkida oma pastorile. Siis oli ta rahulikult magama jäänud.
Tol laupäeva õhtul tõi kirjakandja samasuguse kirja ka kõigile teistele linna tähtsamaile kodanikele, — kokku üheksateist kirja, ümbrikud olid täiesti erinevad ja ka aadressid olid kirjutatud erineva käekirjaga, kuid sisult olid kirjad täpselt sarnased, välja arvatud üks pisiasi. Nad olid täpsed Richardsi kirja koopiad, käekiri ja kõik, ja alla

kirjutatud sama Stephensoni poolt, ainult et Richardsi nime asemel oli iga kord saaja nimi.
Kogu öö tegid linna kaheksateist nimekamat kodanikku sedasama, mida tegi nende seisusevend Richardski: nad pingutasid ägedalt oma ajusid, et meelde tuletada, mis teene see võis olla, mida nad olid kunagi teadmatult osutanud Barclay Goodsonile. See ei olnud kaugeltki kerge töö. Kuid peab ütlema, et see kandis vilja.
Samal ajal, kui mehed oma ajusid vaevasid, mis ei olnud sugugi kerge, hakkasid nende naised juba kohe õhtul raha kulutama, mis oli hoopis kergem. Selle ühe õhtu jooksul kulutas üheksateistkümnest naisest igaüks keskmiselt seitse tuhat dollarit kotis olevast neljakümnest tuhandest, — kokku sada kolmkümmend kolm tuhat dollarit.
Järgmine päev valmistas Jack Hallidayle üllatuse. Ta märkas, et üheksateistkümne tähtsama kodaniku ja nende naiste nägudel säras jälle endine rahulik õnn. Ta ei osanud seda kuidagi seletada ega midagi niisugust välja mõelda, mis oleks seda suutnud rikkuda või ära pühkida. Nüüd oli tema kord elu üle nuriseda. Kõik ta oletused selle kohta, miks tähtsamad kodanikud nii õnnelikena näivad, osutusid lähemal kontrollimisel ekslikeks. Kui ta kohtas mrs. Wilcoxi ja märkas tagasihoitud joovastuse ilmet tema näol, ütles Halliday endale: ,,Ta kass on pojad toonud." Ta läks ja küsis kokalt järele, ·— see ei olnud nii. Kokk oli küll märganud perenaise õnnelikku nägu, kuid põhjus oli talle teadmata. Kui Halliday leidis samasuguse särava ilme „paksmao" Billsoni näol (nii hüüti teda linnas), siis oli ta kindel, et keegi Billsoni naabritest on jalaluu murdnud, kuid järelepärimisel selgus jällegi, et seda polnud juhtunud. Varjatud vaimustus Gregory Yatesi näol võis tähendada ainult ühte — ämma surma. Kuid see oli jällegi eksitus. Ja Pinkerton — Pinkertonile on küll keegi kümme senti võlga tagasi maksnud,

mida ta enam ei lootnudki kätte saada. Ja nii edasi, ja nii edasi. Mõnikord Halliday oletused jäid oletusteks, teistel juhtudel aga osutusid täiesti ekslikeks. Lõpuks ütles Halliday eSfiale: „Iga-tahes on selge, et üheksateist Hadleyburgi perekonda on ajutiselt seitsmendas taevas. Ma ei tea, mis on selle põhjuseks, kuid jumalikul ettenägelikkusel paistab täna puhkepäev olevat."
241
Keegi arhitekt ja ehitusettevõtja ühest teisest osariigist oli hiljuti siin vähetõotavas linnas ehituskontori avanud. Silt oli juba nädal aega väljas rippunud, ilma et ükski kunde oleks sisse astunud. Ta oli väga mures ja hakkas juba kahetsema, et oli üldse siia tulnud. Kuid järsku tuli muutus. Kahe jõukama kodaniku naised, enne üks, siis teine, ütlesid talle saladuslikult: ,,Palun, tulge esmaspäeval nädala pärast meie poole me kavatseme ehitada. Kuid esialgu ärge sellest kellelegi rääkige."
Selle päeva jooksul sai arhitekt üksteist küllakutset. Õhtul kirjutas ta oma tütrele, et see tühistaks oma kihluse vaese üliõpilasega, kuna nüüd võivat ta palju parema partii teha. Pankur Pinkerton ja veel kaks-kolm kõige rikkamat tahtsid endale mõisu osta, kuid jäid esialgu veel ootama. Nendetaolised loevad oma kanapoegi sügisel.
Wilsonitel oli kavas midagi suurejoonelist —· nimelt maskiball. Nad ei andnud mingeid kindlaid lubadusi, kuid ütlesid kõigile oma tuttavatele kõrva sisse, et nad mõtlevad veel järele ja — ,,ja siis olete teie muidugi ka kutsutute hulgas". Inimesed vangutasid pead ja ütlesid: ,,Vaesed Wilsonid, nad on vist peast põrunud, sest seda nad ei või ju endale lubada." Mitmed naised üheksateistkümne hulgast sosistasid oma meestele: „See on hea mõte. Me ootame ära, kuni nende vilets ballike möödas on, ja siis alles korraldame sellise balli, et nad pikali kukuvad."
Päevad möödusid ja meeletu raiskamine tuleviku arvel muutus järjest meeletumaks, järjest ohjeldamatumaks ja mõttetumaks. Näis, et kuni otsustava päevani kulutavad üheksateist perekonda mitte ainult need nelikümmend tuhat dollarit, vaid mässivad end veel kaelani võlgadesse. Mõned kergemeelsed ei piirdunud ainult plaanidega, leuidas seda raha raisata — nad tegid seda tegelikult, kõike võlgu võttes. Nad ostsid maad, hüpoteeke, talusid, aktsiaid, ilusaid riideid, hobuseid ja palju muud. Kõige eest maksid nad ainult käsiraha, ülejäänud peale aga andsid vekslid — kümnepäevase tähtajaga. Kuid peagi muututi kainemaks ja Halliday märkas, et mitmete kahvatud näod reetsid rahutust. Jälle seisis ta mõistatuse ees ega teadnud, mida asjast arvata. „Wilcoxi kassipojad ei saa surnud olla, sest neid
342
polnud sündinudki; keegi pole jalaluud murdnud; ämmade arv pole kahanenud — mitte midagi pole juhtunud, ühe sõnaga — see on lahendamatu mõistatus."
Peale Halliday oli Hadleyburgis veel teine mees, kes ei teadnud, mida asjust arvata. See oli pastor mr. Burgess. Viimaste päevade jooksul oli teda kõikjal jälitatud. Kui ta juhtus üksi olema, tuli mõni üheksateistkümne hulgast tema juurde, pistis talle vargsi mingi ümbriku pihku ja sosistas: „Palun avage see linna koosolekusaalis reede õhtul," ja kadus siis süüdlase näoga. Ta lootis, et kotile leidub pretendent, kuigi see oli kahtlane, sest Goodson oli surnud, aga et need võiksid kõik pretendendid olla, selle peale ta lihtsalt ei tulnud. Kui lõpuks otsustav reede kätte jõudis, leidis ta, et tal on üheksateist ümbrikku.

III

Esimest korda oli raekoja saal nii toredas ehtes. Sein poodiumi taga oli kaetud lippudega, külgseinu kaunistasid rühmiti asetatud lipud, lipud rippusid rõdudelt ja sambadki olid lippudesse mähitud. See kõik oli mõeldud selleks, et mõju avaldada külalistele, keda oli oodata rohkesti ja kelle hulgas pidi olema palju ajalehtede esindajaid. Maja oli tulvil. Kõik

412 alalist istet olid hõivatud, samuti 68 lisatooli, mis olid vahekäikudesse mahutatud. Poodiumi astmed olid hõivatud, kuna eriti austatud külalistele anti kohad poodiumil. Hobuserauakujuliselt asetatud laudade ääres istusid erikirjasaatjad, kes olid siia igalt poolt kokku sõitnud. Ka ei olnud raekoja saal veel kunagi nii hästi riietatud publikut näinud. Mõned daamid kandsid kalleid tua-lette, kuid millegipärast näis, et nad end neis just päris hästi ei tunne. Vähemalt tundus see rahvale nii, kuid see võis tulla sellest, et need daamid polnud kunagi varem sellistes tualettides esinenud.
Kullakott seisis väikesel laual poodiumi ees, kust ta oli kõigile näha. Suurem osa publikut vahtis kotti põleva huviga, suud vesiseks tegeva huviga, nukra ja pateetilise huviga, kuna vahemik — üheksateistkümmend paari — vaatles kotti õrna ja armastava omaniku-pilguga. Selle eelistatud vähemiku mehed aga kordasid omaette väikest
343
liigutavat tänukõnet, millega nad nüüd iga silmapilk peavad vastama rahva kiiduavaldustele ja õnnesoovidele. Iga natukese aja pärast võttis mõni neist lehekese sõnavõtuga vestitaskust ja luges selle vargsi üle, et oma mälu värskendada.
Nagu ikka sellistel juhtudel, oli saal täidetud jutukõmi-naga. Aga kui pastor mr. Burgess viimaks tõusis ja oma käe kullakotile pani, valitses saalis säärane vaikus, et väis kuulda oma südame tuksumist. Burgess tutvustas koosolijaid koti ajalooga ja rääkis siis väga soojalt Hadleyburgi vankumatust aususest ja heast kuulsusest, mille linn oli auga ära teeninud ja mille peale ta võis õigusega uhke olla. Ta ütles, et selline hea kuulsus on kõige kallim vara ja et saatus on seda nüüd vääriliselt hinnanud: kullakoti episood on Hadleyburgi üle kogu riigi kuulsaks teinud ja talle on nüüd pööratud kogu Ameerika pilgud. Ta avaldas lootust, et Hadleyburgi nimi jääb alatiseks aususe sünonüümiks. (Aplaus.) „Ja kes peab valvama seda õilsat aaret, — kas kogu meie linn tervikuna? Ei! Vastutus olgu individuaalne, mitte ühine. Tänasest päevast peale peab igaüks teist seda isiklikult valvama ja on isiklikult selle eest vastutav, et talle mingit kahju ei sünniks. Kas teie — igaüks teist — tahate seda suurt usaldust õigustada? (Tormiline nõusolek.) Siis on kõik korras. Parandage see edasi oma lastele ja lastelastele. Täna on teie puhtus ühegi plekita, — hoolitsege selle eest, et see ka edaspidi nii oleks. Täna ei leidu teie hulgas ühtegi, kes sirutaks käe võõra kopika järele, ·— olge ka edaspidi niisama ausad. (,,Oleme! Oleme!") Siin ei sobi praegu võrrelda Hadley-burgi ja teisi linnu, kes meisse alati just kõige paremini ei suhtu. Neil on omad vaated, meil on omad. Leppigem sellega. (Kiiduavaldused.) Ma lõpetan. See, mu sõbrad, mida teie siin mu käe all näete, on kellegi välismaalase kõrge tunnustus meie linnale. Selle läbi kuuleb meist kogu maailm. Me ei tea, kes see välismaalane on, kuid meie kõigi nimel tahaksin ma talle tänu avaldada ja palun selleks teie nõusolekut."
Kogu saal tõusis nagu üks mees ja terve pika minuti vältel värisesid seinad tänuavalduste mürinast. Siis istusid kõik jälle maha ja mr. Burgess võttis taskust ümbriku. Hinge kinni pidades jälgis rahvas, kuidas ta ümbriku avas
344
ja sealt sedelikese välja võttis. Aeglaselt ja rõhutades luges Burgess selle ette, kuna publik nagu nõiutult seda maagilist dokumenti kuulas, mille iga sõna oli tervet kullakangi väärt.
„Ma ütlesin vaesele võõrale järgmised sõnad: „Te ei ole kaugeltki nii väga halb inimene. Minge ja parandage ennast!"" Siis ta jätkas:
„Kohe saame teada, kas need sõnad siin langevad ühte nendega, mis leiduvad kotis. Ja kui see nii peaks olema — milles meil ei ole põhjust kahelda —, siis kuulub see kullakott meie kaaskodanikule, kes edaspidi seisab kogu ameerika rahva ees kui selle vooruse sümbol, mis meie linnale on toonud üldise kuulsuse, — nimelt mr. Billsonile!"
Saal oli end ette valmistanud, et oma rõõmu tormilistesse kiiduavaldustesse valada. Kuid selle asemel oldi järsku nagu halvatud: paar sekundit kestis surmavaikus, siis hakati siin-seal sosistama: ,,Billson! Ei — see on juba liig! Kakskümmend dollarit ühele võõrale, — või üldse

kellelegi! Keda te lolliks peate?!" Kuid samas jäi saal imestusest jällegi tummaks, sest samal ajal, kui saali ühes otsas püsti tõusis diakon Billson ja alandlikult oma pea langetas, tõusis saali teises otsas advokaat Wilson. Rahvas vaikis hämmastunult.
Kõik olid jahmunud, üheksateist paari aga üllatatud ja täis püha viha.
Billson ja Wilson pöördusid ümber ja jäid teineteisele otsa vaatama. Billson küsis salvavalt:
,,Miks siis teie tõusite, mr. Wilson?"
,,Sellepärast, et mul on õigus seda teha. Võib-olla te oleksite nii lahke ja seletaksite meile, miks teie tõusite?"
,.Suurima heameelega. Sellepärast, et mina kirjutasin selle sedeli."
,,See on nurjatu vale! Mina kirjutasin selle!"
Nüüd oli Burgessi kord imestada. Ta vaatas nõutult kord ühe, kord teise otsa ega teadnud nähtavasti, mida teha. Rahvas vaikis juhmilt. Siis kogus advokaat Wilson end ja sõnas:
„Ma palun koosoleku juhatajat allkiri uuesti ette lugeda."
See tõi juhataja jälle asja juurde ja ta luges nime:
„John Wharton Billson."

,,Nägite?" hüüdis Billson, ,,mis te nüüd veel ütlete? Ja mis on teil öelda vabanduseks minu ja selle saalitäie rahva ees, keda teie nii alatult teotasite?"
,,Ma ei mõtlegi vabandada, sir. Vastupidi, ma süüdistan teid avalikult, et varastasite mr. Burgessilt minu tähekese ja asendasite selle teie allkirja kandva koopiaga. Mingil teisel teel ei võinud teie neid sõnu teada saada. Peale minu ei tea seda saladust ükski inimene!"
Asi ähvardas muutuda skandaalseks. Kõik märkasid murega, et stenografistid kirjutavad nagu meeletud. Paljud hüüdsid: ‚Juhataja, juhataja! Nõudke rahu! Rahu!" Burgess koputas vasaraga lauale ja ütles:
,,Me ei tohi unustada sündsat käitumist. Siin peab olema mingi eksitus, see on kindel. Kui mr. Wilson andis mulle ümbriku — ja nüüd ma mäletan tõesti, et ta seda tegi —, siis ma leian selle kohe."
Ta võttis taskust ümbriku, avas selle, ja suutmata varjata oma üllatust ja kohmetust, seisis mõned hetked sõnatult. Siis lõi ta paar korda mehaaniliselt käega, tahtis nagu midagi öelda, kogeles mõned sõnad ja jäi jälle vait. Kohtadelt hüüti.
„Ette lugeda! Ette lugeda! Mis see on?"
Ta hakkas lugema uimaselt nagu kuutõbine:
„Ma ütlesin õnnetule võõrale järgmised sõnad: „Te ei ole, kaugeltki nii halb inimene. (Kogu saal vaatas hämmastunult tema poole.) Minge ja parandage ennast."" (Pominad: Huvitav küll! Mis see kõik tähendab?) „Siia on alla kirjutanud," ütles juhataja, „Thurlow G. Wilson."
,,Eks ma öelnud!", hüüdis Wilson. ,,Nüüd on kõik selge! Ma teadsin kindlasti, et mu sedel on varastatud."
„Varastatud!" vastas Billson. „Ma veel õpetan teietaolistele, kuidas mind... "
Juhataja: Rahu, džentlmenid, rahu! Teie, palun, istuge nüüd mõlemad oma kohtadele.
Nad kuulasid sõna, kuid raputasid päid ja pomisesid vihaselt. Saal oli täiesti segadusse viidud — rahvas ei teadnud, mida asjast arvata. Järsku tõusis oma kohalt Thompson. Thompson oli linna kübarategija. Ta oleks tahtnud olla üks üheksateistkümnest, kuid nende hulka teda

ei võetud: selleks oli ta kübaratöökoda liiga väike. Ta ütles:
„Härra juhataja, lubage küsida, kuidas see on võimalik, et nad mõlemad ütlesid võõrale täpselt ühed ja needsamad sõnad? Mulle paistab . . ."

Teda katkestas parkal. Parkal ei olnud eluga rahul. Ta leidis, et tal on õigus kuuluda üheksateistkümne hulka, kuid nood ei tahtnud seda tunnistada. Selle tõttu olid ta käitumine ja toon kaunis ebaviisakad. Ta ütles:
,,Noh, see on küll tühi lora! Säärane asi võib juhtuda küll võib-olla kaks korda saja aasta jooksul, aga mitte ühekorraga. Kumbki neist ei andnud võõrale seda kahtkümmet dollarit!" (Hõre aplaus.)
Billson: Mina andsin!
Wilson: Mina andsin!
Siis nad süüdistasid teineteist varguses.
Juhataja: Palun rahu! Teie mõlemad palun istuge kohtadele. Mõlemad sedelid olid mul kogu aeg taskus.
Kellegi hääl: Hästi, siis on vähemalt see selge.
Parkal: Härra juhataja, üks asi on nüüd klaar: üks neist meestest on teise voodi all kuulamas käinud ja nii perekonnasaladuse teada saanud. Ärgu seda mulle pahaks pandagu, aga ma arvan, et nad mõlemad saaksid niisuguse asjaga hakkama. (Juhataja: Rahu! Rahu!) Ma võtan oma sõnad tagasi, sir, ja ütlen ainult nii palju, et juhul, kui üks neist kuulis pealt, kui teine saladuse oma naisele avaldas, siis on ta meil nüüd peos.
Kellegi hääl: Kuidas?
Parkal: Väga lihtsalt. Nende sõnad ei lange päris ühte. Te oleksite seda isegi märganud, kui te oleksite nad üksteise järel läbi lugenud ja kui vahepeal poleks olnud nii põnevat tülitsemist.
Hääl: öelge, milles vahe seisab?
Parkal: Billsonil on: ,,Te ei ole kaugeltki nii väga halb inimene," Wilsonil „väga" puudub.
Paljud hääled: Õigus, tal on õigus!
Parkal: Tähendab, kui juhataja võrdleb neid sedeleid sellega, mis kotis on, siis selgub, kumb neist kahest petisest .. . (Juhataja: Palun rahu!) ·— kumb neist kahest vurlest... (Juhataja: Palun rahu!) — kumb neist kahest

džentlmenist (naer ja käteplaksutus) osutub esimeseks nurjatuks valelikuks, kelle meie linn on üles kasvatanud, meie linn, kelle ta on ära teotanud ja kes talle seda ei kingi. (Tugev aplaus.)
Paljud hääled: Avage kott! Avage kott!
Mr. Burgess lõikas kotisse augu, pistis käe kotti ja tõmbas sealt välja ümbriku. Selles oli kaks kokkumurtud sedelit. Burgess ütles: ·
,,Ühele sedelile on märgitud: Ette lugeda alles pärast seda, kui on tutvutud kõigi juhatajale adresseeritud kirjadega, — kui neid peaks leiduma. Teisele on märgitud: Võrdlemiseks. Lubage, ma loen. Siin on kirjutatud:
Ma ei nõua, et mu heategija kõike, mis ta mulle ütles, siin täpselt kordaks, kuna osa sellest ei olnud midagi erilist ja võiks kergesti ununeda. Kuid viimased viisteist sõna olid niivõrd rabavad, et pidid kindlasti meelde jääma.
Kui need täpselt ühte ei lange, tuleb pretendenti petiseks pidada. Algul ütles mu heategija mulle, et ta annab üldse väga harva kellelegi nõu, aga kui ta seda teeb, siis on see nõuanne ka esmaklassiline. Siis ta ütles järgmised sõnad, ja need on mul igavesti meeles: ,,Te ei ole kaugeltki nii halb inimene." "
Viiskümmend häält: Korras! — Raha kuulub Wilsonile! Wilson! Wilson! Kõne! Kõne!
Inimesed hüppasid kohtadelt ja tunglesid Wilsoni ümber, surusid tal kätt ja õnnitlesid teda tormiliselt, kuna juhataja tagus vasaraga vastu lauda ja hüüdis:
„Palun rahu, härrased! Rahu! Palun, lubage mul lõpetada." Kui saalis valitses jälle vaikus, luges ta edasi:

„Minge ja parandage ennast — või, pidage seda meeles — te surete ühel heal päeval oma pattude pärast ja satute põrgusse või Hadleyburgi — PÜÜDKE EELISTADA ESIMEST!"
Järgnes kohutav vaikus. Kõigepealt käis kodanike näost üle vihapilv, kuid see hakkas vähehaaval hajuma ja selle asemele kippus muie ·— kippus nii kangesti, et seda oli raske alla suruda. Reporterid, brikstonlased ja teised võõrad vaatasid maha, varjasid oma nägu kätega ja ainult suurte jõupingutuste ja heroilise viisakuse tõttu suutsid naerupahvatust tagasi hoida.

Just sel ebasobival hetkel katkestas vaikuse Jack Halliday üksik möirgav hääl:
„S e e on nüüd küll esmaklassiline!"
Siis pahvatasid naerma kõik, võõrad ja omad. Isegi mr. Burgessi väärikus ei pidanud kuigi kaua vastu. See andis kogu saalile vaba voli ja nad kasutasid seda põhjalikult. See oli kauakestev ja maruline, see oli südamest tulev naer, kuid viimaks see ometi rauges, rauges niivõrd, et mr. Burgess püüdis jätkata ja rahvas jõudis silmad kuivaks pühkida. Siis puhkes see jälle uue jõuga, ja pärast tuli veel üks naeruhoog. Alles siis sai Burgess mahti öelda järgmised sõnad:
„Oleks kasutu varjata fakti, et meie ees on praegu väga tõsine küsimus. See puudutab teie linna au, see riivab linna head nime. Juba see, et mr. Wilsoni ja mr. Billsoni poolt esitatud sõnade vahel oli erinevus, on iseenesest tõsine asi, kuna see osutab sellele, et üks neist härradest on hakkama saanud vargusega . . ."
Need kaks meest olid istunud loiult, löödult, osavõtmatult. Nende sõnade järel olid nad aga nagu piksest rabatud ja tahtsid püsti karata.
„Istuda!" ütles juhataja teravalt, ja nad alistusid käsule. „See, nagu ma juba ütlesin, on väga tõsine asi. Ta oli seda ka enne, kuid ainult ühe jaoks neist härradest. Nüüd on see muutunud veelgi tõsisemaks, sest nüüd on nende mõlema au suures hädaohus, pean ütlema isegi, et lootusetult hädaohus. Nende mõlema sedelitel puuduvad viisteist otsustavat sõna!" Ta peatus ja ootas, et vaikus saaks süveneda ja küllaldast mõju avaldada. Siis ta lisas: „On ainult üks võimalus, kuidas niisugune asi võis juhtuda. Ma küsin neilt džentlmenidelt — mis see siis oli: kas salajane kokkulepe, kokkumäng?"
Tume pomin käis läbi saali. See tähendas: „Nüüd on nad mõlemad tal lõksus."
Billson, kes ei olnud harjunud kriitiliste olukordadega, istus abitult ja kössivajunult. Wilson aga oli advokaat. Ta tõusis üles, kahvatu ning sünge, ja ütles:
„Ma palun koosolijaid lahkesti ära kuulata mu seletus selles piinlikus asjas. Mul on väga kahju, et see, mida ma pean avaldama, heidab paratamatult halba valgust mr. Billsonile, keda ma olen tänaseni austanud ja hin-

nanud ja kelle vankumatusse aususse ma olen siiralt uskunud — nagu teiegi kõik. Kuid oma isikliku au kaitseks olen ma sunnitud sõna võtma — ja rääkima avameelselt. Ma pean häbiga tunnistama, ja ma palun seda mulle andeks anda, et ma tõepoolest ütlesin võõrale kirjas leiduvad sõnad, kaasa arvatud need viisteist häbistavat sõna. (Ärevus saalis.) Kui teade ajalehes avaldati, tuletasin ma
öeldud sõnad meelde ja otsustasin kotti endale nõuda, kuna mul oli selleks täielik õigus. Nüüd ma palun teid arvesse võtta ja kaaluda järgmist asjaolu: võõras oli mulle tookord lõpmata tänulik. Ta ütles, et ta ei leia sõnu selle väljendamiseks ja et kui tal kunagi avaneb võimalus, siis tasub ta selle mulle tuhatkordselt. Nüüd aga lubage küsida: kas ma võisin seda arvata, kas ma võisin seda uskuda, kas ma võisin seda kaudseltki aimata, et ta on nii tänamatu ja avaldab oma kirjas need viisteist täiesti tarbetut sõna. Võib olla, et seada mulle lõksu, et näidata mind oma kodulinna laimajana suure rahvakoosoleku ees? See oli mõttetu, see oli võimatu. Ma uskusin, et tema kiri sisaldab ainult mu nõuande esimest, heasoovlikku poolt.
Ma ei kahelnud selles üldse. Teie minu asemel oleksite mõelnud niisama. Te ei oleks teadnud oodatagi nii alatut reetmist inimese poolt, keda te olite aidanud ja kellele te polnud midagi

halba teinud. Sellepärast ma kirjutasin vähemagi kahtluseta, täie usaldusega sedelile kaks esimest lauset, millest viimane lõppes sõnadega: „Minge ja parandage ennast" — ja kirjutasin oma nime alla. Kui ma kirja parajasti ümbrikusse tahtsin panna, kutsuti mind tagatuppa. Kiri jäi lahtiselt mu lauale." Ta peatus, pööras oma pea aeglaselt Billsoni poole, ootas hetke ja lisas siis: „Juhin teie tähelepanu järgmisele asjaolule: kui ma vähe aja pärast kontorisse tagasi tulin, väljus sealt parajasti mr. Billson." (üldine ärevus.) ··
Billson kargas silmapilk püsti ja karjus:
,,See on vale! See on alatu vale!"
Juhataja: Istuge, sir! Sõna on mr. Wilsonil.
Billsoni sõbrad sikutasid ta oma kohale ja püüdsid teda rahustada. Wilson jätkas:
,,Need on lihtsad faktid. Kui ma tuppa astusin, oli mu kiri laual teisel kohal kui enne. Ma märkasin seda, kuid ei pööranud sellele tähelepanu, arvates, et tuuletõmbus
350
on ta sinna puhunud. Et mr. Billson võiks võõraid kirju lugeda, see ei tulnud mul mõttessegi. Ma pidasin teda ausaks inimeseks, kes säärastest asjadest kõrgemal seisab. Sellega on seletatav ka liigne sõnake ,,väga" Billsoni tekstis. Tema mälu pettis teda. Mina olen ainus inimene maailmas, kes teab — ja seda ausal teel — iga üksikasja selles tekstis. Ma lõpetan."
Ei ole ühtki asja maailmas, mis suudaks paremini ajusid uimastada, veendumusi pea peale pöörata ja tundmusi üles kruvida, kui veenev kõne, eriti kui kuulajaskond ei ole harjunud kõnekunsti vigurite ja nõksudega. Wilson istus maha võitjana. Ta valati üle kiiduavaldustega, ta sõbrad tunglesid ta ümber, surusid tal kätt ja õnnitlesid teda. Billsonil ei lastud suudki lahti teha. Juhataja aga tagus vahetpidamata vasaraga vastu lauda ja hüüdis:
,,Asja juurde, härrased, koosolek jätkub!"
Viimaks oldi mingil määral rahunenud ja kübarategija ütles:
,,Mis siin veel jätkata, nüüd vaja raha kätte anda!"
Hääled: Õigus! Õigus! Wilson, astuge ette!
Kübarategija: Ma panen ette hüüda Wiisonile kolmekordne ,,hurraa". Olgu see ta ususe sümboliks, mis ...
Mürisev ,.hurraa" puhkes enne, kui ta jõudis lõpetada, üldise lärmi ja juhataja vasarakoputuste saatel tõstsid mõned entusiastid Wilsoni ühe suurekasvulise sõbra õlale, et teda triumfikäigus poodiumile viia. Kuid nüüd õnnestus juhatajal teistest üle karjuda:
,,Rahu! Kõik kohtadele! Ärge unustage, et üks dokument on veel ette lugemata." Kui saalis jälle vaikus valitses, võttis ta kirja, et seda ette lugeda, kuid pani selle siiski kõrvale ja ütles:
,,Ma unustasin, et seda tohib lugeda alles siis, kui kõik muud kirjad on läbi loetud." Ta võttis taskust ümbriku, avas selle, heitis pilgu kirjale — näis üliatatuna, tõstis selle kõrgemale ja jäi seda üksisilmi vahtima.
Kakskümmend või kolmkümmend häält hüüdis:
,,Mis see on? Ette lugeda! Ette lugeda!"
Ta tegigi seda — aeglaselt ja nagu imestades:
„Sõnad, mis ma võõrale ütlesin (Hääled: Tohoh! Mis see's tähendab?), olid järgmised: ,,Te ei ole kaugeltki nii halb inimene. (Hääled: Kuradi lugu!). Minge ja paran-
351
dage ennast." (Hääl: Oi-oi, ma söön oma pea ära!) Allkiri: Mr. Pinkerton, pankur."
Selle peale puhkes saalis säärane põrgulärm, mis võis iga mõistlikuma inimese nutma ajada. Need, keda see asi ei puudutanud, naersid, kuni neil pisarad mööda põski alla voolasid. Reporterid, ise naerust kõverad, tegrd märkmikesse niisuguseid varesejalgu, mille dešifreerimine oleks täiesti lootusetu olnud. Kellegi koer, une pealt poolsurnuks ehmatatud, hakkas larinal haukurha. üldises lärmis eraldusid üksikud hääled: ,,Ohoo, me saame rikkaks! — Juba kaks ususe sümbolit! Ja Billson veel peale selle!" — ,,Kolm ikka! . . . Paksmagu

ikka ka — ega liiga saa!" — ,,Olgu — Billson on valitud" —. ,,Vaene Wilson küll — juba kahe varga ohver!"
Võimas hääl: Vaikust! Juhataja õngitses oma taskust veel midagi välja.
Hääled: Hurraa! Kas midagi uut? Ette lugeda! Lugeda! Mitte lugeda!
Juhataja loeb: „Ma ütlesin, jne.: ,,Te ei ole kaugeltki nii halb inimene. Minge, jne." Allkiri: Gregory Yates."
Häälte torm: Neli sümbolit! Hurraa Yates'ile! Õngitsege veel!
Saal möirgas lõbususest ja haaras kinni igast vähemastki naljast. Mõned üheksateistkümne hulgast, näost kahvatud ja sünged, tõusid üles ja püüdsid vahekäiku pääseda, kui mitukümmend häält hüüdis:
„Uksed! Uksed kinni! ükski ,.sümbol" ei tohi siit lahkuda. Kõik kohtadele!"
Käsk täideti.
„Õngitsege veel! Lugege ette!"
Juhataja õngitses uuesti, ja jälle kuuldi ta huultelt tuttavaid sõnu: „Te ei ole kaugeltki nii halb inimene."
,,Nimi! Nimi! öelge nimi!" ·
,,L. Ingoldsby Sargent."
„Juba viis valitut! Lao sümbolid hunnikusse! Edasi, edasi!"
„Te ei ole kaugeltki nii halb ... " ,.Nimi! nimi!" ,,Nicholas Whitworth."
,.Hurraa! Ennäe! Meil täna sümbolite päev."
Keegi lõi kaasa ja hakkas seda värssi laulma (välja

jättes sõna ,,täna") tuntud aaria viisil operetist ,,Mikaado". Kogu saal ühines suure vaimustusega. Kohe luuletati ka järgmine rida:
— Sa seda ära unusta —
Saal laulis selle möirates ära. Silmapilk lisati kolmas rida:
— et mujal sulisid võid leida sa —
Ka see lauldi mürinal maha. Kui viimane heli oli vaikinud, laulis Jack Halliday heleda ja selge häälega lõpurea:
— kuid meil neid sümboleid on kuhjaga!
Seda lauldi kirjeldamatu vaimustusega. Siis hakati jälle otsast peale ja lauldi need neli rida määratu hoo ja tempoga kaks korda läbi, lõpetades kolmekordse hip-hip-hurraaga Aususe Sümbolile Hadleyburgile, kes täna õhtul saab kätte tõendi, et tema ausus on ehtne nagu puhas hõbe.
Siis hakati igalt poolt läbisegi jälle juhatajat hüüdma:
,,Edasi, edasi! Lugege veel mõned! Kõik ette lugeda!"
,,Õigus — lugege edasi! Varsti me võidame endale surematu kuulsuse!"
Nüüd aga tõusid kümmekond meest püsti ja avaldasid protesti. Nad ütlesid, et selle tsirkuse on korraldanud mõni kõlvatu naljahammas ja et see solvab kogu linna tervikuna. Ei olevat vähematki kahtlust, et kõik need allkirjad on võltsitud ...
,,Maha istuda! Pidage suu! Annate end ise välja. Teie nimi on muidugi ka seal hulgas."
,.Härra juhataja, kui palju teil neid ümbrikke on?"
Juhataja luges nad üle. ·
,,Koos nendega, mis on juba läbi vaadatud, üheksateist."
Puhkes pilkav aplausi torm.
,,Võib-olla nad kõik sisaldavad sama saladuse? Ma panen ette, et te avaksite nad kõik ja loeksite meile allkirjad ning samuti iga kirja seitse esimest sõna."
„Kes on poolt?"

See kiideti mürinal heaks. Siis tõusis vaene vana Richards püsti ja sedasama tegi ka ta naine. Ta pea oli langetatud, et teised ei näeks ta pisaraid, ja ta toetus oma abikaasa käsivarrele.
Richards ütles väriseval häälel:
„Mu sõbrad, te tunnete meid — Maryt ja mind — kogu meie elu jooksul ja ma arvan, et te olete meid sallinud ja austanud... "
353
Juhataja katkestas teda:
„Lubage, mr. Richards. See, mis te ütlete, on täiesti õige. Mr. Richards, meie linn tõepoolest tunneb teid, ta sallib teid, ta peab teist lugu. Veelgi enam — ta austab ja armastab teid ... "
Halliday hääl kajas üle saali:
„Veel üks esmaklassiline tõde! Kui koosolek arvab, et juhatajal on õigus, siis kinnitagem ta sõnu. Püsti tõusta! Nii — hip! hip! hip! — korraga!"
Rahvas tõusis nagu üks mees ja kõik pöördusid agaralt vanakeste poole. Õhk oli lehvivaist taskurättidest valge nagu lumetormi ajal, ja kõik avaldasid oma siirast austust.
Siis jätkas juhataja:
,,Kuid õieti ma tahtsin öelda seda: Me teame, kui hea süda teil on, mr. Richards. Kuid praegu ei ole aeg süüdlastele kaastunnet avaldada. (Hüüded: Õigus! Õigus!) Ma loen teie üllast kavatsust juba te näost, kuid ma ei või teil lubada nende meeste eest kosta."
,,Aga ma tahtsin ..."
„Palun, istuge, mr. Richards. Me peame ülejäänud kirjad läbi lugema, — seda nõuab lihtsalt õiglus nende vastu, kes siin on juba paljastatud. Niipea kui see on tehtud — selles ei pruugi te kahelda — annan teile sõna."
Paljud hääled: Õigus! Juhatajal on õigus — praegusel silmapilgul ei või lubada mingit katkestamist. Edasi! — nimed! nimed! Nii nagu koosolek otsustas!
Richardsid istusid vastumeelselt maha ja mees sosistas naisele: ,,Küll see ootamine on aga piin. Ja häbi on seda suurem, kui nad nüüd teada saavad, et me tahtsime paluda ainult enda eest."
Nimede lugemisega puhkes rahva lustakus uue hooga.
„Te ei ole kaugeltki nii halb inimene. . ." Allkiri: „Robert J. Titmarsh."
„Te ei ole kaugeltki nii halb inimene. . ." Allkiri: „Eliphalet Weeks."
„Te ei ole kaugeltki nii halb inimene. .." Allkiri: „Oscar B. Wilder."
Siin tuli rahval järsku idee vabastada juhataja nende seitsme sõna kordamisest. Selle eest oli ta neile väga tänulik. Nüüd ta võttis iga järgmise ümbriku, hoidis seda näpu vahel ja jäi ootama.
Rahvas laulis kooris need seitse
354
sõna väärikalt ja venitades (mis väga sarnanes tuntud kirikulauluga) — ,,Te ei ole ka-u-u-gelt-ki nii halb ini-me-e-ne!" Siis ütles juhataja: „Allkiri: „Archibald Wilcox." " Ja nii edasi ja nii edasi, nimi nime järel, ja kõigil oli äärmiselt lõbus, välja arvatud vaesed üheksateist. Aegajalt, kui juhataja nimetas mõne eriti silmapaistva nime, laskis rahvas tal oodata ja jorutas maha kogu teksti kuni viimaste sõnadeni: „ja satute põrgusse või Hadleyburgi — püüdke eelistada e-e-si-mest!" Ning mõnel erilisel juhul pandi lõppu veel vägev, südantlõhestav ja mõjuv ,,Aa-a-men!"
Nimekiri kahanes ja kahanes, kuna vaene vana Richards arvet pidas ja iga kord võpatas, kui mõni etteloetud nimi tema omaga sarnanes. Ta ootas hirmuga seda hetke, mil ta koos Maryga peab tõusma ja oma kaitsekõne lõpetama, mida ta kavatses sõnastada järgmiselt:
„… sest kuni tänaseni pole me midagi halba teinud ja oleme elanud laitmatult oma tagasihoidlikku elu. Me oleme väga vaesed, me oleme vanad, ja meil ei ole kedagi siin ilmas. Kiusatus oli suur, ja me ei pidanud vastu. Kui ma enne üles tõusin, siis tahtsin ma kõik avalikult üles tunnistada ja paluda, et mu nimi siin mitte ette ei loetaks, kuna ma kartsin, et me ei suuda seda üle elada. Kuid mul ei lastud rääkida. See oli ka õiglane, sest me peame

kannatama koos teistega. See on meile väga raske. Esimest korda kuulsime oma nime häbistatult. Halastage meie peale — meie mineviku nimel. Ärge tehke meie häbi-koormat raskemaks, kui ta juba niigi on." Sellel kohal müksas teda Mary, märgates, et ta midagi ei näe ega kuule. Rahvas laulis: „Te ei ole ka-u-u-geltki," jne.
„Ole valmis," sosistas Mary, ,,nüüd tuleb sinu nimi — kaheksateist on juba loetud."
Laul lõppes.
„Järgmine! järgmine! järgmine!" hüüti kõikjalt.
Burgess pistis käe taskusse. Vana abielupaar hakkas värisedes tõusma. Burgess kobas hetke taskus, siis ütles:
„Näib, et nüüd on kõik."
Richardsid, jalad õnnest ja üllatusest nõrgad, vajusid oma istmetele tagasi, ja Mary sosistas: „Jumalale tänu, me oleme päästetud! ... Ta on meie
355
oma ära kaotanud, — see on rohkem väärt kui sada niisugust kotti!"
Uuesti rõkkas saal „Mikaado"-paroodiast, mida lauldi järjest kasvava vaimustusega kolm korda, ja kui jõuti kolmandat korda lõpureani:
kuid meil neid sümboleid on kuhjaga! tõusis kogu rahvas püsti ja lõpetas laulu kolmekordse „hurraaga" „Hadleyburgi vooruslikkuse ja selle kaheksateistkümne surematu esindaja" auks.
Seejärel tõusis püsti sadulsepp Wingate ja pani ette ,,elagu" hüüda kõige ausamale inimesele linnas, ainsale nimekale kodanikule, kes ei ole seda raha endale ahnit-senud — Edward Richardsile..
See tehti suure ja liigutava südamlikkusega. Siis soovitas keegi valida Richardsi nüüdsest peale Hadleyburgi Püha Traditsiooni ainsaks kaitsjaks ja sümboliks, et ta võiks kartmatult kogu maailmale silma vaadata.
Tormiline heakskiit. Siis lauldi jälle „Mikaadot" Ja lõpetati seekord vähe teisiti:
kuid meie sümbol on plekita!
Tekkis paus. Siis ...
Hääled: Aga .kes saab koti?
Parkal (väga sarkastiliselt): Siin pole mingit raskust. Raha jaotatakse kaheksateistkümne Aumehe vahel. Nemad andsid kannatavale võõrale igaüks kakskümmend dollarit — ja veel nõuande pealekauba —, selle protseduuri peale kulus kokku vähemalt kakskümmend minutit, üldsummas riskeerisid nad 360 dollariga. Nüüd tahavad nad muidugi oma raha koos protsentidega tagasi saada — kokku nelikümmend tuhat dollarit.
Paljud hääled (pilkavalt): õige, õige! Jagage ära!-Halastage vaeste peale — ärge laske neil oodata! ·
Juhataja: Palun rahu. Ma loen teile nüüd ette võõra teise kirja. Selles on öeldud: Kui pretendente ei peaks leiduma (rahvas oigab kooris), siis palun avage kott ja andke raha linna silmapaistvamate kodanike kätte hoiule (hüüded: Oh! oh! oh!), et nad kasutaksid seda oma äranägemise järgi teie linna hea nime ja vankumatu aususe propageerimiseks ja kindlustamiseks (Oh! oh! oh!), millele nende kodanike nimed ja teod veelgi uut ja kaugeleulatuvat
356
sära lisavad (sarkastiliste kiiduavalduste pahvak). Aga see ei ole veel kõik. Ei, siin on veel postscriptum:
P. S. — Hadleyburgi kodanikud! Nimetatud sõnu pole keegi kunagi öelnud. (Suur ärevus saalis.) Nii vaene võõras ja annetatud kakskümmend dollaril kui ka heategija nõuanne — kõik see on välja mõeldud. (Imestuse ja lõbususe sumin saalis.) Lubage, ma jutustan teile oma loo, — teen seda paari sõnaga. Kord ma peatusin teie linnas, kus mind sügavalt solvati, kuigi ma ei olnud seda millegagi ära teeninud. Iga teine oleks leppinud sellega, et oleks paar meest

maha tapnud, ja asi tahe. Kuid mind selline tühine kättemaks ei rahuldanud, sest surnud ei tunne piin a. Pealegi — teid kõiki ma ei oleks ikkagi surmata saanud, ja isegi see — niisugune nagu ma olen — poleks mind rahuldanud. Ma tahtsin kahjustada iga meest teie linnas ja iga naist, ja mitte teie keha või vara, vaid teie edevust — nimelt seda, mis tühiste ja rumalate inimeste juures on kõige õrnemaks kohaks. Nii ma tulin teie teadmata Hadleyburgi tagasi ja õppisin teid tundma. See osutus väga kergeks. Te olete juba ammusest ajast kuulsad oma aususe poolest. Mõistagi, et te olite uhked selle üle, — see oli te kalleim vara, see oli teie silmatera. Niipea kui ma märkasin, kui hoolikalt ja valvsalt te iseendid ja oma lapsi kõigi kiusatuste eest hoiate, oli mu nõu kindel. Oh teid lihtsameelseid! Pole midagi hapramat ilmas kui voorus, mida pole tules karastatud. Ma töötasin välja plaani ja koostasin nimekirja. Minu eesmärk oli rikkuda Hadleyburgi hea nimi. Mu plaan oli muuta varasteks ja valelikeks umbes poolsada vooruslikku meest ja naist, kes polnud veel ilmaski valetanud ega ühtki kopikat varastanud. Goodsoni suhtes olid mul kahtlused. Tema ei olnud Hadleyburgis sündinud ega üles kasvanud. Ma kartsin, ei mu kirja lugedes te võiksite endale öelda: ,,Goodson on ainus mees meie hulgas, kes annaks kakskümmend dollarit kellelegi vaesele kuradile", — ja siis te poleks mu sööda otsa tulnud. Kuid jumal kutsus Good-soni ära. Siis ma teadsin, et mu asi on kindel, ma panin püünise söödaga üles. Väga võimalik, et lõksu ei lange mitte kõik need, kes said kirja väljamõeldud nõuandega, kuid enamik, niipalju kui mina Hadleyburgi tunnen, kindlasti langeb. (Hääled: Õigus, ta püüdis nad viimase

meheni.) Ma usun, et nad varastavad isegi ilmselt kaardilauas saadud raha, ennem kui nad seda tegemata jätavad, need vaesed, viletsad, vääritikasvalatud inimesed! Ma loodan, et mul õnnestub jäädavalt ohjeldada teie edevust ja heita vari Hadleyburgi kuulsusele, mis teie arvates püsib igavesti ja millest kuuldakse kaugel väljaspoolgi. Kui mul on olnud edu, siis avage kott ja kutsuge kokku Hadleyburgi Hea Nime Traditsiooni Propageerimise ja Säilitamise Komitee."

Häälte torm: Avage kott! Avage kott! Kõik kaheksateist estraadile! Traditsiooni propageerimise komitee! .Aumehed" — ette astuda!

Juhataja tõmbas koti lõhki, võttis sealt peotäie säravaid, laiu, kollaseid münte, raputas neid peopesal, s',is vaatles neid lähemalt ·—

„Sõbrad, need on ainult ülekullatud tinatükid."

See uudis võeti vastu uue rõõmupurskega.

Kui müra oli vaibunud, ütles parkal:

,,Mr. Wilson kui kõige vanem ,,aumees" olgu Traditsiooni Propageerimise Komitee esimees. Ma panen ette, et ta poodiumile astuks ja oma sõprade nimel raha vastu võtaks."

Sajad hääled: Wilson! Wilson! Wilson! Kõne! Kõne!

Wilson (vihast väriseval häälel): Lubage mul öelda, ilma et ma jämeda tooni pärast vabandama peaksin: ,,Käigu kuradile kõik see raha."

Üksik hääl: Ja ise on ta baptist!

Teine hääl: Veel on seitseteist sümbolit! Astuge ette, härrased, ja võtke vastu teile usaldatud raha! (Täielik vaikus — keegi ei vasta.)

Sadulsepp: Härra juhataja, endise aristokraatia hulgas on meil siiski veel üks mees, kes pole end määrinud. Ta vajab seda raha ja on selle ära teeninud. Ma teen ettepaneku lubada Jack Hallidayl kott kullatud kahekümne-dolla-ristega enampakkumisel maha müüa ja saadud raha anda mehele, keda Hadleyburgil on rõõm austada — Edward Richardsile.

Ettepanek võeti vastu suure vaimustusega kõigi poolt, koer kaasa arvatud. Sadulsepp alustas pakkumist ühest

dollarist, Bixtoni rahvas ja Barnumi esindaja võitlesid ägedalt, rahvas juubeldas iga kord, kui üle pakuti, ja ärevus tõusis iga hetkega. Pakkujad läksid hasarti ja pakkusid järjest julgemini,

järjest otsustavamalt. Pakkumised hüppasid ühelt dollarilt viiele, siis kümnele, siis kahekümnele, siis viiekümnele, siis sajale, siis ...
Kui oksjon algas, sosistas Richards ahastuses oma naisele: „Oh, Mary, kas me võime seda lubada? See — see — sa näed, see on tasu aususe eest, tunnustus südamepuh-tusele ja — ja — kas me võime seda lubada? Kas ma ei peaks mitte püsti tõusma, ja... Oh, Mary, mis me nüüd teeme? Mis sa arvad, kas me..." (Halliday hääl: „Viis-teist on pakutud! — viisteist dollarit koti eest! — Kakskümmend! — tänan! — Kolmkümmend! — veel kord tänan! Kolmkümmend! kolmkümmend! — Kas keegi ütleb nelikümmend? —· Õigus, nelikümmend! Edasi, härrased, ärge jätke! '— Viiskümmend! Tänan, suuremeelne roomlane! Läheb viiekümnega! Viiskümmend! — seitsekümmend — üheksakümmend! Tore! — Sada! Pange juurde, pange juurde! — Sada kakskümmend... nelikümmend! Just õigel ajal! — sada viiskümmend! — kakssada! — Suurepärane! Kas keegi pakub kakss... — tänan! Kakssada viiskümmend!")
„See on nüüd uus katsumine, Edward, ja ma värisen nagu haavaleht. Me pääsesime ühest katsumusest, ja see peaks olema meile hoiatuseks . . . („Kas keegi pakkus kuussada? — Tänan! kuussada viiskümmend, kuussada viis... seitsesada!") Ja siiski, Edward, kui mõelda, et keegi ju meid kaht... („Kaheksasada dollarit! — hurraa! ütelge üheksa!
Mr. Parsons, ma vist kuulsin, et teie — tänan ·— üheksasada! See õilis kott, täidetud neitsilikult puhta tinaga, pealegi veel ülekullatud tinaga, lastakse minna üheksasaja dollari eest — minge nüüd! Ahaa ·— tuhat! — tänan teid südamest! — Kas keegi pakub tuhat ükssada?
koti eest, mis on kõige kuulsam kogu ühend...") Oh, Edward," ta ütles seda nuuksudes, „me oleme nii vaesed! Kuid — kuid — tee, nagu sa õigeks pead, tee nagu sa paremaks pead."
Edward langes — see tähendab, ta jäi vaikselt istuma. Jäi istuma südametunnistusega, mis ei olnud rahul, kuid nõrkes olukorra ees.

Vahepeal keegi võõras, kelles võis oletada asjaarmastajat detektiivi ja kes oli riietatud nagu mingi inglise krahv, oli jälginud asja käiku ilmse huviga ja rahuloleva ilmega. Ta oli kogu aeg endale sündmust kommenteerinud ja pidas nüüd endamisi umbes järgmise monoloogi:
„Ükski kaheksateistkümnest ei paku. See ei meeldi mulle. Selles punktis pean ma muutuse läbi viima, — seda nõuab etenduse dramaatiline ühtsus. Nad peavad ära ostma koti, mida nad püüdsid varastada. Ja nad peavad maksma kõrget hinda, sest mõned nendest on rikkad. Pealegi, kui ma olen Hadleyburgi olemuses eksinud, siis see mees, kes osutub ausaks, peab saama kõrge tasu, ja keegi peab selle eest maksma. See vana vaene Richards tõendas, et ma olen eksinud: ta on aus inimene. Ma ei saa sellest hästi aru, kuid pean seda tunnistama. Ta osutus selles mängus minust osavamaks ja nüüd on trump tema käes. Olgu see siis pealegi trumbiäss. Ta vedas mind alt, kuid ma ei pane seda talle pahaks."
Ta jälgis pakkumist. Tuhande dollari juures hakkasid summad kiiresti kahanema. Võõras vaatas pealt — ja ootas. Alguses langes välja üks võistleja, siis teine ja kolmas. Võõras pakkus ise paar korda. Kui pakutav summa tõusis nüüd ainult kümne dollari haaval, lisas ta veel viis dollarit. Keegi pakkus kolm enam. Ta ootas hetke, lisas siis korraga viiskümmend dollarit ja vasar langes. Ta sai koti 1282 dollari eest. Puhkes vaimustusetorm. Siis järgnes vaikus, kuna võõras oli püsti tõusnud, tõstis käe ja võttis sõna:
„Ma tahaksin öelda paar sõna ja teilt midagi paluda. Ma kauplen haruldustega ja mu klientide hulgas on mõned, kes on huvitatud igasugu müntidest kogu maailmas. Ma võiksin selle koti muidugi kasuga maha müüa niisugusena, nagu ta on. Kui te aga minu ettepanekuga nõustute, siis on olemas moodus, kuidas me võiksime tõsta nende kahe-kümne-dollariste tinatükkide hinna kullakangide väärtuseni, ja võib-olla enamgi. Andke vaid oma nõusolek, ja ma luban osa oma kasust teie mr. Richardsile, kelle laitmatut ausust te täna õhtul nii südamlikult

tunnustasite. Tema osaks määran ma kümme tuhat dollarit ja selle raha saab ta kätte homme hommikul. (Tormilised kiiduavaldused. Kuid sõnad „laitmatu ausus" panid Richardsite
360
abielupaari kenasti punastama. Seda aga peeti tagasihoidlikkuseks ja nii see tuli neile isegi kasuks.) Kui mu ettepanek läheb läbi tubli häälteenamusega — ütleme kaks kolmandikku, siis ma loen seda teie linna nõusolekuks, ja muud ma ei soovigi. Harulduste puhul on alati suureks kasuks mingi märk või sümbol, mis tekitab huvi ja tõmbab endale tähelepanu. Niisiis, kui te lubaksite mul gra-veerida nende pettekullast müntide peale nende kaheksateistkümne isanda nimed, kes —"
üheksa kümnendikku publikust — koer kaasa arvatud — oli silmapilk püsti ja ettepanek võeti vastu määratu heakskiitva aplausi ja naeruga.
Siis istuti jälle maha ja kõik „sümbolid" peale „doktor" Clay Harknessi kargasid püsti ja protesteerisid ägedalt säärase solvamise vastu ning ähvardasid, et...
„Palun mind mitte ähvardada," ütles võõras rahulikult. „Ma tean oma õigusi, ja tühja lobaga te mind ei hirmuta." (Aplaus.) Ta istus maha.
Dr. Harkness aga otsustas, et praegu on tal võimalus head juhust kasutada. Harkness on üks linna rikkamaid mehi, Pinkerton teine. Harkness oli rahapaja omanik — teiste sõnadega — vabriku omanik, kus valmistati üldtuntud patenteeritud arstirohtu. Ta kandideeris linnavalitsusse ühe partei poolt, Pinkerton — teise partei poolt. Võitlus nende vahel oli äge ja teravnes iga päevaga. Mõlemad olid väga rahaahned. Kumbki oli teatud kaalutlusel ostnud suure tüki maad. Sinna oli oodata uue raudtee ehitamist ja mõlemad nad tahtsid pääseda linna omavalitsusse, et mõjutada raudteeliini rajamist võimalikult soodsamalt oma maatüki suhtes. Vahel võib üksainus hääl kogu asja otsustada ja suuri varandusi kokku kuhjata. Risk oli suur, kuid Harkness ei kartnud kunagi riskeerida. Ta juhtus istuma just võõra kõrval. Sel ajal, kui üks teine Sümbol pöördus publiku poole protestide ja palvetega, nihutas Harkness end võõrale lähemale ja küsis sosinal:
„Mis te koti eest tahate?"
„Nelikümmend tuhat dollarit."
,,Ma pakun kakskümmend."
„Ei."
361
..Kakskümmend viis."
„Ei."
,,Aga kolmkümmend?"
,,Hind on nelikümmend tuhat dollarit, mitte pennigi vähem."
,,Hea küll, olen nõus. Ma tulen teie juurde hotelli kell kümme hommikul. Ainult ma ei taha, et sellest teatakse. Jäägu see meie vahele."
„Olgu." Siis tõusis võõras ja ütles rahvale: „Aeg on hiline. Nende härrade kõnedes ei puudu o: väärtus, ei puudu teatud huvi ega sära. Siiski, kui te lubate, ma lahkun. Ma tänan teid selle eest, et te nii armastusväärselt mu palve rahuldasite. Palun koosoleku juhatajat kott homme hommikuni enda käes hoida, need kolm viiesaja-dollarist pangatähte aga üle anda mr. Richardsile." Raha anti edasi juhatajale. „Kell üheksa hommikul tulen ma koti järele ja kell üksteist annan ma ülejäänud kümme tuhat dollarit isiklikult üle mr. Richardsile tema kodus. Head ööd."
Ta väljus saalist, saadetuna „hurraa"-hüüetest, ,,Mi-kaado"-laulust, ägedast koera haukumisest ja tuntud hümnist: ,,Te ei ole ka-u-u-geltki nii halb ini-me-e-ene. A-a-a-men!"

IV

Koju jõudes pidid Richardsid kuni kesköönі õnnitlejaid vastu võtma. Siis jäeti nad üksi. Nende näod olid nukrad ja nad istusid vaikselt mõttes. Lõpuks ohkas Mary ja ütles:

,,Kas sa arvad, Edward, et meie tegu on laiduväärt — päris laiduväärt?" Ja ta pilk libises kolmele suurele süüdistavale pangatähele, mis laual lebasid. Seal olid õnnitlejad neid silmadega neelanud ja aukartlikult sõrmedega puudutanud. Edward ei vastanud kohe. Siis ta ohkas ja vastas kõhklevalt:
„Meie — me ei saanud seal midagi parata, Mary. See — see oli nii kõrgemalt poolt ette määratud. Nagu kõik siin elus."
Mary vaatas talle üksisilmi otsa, kuid mees pööras pilgu ära. Siis ütles Mary:
,,Varemalt ma arvasin, et õnnitlused ja kiitus on alati meeldivad kuulda. Kuid — mulle tundub, et nüüd — Edward!"
362
„Jah."
,,Kas sa jääd panka?" „E — ei."
„Võtad enda lahti?"
,,Jah. Homme hommikul kirjalikult."
,,Nii ongi vist kõige parem."
Richards kattis oma näo kätega ja pomises:
..Varemalt ma ei kartnud lasta terveid ookeane inimeste raha oma käte vahelt läbi voolata, aga nüüd, Mary — ma olen nii väsinud, nii väsinud ... "
,,Tule, lähme magama."
Järgmisel päeval kell üheksa hommikul tuli võõras koti järele ja viis selle voorimehega hotelli. Kell kümme oli Harknessil temaga omavaheline jutuajamine. Võõras nõudis ja sai viis tšekki ühte pealinna panka — väljamaksmiseks „ettenäitajale", neli neist ä 1500 dollarile ja üks 34 000 dollarile. Ta pani ühe väiksema tšeki oma tasku-raamatu vahele, ülejäänud aga, kokku 38 500 dollarile, pistis ta ümbrikku koos kirjakesega, mille ta kirjutas pärast seda, kui Harkness oli ära läinud. Kell üksteist koputas ta Richardsite uksele. Mrs. Richards piilus läbi luugi, läks siis ja võttis ümbriku vastu, kuna võõras kadus sõnagi lausumata. Ta tuli tagasi õhetades ja veidi ebakindlalt jalul püsides ning ütles hingeldades:
,,Nüüd ma tundsin ta ära! Eile õhtul näis mulle, nagu oleksin ma teda kusagil näinud, aga nüüd olen ma kindel."
,,Kas ta on see, kes tõi koti?" ,,Ma olen selles täiesti kindel."
,,Siis ta on seesama tundmatu Stephenson, kes kõiki meie linna tähtsamaid kodanikke oma valesaladusega alt vedas. Kui ta nüüd saatis meile tšekid ja mitte raha, siis me oleme sees, kuigi me juba arvasime, et oleme pääsenud. Ma tundsin end juba üsna hästi pärast öist puhkust, kuid see ümbrik teeb mind lihtsalt haigeks, ümbrik on tõesti liiga õhuke — kaheksa ja pool tuhat dollarit ka kõige suuremais pangatähtedes kaaluks ikkagi rohkem."
„Edward, mis on sul tšekkide vastu?"
„Tšekid Stephensoni allkirjaga! Ma oleksin nõus vastu võtma need 8500 dollarit, kui nad oleksid rahas, sest näib, nagu oleks see nii kõrgemalt poolt ette määratud, Mary.
363
Kuid ma ei ole kunagi eriti julge olnud ja mul ei ole lihtsalt vaprust esitada pangale tšekki selle hukutava nimega. See on ilmne lõks. See mees püüdis mind algusest peale lõksu meelitada, — me pääsesime mingi ime läbi, ja nüüd katsub ta uut kavalust. Kui need on tšekid...".
,,Oh, Edward, küll on häda!" Ta hoidis tšekke näppude vahel ja hakkas nutma.
„Viska nad tulle! Ruttu! Me peame end sellest kiusatusest päästma. See on mingi uus trikk, et teha ka meid kogu maailma naeruks ja —. Anna nad siia, kui sa ise ei suuda!" Ta haaras tšekid naise käest ja võttis end kokku, et nendega ahjuni jõuda. Kuid ta oli ju ainult inimene, ta oli laekur, ja nii ta peatus hetkeks, et allkirja vaadata. Siis ta peaaegu nõrkes.
,,Lehvita mulle tuult, Mary! Nad on kulda väärt!"
,,Oh mis õnn, Edward! Aga kuidas?"

,,Harknessi allkirjaga. Mis see küll võiks tähendada, Mary?"
,,Edward, kas sa arvad .. ."
„Näe — vaata ometi! Tuhat viissada — tuhat viissada — tuhat viissada — kolmkümmend kaheksa tuhat viissada! Mary, kott pole kahtteistkümmend dollaritki väärt, ja Harkness on ta eest nähtavasti kulla hinna maksnud."
„Ja mis sa arvad, kas see kõik on meile — kümne tuhande asemel?"
„Paistab olevat. Ja tšekid on kirjutatud ettenäitajale."
,,Kas see on hea, Edward? Mis see tähendab?"
,,Ma arvan, et see on vihje võtta raha välja mõnes teises linnas. Võib-olla Harkness ei taha, et sellest teataks. Mis see siis on — kiri või?"
,,Jah. See oli tšekkide juures." »
Kiri oli kirjutatud „Stephensoni" käekirjaga, kuidl mingit allkirja sel ei olnud. Kirjas öeldi:
.. . Ma olen rängalt eksinud. Teie ausus seisab kõrgemal igast kiusatusest. Ma olin teist hoopis teistsugusel arvamusel ja tegin teile Uiga, kuid see osutus ebaõigeks, ja nüüd ma palun teilt südamest andeks. Ma austan teid — austan teid siiralt. Hadleyburg ei ole väärt teie kuuepalis-tustki suudlema. Ma vedasin endaga kihla, et teie upsaka Unna kõik üheksateist tähtsamat kodanikku on ostetavad.

Ma kaotasin kihlveo. Võidusumma kuulub õigusega teile — te olete selle ära teeninud.
Richards ohkas sügavalt ja ütles:
,,See oleks kirjutatud nagu tulega — ta lausa põletab, Mary, ma olen jälle nii õnnetu."
,,Mina ka. Ah, mu armsam, kui ometi... "
,,Mõtle ometi, Mary, ta usub mu aususse."
„Jäta, Edward, ma ei suuda enam!"
„Kui ma oleksin neid ilusaid sõnu väärt, Mary — ja jumal ise teab, et kunagi ma uskusin, et ma neid väärt olen —, ma oleksin hea meelega nõus selle eest need nelikümmend tuhat dollarit ära andma. Ja ma hoiaksin seda kirja, nagu oleks ta kallim kui kuld ja kalliskivid. Nüüd aga — ma ei suudaks elada selle süüdistavas läheduses, Mary."
Ta viskas kirja tulle.
Tuli käskjalg ja tõi mingi ümbriku.
Richards avas selle ja luges kirja läbi. See oli Burgessilt.
... Kord te päästsite mind raskel silmapilgul. Eile õhtul päästsin mina teid. See maksis mul valet, kuid ma tõin selle ohvri kerge südame ja sügava tänutundega. Keegi selles linnas peale minu ei tea nii hästi, kui vapper, hea ja suuremeelne te olete. Oma südame põhjas te ei saa mind austada, kuna te teate liiga hästi seda asja, milles mind süüdistatakse ja mille pärast mind on hukka mõistetud. Kuid uskuge vähemalt, et ma ei ole tänamatu inimene. See 'aitaks mul mu koormat kanda.
Burgess.
„Jälle oleme pääsenud. Aga missuguse hinnaga!" Ta viskas kirja tulle. ,,Parem oleks surra, maa alla vajuda."
,,Oh, kui rasked päevad need on, Edward. Torked on seda valusamad, et nad tulevad sõbraliku käe läbi, ja nad järgnevad üksteisele nii kiiresti!"
Kolm päeva enne valimisi saadeti igaühele Hadleyburgi kahest tuhandest valijast koju kätte väärtuslik mälestusese — üks kulliga valemünt kuulsast kullakotist. Mündi ühele küljele oli graveeritud: ,,Ma ütlesin vaesele võõrale järgmised sõnad ja teisele küljele: „Minge ja parandage ennast. Pinkerton." Nii tühjendati kogu selle kuulsa

naljakarika pära üheainsa pea peale, ja selle tagajärjed olid hävitavad. Rahvas naeris uuesti, ja seekord oli pilkelauaks Pinkerton üksi. Harkness osutus pikema jututa valituks.

Kahekümne nelja tunni jooksul pärast tšekkide saamist oli Richardsite kohkunud südametunnistus mõnevõrra rahunenud. Nad hakkasid oma kuriteoga harjuma. Kuid peagi märkasid nad, missugust piina kuritegu võib kaasa tuua, kui on karta selle ilmsikstulekut. See laseb teda paista uues ja veel kohutavamas valguses. Hommikupalvus kirikus oli sel päeval täiesti tavaline, — neidsamu asju sama-, des sõnades olid nad kuulnud juba tuhandeid kordi. Juba ammugi olid need oma teravuse ja tähenduse kaotanud ja nende saatel oli hea tukkuda. Kuid nüüd oli lugu hoopis teine. Jutlus näis kubisevat süüdistustest ja olevat sihitud just nende, nagu mingi surmapatu varjajate pihta. Pärast jumalateenistust püüdsid nad võimalikult ruttu pääseda õnnitlejate hulga käest ja ruttasid koju üleni värisedes, isegi teadmata, millest — mingist ebamäärasest, segasest hirmust. Nad nägid juhuslikult Burgessi, kui see ümber nurga pöördus. Ta ei vastanud nende tervitusele! Tegelikult ei olnud ta neid märganud, kuid nemad ei teadnud seda. Mida see küll tähendas? See võis tähendada — oh, see võis tähendada tervet tosinat halbu asju! Järsku Burgess teadis, et Richards oleks tookord ammu võinud tema süütust tõendada, ja oli vaid oodanud parajat juhust, et temaga arveid õiendada. Kodus hakkasid nad oma rahutuses kujutlema, et nende teenija oli kõrvaltoas olnud ja pealt kuulanud, kui Richards oli naisele pihtinud, et ta teadis Burgessi süüta olevat. Siis hakkas Richards kujutlema, et ta oli tookord tõesti riiete kahinat kuulnud. Varsti oli ta selles juba surmkindel. Nad kutsusid Sarah mingil ettekäändel tuppa, et teda jälgida. Kui ta oli neid mr. Burges-sile reetnud, siis pidi seda ta näost kohe näha olema. Nad esitasid talle mõned küsimused — nii juhuslikud, seoseta ja mõttetud küsimused, et tütarlaps hakkas uskuma, et nii suur ja ootamatu õnn on vanakeste mõistuse peale mõjunud. Teravad ja kahtlustavad pilgud, millega nad teda jälgisid, kohutasid teda, ja see tegi asja veelgi hullemaks. Ta punastas, ärritus ning sattus segadusse, — vanakeste arvates oli see kindel märk, et ta on nii või teisiti süüdi.

Jah, ta on kahtlemata nuhk ja reetur. Kui nad üksi jäid, hakkasid nad igasuguseid võimatuid asju omavahel seostama ja tegid kohutavaid järeldusi. Kui nad olid juba päris meeleheitel, hüüatas Richards järsku ,,ah!". Ta naine küsis:

„Mis on? Mis on?"

,,Kiri — Burgessi kiri! Alles nüüd ma saan aru, et see oli kirjutatud pilkavalt!" Ta tsiteeris: „ „Oma südame põhjas te ei saa mind austada, kuna te teate liiga hästi seda asja, milles mind süüdistatakse,"... Jah, taevas, ole mulle armuline! — nüüd on kõik selge. Ta teab, et ma tean. Kas näed, kui kavalalt see on sõnastatud. See oli püünis — ja mina jooksin sellesse nagu loll. Pealegi, Mary... "

„Oh, see on lihtsalt jube, — ma tean, mida sa öelda tahtsid, — et ta ei saatnud sulle su sedelikest tagasi."

„Jah. Sellega ta kavatseb mind hävitada. Mary, ta on meid juba paljastanud. Ma tean seda, ma tean seda kindlasti. Pärast kirikut nägin ma seda kümnetelt nägudelt. Ja ta ei võtnud meie ,,teret" vastu — küllap tema juba teab, mis ta teeb."

öösel kutsuti arst. Hommikul levis linnas kuuldus, et vanad Richardsid on raskesti haiged — kurnatud viimaste päevade ärevusest, külaliste vastuvõtmisest ja hilisest üle-valolekust, nagu arvas arst. Linn oli nende pärast tõsiselt mures, — nemad olid ju veel õieti ainsad, kelle üle Had-leyburg võis uhke olla.

Kahe päeva pärast olid teated veelgi halvemad. Vanakesed sonisid ja käitusid väga veidralt, üks põetajatest rääkis, et Richards oli talle tšekke näidanud, kuid mitte 8500-le, vaid tervelt 38 500-le dollarile! Kuidas seda seletada?

Järgmisel päeval rääkisid põetajad uusi ja veelgi imelikumaid lugusid. Nad olid otsustanud tšekid ära peita, et nendega midagi ei juhtuks. Kui nad neid padja alt võtta tahtsid, ei olnudki tšekke seal — need olid kadunud. Haige oli öelnud:

„Jätke padi rahule! Mis te tahate?"

„Me arvasime, et tšekid tuleks ..."
„Te ei näe neid enam kunagi — ma hävitasin nad. Saatan ise saatis nad meile. Ma nägin neil põrgupitserit ja teadsin kohe, et need on saadetud selleks, et mind patule-
367
meelitada." Edasi oli ta pomisenud veidraid ja kohutavaid sõnu, millest nad aru ei saanud, ja pealegi käskis arst neil suu pidada.
Richardsil oli õigus — tšekid kadusid jäljetult.
Üks põetaja pidi siiski rääkinud olema, sest kahe päeva pärast olid Richardsi sonimised kogu linnal teada. Ja need olid tõepoolest kummalised. Neist selgus, et Richards oli ise ka kotile pretendeerinud, kuid et Burgess oli ta kirja varjanud ja hiljem tema siiski kuritahtlikult reetnud.
Burgessile öeldi seda, kuid ta eitas kangekaelselt. Pealegi, ütles ta, olevat mõttetu arvestada haige ja mõistuse kaotanud vanamehe sonimist. Sellegipoolest rippus kahtlus õhus ja jutud liikusid visalt.
Päeva või paari pärast tekkisid kuuldused, et mrs. Richards kordab sonides peaaegu täpselt oma mehe sõnu. Kahtlusest sai veendumus ja Hadleyburgi uhkus oma ainsa tõeliselt ausa kodaniku üle hakkas vaibuma ja hingitses nagu kustuv tuluke.
Kuue päeva pärast saadi uusi teateid. Vana abielupaar oli suremas. Enne surma tuli Richards meelemärkusele ja saatis Burgessi järele. Burgess ütles:
„Jätke meid üksi. Ma arvan, et ta tahab mulle midagi nelja silma all öelda."
„Ei!" ütles Richards. „Ma vajan tunnistajaid. Kuulake kõik mu pihtimust, et ma võiksin surra nagu inimene, ja mitte nagu koer. Ma olin aus nagu kõik teisedki, aga mu ausus oli kunstlik. Kui tuli kiusatus, langesin mina nagu kõik teisedki. Ma kirjutasin alla valele ja ihaldasin seda närust kotti. Mr. Burgess, kellele ma kunagi mingi teene olin osutanud, ei olnud seda unustanud ja tänutundest (ning teadmatusest) varjas ta mu kirja ja päästis mu. Te teate, milles Burgessi aastate eest süüdistati. Minu ja ainuüksi minu tunnistus oleks tookord tema süütust tõiendada suutnud, kuid ma olin argpüks ega päästnud teda häbist... "
„Ei, ei — mr. Richards, te ... "
„Mu teenija avaldas talle mu saladuse . .."
„Keegi ei ole mulle mingit saladust avaldanud..."
„... ja siis tegi ta seda, mis on täiesti loomulik ja õigustatud: ta kahetses oma heategu ja paljastas mind, — nagu ma olen seda ka ära teeninud... "
368
„See pole tõsi!. Ma vannun ..."
„Aga ma andestan talle kõigest südamest."
Burgessi kirglikud vastuväited langesid kurtidele kõrvadele: Richards suri teadmata, et ta oli veel kord vaesele Burgessile liiga teinud. Ta elatanud abikaasa suri samal ööl.
Nii oli viimane mees Püha üheksateistkümne hulgast kuratliku koti ohvriks langenud. Hadleyburgilt oli rebitud ta kunagise kuulsuse viimanegi räbal. Ta ei lasknud oma kurbust välja paista, kuid see oli sügav.
Korduvate taotluste ja palvete peale seadusandlikule kogule lubati Hadleyburgil muuta oma nimi (kuidas see praegu on, seda ma ei ütle) ja jätta välja üks sõna motost, mis oli paljude põlvede vältel kaunistanud linna pitsatit.
Nüüd on ta jälle aus linn, ja see peaks väga osav mees olema, kel õnnestuks teda veel kord ninapidi vedada.

MARK TWAIN VÕITLUSES AMEERIKA VÕLTSDEMOKRAATIA JA IMPERIALISMI VASTU

Mark Twain (1835—1910) on ameerika kirjanduse progressiivse liini üks kõige silmapaistvamaid esindajaid, kellele kuulub aukoht XIX sajandi realistide hulgas. Oma loomingu sügavalt demokraatlike ja järjekindlalt imperialismivastaste aluste tõtt" on Twain ühtlasi üks kõige populaarsemaid autoreid maailmakirjanduses. Aastad ei ole tumestanud tema teoste aktuaalsust. Vastupidi: kaasaegses progressiivsete jõudude ülemaailmses võitluses rahu ja demokraatia eest, võitluses verejanulise imperialismi vastu omandab Twaini satiiriline realism uut teravust ja löögijõudu.

Oma teostes arvustab Mark Twain teravalt ja julgelt Ameerika ühiskondliku korra pahelisust. Ta avaldab oma hävitav kriitika enamasti satiirilises vormis, kuna see oli tal kõige kind lamaks teeks, et oma ühiskondlikku meelepaha reaktsiooni kaits liinidest läbi juhtida. Bernard Shaw on Twaini kohta öelnud, et loomingulise vabaduse puudumine sundis teda ,,väljendama om mõtteid selliselt, et inimesed, kes ta muidu oleksid üles poonud mõtleksid, et ta naljatab". Ja tõepoolest, paljudele jäigi oma ajal mulje, et Twain on lihtsalt naljahammas, kes teeb nalja nalja enese pärast. Orjalikult kodanlust teenivad kriitikud, kuigi neile Twaini naljade teravad torked ei jäänud tähele panemata, püüdsid teda ikkagi kujutada võimalikult süütu humoristina, sest enam ei olnud võimalik teda ei üles puua ega maha salata, selleks oli kirjaniku populaarsus rahva hulgas juba liiga suur. Twaini viimaste eluaastate loomingut püüavad reaktsioonilised kriitikud aga kujutada kui autori ,,allakäimist" või ,,väsimist". Tegelikult aga said Twaini kriitilised sõnavõtud nimelt siis oma õige jõu.

370

Nõukogudemaal hinnatakse Mark Twaini loomingut kõrgelt. Alles siin ongi ta täit ja õiglast tunnustust leidnud. 1947. a. Nõukogude Kirjanike Liidu pleenumil Moskvas iseloomustas A. Fadejev Twaini kui realisli, kes ,,õigesti kujutab Ameerika ühiskonna silmakirjalikkust, valevagadust, ahnust ja sõgedust ning näitab õigesti rikkuse ja vaesuse vastuolusid".

Mark Twain (kodanikunimega Samuel Langhorn Clemens) sündis 1835. aastal Floridas Missouri osariigis provintsijuristi kehvas perekonnas. Ta kaotas varakult oma isa ja pidi juba kaheteistkümneaastaselt koolist lahkuma, et endale ülalpidamist teenida. Nii tutvus ta juba noore poisina ..ameerika eluviisi rõõmudega". Mõnda aastat töötas ta ladujana rändtrükikojas ja hiljem lootsina Mississipi jõel. Sellest ajast pärinevad ta rikkalikud kogemused ja tähelepanekud elust Mississipil, lihtsatest tööinimestest, madrustest ja lodjameestest, keda ta hiljem on meisterlikult oma teostes kujutanud. Sellest ajast pärineb ka ta kirjanikunimi — Mark Twain. Seda terminit tarvitasid lootsid Mississipil sõiduvee mõõtmisel, ja see tähendab — kaks sülda sügav. „Mark twain, mark twain", hüüdis lootsipoiss ridvaga vett mõõtes, ja selle nime võttis ta endale, kui ta hiljem ajalehtedes hakkas väikesi följetone ja humoreske avaldama. Haaratud tolleaegsest „kullapalavikust" Ameerikas, läks Twain Nevadasse Kalifornias, kus ta töötas üheaegselt kullakaevanduses ja ajakirjanikuna kohalikus toimetuses Aastal 1867 sooritas Mark Twain ajalehereporterina reisi Euroopasse, mida ta kirjeldas teoses ,.Lihtsameelsed välismaal". See teos, koos ajalehtedes avaldatud lühijuttudega, tõi Twainile kuulsuse ja seitsmekümnendatel aastatel oli ta juba tuntud tolle aja Ameerika suurima kirjanikuna. Mainitud reisikirjeldusele järgnesid niisugused silmapaistvad teosed nagu ..Kullatud aeg" (1873), mille Twain kirjutas koos Charles Dudley Warneriga, „Tom Sawyer" (1876), „Elu Mississipil" (1883), ,,Huckleberry Finn" (1884) ja ‚Jänki kuningas Arthuri õukonnas" (1889), mis on silmapaistvaiks teosteks maailmakirjanduses. Samal ajal kirjutas Twain suure hulga lühijutte, milles ta kritiseerib ja paljastab kodanliku ühiskonna pahesid mitte vähem teravalt kui romaanides. Oma elu lõpuperioodil muutus Twain eriti ägedaks

imperialismivasta-seks võitlejaks, kirjutades rea teravaid poliitilisi brošüüre ja artikleid. Suur kirjanik suri 1910. a.
Nõukogude Eesti lugeja tunneb Mark Twaini peamiselt kui „Tom Sawyeri" ja ..Huckleberry Finni" autorit. Need on unustamatud,
371
suurepärased noorsooraamatud, mida kõigi maade poisid-tüdrukud huviga loevad ja mille kangelaste muredele ja rõõmudele nad õhinal kaasa elavad. Need teosed viivad lugeja Mark Twaini noorusmaile, laia ja veerikka Mississipi avarustele,
kus autor terase poisikesena tundma õppis elu suurel jõel. Kuid ka täiskasvanuna loeme neid raamatuid suure huviga, leides nii mõndagi, mis meil varasemal lugemisel on kahe silma vahele jäänud: protesti kodanliku ühiskonna pahede vastu.
Realistlikust käsitlusest hoolimata tundub neis kahes teoses romantilist hõngu. Nende kangelased — Torn Sawyer ja Huck Finn — kehastavad autori positiivseid ideaale. Kuid vaatamata ühistele tegelastele on need kaks teost teataval määral erinevad. „Tom Sawyer" (1876) on kirjutatud nagu rõõmsama meelega, suurema optimismiga. Siin on maailm, milles Torn, Huck ja nende sõbrad liiguvad, vaba, naeratav, õnnelik noorusmaa. Väikesed hädaohud, äpardused, mis poistel juhtuvad, on ainult nagu põnevuse vürtsiks kõigele muule.
„Huckleberry Finnis" aga, mis on kirjutatud kaheksa aastat hiljem, on selgesti tunda autori kibestumist. Kirjanik ei suuda varjata, et tegelik elu on rüvetanud ja rikkunud nii mõndagi, mida ta oma lapsepõlvemälestustena nii kalliks pidas. Kuid see just annabki teosele jõudu, annab talle uue kvaliteedi ,,Tom Sawyeriga" võrreldes. ,,Huckleberry Finn" on pühendatud suurele teemale ·— vabaduse teemale. Juba ,,Tom Sawyeris" esineb see motiiv — raamat lõpeb sellega, kuidas Huck Tornile seletab, miks ta ära põgenes hea lese juurest, kes tahtis temast teha korralikku, viisakat poissi. Ei, Huck ei suutnud seda välja kannatada, et pidi enda siledaks kammima, pidi magama voodis ja kandma korralikke riideid, mis tema arvates õhku läbi ei lasknud, milles ei saanud õieti istuda ega astuda. See tundus Huckile vabaduse kaotusena, ja toit, mis kergesti kätte tuli, ei maitsenud talle. Ei, parem süüa vaevaga hangitud leiba ja magada väljas, lageda taeva all. Nfl saabki vaba Huck Finn teose peategelaseks. Huck Finn on sõna otseses mõttes positiivne kangelane, eluline ja täisvereline, inimlik, reaalne, lugejale lähedane. Huck Finn kehastab loomulikku, asjalikku ellusuhtumist! ta on parem, õilsam ja puhtam kui teda ümbritsev maailm. Olles külajoodiku poeg, kes on pidanud juba maast-madalast enda eest ise hoolt kandma, on ta harjunud iseseisvalt mõtlema ja otsustama. Teraselt jälgib ja analüüsib ta ümbritsevat keskkonda. Tema suu läbi arvustab
372
Twain Ameerika pahelist ühiskondlikku korda ja lõunariikide orjapidajaid. Hucki poisikesepilgule saab juba varakult selgeks, et rahaahnus, mida ta ümberringi näeb, rikub elus nii paljugi head ja kaunist.
Mitte juhuslikult pole autori poolt Huckile kaaslaseks antud põgenenud neeger Jim, kes läheb endale kusagilt teisest osariigist vabadust otsima. Jim kehastab rõhutud rahvaste vabadusiha, temas näeme seda suurt ja värsket jõudu, mis neegrites peitub ja endale väärilise ühiskondliku rakenduse leiab. Neegripoiss Jim on üks meisterlikumaid kujusid Twaini loomingus. Ta on antud suure usutavuse ja realismiga. Tema äärmine ebausk ja naiivsus, mida autor nii soojalt kujutab, teevad ta küll koomiliseks, kuid lugejale ometi lähedaseks. Jimis on palju tõelisi voorusi — ta on aus, õiglane, taibukas ja ennastohverdav. Ta on küll ori, kuid ta on juba vabadust maitsta saanud ja tunneb oma inimväärtust. See tunne avaldub ta juures nii tugevasti, et üllatunud Huck on kord koguni valmis ,,ta musti varbaid suudlema".
Jimi kuju on kahtlemata samm edasi, võrreldes Onu Torniga Beecher-Stow' ,,Onu Torni onnikesest", kelles leidub rohkesti sentimentaalsust ja alandlikku leppimist saatusega. Ainult tõeliselt julge kirjanik võis luua sellise neegri kuju ajal, kus Ameerika kodusõjas neegritele kättevõidetud õigused olid jälle jalge alla tallatud ja Lõunas tekkis kõige

mõrtsukali-kum poliitiliste bandiitide organisatsioon — Ku-Klux-Klan, mis eksisteerib Ameerikas tänapäevani, olles jälgiks sümboliks ameerika imperialismi poliitikale.
Need omadused teevad Twaini noorsooraamatud eriti hinnatavaks, annavad neile suure kasvatusliku väärtuse. Eriti Ameerikas, kus laiade hulkade ühiskondliku teadlikkuse tase on veel madal, sisendavad need raamatud kasvavatele noortele vabadusiha ja õiglustunnet, aitavad mõista imperialistliku võimu ülekohut ja vägivaldset olemust. Tomi ja Hucki põhilisteks omadusteks — olgu nende vembud ja ulakused millised tahes — on siiski hingepuhtus ja ausus, tõelise vabaduse ja ühiskondliku õigluse tunnetamine.
Tom Sawyerit ja Huck Finni kohtame veel teisteski Twaini teostes — näiteks jutustustes ,,Elu Mississipil" ja ,,Tom Sawyer — detektiivjutt".
,,Elu Mississipil" on kirjutatud umbes samal ajal kui „Huckle-berry Finn" — a. 1883. Siin annab Twain pilte elust Mississipil.

Ta mõistab otsustavalt hukka lõunaosariikide orjapidajad. Ta teeb seda ajal, kus kodanlus tegi kõik võimaliku selleks, et põhjariikide veel vähegi demokraatlikke elemente lõunariikide reaktsiooniliste orjapidajatega „ära lepitada".
Jutustuses ,,Elu Mississipil" näitab Twain, et on olemas kaks Ameerikat — ühel pool rikaste petturite-rahajõmmide Ameerika, teisel pool ausalt töötavate lihtsate ameeriklaste mass. Twain kirjeldab satiiriliselt eilseid orjapidajaid Lõunast ja ameerika „businessi" esindajaid Põhjast, kelledest nii ühtedele kui teistele raha on ainsaks kireks, ainsaks usuks ja moraaliks. Kuid Lõuna orjapidajatele ja Põhja petturitele vastandab Twain lihtsate inimeste kujud, sadamatöölised, madrused, parvepoisid ja põlluharijad. Need kujud on antud meisterlikult ja mahlakalt, kuna siin on autoril kasutada olnud rikkalikud kogemused aegadest, kus ta Mississipil noore lootsina sõiduvett mõõtis. Twain on suurepäraselt osanud välja 'tuua kõike seda head ja paljutõotavat, mis nendes inimestes peitub. Neil võivad olla oma inimlikud nõrkused, kuid põhiliselt on nad siiski ausad, täis usku oma maa demokraatiasse, sellesse ameerika demokraatiasse, mida juba tookord igati kägistati ja mille käesoleval ajal imperialistlik uusfašism on täiesti hävitanud.
Käesolevasse jutustuste kogusse on ülaltähendatud teosest võetud üks peatükk—,,Vanad ajad Mississipil". See minevikupildike kirjeldab elu allavett laskuval palgiparvel, nähtuna Huck Finni silmade läbi. Ka selles katkendis tunneme seda romantilist hõngu, mis on iseloomustav jutustusele „Elu Mississipil" ja üldse Twaini tolle perioodi teostele, kus ta usk ameerika demokraatiasse ei olnud veel lõplikult kadunud.
Üheks Mark Twaini teoseks, mis ameerika reaktsioonilistel kriitikutel ja ,,kirjandusteadlastel" temast kirjutades või tema ,.täielikke kogutud teoseid" koostades alati kahe silma vahele kipub jääma, on ,.Kullatud aeg" (1873), mille Twain kirjutas koostöös C. D. Warneriga; Vabandused, et see teos pole Twainil iseseisvalt kirjutatud või et see olevat nõrgavõitu, on muidugi ainult ettekäändeks. Wall Streeti magnaatide poolt äraostetud kriitikutel on selle jutustuse puhul põhjust tõsiselt muret tunda, sest ,,Kullatud aeg" on üks Twaini varasema loominguperioodi kõige teravamaid avaldusi. Selles loos, millel on nii tabav j'a tähendusrikas pealkiri — mitte „Kuldne aeg", vaid ,.Kullatud aeg", paljastab kirjanik halastamatult tolle aja Ameerika poliitilist elu, seda paljukiidetud ameerika demokraatiat, mis juba

tollal võltsdemokraatiaks oli muutunud. Siin astub Twain välja dollaridiktatuuri vastu Ameerika poliitilises elus. Ta lükkab ümber müüdi, nagu valitseks Ameerikat rahvas oma vabal tahtel valitud rahvaesindajate kaudu. Twain näitab, et tõelisteks valitsejateks on seal senaator Dilworthy taolised kaabakad, kes poevad esindajatekogusse varguse ja altkäemaksude abil. Dilworthy-taolised ,,rahvaesindajad", näitab Twain, on muutnud Ühendriikide Kongressi mustaks börsiks, kus häbitult kaubeldakse nime, au ja veendumustega. Rahval ei ole mingit usaldust oma esindajatekogu vastu, mingit lugupidamist.

Seda illustreerib suurepäraselt väike näide ,,Kullatud ajast" alapealkirja all „Õiglus ei võida", ühest tuntud murdvargast Mur-physt kirjutati kord ajalehes, et ta on pikemat aega sunnitööl olnud, kuid sama leht kirjutas temast, et ta on olnud tükk aega ühendriikide senaatoriks. Oma õienduses kirjutas Murphy: „Teine väide ei vasta tõele ja rüvetab mu head nime." Tabavamat kommentaari ei oska tahtagi.

„Kullatud aeg" on ühtlasi etteheiteks Ameerika kodanikele nende poliitilise passiivsuse pärast, selle pärast, et nad lasevad Dilworthy-taolistel ennast alatute valedega petta, ilma et nad neid vastutusele võtaksid. Twain aimas juba tookord, et sellises rahva poliitilises passiivsuses peitub tõeline hädaoht demokraatiale ja et hiljem raske on sellest õiglusetuse olukorrast välja rabelda.

Teoses ,,Jänki kuningas Arthuri õukonnas" näitab Twain allegoorilises vormis, et Ameerika on muutunud monarhistlikuks riigiks, dollarimonarhiaks. Arthur oli legendaarne Inglise kuningas, kes oma rüütlitega kangelaslikke ja õilsaid tegusid korda saatis ja keda inglise kirjanikud paljudes teostes ülistasid. Sellisesse miljöösse toob nüüd Twain oma jänki, peites selle koomilise allegooria taha tegelikult valusa teema sellest, et demokraatia on Ameerikale ainult maskiks, kuna tegelikult kogu maa vaevleb kapitali orjuses ja poliitilises õiglusetuses.

Kuigi Twainil selles teoses ei olnud enam võimalik süüdistada ameerika võltsdemokraatiat nii otseselt kui ,,Kullatud ajas", kuigi ta tegi seda teatud reservatsioonidega, on see teos Ameerika koolides lubatavate raamatute nimekirjast mõne aasta eest siiski maha tõmmatud ...

Twainil on täiesti õigus, kui ta ütles, et Ameerika on monarhia, dollarimonarhia, et ta oli seda juba kirjaniku eluajal. Ühes kirjas, mille Twain 1874. aastal oma naisele kirjutas, ennustas ta 375

naljatades, et 1935. a. on Ameerika monarhistlik riik. Palju aastaid hiljem sellest kirjast rääkides ütles Twain: „Praegu tundub mulle veidrana, et ma kujutlesin monarhiat tulevikus ega aimanudki, et see oli meil juba käes, kuna vabariik oli minevikku läinud. Nimeliselt oli meil küll veel vabariik, kuid tegelikult ei olnud mingit vabariiki enam olemas."

Need on Mark Twaini olulisemad jutustused. Peale selle on ta oma pika kirjandusliku tegevuse jooksul ajalehtedes ja žuf-naalides avaldanud suure hulga lühijutte. Oma valdavas enamikus on Twaini jutud ühiskondlik-kriitilise sisuga. Samuti nagu ta pikemad jutustused, on ka ta lühijutud sihitud ameerika võltsdemokraatia ja dollari võimu pihta, „kollase saatana" võimu pihta, nagu seda nimetas Maksim Gorki oma kirjutistes Ameerika kohta.

Raha ainuvõimu kodanlikus ühiskonnas näitab Twain õige mitmetes juttudes. „1 000 000-naelases pangatähes" näeme, et mitte inimese väärtus ei ole see, mille eest teda kodanlikus ühiskonnas hinnatakse, vaid raha. Kui kellelgi on ette näidata miljoninaelane pangatäht, siis paneb see tema ees kummardama kõiki, kes teda äsja uksest välja visata tahtsid.

Loos „Kuidas ma kandideerisin kuberneri kohale" pihib Twain meile oma ebaõnnestunud kandideerimist New Yorgi osariigi kuberneri kohale. Ta uskus lihtsameelselt, et ausus, hea nimi ja puhas südametunnistus aitavad teda kõrgele riiklikule valitavale kohale. Ei, Ameerikas valitakse sind vastavalt sellele, kui heldelt ja kui õigesse kohta sa oma altkäemaksud jagad. Twaini vastaskandidaat oskas ajakirjandust õigesti „määrida" ja meie vaesest kubernerikandidaadist tehti viimane suli, kaabakas, varas ja pühadusterüvetaja, nii et tal ei jäänud muud üle, kui loobuda oma kandidatuurist.

„Varastatud valges elevandis" näidatakse, kuidas kogu New Yorgi detektiivibüroo on raha väljapressimise asutuseks muutunud, kuna ajalehed kubisevad, kiitusest detektiivide leidlilScusele, kes tegelikult oma kliente ainult petavad ja nöörivad. „Varasta-tud valge elevant" on ühtlasi paroodia idiobtseist kriminaaljuttudest, millega kirjastused Ameerikas ja mujal kodanlikus Läänes raamatuturgu üle ujutavad.

Reas juttudes käsitleb Mark Twain kunstiteemat. „Kapitoo-liumi Veenus" on pühendatud tõeliste kunstiteoste saatusele kapitalistlikul maal. Suured kunstnikud on määratud nälgima ja kiratsema, kui mitte mõni praktiliselt leidlik sõber ei aita
376
neil oma kunstiga „äri teha". Igal juhul jaht raha järele pidurdab, moonutab ja kahjustab kunsti arengut.
Jutustuses „Kas ta on elus või surnud?" loeme prantsuse kuulsast maalikunstnikust Francois Millet'st, kes sai terve koolkonna rajajaks prantsuse maali alal. Räägitakse, et andekas kunstnik suri nälga, kui mitte pole tõsi see, mida temast kirjutab Twain selles suurepärases loos ...
„Kaitseingli kirjas" paljastab Twain ärimehe hinge, kes elus kõik dollarite peale ümber arvutab. Jutuke on kirjutatud satiirilises laadis, kuid jutustuse lõpus jätab Twain igasuguse ettevaatuse ja paiskab silmakirjalikele kodanlikele variseridele otse näkku, mis ta neist arvab. Twain, kirjeldades, kuidas üks miljonär annetab oma miljonilistest sissetulekutest viisteist dollarit vaesele lesknaisele, hüüatab: „... mis maksab õilsa hinge valmisolek ära anda oma elu, ära anda kümme tuhat elu, võrreldes viieteistkümne-dollarise armuanniga kõige vastikumalt ja ihnemalt parasiidilt, kes on kunagi oma olemasoluga maapinda rüvetanud!"
Kivisöekaupmees Langdon, kellele on adresseeritud kaitseingli kiri, kui ka senaator Dilworthy on elust võetud kujud, ja isegi nende prototüüpide nimed on teada. Kuid nende hingesugulast — ainult suuremates mõõtmetes — sõelub tänapäeval rohkesti ringi nii Wall Streetil kui ka Kongressis ja Valges Majas ...
,,Eskimo tütarlapse romansis", haruldase soojuse ja kunstilise meisterlikkusega kirjutatud jutus näitab autor, kuidas rahaahnus ja varanduse kokkukraapimine, tungides sääraste ausate ja siiraste looduslaste juurde, nagu seda on eskimod, laostab tervete suguharude moraali ja vastastikused suhted.
Üheks Mark Twaini kõige silmapaistvamaks samal põhiteemal kirjutatud jutustuseks on „Mees, kes rikkus Hadleyburgi hea nime", See pikem satiiriline jutustus, mille autor kirjutas oma hilisemal loominguperioodil (1898), paljastab ameerika kodanluse rahaahnust. Hadleyburgi ..linnaisad" ja muud ..paremad pojad", kes igal sammul oma aususe ja äraostetamatusega kiitlevad, osutuvad esimese katse puhul petisteks, valelikeks ja võlt-sijaiks. Hadleyburgi linn sümboliseerib kogu kapitalistlikku Ameerikat. Selle jutuga näitab Twain, et mitte ainult mõned üksikud valitsejatest, , rikastest ja võimumeestest pole kaabakad, vaid nad on seda eranditult kõik, kõik kuni viimase meheni. Autor ei põlasta siin mitte immest üldse, vaid just rikkaid, kes on raha pärast valmis kõigeks. Kunagi ei aseta Twain rahvast
377
ühele pulgale sääraste alatute ahnitsejatega, vaid ta näitab lihtsate inimeste üleolekut nendest. Kui Hadleyburgi võltsvooruslikud ,,esimesed kodanikud" häbipingis seisavad, ilmutab ranvas toredat leidlikkust ja huumorit ning lõbustab end suurepäraselt.
Mitmes loos piitsutab Twain ameerika ajakirjanduse gangster-likkust ja müüdavust. Oma nooruses tegi Twain ajalejiemehena läbi karmi kooli, kus ta ajalehtede toimetustes valitsevat põhi-mõttelagedust ja barbaarsust täielikult tundma õppis. ^Ajakirjandus Tennessees" näitab, millise „kriitika" abil sealsed ajalehed omavahel ja ka teiste ,,tegelastega" arveid õiendavad. Jutus „Kuidas ma põllumajanduslikku ajalehte toimetasin", loeme sellest, milline on Ameerikas tavalise ajalehe-toimetaja vaimne tase. Kes kusagile mujale ei kõlba, kes igal alal on läbi kukkunud, need haaravad toimetusetöö kui päästerõnga järele, et see neid mõnda aega vee peal hoiaks.
Veenvalt näitab 1 rin oma juttudega ameerika rahvale, kuidas kirik ja igasugused usulised organisatsioonid neid ja nende lapsi oma magedate pühapäevakooli raamatute ja usuliste brošüüridega petavad ja pimeduses hoiavad, kuna kogu see vagatsev jama on risti vastuolus

Ameerika elu tegelikkusega (,,Lugu väikesest halvast poisist", „Senaator Dilworthy", „Suuremeelsed teod").
„.Hiinlase kirjad" on üks kõige tugevamaid antiimperialist-likke lehekülgi kogu lääne kirjanduses. Jutustuse tegevus leiab aset möödunud sajandi lõpuaastail. Twain annab siin sõna hiinlasele, kes naiivselt uskus, et Ameerika on tõesti ,,kõigi rõhutute varjupaigaks", kes uskus muinasjuttu ameerika demokraatiast. Kuid mida leiavad oma kodumaa viletsuse eest põgenenud hiinlased Ameerikas? Tööpuudust, ebaõiglust, julmust, vangla-trelle. Sama teemat käsitletakse jutustuses „Ühe poisikese ülekohtusest tagakiusamisest". Me teame, missugune on ameerika imperialismi rahvuspoliitika, me teame, mida tehakse sel maal vaeste neegrite ja muude rahvastega. Twainil oli täiestiA õigus, kui ta ütles kibestunult, et „Ameerika Ühendriigid, need on ühendatud lintširiigid".
Mark Twaini viimane loominguperiood langeb ajale, kus kapitalism jõudis oma kõige jõhkramasse ja julmemasse, oma surmaeelsesse staadiumi — imperialismi. See toimus möödunud sajandi viimastel aastakümnetel. Imperialistliku poliitika üheks iseloomustavaks jooneks on uute asumaade haaramine ja olemasolevate jagamine. Ameerika läks ebaõiglaste sõdade, kolooniate

ahnitsemise ja anastatud maade rõhumise ja kurnamise teele. Kodus aga, Ühendriikides, lämmatati demokraatia hääl viimase võimaluseni, mis samuti on imperialismi paratamatu kaasnähtus, sest, nagu ütleb Lenin, on imperialism demokraatia eitamine üldse.
Tõepoolest, juba möödunud sajandi lõpul oli asi igasuguse sõnavabadusega Ameerikas niikaugel, et Twain oli sunnitud kibedusega ütlema: „Halastage elavate peale, kadestage surnuid! Ainult surnutel on sõnavabadus, ainult surnutel on lubatud tõtt kõnelda."
Twain ausa, oma rahvast teeniva kirjanikuna ei võinud selle puhul ükskõikseks jääda. Kirjaniku elufilosoofias toimus tõsine murrang. Ameerika imperialismi kiskjalõust peegeldus tema teostes järjest selgemini.
Tema viimase perioodi töid iseloom stab süngus, kibe rahulolematus ümbritseva eluga; neist hõõgdD ägedat protesti imperialismi metsikuste vastu. Twain kirjutas sajandite vahetusel väga palju, kuid mitmed ta teostest jäid pooleli, paljud neist ei jõudnud trükki, enamik neist ei jõudnud lugejateni. Selle aja Twainis me ei tunne enam „Tom Sawyeri" ja „Huckleberry Finni" autorit. Ameerika reaktsioonilised kriitikud püüavad väita, et Twaini elukujutuse süngestumise põhjuseks olid raskused kirjaniku isiklikus elus. On tõsi, et elu viimased aastad tõid Twainile rohkesti muret — ta sattus majanduslikesse raskustesse ja ta armastatud noorem tütar suri. Kuid on selge, et mitte need asjaolud ei teinud Twainist ägedat imperialismivastast võitlejat. Tema viimase aja teravad poliitilised artiklid ja sõnavõtud ei olnud midagi juhuslikku. Juba varemalt oli kirjanik ameerika elus näinud mõndagi, mis temas protesti esile kutsus, kuid nüüd, kus ta hakkas mõistma kogu masendavat tõde oma kodumaa kohta, kus ta nägi, kuidas Ameerika sõjaväed anastavad võõraid territooriume, tapavad, põletavad ja hävitavad, vapustas see kirjanikku südame põhjani, ühiskonnakriitika tema teostes muutus järjest teravamaks ja ägedamaks. Nii on näiteks reisikirjeldus „Piki ekvaatorit", mis ilmus 1897. aastal, rängaks süüdistuseks koloniaalpoliitika vastu, kusjuures autor kindlalt kaitseb orjastatud maade päriselanikke, nõudes neile vabadust ja enesemääramisõigust. Twain ütleb, et imperialistlik poliitika neis maades pole midagi muud kui ,.röövimine, alandamine ja pikaldane surm viletsuse ja valge mehe poolt sissetoodud viski läbi".

Kuid mitte ainult tapmisest, röövimisest ja pärismaalaste halastamatust ekspluateerimisest ei jutusta Twain selles raamatus. Ta kirjeldab ka rõhutute ülestõuse oma rõhujate vastu ja tervitab neid soojalt. Twain näitab ülestõusnute vaprust ja eneseohverdust, kuigi need ülestõusud olid sageli lootusetud. Twain on alati olnud revolutsiooniliste ülesastumiste poolt, selle poolt, et rahvad ise endalt ahelad maha raputaksid. 1905. a. revolutsiooni puhul

Venemaal ütles Twain ühes kirjas, mille ta saatis massimiitingul ettelugemiseks: ,,Minu sümpaatia on, mõistagi, Vene revolutsiooni poolt. See on täiesti selge. Mõned meist, isegi nendest, kelle pead on juba hallid, võivad veel näha seda õndsat päeva, kus tsaarid ja suurvürstid on maa peal niisama haruldaseks saanud, nagu nad on seda taevas."
Twain ei näinud seda päeva. Ta ei elanud Suure Oktoobrirevolutsioonini, mis lõi tõeliselt ,.vabade ja julgele riigi", millest hiinlane oli oma kirjas unistanud.
1898. aastal algas Ameerika-Hispaania sõda. Ameerika rahvas, kes oli oma lühikese ajaloo jooksul kaks revolutsioonilist sõda läbi teinud — vabadussõja kaheksateistkümnendal ja kodusõja üheksateistkümnendal sajandil, astus nüüd ebaõiglaste sõdade teele. Ameerika ajakirjandus pasundas kogu oma jõuga, et see sõda võetakse ette vaeste Kuuba pärismaalaste kaitseks, kes hispaanlaste ikke all ägavad. Paljud ameeriklased lasksid endale puru silma ajada, nende hulgas esialgu ka Mark Twain. Kuid väga lühikeseks ajaks. Kui sõjategevus nihkus Kuubalt Filipiinidele ja Ameerika annekteeris Filipiini saared, sai Twainile sõja iseloom selgeks ja ta astus oma sule teravusega otsustavalt välja selle sõja vastu, mille kohta Lenin ütleb oma ,,Kirjas Ameerika töölistele", et ameerika rahvas etendas selles sõjas palgatud mõrtsukate osa, kes rikaste kaabakate heaks kägistasid Filipiinid 1898. aastal tema „vabastamise ettekäändel".
Samast ajast on pärit Twaini silmapaistev kirjutis „Hindral Funstoni kaitseks". Siin on teemaks filipiinide ülestõusu juhi Aguinaldo reetlik lõksumeelitamine ameerika kindrali Funstoni poolt. Funston kasutas seal oma alatuse poolest täiesti ületamatuid, täiesti ,,uudseid" võtteid, nagu näitab Twain. Ameerika ,.kodanliku demokraatia viimaste mohikaanlaste" suust, nagu ütleb Lenin, kostis Funstoni teo puhul pahameeleavaldusi. Twain võtab sõna kindral Funstoni ,,kaitseks". Ta vabandab Funstonit sellega, et tal on lihtsalt niisugune iseloom, ja seda

pole ta endale ju ise teinud... Twain hoiatab ameeriklasi, et nad hoiaksid end funstonismi eest, sest see on Ameerikas juba väga paljusid nakatanud ja nii mõneski koolis seatakse Funstonit kangelaslikkuse ja patriotismi eeskujuks ...
Sajandite vahetusel kirjutas Twain oma kuulsa uusaastakõne, mida ta ise küll kunagi ette kanda ei saanud, — „Üheksateist-kümnenda sajandi tervitus kahekümnendale sajandile". Selles kõnes iseloomustab ta ,,kristlike" imperialismijõudude tegevust. Mis on siis lahkuval sajandil uuele, kahekümnendale sajandile üle anda? Twain ütleb, et üheksateistkümnes sajand pärandab kahekümnendale ,,... kristluse, kes pöördub räpasena, rüvetatuna ja häbistatuna tagasi oma piraatlikelt röövretkedelt Kiao-Tšous, Mandžuurias, Lõuna-Aafrikas ja Filipiinidel. Ta hing on täis alatust, ta taskud täis röövitud saaki, ta huultel on vaga silma-kirjalikkus. Anna talle seep ja käterätik, kuid peida ta eest peegel."
Halastamatult paljastab Twain ameerika ..kristlust" ja misjonitööd koloniaalmaades. Väikeses artiklis ,,Imeväärne rahvusvaheline protsessioon" kirjeldab ta ameerika ,,kristlust" järgmiselt: ,,See on majesteetlik mamsel lehvivas rüüs, mis on verest läbi imbunud. Ta peas on kuldne kibuvitsakrooni selle okaste otsa on pistetud buuride, bokserite ja filipiinlaste verised pead, kes võitlesid oma kodumaa eest; ühes käes on tal kadapulk, teises käes piibel, mis on avatud teksti kohal: „Tee teistele ... " Tema taskust paistab viinapudel sildiga: „Me toome teile tsi-vilisatsiooni hüvesid." Kaelakeeks on tal käerauad ja murdvarga raudkang. "Ühest küünarnukist toetab teda Tapmine, teisest — Silmakirjalikkus. Lipp kannab motot: ,,Armasta oma ligimese vara nagu iseennast." Embleemiks — must lipp." Kuna see kõik iseloomustab kogu Ameerika poliitikat, arvab Twain, et ühendriigid peaksid ka oma lippu muutma — muidu võiks kõik jääda endiseks, ainult valged triibud tuleks värvida mustaks ja tähed asendada surnukolba ning -sääreluudega.
1901. a. avaldas Twain brošüüri ,.Inimesele, kes istub pimeduses". See näitab õiges valguses ameerika misjonäride osa Hiinas, näitab, et misjonärid nii seal kui igal pool mujal on

samasugused ahnitsejad, nagu need ameerika sissetungijad, kes Hiinas bokserite ülestõusu maha surusid, et nad koorivad halastamatult koloniaalmaade elanikke, „inimesi, kes istuvad pimeduses".
381
Väga palju sellest, mis Twain on öelnud ameerika imperialismi kohta nelikümmend või viiskümmend aastat tagasi, tabab märki, on õige ja kasutatav tänapäevalgi, kus isegi Euroopa Marshalli plaanide ja Atlandi paktide vahendusel Ameerika poliitilise misjonitöö ,.hüvesid" tunda saab, rääkimata Koreast, Vietnamist, Filipiinidest ja nii mõnestki muust maast. " Twaini loomingus leiame ka vastuolusid. Ta oli oma aja laps, oli ..ameerika hing", nagu teda on nimetanud Howajd Fast. Teataval määral peegelduvad Ameerika ühiskonna vastuolud Twainis eneseski. Ta küll häbimärgistas kapitalistlikku rahaahnust ja imperialistlikku röövpoliitikat, kuid ta ei mõistnud küllalt selgelt kapitalistliku majandussüsteemi ja imperialistliku poliitika vahelist seost. Tema armastus ja sümpaatia kuulus rahvale, kuid ta ei mõistnud vääriliselt hinnata revolutsioonilist töölisliikumist. Sellele vaatamata omab Twaini looming väga suurt tähtsust progressiivses maailmakirjanduses.
Mark Twain on demokraat, ameerika verejanulise imperialismi paljastaja, kes hindab kõrgelt rahvaste vabadust. Seepärast on ta teosed väärilisel kohal võitluses kaasaegsete sõjaõhutajate vastu. Temas me näeme ustavat liitlast võitluses kindla rahu ja demokraatia eest, võitluses imperialismi gangsterlike sõjaõhutajate vastu, kelle peastaap meie päevil on Mark Twaini kodumaal.
Valda Raud

SISUKORD

Kuulus Calaverase hüppav konn. 5
Minu kell 12
Kuidas m a põllumajanduslikku ajalehte toimetasin 16
Kuidas ma kandideerisin kuberneri kohale. 22
Faktid seoses minu hiljutise tagasiastumisega . 28
Kummaline kogemus 36
Vanad ajad Mississipil 65
Puhastverd mehhiko kronu 80
Jalgratta taltsutus 86
Nohu ravimas 94
Meie itaalia turismijuhid 99
McWilliamsite kogemuseddifteeriaga . 104
Mrs. McWilliams ja äike 111
Kuidas autorit Newargis ninapidi veeti 119
Kapitooliumi Veenus 121
Kas ta on elus või surnud? . . ? 128
Eskimo tütarlapse romanss 138
Rebi, veli, hoolega! 155
Kohtamine intervjueerijaga 161
Kaubaagendi jutustus 166
Ajakirjandus Tennessees · 173
ühe poisikese häbematust tagakiusamisest 180
Lugu väikesest pahast poisist 184
Lood suuremeelsetest tegudest 188
Varastatud valge elevant 195
Kohtuniku ,,tragi naine" 217
Koer 219

Koera jutustus 226
1 000 000-naelane pangatäht 237
Salapärane külastaja 260
Senaator Dilworthy. 266
Plutokraatia 280
Pildid Ameerika poliitilisest elust 294
Kaitseingli kiri 301
Kindral Funstoni kaitseks 305
Hiinlase kirjad 317
Mees, kes rikkus Hadleyburgi head nime 321
Mark Twain võitluses ameerika võltsdemokraatia ja imperialismi vastu 370
Juhiseid hääldamiseks 383

Toimetaja E. Siimson . Kunstiline toimetaja
H. V i t s u r.
Tehniline toimetaja H. V e b e r,
Korrektorid S. Ridala ja E. T o o t s. ·
Ladumisele antud 28. II 1953. Trükkimisele antud 29. IV 1953. Trükiarv 15 000. Paber 54:84, 1/16. Trükipoognaid 2425. Formaadile 60:92 kohaldatud trükipoognaid 19,89. Arvutuspoognaid 21,61. MB-05032. Trükik. ,,Kommunist", Tallinn, Pikk 2. Tellimise nr. 1372,
Hind rbl. 6.40.
На эстонском языке,
Марк Твен. Избранные рассказы.